

UNIVERZITA KARLOVA
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny evropské kultury

Martin Břeň

Život a dílo brněnské herečky Vlasty Fialové

diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

2019

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. června 2019

Martin Břeň

Bibliografická citace

Život a dílo brněnské herečky Vlasty Fialové [rukopis] : diplomová práce / Martin Břeň; vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc. – Praha 2019, -- 266 s.

Anotace:

Tato diplomová práce má přiblížit život a dílo jedné z nejvýraznějších českých umělkyní 20. století. Herečky, která se zapsala do dějin filmu, televizních inscenací i rozhlasu, ale především divadla, které bylo pro ni vším. Snaží se, co nejuvěrněji zachytit její životní pouť a kariéru, kterou si za dlouhých aktivních padesát let stačila vybudovat. A to pouze ve třech moravských městech: Opavě, Olomouci a Brně. Práce udržuje linii, která začíná již v období před jejím narozením, kdy se zaměřuje na kulturní a dějinné události brněnské metropole, následně počátek jejího života, roky dětství a dospívání, které prožila jako studentka reálného gymnázia a hudebně dramatického oddělení brněnské konzervatoře v době nacistické okupace jejího rodného města. A poté je důraz kladen na její jednotlivá divadelní angažmá, a rovněž na filmy a televizní inscenace, ve kterých účinkovala, a pořady nahrávané pro rozhlas. Taktéž předkládá určitou reflexi a charakteristiku postav a hereckého umění této jedinečné herečky, ať už jde o postavy z divadelního jeviště či stříbrného plátna. Od těch, které vytvořila jako čerstvá a velmi nadaná absolventka konzervatoře, přes velmi pohledné ženy s kouzelným a přitažlivým nábojem, až po zralou herečku, která se během čtyř desítek let vyprofilovala v představitelku postarších dam, které už mají zkušenosti získané vzlety i pády, které každému osud během života připraví. Jednotlivá divadelní i filmová díla, ve kterých své postavy ztvárnila, se rovněž dočkávají svých popisů a charakteristiky, vše doplněno soupisy děl i postav. Práce je rovněž obohacena o dostatek fotografií prezentující celý život herečky, od dětství, studia, kariéru až po zralá léta. Taktéž zmiňuje střípky z jejího osobního života a působení na brněnské Janečkové akademii múzických umění. Opírá se především o osobní zповěď Vlasty Fialové, kterou poskytla v 90. letech minulého století, a o materiály poskytnuté z jednotlivých městských, okresních, divadelních a filmových archivů, společně se svědectvím pamětníků, kteří Vlastu Fialovou osobně znali, a pamatují si ji takovou, jaká ve skutečnosti byla na jevišti i mimo něj.

Abstract:

The Life and Work of Vlasta Fialová, actress of Brno

This master's thesis is to bring closer the life and work of one of the most prominent Czech artists of the 20th century. The actress, who wrote herself into the history of film, television productions and radio, but especially the theater that was everything for her. The work is trying to capture her life and career, she has been able to build for a long, active fifty-year period, only in three Moravian cities: Opava, Olomouc and Brno. The work maintains a line beginning in the period before her birth, focuses on the cultural and historical events of the Brno metropolis, the beginning of her life, the years of childhood and adolescence, which she experienced as a student of a grammar school and a musical drama department of the Brno Conservatory during the Nazi occupation of her hometown. And then emphasis is placed on her individual theatrical engagements, as well as on the films and TV productions in which she performed, and the programs recorded for the radio. It also presents a certain reflection and characteristic of the characters and the acting art of this unique actress, whether it is a stage character or a silver screen. From those she created as a fresh and very talented graduate of the Conservatoire, through very handsome women with a magical and attractive charge, to a mature actress who, over the course of four decades, has grown into an elderly ladies who already have experience gained by takeovers and falls prepare for everyone by the fate during his life. Individual theatrical and cinematic works in which they portrayed their characters, they also experience their descriptions and characteristics, all of which are complemented by worksheets and characters. The work is also enriched with ample photographs presenting the life of the actress, from childhood, study, career to mature years. She also mentions the fragments of her personal life and acting at the Janaček Academy of Music and Performing Arts in Brno. It is based primarily on the personal confession of Vlasta Fialová, which she provided in the 1990s, and on the materials provided by individual town, district, theater and film archives, along with the testimony of witnesses who personally knew Vlasta Fialova and remembering her on a stage and outside of its.

Klíčová slova:

Vlasta Fialová; herečka; divadlo; film; televizní inscenace; rádio; Morava; Brno; Opava; Olomouc; umění; nacistická okupace; komunismus; Janáčková akademie múzických umění; Oldřich Nový; orální historie

Keywords:

Vlasta Fialová; actress; theater; film; Television productions; radio; Moravia; Brno; Opava; Olomouc; art; Nazi occupation; Communism; Janáček Academy of Music and Performing Arts; Oldřich Nový; Oral history

Počet znaků (včetně mezer): 562 849

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval těm, bez jejichž přispění by tato práce neměla nejmenší naději, aby vznikla. Mním tím svou rodinu a přátelé. A taktěž i pracovníky různých institucí, archivů a muzeí. Jsou jimi zejména: Mgr. Markéta Ňorková z archivu Národního divadla v Brně; Mgr. Veronika Hessová z archivu Moravského divadla v Olomouci; pan Sýkora, vedoucí archivu Slezského divadla v Opavě; Mgr. Kateřina Kalvodová z Archivu města Brna; Matěj Kadlec z archivu Barrandov Studio a. s.; a mnozí další.

Největší dík patří samozřejmě vedoucímu mé práce panu profesoru Jaroslavu Čechurovi, který mi za všech okolností dokázal poradit a podržet. Stal se tak nejen mým pisatelským lektorem, ale i psychologickým mentorem. A za to jsem všem vděčný. Moc všem děkuji!

Obsah

<i>Předmluva</i>	10
<i>Narození</i>	14
<i>Brno ve 20. letech 20. století</i>	14
<i>Kulturní 20. léta</i>	18
<i>„Psal se 20. ledna 1928“</i>	22
<i>Rodiče a vzpomínky na ně</i>	30
<i>Václav Fiala, otec</i>	30
<i>Josefa Fialová, matka</i>	37
<i>Meziválečná opereta Oldřicha Nového</i>	44
<i>Dětství</i>	50
<i>Brno v letech 1928–1938</i>	50
<i>Hospodářská krize v letech 1929–33 a její projevy</i>	50
<i>Židenický puč (1933)</i>	53
<i>1933–1938</i>	54
<i>Kulturní 30. léta</i>	59
<i>Brno-Židenice</i>	61
<i>Dětství prožité v košíku na kostýmy</i>	63
<i>Žákyní v obecné škole (1934–1939)</i>	67
<i>Vzdělávací systém v meziválečném období</i>	67
<i>Výuka na Tyršově obecné škole v Kuldově ulici v Brně-Židenicích</i>	69
<i>Školačka</i>	70
<i>Mládí slečny Fialové</i>	79
<i>Brno ve 40. letech</i>	79
<i>Od Mnichova po Protektorát (1938–1939)</i>	79
<i>Brünn (1939–1945)</i>	80
<i>Brno proti okupantům</i>	88
<i>Kulturní 40. léta</i>	91
<i>Život v Protektorátu Čechy a Morava</i>	96
<i>Studentkou na gymnáziu (1939–1943)</i>	101
<i>Student (ne)studující za protektorátu</i>	101
<i>Gymnazistka</i>	103
<i>Vzpomínky na třídního profesora</i>	108

<i>Sportovní nadání</i>	113
<i>Sport v protektorátu</i>	114
<i>Na plošině mezi nebem a vodou</i>	115
<i>Studium na brněnské konzervatoři (1943–1947)</i>	121
<i>Studijní intermezzo (1944/45)</i>	126
<i>Brno na konci války</i>	128
<i>Z Habrmanky do Bílovic a z Bílovic do ‚Mahenky‘</i>	130
<i>Pokračování ve studiu a absolutorium (1945–47)</i>	134
<i>Angažmá v Opavě (1947–1948)</i>	137
<i>Válečná a poválečná Opava (1938–1948)</i>	138
<i>Slezské národní divadlo v Opavě</i>	140
<i>Angažmá v Olomouci (1948–1950)</i>	146
<i>Městské divadlo v Olomouci</i>	146
<i>Brněnské angažmá (1950–1970)</i>	151
<i>Brno v 50. a 60. letech</i>	151
<i>Kulturní 50. a 60. léta</i>	158
<i>Členkou Mahenovy činohry v Brně (1950–1970)</i>	161
<i>Státní divadlo v Brně</i>	161
<i>Brněnská činohra</i>	166
<i>Angažmá jako srdeční záležitost</i>	171
<i>Tucet děl Vlasty Fialové</i>	176
<i>Divadelní role</i>	177
<i>Lucerna</i>	178
<i>Aristokrati</i>	184
<i>Pygmalion</i>	188
<i>Totální kuropění</i>	193
<i>Matka Kuráž a její děti</i>	199
<i>Komedie o umučení</i>	207
<i>Filmové role</i>	214
<i>Divá Bára</i>	217
<i>DS 70 nevyjíždí</i>	225
<i>Vítězná křídla</i>	229
<i>Jestřáb kontra Hrdlička</i>	234
<i>Legenda o lásce</i>	240

<i>Občan Brych</i>	245
<i>Epilog</i>	250
<i>Závěr</i>	252
<i>Přehled rolí:</i>	253
<i>Divadelní hry a role (Opava)</i>	253
<i>Divadelní hry a role (Olomouc)</i>	253
<i>Divadelní hry a role (Brno)</i>	254
<i>Filmografie</i>	260
<i>Seznam vyobrazení:</i>	261
<i>Literatura a prameny:</i>	263

Předmluva

„Cožpak jsem opravdu jiná?“ Pokud tedy mluvíme o brněnské herečce Vlastě Fialové, tak ano, byla skutečně *jiná*. Byla osobností ve své době nadmíru výjimečnou. Taktéž jako zřejmě její nejslavnější postava Divé Báry, kterou ztvárnila a s níž debutovala ve stejnojmenném filmu v roce 1949, v němž byla tato věta hlavní hrdinkou vyřknuta směrem k vesnickému páterovi. Avšak ve filmu zazněla ve smyslu Bářina pocitu ze svého postavení na kraji vesnické hierarchie jako nežádoucího elementu a hříčkou přírody, který budil až moc velký rozruch. Osobnost Vlasty Fialové budila rovněž velký rozruch. Ale spíše v tom pozitivním slova smyslu. A to zejména svým studentským nadáním, výkonem na uměleckém vrcholu své kariéry, i neutěšeným stavem na jejím ne moc šťastném konci.

Předně musíme připomenout, že se událo jedno velké jubileum. Jedno příjemné k připomenutí a druhé smutné ke vzpomnutí. Data ohraničující život herečky, již se budeme zabývat, končila osmičkami. Paní Fialová by tak oslavila své už 90. narozeniny. Smutné je však na druhou stranu uvést, že rovněž ve stejný měsíc, tj. leden, nás navždy opustila. Je tomu již přes 20 let.

Dle mého úsudku, v Československu v době 50. a 60. let, kralovaly divadelním prknům dvě královny. Narodily se ve stejné meziválečné generační vlně a oplývaly stejným či alespoň podobným nadáním v různých uměleckých odvětvích od divadla a filmu přes zpěv, hudbu a tanec až po dabing. V těchto sférách skutečně vynikaly. A když k nim přidáme ještě nadmíru výraznou krásu, tak zjistíme, že obě byly pravými královnami svého oboru, které však žily v rezavé kleci, kterou nemohly opustit, díky vládnoucímu režimu, který jako zlověstný pán dlel nad všemi v zemi a na každého dohlížel, zvláště nad osobnostmi, které se staly výraznými, tedy například umělci. Kdyby však mohly tyto dvě dámy opustit v tehdejší době ČSSR, a odcestovat na Západ, klidně byly schopny svými talentem a krásou směle konkurovat hvězdám amerického Hollywoodu, typu Vivien Leigh, Katharine Hepburn, Audrey Hepburn, Lauren Bacall, Julie Andrews či Elizabeth Taylor. A o kom, že mluvíme? Kdo byly ony herecké královny v Československu, které si byly vzájemně tak podobné? Doufám, že zejména pamětníci by se mnou souhlasili, a budou souhlasit, že české prostředí patřilo herečce

Ireně Kačírkové (1925–1985), a moravská provincie, nikomu jinému než osobě, o níž bude pojednávat tento text. Bylo by ale velmi nedůstojné neuvést, že na divadelních prknech a filmových plátnech působily mnohé další královny-umělkyně hereckého řemesla, a možná i to, že některé byly vidány častěji, než ony dvě herečky uvedené výše. O nich se však zmíníme později.

Čtenář se může těšit na historicky i archivně doložené vyprávění, spojené s orální historií pamětníků, o nadané ženě, talentované umělkyni a velké patriotce, která většinu svého života prožila v Brně, v moravské metropoli, které zůstala po celý svůj život věrná, jak srdcem, tak i svou kariérou. Na poutavý a dosud knižně nezpracovaný příběh o herečce a dámě, která se prosadila svým vrozeným talentem, ztvárňující za téměř 50(!) sezón přes stovku divadelních rolí v jediném divadle. A to nepočítáme ještě její první dvě angažmá, před oním posledním brněnským. Talent, ten skutečně měla. Stejně tak i zdravé sebevědomí. Také jej měla po kom podědit. Ale neoplývala jen nadáním hereckým, ale i sportovním. Avšak láska k herectví, být na jevišti někým jiným, nakonec zvítězila, a touto cestou se vydala. Cestou, které podřídila veškerý svůj život a myšlenky. Bohudík. Na druhou stranu bychom se mohli ale zamyslet nad tím, že kdyby tomu tak nebylo, mohla mít naše země například Vlastu Fialovou, úspěšnou sportovkyni. Či dokonce olympioničku. Ale konec alternativním představám! Paní Vlasta zůstane známa jako jedna z těch, které mají právo se nazývat *Paní Herečka*. S velkým písmenem H. Není zcela jasné, zda si vytyčila za cíl, že se stane nejznámější a nejvýraznější herečkou tehdejšího moravského divadelnictví, ale můžeme s klidem usoudit a konstatovat, že se tato její nevyřčená touha stala skutečností, i bez přímého vědomí samotné Vlasty. Ale možná že si toto své postavení i uvědomovala, ale za všechny své pocty vždy pokorně poděkovala.

Nyní tedy přistupme k Vlastě Fialové, jako k samostatnému tématu, a jak je vůbec vnímáno v dnešní době. O životě, díle a osudu této nadané herečky a půvabné ženy, je známo jen velmi málo či téměř nic. S filmy, v nichž je obsazena do hlavních či vedlejších rolí, se můžeme na televizních obrazovkách setkat už jen opravdu velmi zřídka či při zvláštních příležitostech. Její památka se začíná vytrácet s postupným odchodem generace pamětníků, nepokračujíc obrodou v nově přichozích generacích „Y“ a „Z“, které nejsou obeznámeni s tím, že někdo takový vůbec existoval. Pokud jim něco řekne pojem „Fialová“, tak je to většinou spojeno s faktem, že si ji spletou s její jmenovkyní, rovněž herečkou, Květou Fialovou, či ji alespoň mylně považují za její ne

příliš známou sestru-herečku. Je tedy i přes svůj věhlas neprávem opomíjena. To by se mělo změnit! Proto jsem rád a je mi velkou ctí, že se mohu zhostit úkolu zpracovat toto velké téma.

Je celkem zarážející, že nebyla dosud vydána žádná biografie týkající se této velké a slavné herečky. Můžeme se setkat s jednou brožurou a jednou knihou malého formátu, v nichž je alespoň zaznamenána její vlastní osobní zpověď, která slouží jako skvělý pramen. Nicméně je nalezneme pouze v antikvariátech či náhodně. Bohužel se můžeme setkat i s jevem, kdy její vlastní kolegové ve svých osobních zpovědích paní Vlastě věnují jen minimální prostor či vůbec žádný. Vše bylo nejspíše způsobeno tím, že byla jaksi stranou kulturního dění reprezentovaného zejména pražským divadelnictvím. Přiznejme si tedy, že pro české prostředí nebyla až moc známa. Ve své době tedy ano, vědělo se o ní, mluvilo se o ní. Ale bohužel tomu už tak dnes není. Mělo by tomu však tak být? Nebylo by dobré si naše národní klenoty uchovat ve svých pamětech? Určitě!

Proto je cílem této práce zaplnit toto prázdné místo, aby byla osobnost Vlasty Fialové umístěna tam, kam patří. Na piedestal umělců, kteří vystoupali na herecké nebe. Aby se nezapomnělo na někoho, tak výjimečného jako byla ona. Kdo byla, jaká byla, odkud a kam směřovala. A proto doufám, že si k ní čtenáři najdou cestu, jakož i ona k nim. Že najdou zalíbení a zájem, který vzbuzoval její talent, nadání, krása, nezapomenutelný okouzující hluboký hlas s typickým moravským přízvukem, a vůbec celý její život.

S určitostí lze říct, že je v plánu, aby tato práce mohla vyjít jako publikace odbornějšího zaměření s prvky popularismu, která by byla více přístupná jak pro čtenáře-odborníky, tak i čtenáře-laiky, a vůbec pro širokou veřejnost. A obsazena do role vzpomínky pro starší generaci a vzoru pro tu mladší. Nejen upozornit, že někdo takový tu kdysi byl, ale i jako výpověď o vzoru hodného následování. Že i přes strasti se člověk může stát tím, kým si přeje, pokud se na to cítí, jít si za svým cílem. Nejen hercem či herečkou, ale opravdu kýmkoli s ohledem na mravní postoj. Že nestačí být krásní z vnějšku, ale měli bychom pečovat a rozvíjet krásu duševní. A pokud se stát hercem, tak na prknech, která znamenají svět, ne hrát, ale žít svou roli. Protože teprve na divadle herec ukazuje, zda je hoden se hercem skutečně nazývat. Pojd'me tedy spolu nahlédnout do života a duše

Vlasty Fialové. Velké nadané herečky, která se ztratila v dnešní době *seriálových*
rádoby herců.

Narození

„Byla to holčička!“

Brno ve 20. letech 20. století

Město Brno po první světové válce mělo, jako většina měst, za úkol vypořádat se s faktem, že se již nenachází v rakousko-uherském soustátí, ale v samostatném suverénním Československu. A že jako jedno z největších moravských měst bude mít důležitou roli pro region. Nejdříve bylo postaveno před otázku nedostatku potravin a zařazení navrátilých se vojáků z fronty do pracovního procesu. Úřední německý jazyk byl vystřídán českým, což bylo na začátku velmi obtížné, protože německá městská správa Čechy do služeb nepřijímala. I později si německá menšina stěžovala na neadekvátní jednání. Ale je třeba uvést, že na rozdíl od původní německé správy si ta česká počínala, po 28. říjnu 1918, velkoryse. To se týká zachování změn, které před nimi ustanovila německá strana, či otázky německého školství, které bylo v obrovské přesile nad českým.¹ Objevila se snaha o realizaci myšlenky vytvoření tzv. Velkého Brna, tj. spojení městského jádra s okolními obcemi. Na konci ledna 1919, vládní komisař Ehrenfeld², vedoucí městské správy, i přes odpor německé části svého poradního sboru, zažádal československou vládu o právo k realizování tohoto plánu. Návrh byl přijat, 19 okolních obcí se připojilo k městu, mezi nimi i obec Židenice. Později se přidaly další čtyři. Vše bylo řádně uzákoněno v dubnu téhož roku.³ Díky novým brněnským předměstím, tak počet obyvatel města najednou stoupl na 210 000. Následný růst za první republiky dosáhl až 306 000 obyvatel. Nejvyšší nárůst byl statisticky zaznamenán v roce 1928.

Po rozpadu monarchie se do popředí dostávaly demokratické prostředky typu: svoboda projevu, všeobecné volební právo, podpora v nezaměstnanosti, lepší zdravotní pojištění. Demokracie rozvazovala ruce, dávala příležitost projevit se a vyjádřit svůj

---

¹ V době rozpadu Rakousko-Uherska existovalo v Brně o 59 německých obecných a měšťanských škol, a 9 českých obecných. Měšťanská žádná. Zásadní poznatek, když si uvědomíme, že z 131 500 obyvatel bylo 61% české národnosti, 34% německé, 5% ostatní.

² Petr Kerndl mayer z Ehrenfeldu, rytíř, státní úředník, a v l. 1918–1920 vládní komisař města Brna.

³ PEŠA 1969, s. 89–90.

nesouhlas. Začínaly se šířit myšlenky radikálního socialismu a bolševismu, zejména díky dělníkům, bývalým vojákům, kteří bojovali na ruské frontě, a kteří se s tímto směrem za války seznámili a sympatizovali s ním. Začínaly první protesty proti kapitalistické společnosti, volající po třídním boji za dobytí politické moci a vytvoření socialistické republiky. Vznikaly dělnické rady po vzoru ruských sovětů. Mezi buržoazií a proletariátem bylo citelné napětí, které se pomalu stupňovalo.

Společenská a politická struktura obyvatelstva s převahou proletariátu se v červnu 1919 účastnila prvních voleb do obecního zastupitelstva, ve kterých mohly poprvé hlasovat i ženy. Nejúspěšnější byla československá sociální demokracie. Po ní národní demokraté, němečtí sociální demokraté, a poté československá strana socialistická a strana lidová. Z nich se vytvořilo městské zastupitelstvo, které si ustanovilo městskou radu. Starostou se stal sociální demokrat Karel Vaněk. Kvůli námitkám národních demokratů vůči volbám však nemělo toto zastupitelstvo dlouhého působení, a již v červenci byla městská správa navrácena Ehrenfeldovi. Ta trvala až do dubna 1920, kdy začalo město spravovat nové zastupitelstvo zvolené v únorových volbách. Opět s Vaňkem v čele. Ten se svého postu vzdal v prosinci, v důsledku bouří proletariátu, které se prohnaly městem. Nástupcem se stal PhDr. Bedřich Macků⁴. Tento měsíc byl v Praze vojskem obsazen Lidový dům, a to byl spouštěcí mechanismus dělnických stávek. Po vzoru kladenských vešli do stávků i dělníci v Brně dne 10. prosince 1920. Starosta Vaněk rezignoval. Jako důvod uvedl, že by musel proti dělníkům vyslat vojáky a četníky, což se mu přičilo. Ale spíše nechtěl uškodit své pověsti ředitele Úrazové pojišťovny. Dne 13. prosince proběhla další stávka, která v Brně zůstala jen při demonstracích. Ale na Oslavsku se rozhořela v povstání, které se rozšířilo dále na Hodonínsko, Třebíčsko, Břeclavsko a Vyškovsko, kdy dělníci s puškami a kulomety obsazovali úřady. Odzbrojení některých vojenských jednotek bylo mnohdy snadné, poněvadž vojáci jim zbraně odevzdávali dobrovolně. Čtrnáctého napětí pokračovalo. Před radnicí bylo policejním ředitelstvím vyhlášeno stanné právo, s vyhláškou, že ti, kteří se zúčastní veřejných bouří a shromáždění, bude „*dle práva stanného souzen a smrtí potrestán*“.⁵ Dělnické rudé gardy byly vojenskou silou potlačeny i v Oslavanech a nuceny se vzdát. Na rozhánění dělnických demonstrací došlo poté i v Brně. Další den již bylo po všem. Dělníci uznali porážku a vrátili se

---

⁴ Univerzitní profesor, příslušník českých socialistů. V té době byl prvním náměstkem starosty.

⁵ PEŠA 1969, s. 105.

k práci. V následujícím období se začaly věznice plnit vězni z revolučních událostí, jak civilní na Cejlu, tak i ta vojenská na Špilberku. Stanné právo bylo odvoláno, a za iniciátory bojů byli označeni ruští bolševici. Po této krizi byla většina společnosti rozdělena na kapitalisty a socialisty, tedy pravici a levici.

Město Brno bylo již od počátku 19. století nazýváno moravským a rakouským Manchesterem. A to zejména kvůli svému vlnářskému průmyslu, který se neustále rozvíjel a zdokonaloval. Po pádu monarchie se však dostal do úzkých, poněvadž tři čtvrtiny vlnářského průmyslu někdejšího Rakousko-Uherska, se nacházelo právě na českém území. Po roce 1918 jedna třetina veškerého republikového vlnářského průmyslu byla situována v 50 brněnských textilkách, které najednou musely hledat odbytiště v zahraničí. I tak však zaměstnanost narůstala, a již v roce 1920 textilky zaměstnávaly přes 12 000 dělníků. To trvalo až do krize v roce 1922. Tou byla deflační politika českého finančního kapitálu, který se snažil posílit korunu vůči cizím valutám. To zapříčinilo masivní rušení objednávek od zahraničních klientů, a tím ztrátu odbytiště. V důsledku toho rázem došlo na snižování stavů, a tím přišlo o místo okolo 15 000 dělníků textilek. Nezůstalo to však jen u textilního průmyslu, ale spustila se celková hospodářská krize, která byla překonána až v roce 1924. Městské zastupitelstvo se snažilo snížit tlak krizové situace vyvíjený na nezaměstnané i pracující. Schválenou rezolucí se pokoušeli vyvinout nátlak na vládu, aby jim poskytla podporu a investice k vytvoření nouzových prací, zrušila dávky na uhlí, dopravní tarify, cla na potraviny, aby zvýšila podporu v nezaměstnanosti, a aby povolila a zjednodušila řádný styk živnostníků a průmyslníků se zahraničními trhy.⁶

Československá strana socialistická vyhrála volby do městského zastupitelstva v červnu 1924. Hned za nimi byli překvapivě komunisté⁷, kteří se účastnili voleb poprvé. Starostou se stal opět PhDr. Macků, ale kvůli získání senátorského křesla, pozici uvolnil úředníku Karlu Tomešovi na konci roku 1925.⁸ Zde je přesně vidět, jak předešlá kritická situace ovlivnila volby, a vyslala tak komunisty na druhou pozici. Ti pořádali mnoho protestních akcí, jakou byla i ta na náměstí Svobody (17. června 1926), při níž 30 000 dělníků manifestovalo proti buržoazii a úřednické vládě.

---

⁶ PEŠA 1969, s. 98.

⁷ Komunistická strana Československa byla založena v červnu 1921.

⁸ PEŠA 1969, s. 92.

V následném období byl opět zaznamenán další nárůst zaměstnanosti. To vrcholilo v roce 1927, kdy svou činnost mohlo vykonávat přes 18 000 dělníků v textilkách. Rozvíjela se i městská tramvajová doprava. Mezi lety 1924 až 1932 přibylo 15 kilometrů tratí. V roce 1918 bylo přepraveno 22 miliónů cestujících, v roce 1931 jich už bylo více jak dvakrát tolik. Od roku 1923 se čilě začala rozvíjet stavební reorganizace města. Ve městě a na přilehlých předměstích vzniklo přes 400 nových obytných domů a 800 bytů. O rok později tomu bylo o dalších 506 domů a 1 370 bytů. V roce 1927 se rozjelo nové kolo výstavby, které již zahrnovalo vznik okolo 1 000 domů a 2 500 bytů. Psalo se o něm jako o „gigantickém rozmachu“. Vrcholem byl následující rok, kdy bylo vytvořeno 1 300 novostaveb a 4 200 nových bytů. Hojně se stavělo i na předměstích. Například v Židenicích bylo v roce 1928 vystavěno 211 domů a 751 bytů. Stavěly se vilky i čtyř až šestiposchod'ové činžovní domy. Vznikaly i tzv. nouzové kolonie, které sloužily pro příslušníky proletariátu. Jednalo se o domky, které si majitelé sami vybudovali bez úředního povolení, z velkých kamenů, cihlových půlek, stavebního odpadového materiálu, které byly zakončeny plechovou střechou. Mnohdy to byly i vyřazené vagóny ČSD. Tímto způsobem řešili otázku bydlení s drahým nájemným, na které neměli potřebné finance, zvláště pokud přišli o zaměstnání. První nouzová obydlí vznikala již od roku 1927. V Židenicích jich bylo na Hálkově ulici celkem 22. Takováto místa samozřejmě přitahovala příslušníky tzv. lumpenproletariátu a brněnské spodiny.⁹

---

⁹ PEŠA 1969, s. 95–96.

Kulturní 20. léta

Sami vidíme, že 20. léta v Brně byla, co se politických a názorových vztahů týče, velmi náročná a společensky rozdílná. Ale vedle toho zde byl i kulturní svět literatury a umění. Po první světové válce vystoupily na povrch nové literární skupiny, uveďme alespoň Devětsil, který sdružoval umělce, novináře i politicky aktivizující lidi. Stejně jak ten pražský, tak i brněnský směřoval k levicovému smýšlení. Významný byl pro vydávání svého revue časopisu Pásmo, který byl tištěn barevně a věnoval se otázkám literatury, architektury, umění, techniky, sportu atd. Působila tzv. Literární skupina sdružená okolo časopisu HOST. Jedním z jeho členů a přispěvatelů byl i Lev Blatný, který byl lektorem a dramaturgem brněnského divadla v l. 1925–1928. Jeho dramatické počiny pojednávaly zejména o grotesce, ironii a tragikomedii. Dále zde bylo i sdružení Moravské kolo spisovatelů, kteří patřili ke starší generaci. Vedle brněnských novin jakými byly Lidové noviny a Rovnost, existoval i časopis INDEX, který působil od roku 1929 až do německé okupace. Jedním z jeho redaktorů byl i Jiří Mahen, který redigoval i před ním u Lidových novin a zároveň byl v letech 1918–1922 dramaturgem brněnského divadla a zakladatelem městské knihovny.¹⁰

V době mezi válkami byla iniciována snaha zařadit všechny moravské výtvarníky do jednoho spolku. Brno se mělo stát pomyslným centrem moravské výtvarné kultury. Zaměření jednotlivých brněnských umělců bylo dosti rozdílné. Jedna skupina byla zaměřena na realismus a impresionismus, druhá zase na avantgardu, expresionismus a kubismus. Tvorba byla nejednotná nejen mezi spolky, ale i mezi jejich jednotlivými členy. Ve výtvarném umění se dostávaly do popředí mnohé spolky výtvarníků, zabývajících se moderním uměním oproti motivům národopisným a portrétním. Byl jím například Klub výtvarných umělců Aleš (KVU Aleš), mající vlastní výstavní pavilón na Žerotínově náměstí, a pořádající mnoho výstav umělců typu Špála, Kubišta, Čapek, Gutfreund aj. Jejich styl byl ovlivněn realismem, impresionismem a expresionismem. Druhým nejvýznamnějším spolkem byla Skupina výtvarných umělců v Brně, v níž působili její zakladatelé např. Ferdiš Duša, Jaroslav Král, Josef Kubíček, Josef Šíma a mnoho dalších. Později se přidal i Rudolf Kremlíčka. Toto uskupení

---

¹⁰ VLAŠÍN 1969, s. 118–121.

uspořádalo svou výstavu v italských Benátkách. V roce 1928 Společnost přátel nového Ruska uspořádala výstavu soudobého ruského plakátu.

Své zastoupení zde měla i architektura. V polovině 20. let přednášelo v Brně mnoho zvuchých jmen, mezi nimi například i Adolf Loos, který sám v Brně nějaký čas rovněž pracoval na přestavbě Bauerova zámku, kde instaloval pro něj typický mramorový obklad stěn s plastickým vlysem. Pro Výstavu soudobé kultury bylo v roce 1928 vybudováno nové Výstaviště ve stylu konstruktivismu, s užitím železobetonu a skla. Hlavní výstavní pavilón byl vybudován dle návrhu Josefa Kalouse a Vladimíra Valenty. Ale byla i ukázkou mnoha jiných význačných architektonických děl. Z hlediska ovlivnění dalšího architektonického vývoje města, dala podnět ke vzniku výrazu: *brněnská škola*. Dalšími výraznými stavbami tohoto období byly *Hotel Avion* (1928) na České ulici od Bohuslava Fuchse, a od něj také i *Obřadní síň* (1925) na Ústředním hřbitově, či také *Zemanova kavárna* (1925) na Kolišti. Dále pak přestavba *Paláce Morava* (1926–29) na Malinovského náměstí¹¹ od Arnošta Wiesnera.¹²

Pro hudební sféru je důležité uvést, že se tradicí dokázala vyrovnat té pražské. Od roku 1920 fungovala v rámci školství i Státní hudební a dramatická konzervatoř. Opomenut by neměl být Klub moravských skladatelů, Filharmonický spolek Beseda brněnská a Národní divadlo s baletem, operou a zpěvohrou. Skladatelé díky rozvoji rozhlasu, který budoval vlastní orchestr, získali novou základnu posluchačů. Nejvýznamnějším hudebníkem a skladatelem tehdejší doby byl Leoš Janáček, který se řadí vedle Smetany a Dvořáka k největším nositelům tradice české klasické hudby. Krátkou dobu vedl Státní konzervatoř v Brně, byl velmi činný při tvorbě operní, symfonické, kantátové a komorní hudby, až do své smrti v roce 1928. Po něm převzal vedení konzervatoře rovněž znamenitý skladatel Jan Kunc, v letech 1920–1945. Dalšími skladateli byli tzv. Janáčkoví žáci. Společně s Kuncem to byli: Josef Černík, Václav Kaprál, Vilém Petrželka, Josef Holub, Jaroslav Kvapil, Osvald Chlubna, Pavel Haas a Břetislav Bakala.

Ve vlivu Janačka se držel i šéf opery Národního divadla, František Neumann, jeho pozdější ředitel, který se zasloužil o zavedení symfonických koncertů operního orchestru, po vzoru velkoměst. Vedl ji až do roku 1929. Opera společně s baletem

---

¹¹ Tehdy ulice Kobližná.

¹² REIDL 1969, s. 128–129.

dosahoval skvělých úspěchů zvláště díky choreografii a výkonům Iva Váni Psoty. Úžasného oživení se dostalo i zpěvohře (operetě), s příchodem Oldřicha Nového a Viléma Skocha, zaměřujících se na díla rakouská, německá, francouzská, společně se zájmem o hudební komedie.¹³

Vývoj činohry je zejména spojen s postavou spisovatele a dramatika Jiřího Mahena. Dramaturgem divadla se stal ještě na konci první světové války, na žádost tehdejšího ředitele Václava Jiřikovského.¹⁴ Kvůli nedostatku času způsobeného jeho mnohostranností, se sice nemohl tolik věnovat dramatické práci, ale přesto jsou jeho hry a libreta velmi kvalitní. Například *Husa na provázku* (1925), *Nasredin* (1930), *Rodina* (1933), *Mezi dvěma bouřkami* (1938). Mahenova hra *Jánošík* (1910) byla dokonce ve 30. letech zfilmována Martinem Fričem.¹⁵ Za jeho působení se vedle českých her objevovaly hry francouzské i severské. Snažil se dosáhnout toho, aby realismus činohry jako takový, měl i svůj psychologický výraz, aby tak dosáhl kvalitnějšího uměleckého dojmu. Nicméně v roce 1922 po neshodách s novým ředitelem divadla Václavem Štechem odchází, a je nahrazen Vilémem Skochem. Tomu s výběrem repertoáru pomáhal režisér Rudolf Walter. Po Skochovi se ujal dramaturgie Lev Blatný, ale jím vybrané hry nebyly dosti výrazné. Stále nejúčinnější byly klasické hry vybrané režisérem Walterem. Inscenace pod jeho vedením dala základ pro originální styl výrazu brněnské činohry. Velký krok kupředu zaznamenala i brněnská divadelní scénografie s příchodem výtvarníka Františka Muziky a jeho perfekcionismu.

V roce 1929 s příchodem nového ředitele divadla Oty Zítka, se na scéně objevují i avantgardní režiséři Emil František Burian a Jindřich Honzl. Honzl se stal dramaturgem a režisérem činohry, a s ním přišel i divadelní poetismus, který prosazoval. Repertoár byl pod vlivem francouzské básnické dramatickosti a anglosaské komičnosti. V rámci kvality hereckých výkonů byl velmi náročný. Zcela určitě by mělo být zmíněno jeho pojetí Klicperovy hry *Hadrián z Římsů*, které bylo oceněno i státní cenou. Burianovi byla přidělena avantgardní scéna na brněnském Výstavišti, bohužel si však nenašla své zastánce, a byla poté sloučena se scénou oficiální. Mezi nejvýraznější inscenace pojaté Burianem patří: *Dítě* (F. X. Šalda), *Milenci z kiosku* (Vítězslav Nezval) a *Žebrácká opera* (Brecht/Weill). S příchodem Honzla a Buriana, přišla na scénu celá

---

¹³ ŠTĚDRŮ 1969, s. 130–134. PAVLÍČKOVÁ 2013, s. 17.

¹⁴ Ředitelem v letech 1917–1919 a 1931–1941.

¹⁵ VLAŠÍN 1969, s. 121.

řada nových hereckých jmen, například: Bohuš Záhorský, Vojtěch Plachý-Tůma, Miloš Nedbal, Jaroslav Průcha, Nina Balcarová a Josef Skřivan.¹⁶

---

¹⁶ BUNDÁLEK 1969, s. 134–135.

„*Psalo se 20. ledna 1928*“

Každý životní příběh začíná křikem novorozeněte. Nejinak tomu bude i v našem vyprávění. Na kalendáři stálo datum 20. ledna 1928. Byl pátek. V tomto zimním období bylo běžné, že silně mrzlo, ale teplota se v tento den držela okolo pěti stupňů pod nulou. Byl mráz, ale nesněžilo. Většina obyvatel činžovního domu s řadovým číslem 7 v Kuldově ulici v brněnských Židenicích si byla několik měsíců vědoma pozeňnaného stavu paní domácnosti bytu rodiny Fialových, a s napětím očekávala, jaké dítě přivedou na svět. Jakého pohlaví, zdravé či nezuživé. Když se konečně nachýlil čas, byla nastávající maminka odvezena do porodnice.¹⁷ V tehdejší době, kdy ještě dožíval zvyk, že příchod nového života na svět, potomka, se odehrával v domácím prostředí, což se dnes stává opět řekněme trendem, využila maminka tehdy již moderního zařízení. Křik matky brzy nahradil ztišující se křik novorozeněte. Těžký vzduch v nemocničním pokoji byl postupně nahrazován čerstvým mrazivým lednovým vánkem z otevřeného okna. Nyní ležela maminka v polosedě, držíc děťátko v zavinovačce a otec seděl na kraji její postele, hledíc na svou rozrostlou rodinu. Po příchodu jejich domů všichni sousedé v té chvíli věděli, že u Fialů mohou slavit. Pak už celým den patřil jen jejich dítěti, jejich krásné, zdravé, teď již usínající dceři.

Sousedky, které bychom mohly nazvat pavlačovými či balkónovými *tetkami*, měly další příběh k vyprávění, pro své známé ze sousedních domů, o té dceři od Fialů, která svým křikem z plných plic dává celému světu a lidem okolo o sobě pořádně vědět. Děvčátko dostalo jméno Vlasta. Není pochopitelně zcela jasné, zda rodiče měli jméno vymyšlené již před nebo až po porodu, jak pro chlapce, tak pro dívku. Nejsme tedy s to říct, že by se chlapec případně jmenoval Vlastimil. Dostala tedy jméno slovanského původu a v zásadě i dosti idylické, když později zjistíme, jak silnou patriotkou byla. Vychází ze slova „vlast“, jež byla u starých Slovanů chápána jako domovina a místo dlouhodobého usídlení rodu. Touto vlastí bylo pro Vlastu a celý její život město Brno. Získala jméno patřící již od dob tzv. dívčí války mezi ta, jež byla jedna z vůdčích. Jako kdyby její rodiče podvědomě tušili, čím se stane. Jednou z vůdčích hereckých osobností moravského divadelnictví.

---

¹⁷ Zřejmě do Zemské porodnice fungující v Brně od r. 1888; GRUMLÍK 1996, s. 80.

1. Ve věku tří měsíců v náruči své maminky Josefý (1928)

Samozřejmě, že tato představa vzniká pouze popuštěním uzdy fantazii, avšak založené na všeobecné představě průběhu něčeho takového jako byl tehdejší porod. Bohužel není plně k dispozici rodný či křestní list, který je nejspíše součástí pozůstalosti a vlastní jej rodina herečky. Matriční záznamy rovněž nejsou přístupné, poněvadž neuplynula zákonná doba 100 let od posledního záznamu v matriční knize. Byla by však lež, kdybychom uvedli, že se nám žádný záznam pro veřejnost nezachoval. Svědectví o Vlastině příchodu na svět se nám totiž dochovalo v korespondenci Vlasty Fialové, přesněji v opisu psaní, s jehož odesílatelem si za svého života vyměnila mnoho dopisů. Nebyl jím nikdo větší, než sám Oldřich Nový, slavný herec, režisér a představitel beznadějného romantika, nenapravitelného Kristiána. Za svého působení v Brně se seznámil s Vlastiným otcem i matkou, s nimiž ho pojilo velké přátelství. Dopis je plný vzpomínek na dobu, kdy byl vedoucím brněnské operety, a ukazuje nám, jaký byl pan Nový vypravěčem, který uměl říct všechno ze široka. Bohužel má tento dopis poněkud smutný úvod, poněvadž byl napsán v době, kdy zemřela paní Josefa Fialová, Vlastina matka. Dopis je uveden v původní nezkrácené verzi, která je uložena v archivu Národního divadla v Brně.¹⁸

Praha 6. 2. 1983

Drahá Vlastičko,

před chvílí jsem Vás konečně uslyšel. Volal jsem poprvé 19. ledna večer, ale marně, nikdo se nehlásil – a tak jsem poslal telegram, abyste věděla, že na Vás myslím. Zkusil jsem to příští večer několikrát, ale zase marně. Řekl jsem si: Vlasta buď je někde oslavována, nebo má nějaké starosti. Teď po naší rozmluvě vím, že to bylo utrpení. Prodělal jsem takových bolestí několik a naučil jsem se, že i za slzami je život, který jde dál a Vy, Vlasto, máte *pro koho* a *pro co* žít a pracovat. A teď přijde to, co jsem Vám ve svém telegramu slíbil:

Dostávám pravidelně Váš měsíční PROGRAM, výtečně redigovaný dr. E. Dufkovou, které si nesmírně vážím. Lednový jsem obdržel poněkud opožděně a první

---

¹⁸ Archiv Národního divadla v Brně, osobní složka Vlasty Fialové

článek, který jsem přečetl, byl právě od ní. Má název Lednové blahopřání Vlastě Fialové. Eugenie se diskrétně nezmiňuje o důvodu této nádherné zdravice, při jejímž pročitání jsem měl takovou zvláštní představu: jak ji jednou rukou píše a druhou Vás hladí. Píše s láskou a pochopením tento zvláštní kritický posudek, protože jsem přesvědčen, že od roku 1950 většinu Vašich filmových a divadelních úspěchů shlédla osobně. A takových kritiků, kteří nás dlouhá léta pečlivě sledují, musíme být neskonale vděční.

Vy, mladí, kteří jste svá studia zakončili po osvobození – a začali jste „hrát role“ po roce 1948, bylo přemnohé, po čem jsme marně toužili, poskytnuto v míře nejvyšší.

A přece i já jsem měl takového kritika. Vlastně byli dva: Hudební spisovatel a divadelní referent V. H. Jarka /žák prof. Zdeňka Nejedlého v oboru Hudební vědy na KU/, od roku 1924, kdy jsem byl jmenován vrchním režisérem operety Národního divadla v Brně, a prof. Gracian Černušák v témže roce, od mé „šéfovské“ premiéry Offenbachových „BANDITŮ“, které Brno znovu provedlo po 59 letech. Ale to by bylo dlouhé vyprávění – ale snad jen to, že téměř stejně se mnou z Brna do Prahy V. H. Jarka a pomáhá mi budovat divadlo hudební komedie v tehdy pražském prodejním tisku – a Eduard Bass v brněnských Lidových novinách. K Vašemu článku od Dr. E. D. se ještě vrátím, ale teď zůstanu, nenudím-li Vás ještě, *jen a jen u Vás!*

Musím to, Vlastičko, psát jaksí telegraficky, protože vypisovat, že Bass a dr. Jiří Červený mne znali už od Ostravy, kde jsem byl v angažmá 1917–18 a oni ještě v posledních dnech Rakouska zakládali v Praze v hotelu Central Červenou Sedmu a přijeli náhle do Ostravy a ..... Kdybych pokračoval, byl by z toho setkání na papíře malý, ale stořádkový román – A protože jsem se vlastně s divadlem rozloučil, když mi bylo sedmdesát pět /dle moudré rady svého strýčka, kdysi významného herce a režiséra ND Miloše Nového: Milý Oldo, největší umění je umět včas odejít/ a celý svůj archiv jsem věnoval Divadelnímu oddělení Národního musea v Praze, musím se hrabat ve své paměti, anebo si vyprosit, abych směl z toho daru něco vypsát – Jediné, co mi zbylo, je staříčkový notes, do kterého jsem si zaznamenával nějaké drobnosti z doby vedení brněnské operety a v tom notesu jste Vy i Vaši drazí. Začínám sezónou 1927–1928:

V Brně se připravuje sensace: Pisárky se mění v obrovské staveniště, má tu vzniknout Výstava Soudobé Kultury, na které bude nejenom PAVILON ROZHLASU, ale i

Výstavní divadlo. V brněnském Radiožurnálu, jak se tomu vynálezu, který hýbe světem, tady na Moravě říká, se konečně podařilo získat vysílací „salón“ v jednom tom domečku na střeše Zemského domu, kde pracuji od začátku /tj. od září 1924/ a zahajuji zde Radiokaberety s Miladou Rabasovou, Jožkou Šrámkovou a Františkem Kreuzmannem. Na klavíru nás doprovází vynikající muzikant a operní dirigent Jan Janota. Kdybych se mohl rozepsat – to by byla druhá stovka řádek... Jen snad to, že jsme tam poprvé lezli po žebříku! Dávali jsme našim dámám přednost, aby lezly první – ale nechtěly... A Janota nám říkal, že s námi se mu to účinkuje prima, ale že tam chtěl něco zahrát s 16 členy orchestru, ale už se tam k pultu ani nevešel a musel si otevřít dveře do toho studia na střeše – ale nemohlo se vysílat, protože ze zdola do toho zvonila tramway.... / tenkrát přes Veveří jezdila jen trojka/. Práce bylo nad hlavu, protože nebyly alternace v hlavních oborech a dalo dost námahy a přesvědčování vrchního účetního, než mi pro naši operetu v Kuratoriu prosadil. Byl jsem totiž, vedle svých značných povinností s vedením, ještě operetním tenorem, ačkoliv jsem vlastně byl baryton. Můj tehdejší přítel z německého divadla Willy Forst mi dal radu, a dotáhl jsem to na áčko, ale to jsem si šetřil... Ted' by zase muselo následovat vyprávění o Willym, pozdějším slavném režisérovi – co mi tehdy poradil, jak jsme se rozešli, jak jsme se pak po deseti letech sešli – jak svou návštěvou za okupace v Novém divadle „odsunul“ můj odvoz do koncentračního tábora aj. – Moc a moc jiného. /Zvoní telefon./

PS. Zrovna mi telefonoval dr. Ivo Osolsobě, jehož dopis z 3. února jsem dostal před hodinou dneska je desátého, že už je tady a kdy má přijít..? Musel jsem se mu omluvit, řekl jsem mu, že vám píši, a že mu snad dáte mé psaní přečíst – on Vám jistě řekne p r o č !

A ted', na tomto listě, už se nenechám unést žádnými mimořádnými událostmi:

Je sedm večer 20. ledna 1928. Sedím ve Starém divadle, naší Zlaté kapliče na Veveří, jak jsme Mu /to velké „m“ sem právem patří/ s úctou říkali, nikoli ve společné šatně s ostatními, kterou pro mě vynalezl divadelní mistr ing. Vladimír Fojtík jako šatnu a kancelář. Naproti je vchod do pánské šatny sborové. Je u mne zrovna pan Petřík, inspicient, důstojně vyhlížející šedesátník, a hlásí mi stav účinkujících. Všecko je v pořádku. Z nemocných je tu uvedena jenom jediná členka sboru, paní Josefa Fialová,

kteřá už měsíc do tak zvaněho rozšířeněho souboru nedochází a současně omlouvá Václava Fialu, kteřý mu oznámil, že má se mnou dohodnuto volno předem, ale že se ještě přihlásí, čemuž pan Petřík nerozumí... Zastavuji jeho důvody, „že je to nějaká divná omluva“ atd. a říkám – Ano, to je dohodnuto, Petříčku, všecko je v pořádku. Děkuji Vám za hlášku a teď mi sem nikoho neposílejte. Při představení budu sedět v zadní lóžičce. – A tady si otevírám svůj notes: neděle 13. listopadu 1927 – Cirkuska-Baron-Fiala-S. Tenhle zápis musím vysvětlit, protože se týká mimořádně události: Režisérem mne jmenoval ředitel Václav Štech. Jak se to stalo, popisuji ve Sborníku DIVADLO JE DIVADLO, kteřý byl vydán k 85těmu výročí českěho divadla v Brně, a byl jsem požádán redigující činitelkou Jaroslavou Suchomelovou o příspěvek na podzim v roce 1959, když jsem v Brně režíroval hudební komedii M. Chase HARVEY A JÁ. Přeložila ji pro mě moje žena k mým šedesátým narozeninám. Z malě americkě činohry, kteřou jsem dialogy a umístěním zpěvních textů přepracoval – dá se dnes snad říci – na komorní musical, protože nemá s operetou pranic společného. Pokračuji prosbou pro dr. Osolobě, budete-li s ním, Vlastičko, mluvit. Ten Sborník už nemám, ačkoli jsem jej Museu nevěnoval. Půjčil jsem ho před dvěma lety na tři dny – Kdyby to dr. I. O. někde získal, byl bych mu velmi vděčen. Děkuji a znovu se omlouvám, že jsem zase odbočil. Ale už to udělám ke konci ještě jednou a to opravdu naposled.

Vracím se k notesu: Cirkuska-Baron-Fiala-S. znamená, že tenkrát jsme v Divadle Na hradbách hráli odpoledne Kálmánovu velkou operetu CIRKUSOVÁ PRINCEZNA, zpíval jsem při režii Mistra X, a večeř jsem měl režii a dohled na představení Straussova Cikánskěho barona /Emil Olšovský a převážně operní obsazení, celý sbor a celý balet/. V přestávce mezi představeními mi zbyla vždýcky půlhodina na nějaké pohovory. Na tu dnešní jsem měl pozvaněho Václava Fialu. Musím podotknout, že po svých dosavadních zkušenostech jsem měl jedinou snahu: *povznést* ten obor, kterému i „začínající sólista opery“ říkal VOPERETA, jen aby tím „V“ na začátku „shodil divadelní formu, které Jeral a Ježek /tehdy velké hvězdy brněnské opery/ říkali „lidovka“ a pár kilometrů od nás, ve Vídni, to bylo umění. Psát o tom, proč jsem si pod slovem Lidovka představoval něco hodnotného, to by bylo dlouhě vyprávění, ale musím podotknout, Vlastičko, že jsem až dodnes nebyl členem žádné politické strany. A umínil jsem si, že to hlasitě „V“ před

operetou se pokusím vymazat. Začal jsem tím, že si vychováme hrající sbor a zpívající balet. Vracím se do salónku v 1. patře Divadla Na hradbách 13tého XI. 1927.

- Počítám s Vámi, Václave, mám pro vás velkou roli, už jste tři; Špůrek, Skalický a Vy.
- Ale smím zůstat ve sboru?
- Jak myslíte, já Vás navrhuji na sólistu, Skalický to přijal s radostí, Špůrek chce také hrát jen za honorář.
- A to je ono, pane šéf... to víte, bude nás víc – čekám už pár let kluka.
- Ale bude to holka, vsad'me se – a já si ji povozím v kočárku nebo pochovám, aby byla třetí děvčátko, které mi bude dělat radost jako Olynka a Libuše.
- Tak dobře, o lahvičku bzeneckého, že to bude kluk.

Tak jsme se rozloučili a já se vrátím nebo spíš popojedu do Starého divadla 20. ledna 1928. Byla to holčička! Od toho dne jsem si ustanovil, že třináctka bude moje šťastné číslo a pátek /ten tu mám zapsaný/ pasuji pro všem opačným názorům – můj šťastný den. Datum, kdy jsem Vás, Vlastičko, povozil v kočárku, nemám, jen zmínku: Zkoušíme Rose-Marii, Fiala hraje Indiána, seznámil jsem se s jeho dcerou, je to kus!

Líbám Vás, Vlastičko, a pozdravuji Vaše drahé

Dokončeno v noci a odesláno 13. 2. 1983.

Oldřich Nový

Měli bychom si něco uvědomit. Pár souvislostí. A to v jakém životním období tento dopis vznikl. Jak moc je zásadní, jak pro adresáta, tak pro samotného odesílatele. V pasáži představující tento dopis bylo uvedeno, že byl napsán v době, kdy zemřela matka Vlasty, paní Josefa Fialová. Bylo tomu necelý měsíc před započatím práce na tomto dopisu. Ač muselo být toto období pro Vlastu velmi těžké a složité, zcela jistě ji musela slova, někoho tak významného a srdečného utěšit, či snad alespoň ulehčit pocitově stresové břímě, které na její bedra bylo uvaleno. Jako na většinu lidí, kteří ztratí svého rodiče. Druhým významným, ale smutným faktem, který je nutný poznamenat je, že sám Oldřich Nový, zemřel měsíc po odeslání tohoto dopisu, dne 15. 3. 1983. Přežil tedy svou známost z brněnských let o pouhé dva měsíce. V dopisu je

uvedeno, že byl reakcí na dvě události na článek o Vlastě Fialové v měsíčníku PROGRAM, a dále na rozpravě, který se uskutečnil buďto prostřednictvím telefonátu, dopisu či telegramu. Ale můžeme se zamyslet i nad tím, že jeho touha vypsát na papír své vzpomínky na brněnskou operetu, kterou vedl ve 20. letech, mohla pramenit v jeho záměru je někomu sdělit, svěřit se s nimi, aby někde byla tato soukromá historie uchována, před svým odchodem. Postarší lidé se velmi rádi vracejí ve svých vzpomínkách do mladistvých let, kdy jim bylo nejlépe. Je právě stejně tak možné, že ve svém bytě v pražské Maiselově ulici, na přelomu roků 1982 až 1983, mohl napsat desítky dopisů svým stále žijícím přátelům a známým, protože jeho věk a zdraví mu radily, že souzeno žít věčně není nikomu na zemi. A v poslední řadě, ač trochu marginální, je mrazivý fakt navozený větou: „*Od toho dne jsem si ustanovil, že třináctka bude moje šťastné číslo...*“. Pro pana Nového možná byla šťastné číslo, ale pro Vlastu byla osudová, na jejím konci. Kdyby to pan Nový tušil, možná by tuto pasáž ve své deníku vyškrtl.

Rodiče a vzpomínky na ně

Václav Fiala, otec

Dle našeho počátečního vyprávění víme, že žil v Brně. Ale zde se pouze usadil, a založil svou rodinu. Vlastin otec však ve skutečnosti pocházel z Prahy, přesněji ze Žižkova. Proto si nejspíše s Oldřichem Novým dobře rozuměli, poněvadž se taktéž narodil na Žižkově. Dochovala se nám řada svědectví samotné Vlasty, založená na tom, co o svém mládí a životě dceři vyprávěl.

„Můj otec měl prapodivný osud. Byl z Prahy – Žižkova, Chlumova ulice číslo 8. To si pamatuji dodnes. Jeho rodný dům už nestojí. Byl to jeden z překrásných měšťanských domů, charakteristicky architektonicky řešených. Typický „pavlačák“. Uprostřed dvora stál mohutný košatý strom. Jak to v takovém domě vypadalo? Ve všech poschodích kol dokola jen samé pavlače. Možná jste viděli starší film se Sašou Rašilovem v hlavní roli „Přijdu hned“. V tomto filmu se odehrává většina scén, právě v takovém pavlačovém domě, ba i ten košatý strom stál na dvoře. Tak zrovna v takovém domě se můj otec narodil. Za několik let se některé pavlačové domy bouraly, otcův dům byl mezi nimi. Ještě několik činžáků na Žižkově stojí a připomínají bydlení v minulém století.“¹⁹

Je však velmi důležité poukázat na fakt, že rodina na přímo uvedené adrese nebydlela. Vysvětleno bude níže.

Samotné hledání osoby Václava Fialy bylo dosti složité, skutečně silným oříškem k rozlousknutí. První překážkou již bylo zamítnutí nahlédnutí do matričního záznamu o narození Vlasty, kde jsou jména rodičů uvedena i s dalšími informacemi. Jméno „Václav Fiala“ se nenacházelo v žádných matričních knihách, jak kostela sv. Prokopa, tak kaple sv. Rocha, pod něž žižkovský vnější obvod patřil. Díky brněnským policejním a pobytovým přihláškám však bylo nalezeno společně se jmény rodičů i přesná data narození. Díky Vlastiným divadla dotazníkům, které musela vyplnit, a kde uvedla data narození svých rodičů většinou chybně, byl vyhledáván jako Václav Fiala, narozený 24. září 1894²⁰, či dokonce 1895²¹. Díky informaci, že se Vlastin otec ve skutečnosti narodil 22. září 1893, a že příjmení jeho otce neznělo „Fiala“, ale „Sysel“,

---

¹⁹ GRUMLÍK 1996, s. 15.

²⁰ Dotazník Vlasty Fialové z 20. 2. 1978, uložený v osobní složce Vlasty Fialové v archivu Národního divadla v Brně.

²¹ Dotazník Vlasty Fialové z 25. 5. 1973, uložený v osobní složce Vlasty Fialové v archivu Národního divadla v Brně. Zde bylo uvedeno chybně i datum narození matky jako 12. 12. 1896, v dotazníku z 20. 2. 1978, je již datum správné.

bylo započato nové hledání. Jeho jméno bylo dohledáno mezi legionářskými spisy Vojenského historického ústavu.²² Osobně se stal účastníkem zrodu samostatného Československého státu. Je zde uveden jako Václav Fiala (Sysel), s rodnou adresou Chlumova 17, a ne Chlumova 8, jak chybně uvedla Vlasta ve své zповědi. Toto je však marginální záležitost. Byl to první krok kupředu. Souběžně byly objeveny i policejní a pobytové přihlášky v Národním archivu v Praze. Zde jest uvedeno, že Václavu Syslovi byla dne 4. ledna 1923 povolena změna příjmení na „Fiala“, dle jeho žádosti z 10. dubna 1922.²³ Jaký důvod jej k tomu vedl je však záhadou nadále. Ještě důležitější informací však bylo, že změna příjmení měla být zaznamenána i do původní matriční knihy, která spadala pod farní úřad Olšany-Žižkov.²⁴ A tou byla ta u sv. Rocha.

A jméno Václava Antonína Sysla zde bylo také objeveno. Jeho otec František Sysel je zde uveden jako krejčí. Syn Václava Sysla, gruntovníka²⁵ z Chotýšan, a jeho ženy Marie roz. Kuthanové, rovněž z Chotýšan. Václavova matka se jmenovala Marie roz. Štěpánková. Dcera Františka Štěpánka z Habřinky u Přelouče, a jeho ženy Marie roz. Chvojkové z Živanic. Václav Antonín Sysel byl pokřtěn 1. října 1893, kaplanem Antonínem Hoffmannem. Jeho kmotrem se stal kovář Antonín Mrázek.²⁶

To, že bylo hledání Václavových rodičů úspěšně dovršeno, však neznamená, že stále nad nimi a příjmením „Fiala“, nevisí několik otazníků, které by zřejmě objasnili jen členové Vlastiny rodiny. Například se v několika pobytových přihláškách objevuje křížek u jména Václavova otce Františka.²⁷ Nejmladší uvedené datum je rok 1923. To znamená, že Václavův otec musel být v té době již mrtev. Navíc jeho matka zde není uvedena jako Marie Syslová, ale jako Marie Fialová. V jiném záznamu je uváděno, že je 17. října 1913 Sysel Václav přihlášen v Chlumově ul. č. 17 u *Franz und Marie Fiala*.²⁸ V dalším dokumentu ze 4. ledna 1923, pojednávajícím o změně Václavova příjmení, se přímo objevuje oslovení: „*Pan Václav Sysel, operní pěvec, bytem u Františka Fialy*.“²⁹

---

²² VHA, Legionářský poslužný spis Václava Fialy (Sysla) nar. 22. 9. 1893.

²³ Národní archiv, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1921–1930, sign. F 13/26, karton č. 106.

²⁴ Národní archiv, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1921–1930, sign. F 13/26

²⁵ Zastaralé označení pro statkáře či majitele většího zemědělského statku či usedlosti.

²⁶ Archiv hl. m. Prahy, ŽKR N31. Žižkovská kniha narozených z let 1893–1894, kostela sv. Rocha, do roku 1843 sv. Kříže, dvojstrana č. 54, kolonka č. 834.

²⁷ Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, sign. Sysel Wenzel; Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, sign. Fiala Václav.

²⁸ Národní archiv, fond: Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, sign. Sysel Wenzel.

²⁹ Národní archiv, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1921 – 1930, sign. F 13/26, karton č. 106

Jediným logickým vysvětlením tedy je, že krejčí František Sysel zemřel, a vdova po něm se znovu provdala za jistého Františka Fialu, rukavičkáře. A syn jeho ženy časem přijal jeho příjmení. Je to tedy jen hypotézou. Existuje tedy domněnka, že Vlastin dědeček, kterého znala, byl její nevlastní.

Vlasta prarodiče často jako dívka navštěvovala v jejich žižkovském bytě a vzpomínala na ně i otcovy sourozence takto:

„Můj dědeček měl povolání, které se vyskytuje zřídka. Byl rukavičkář. Vzpomínám si, jak mně jako dospívající slečně, udělal dvoje krásné rukavičky, se kterými jsem se chlubila velmi ráda. Ještě dnes vidím a přímo cítím jejich jemnost na ruce. Ty jedny letní byly zelenomodré a ty druhé růžové. Můj rukavičkářský děda vypadal nadmíru vznešeně. Dlouhé vlnité vlasy, úplně bílé, a na nich si očividně zakládal. Z obličeje mu vystupoval orlí nos. Děda působil neobyčejně důstojně, a kouřil výhradně pěnovku, na to se zřetelně pamatuji. Do jeho bytu, tak jako i do ostatních v domě se vstupovalo z pavlače přímo do kuchyně. Z kuchyně vedly dveře do obývacího pokoje, který byl zároveň i ložnicí. Záchod na pavlači byl jen jeden a společný pro všechny nájemníky. O koupelně se mohlo nechat jen snít. Hned při vstupu do kuchyně se linula na pavlač libá vůně tabáku z dýmky, kterou dědeček k nemalé lítosti babičky kouřil. A to od rána do večera. I babička měla svoje zaměstnání. Byla trhovkyně. Pro svoje zboží, tak jak to bylo u jiných žen v této profesi zvykem, si nejezdila sama. Každé ráno ve čtyři hodiny vstala, šla do tržnice, a tam ji čekaly pravidelné dodavatelské nejběžnějšího sortimentu: čerstvá vajíčka, mléko, tvaroh, čajové máslo, drůbež a nějaké to koření. Babička měla mezi zákazníky dobré jméno, protože její zboží bylo vždy čerstvé. Pražské paničky ochutnávaly tvaroh, uždibovaly máslo, a když uznaly, že vše je chutné, tak teprve nakupovaly. Ostatně babička, jako dobrá obchodnice, měla své stále zákazníky. Za milostpaní chodívala obyčejně služka s košíkem, a do něj se ukládalo, co se v tržnici nakoupilo. Strýček Rudolf byl lékárník v Benátkách nad Jizerou. Do Prahy jezdil často. Dvakrát až třikrát týdně. A teta Anna pracovala v továrně na výrobu léků, a vím, že ve svém životě byla nejdál v Bráníku. Byla pyšná na to, že jako vzorná pracovnice byla vybrána na celodenní cestu lodí po Vltavě, kde se konala bujará veselice, tančilo se, ,debužirovalo“³⁰, pro ni to byl zážitek na celý život. Na pohřeb mého otce, svého bratra, přijela k nám do Brna. A to byla nejdelší cesta, kterou ve svém životě absolvovala: Praha – Brno – Praha“³¹

Otec Václav vystudoval jednu z pětiletých obecných, a poté i trojletých měšťanských škol na Žižkově. Následně studoval 2 roky na státní průmyslové škole v Praze.³² Ve které době jej začala lákat zpěvohra, není přesně známo. Jestliže již působil jako operetní pěvec a herec, vše přerušil příchod první světové války v roce 1914, kdy byl odveden na východní frontu jako příslušník rakousko-uherské armády. V legionářském služebním výkazu z 8. července 1920 je již v kolonce občanského povolání uveden jako herec. A jak Vlasta vzpomínala na otcovy válečné útrapy?

³⁰ Hodovat, dobře jíst a pít

³¹ GRUMLÍK 1996, s. 15.

³² VHA, Legionářský spis Václava Fialy (Sysla) nar. 22. 9. 1893; Služební výkaz z 8. července 1920.

„Bylo mu devatenáct let, když se seznámil, podle jeho slov, s půvabnou a milou dívenkou, jen o několik měsíců mladší, než on. Jmenovala se Marie Watzlová. Oba bydleli v jedné ulici. Měli se prý moc rádi a již se domlouvali na dalším společném životě. Do této idylky krutě zasáhli vojenští páni. Vypukla světová válka a tatínka odvedli na vojnu. Šest roků prožil ve vojenském kabátě a po skončení válečného běsnění se ještě dva roky bojoval v Rusku jako československý legionář. Vrátil se za šest roků domů a za celou dobu nemohl o sobě poslat žádnou zprávu. Všichni se domnívali, že je pohřben v daleké ruské zemi. Ale on překonal všechny válečné útrapy a najednou z ničeho nic přijel domů, do Prahy. První cesta vedla za Mařenkou, na kterou nikdy nezapomněl. I když jí nemohl psát, věděl, že na něho neustále čeká. Jaké muselo být asi jeho zklamání, když se dozvěděl, že Mařenka nežije. Když po tom bolestném poznání přišel ke svým rodičům, čekal na něho jeho pětiletý syn. Jeho matka zemřela při porodu. Pokřtili ho jménem Vladimír.“³³

Dle legionářského spisu byl vojín Václav Fiala (Sysel) na počátku první světové války vojákem rakousko-uherské armády, přesněji u 102. pěšího pluku na východní frontě. Dne 9. února 1915 byl nepřitelem zajat v Karpatech. Do československých legií se přihlásil 1. června 1916 v ruském městě Sapožok, v Rjažaňské oblasti³⁴. Do zformované československé armády vstoupil, až v březnu 1918 v ruském městě Ufa nedaleko pohoří Ural. Na konci dubna se stal střelcem u 5. střeleckého pražského pluku T. G. Masaryka³⁵. V jeho řadách se účastnil boje u Kunguru (21. 12. 1918), ze kterého si přivodil silné omrzliny na rukách. Po čase stráveném v lazaretu se v lednu následujícího roku ke své 4. rotě vrátil a bránil s ní transsibiřskou magistrálu, až do evakuace pro 5. pluk, vyhlášené o rok později. V dubnu 1920 se evakuace zřekl a nechal se přidělit k dramatickému odboru osvětového kroužku na I. přechodní stanici na První Řičce u Vladivostoku. V červenci téhož roku byl povýšen do hodnosti svobodníka.³⁶ Od srpna jeho kariéra střelce pokračovala u legionářské vladivostocké posádky, v níž zůstal a bojoval proti rudoarmějcům až do pozdního léta 1920. Následně se stal účastníkem 35. transportu sibiřské anabáze, vyplul z Vladivostoku na lodi „President Grant“. Na lodi se stal členem osvětového sboru tohoto transportu. Zpět domů, do nově vzniklého Československa, dorazil 15. října 1920. Jednalo se o jednu z posledních vln navrátilivších. Demobilizován byl až 27. ledna 1921 v Písku.³⁷

---

³³ GRUMLÍK 1996, s. 16.

³⁴ Zhruba 200 km jihovýchodně od Moskvy.

³⁵ 5. pluk se účastnil bojů na magistrále o Vladivostok, Nikolsk Ussurijský, Spassk, Kaul a Kungur. Od jara 1919 bránil magistrálu v úseku Barnaul – Tomsk.

³⁶ VHA, osobní karta č. 730540, legionáře Václava Fialy (Sysla) nar. 22. 9. 1893. Druhý stupeň hodnosti u mužstva: 1. Vojín, 2. Svobodník.

³⁷ VHA, Legionářský spis Václava Fialy (Sysla) nar. 22. 9. 1893; Demobilizační záznam.

Povězme si něco málo o životě a bojích legionářů na Rusi. Na počátku války se formování československého vojska na území carského Ruska potýkalo se značnými obtížemi. V roce 1915 na jeho území utvořila Česká družina, která se později reorganizovala v Československý střelecký pluk, a poté na brigádu. Díky šířící se zprávě o její existenci mezi rakousko-uherskými zajatci české národnosti rostla touha připojit se, a vytvořit tak velké legionářské vojsko tvořené z Čechoslováků bojujících za vlastní stát. Po pádu carismu v březnu 1917, se otevřely dveře do Ruska i T. G. Masarykovi, který se přesunul z Francie do Petrohradu, a svou náborovou kampaní, kdy osobně navštěvoval zajatecké tábory, spustil stavbu vojska.

Po bitvě u Zborova (2. června 1917), kdy se osvědčila bojeschopnost a morálka československých vojáků, nabrala akce na obrátkách. Rusy byl povolen neomezený nábor, a brigáda se díky zvýšenému počtu reorganizovala na divizi, k níž v říjnu přibyla další, a tak vznikl Český armádní sbor. Masarykova myšlenka přesunu sboru do Francie byla narušena bolševickým převratem (7. listopad 1917), následně brest-litevským mírem (březen 1918) podepsaným mezi sovětským Ruskem a ústředními mocnostmi. Tím pádem se Československý armádní sbor ocitl ve svízelné situaci. Sbor jako samostatný celek bez ruské pomoci stál proti německé armádě, se kterou byl, jako člen Dohody, stále ve válečném stavu. Po bitvě u Bachmače, bylo v březnu 1918 rozhodnuto o evakuaci východní cestou po transsibiřské magistrále do Vladivostoku, což bylo Rusy odsouhlaseno. Nicméně sbor bolševikům jako stávajícím „spojencům“ ústředních mocností nedůvěřoval. Nedůvěra se prohloubila zastavením ešalonů³⁸ v jihoruské Penze a tzv. penzskou dohodou, kdy museli Čechoslováci odevzdat většinu své výzbroje. Poté se pokračovalo dál, ale akce byla příliš zdlouhavá, a to i díky tomu, že po mnohdy i jednokolejných úsecích se ze zajateckých táborů vraceli v opačném směru propuštění němečtí a rakousko-uherské vojáci. A tak Čechoslováci čekali i celé dny, než se posunuli dál na východ. Ešalony byly roztroušeny od Penzy až po Vladivostok. Po tzv. čeljabinském incidentu³⁹ nabraly události rychlý spád. Rusové měli z Moskvy přímé rozkazy odzbrojit Čechoslováky, ale ti uměli stále skvěle bránit. A tak se rozhořely boje na transsibiřské magistrále a obsazování jejích strategických bodů. Odehrálo se mnoho

---

³⁸ Vlakové soupravy.

³⁹ Událost se přihodila 14. května 1918. Na tamním nádraží měl údajně z protijedoucího vlaku s maďarskými zajatci, někdo vyhodit kovový předmět, který těžce zranil československého vojáka. Následně byl domnělý útočník vytažen z vlaku a zlynčován. Ruská ozbrojená hlídka oněch deset Čechoslováků zatkla. Následkem toho byl vojenský zábor Čeljabinsku 3. a 6. plukem čs. armádního sboru.

bítev, z nichž největší byla na návrší Lipjag (4. června 1918), kde zahynulo 2 000 rudoarmějců, ale jen 30 Čechoslováků. Byla dobyta Samara, Omsk a Jekatěrinburg, ve které byla internována carská rodina. Naneštěstí československé vojsko dorazilo až 10 dní po jejich zavraždění bolševiky, takže plánované vysvobození nebylo naplněno. Během putování Sibíří, se přidávali další vojáci ze zajateckých táborů, takže počet příslušníků armádního sboru stoupl na 56 000.

Únava vojska se však začala projevovat, takže, když je zastihla zpráva o vzniku samostatného Československa, brali ji jako zcela běžnou. Jistý čas podporovali Čechoslováci i admirála Kolčaka, který se prohlásil všeruským vládcem, až do doby příchodu rudé armády do Omsku. Sbor společně s Kolčakem v prosinci 1919 ustoupili až do Irkutsku. Tam byl Kolčak společně se zlatým pokladem vydán bolševikům. Zde s nimi uzavřeli oboustranně výhodné příměří, z nějž československé jednotky vytěžily volný průjezd až do Vladivostoku s dostatečným množstvím uhlí na cestu za jejich neutralitu v ruské občanské válce. Mezi prosincem až zářím 1920 opustili Čechoslováci Vladivostok na dojednaných transportních lodích. Jedni putovali přes Tichý a Indický oceán do Rudého moře a přes Suezský průplav do Středozemního moře, kde svou cestu zakončili v italském přístavu Terst. Druzí cestovali přes Pacifik do Severní Ameriky, kterou procestovali vlakem na východní pobřeží, kde se opět nalodili, a přepluli Atlantik a dorazili do evropských přístavů. Odtud již cestovali vlakem do své vlasti.⁴⁰

Zaměříme se nyní na poválečnou kariéru herce Václava Sysla. Jeho život můžeme doložit jen několika archiváliemi a Vlastiným svědectvím. Ve Václavově legionářském spisu a pobytových přihláškách se neustále vedle žižkovské Chlumovy ulice objevuje i domovská příslušnost k obci Chotýšany u Vlašimi na Benešovsku. Tato příslušnost je uvedena již na jeho osobní legionářské kartě, můžeme tedy směle usuzovat, že v Chotýšanech⁴¹ bydlel již před první světovou válkou.⁴² Pokud si vzpomeneme na místo narození Václavova otce Františka Sysla, byly jimi právě Chotýšany. Je tedy velmi pravděpodobné, že se odstěhoval k některým svým příbuzným. Otázkou je, poté co se navrátil z války a doma našel svého šestiletého syna, zda se rozhodl vzít jej sebou do Chotýšan, či jej zanechat u rodičů. Mou hypotézou tedy

---

⁴⁰ Více o Československých legiích na Rusi a Sibiřské anabázi In: EMMERT 2014, s. 37–62, 83–117, 175–211.

⁴¹ Národní archiv, fond: Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, sign. Fiala Václav. Přesná adresa byla Chotýšany č. 53.

⁴² VHA, osobní karta č. 730540, legionáře Václava Fialy (Sysla) nar. 22. 9. 1893.

je, že s vědomím, že je herec, což je někdy na čas i cestování náročné povolání zanechal chlapce na výchovu u svých rodičů, na které byl již zvyklý. Dokládalo by to i fakt, že si syn Vladimír vypěstoval k prarodičům hlubší vztah, a v jejich stáří se o ně staral. Demobilizování v lednu 1921 v Písku nám rovněž dokládá, že se na dané adrese stále zdržoval. Nicméně díky připsané poznámce na pobytové přihlášce Okresního hejtmanství Benešov, je uvedeno, „že jmenovaný Sysel Václav jest toho času v Hradci Králové u divadla jako herec.“⁴³ Zřejmě tedy jistý čas působil v Hradci. V roce 1922 opět putuje mezi Prahou a Chotýšany. Téhož roku požádal o změnu příjmení, a v lednu 1923 se stává Václavem Fialou. U změny příjmení v matriční knize se objevuje i záznam o sňatku mezi ním a Josefou Bálovou, který se odehrál v Olomouci u sv. Mořice, dne 1. května 1923.⁴⁴ Oba manželé zřejmě v tu dobu působili v tamním divadle. Později, okolo roku 1925 působí se svou manželkou, rovněž herečkou, v bratislavském angažmá. A poté přecházejí do Brna, kde se spolu usazují, a začínají působit jako členové operního souboru.⁴⁵ Každopádně víme, že v druhé polovině 20. let, byl doložen jako člen souboru zpěvohry Oldřicha Nového. Jeho první archivně doloženou rolí byla „Kniže Roj“ v operetě *Nepřemožení*, uvedené v roce 1926.⁴⁶ V Brně již zůstal, a vypracoval se do pozice inspicienta⁴⁷ státní opery, to dokládá jeho pobytová přihláška, kde je tak uveden v kolonce zaměstnání.⁴⁸ Do pozice v divadelním prostředí značně důležité. V ní zůstal nejspíše až do svého odchodu do důchodu. Není ale přesně známo, zda si tuto pozici, kterou vykonával i po roce 1948, vyžádala povinnost obohatit svou přítomností řady členů KSČ, do které vstoupil, či zda to udělal z vlastní vůle. Jeho poslední rolí byl lékař v Čapkově hře *Věc Markropulos* v roce 1948. Václav Fiala zemřel v roce 1958 v Brně, kde byl i pohřben.⁴⁹

---

⁴³ Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920.

⁴⁴ Archiv hl. m. Prahy, ŽKR N31. Žižkovská kniha narozených z let 1893–1894, kostela sv. Rocha, do roku 1843 sv. Kříže, dvojstrana č. 54, kolonka č. 834.

⁴⁵ GRUMLÍK 1996, s. 14.

⁴⁶ Výpis inscenací Václava Fialy. Dostupné online na <<http://www.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv>>

⁴⁷ Pozice inspicienta tj. zástupce či asistent divadelního režiséra. Je většinou obsazena člověkem s vůdčími a dobrými koordinačními schopnostmi, poněvadž zodpovídá za celkový správný a technický průběh představení. Za bezchybný nástup i odchod herců na jeviště, kostýmní vystrojení, připravenou scénu, dekorace a rekvizity, ozvučení aj.

⁴⁸ AMB, fond Z 1 – Pobytová evidence občanů, Brno, (1909) 1918-1953, přihláška trvalého bydliště Václava Fialy nar. 22. 9. 1893.

⁴⁹ Dotazník Vlasty Fialové z roku 1961, uložený v osobní složce Vlasty Fialové v archivu Národního divadla v Brně.

Josefa Fialová, matka

Životní příběh Vlastiny matky je rovněž velice poutavý. Narodila se jako Josefa Bálová, dne 12. prosince 1895, společně se svou jednovaječnou sestrou. Jejich matkou byla Magdalena Bálová, žena původem polské národnosti žijící na českém území. Její rodina pocházela z chudší vrstvy obyvatel polského města Wieliczka (Velička), nacházejícího se nedaleko Krakova v Malopolském vojvodství.⁵⁰ Místo narození obou holčiček je taktéž velkou záhadou. Samotnou Vlastou doloženo město Ostrava. V archiváliích se však objevilo vždy jen město Olomouc, mohlo by se sice jednat o úřednickou chybu⁵¹, jenže tolikrát uvedené stejné místo narození, zřejmě nebude náhoda.⁵² I místo pozdější svatby je taktéž stejné. Tato teze tedy není zatím potvrzena, ale je možné, že se paní Vlasta mohla zmýlit, a že Josefě Bálové byla Olomouc skutečně domovem. Na druhou stranu pokud se svým manželem pouze působila u olomouckého divadla, mohlo se jednat o náhodu. To však není doloženo. Jejich otec není nikde uveden. Obě dcery pocházely z nemanželského lože. Vlasta ve svých vzpomínkách uvádí proč tomu tak bylo:

„Moje babička pocházela z velmi chudé rodiny z Veličky. Pozemskými statky nebyla obdařena, ale za to na dětech jim Pán Bůh požehnal. Tak aby rodině ubyly dva krky, navrhl starší bratr sestře, to byla moje babička, že ji vezme s sebou do Ostravy, a tam se jí postará o nějaké místo. Sám šel pracovat do hutí. Babička, která byla vyučená švadlena, se v tomto zaměstnání protloukala životem, jak to šlo.

Bratrův dobrý kamarád, který pracoval také v hutích, pocházel z Moravy. Jak bylo tehdy častým obyčejem, brávali si majitelé bytů k sobě podnájemníky, aby jim přispívali na činži. Komfort to žádný nebyl. Suterenní byt, kam sluníčko nezasvitlo, nanejvýš mohli pozorovat nohy kolemjdoucích. Oběma sourozencům však toto bydlení prozatím dostačovalo.

A tak mladý Moravák poznal mou fešnou babičku. A protože Moraváci mají vrozený dobrý vkus a velmi oceňují krásu v každém směru, a zejména tu krásu, kterou vytvořila sama příroda, brzy ocenil i on půvab mé babičky. A potom k ní, jak se píše v románech, zahořel velkou láskou. A jak už to v životě bývá, nezůstalo to jen při lásce platonické a najednou se stalo, že babička přišla do jiného stavu a čekala potomka. Oba mladí lidé se na budoucí ratolest

---

⁵⁰ Nachází se zde jeden z nejstarších solných dolů na světě, který fungoval od 13. až do počátku 21. století, kdy byla těžba ukončena.

⁵¹ AMB, fond Z 1 – Pobytová evidence občanů, Brno, (1909) 1918-1953, přihláška trvalého bydliště Josefy Fialové roz. Bálové nar. 12. 12. 1895. Její otec pracoval v hutnickém a těžařském průmyslu, který je zejména významný pro Ostravu. To vypovídá o tom, že Ostrava byla pravděpodobněji. I z důvodu, že četné počty polských imigrantů se stěhovali na Ostravsko za prací.

⁵² AMB, fond Z 1 – Pobytová evidence občanů, Brno, (1909) 1918-1953, přihláška trvalého bydliště Josefy Fialové nar. 12. 12. 1895; Národní archiv v Praze, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva. Signatura: Fiala Václav. Pražská pobytová přihláška Václava Fialy.

nadmíru těšili, a domluvili se samozřejmě na svatbě. Ovšem k tomuto spojení bohužel nedošlo. Mladý muž při velikém výbuchu podzemního plynu zůstal pod zemí. A nejen on, ale i bratr mé babičky.

Každý si může jistě domyslet, jaká byla situace nastávající maminky. Zůstala úplně sama a čekala narození dítěte.

Je nutné popsat tehdejší dobu, která se naprosto liší od dnešní. Neprovdané matky nemají na různých ustláno, ale jsou tu přece jen větší sociální jistoty, než za císaře pána za starého Rakouska. Ta doba byla vůči svobodným matkám neobyčejně krutá. A najednou se mladé ženě – mojí babičce narodí ne jedno dítě, ale dvě a obě děvčátka.“⁵³

Magdalenin druh a bratr, kteří přišli do Ostravy za prací a lepším výdělkem, si nemohli zrovna vybírat. Pracovních pozic bylo zoufale málo. Nechali se tedy zaměstnat, tak jako mnoho mužů žijících v Ostravsko-Karvinské pánvi, jako horníci v hutích. Měli tedy zaměstnání, které bylo velmi nebezpečné. Běžný den člověka dnes vypadá tak, že jde ráno do práce a v podvečer se z ní vrací domů za rodinou. Jenže horníci nemají zcela běžné zaměstnání, ani dnes, ani tenkrát. Dělníci v hutích pracovali za těžkých podmínek, vystaveni fyzické i psychické námaze, a za ne úplně vysokou mzdu. Když horník opouštěl svou rodinu, aby začal buďto ranní či noční směnu, vždy se s ním rodina loučila velmi srdceryvně, věděli totiž, že se nemusel z práce vrátit. Všichni měli strach z největšího nebezpečí, které toto rizikové povolání přináší, a tím je uvolňování zemního plynu v šachtě. Je doloženo, že velká část havířů si před vstupem do dolu modlila ke Všemohoucím, aby je chránil před tímto a jiným neštěstím. V dobovém tisku, zejména v tom, který byl zaměřen na dělnickou třídu, se můžeme dočíst, že se tomuto tématu široce věnoval. Popisoval práci horníka, a jakému nebezpečí je vystaven, a to zejména na Ostravsku. Během kopání v šachtě se mohl dojít k uvolnění zemního plynu, a horníci se tak mohli setkat se třemi druhy plynů. Smrdutý, který svou štiplavostí způsoboval bolest hlavy, ospalost nebo zuřivost, a byl ve větší míře v prostoru rozpoznán v podobě mlhy. Dusivý, který nebyl okem viditelný, ale pokud byla šachta s dostatečnou ventilací, a byl tak dostatečně odvětráván, nebezpečí přidušení či otravy z něj hrozila smrt, se značně snižovalo. Poslední a zároveň nejhorším byl plyn třaskavý, u nějž mohla jediná jiskra způsobit explozi a následnou katastrofu, která mohla zabít spoustu lidí. K vyšší bezpečnosti práce v dolech se užívalo bezpečnostních

---

⁵³ GRUMLÍK 1996, s. 12.

lamp, které se nazývaly „sicherky“ nebo „větěrky“. Mnohé byly vybaveny funkcí indikace důlních plynů, jako byl methan nebo oxid uhličitý.⁵⁴

A nyní přejdeme k události, která změnila Magdaleně Bálové život. A to bylo ono neštěstí, které stálo životy jejího bratra, jejího druha, s nímž čekala dítě, ale i dalších otců od rodin. Jak již víme, sestry Bálovy se narodily dne 12. prosince. Pokud si to správně srovnáme s časovou linií Magdalenina těhotenství, dostáváme se do devítiměsíčního období mezi 12. březnem až 12. prosincem roku 1895, během něž se měla událost přihodit. V tisku tohoto období se nám objevují jen dvě možné alternativy této události, ze kterých by se dala jedna z nich označit jako ta, při níž obě osoby zahynuly.

První z nich byla zřejmě tragičtější, protože jí bylo na stránkách tehdejších novin věnováno mnoho stran.⁵⁵ Byla často označována jako „Katastrofa v Karviné“, která se odehrála v ranních sobotních hodinách, dne 16. března 1895. Do dolu Hohenegger⁵⁶ toho rána sjelo 288 havířů. Okolo tři čtvrtě na osm došlo k explozi v dole, jejíž tlaková vlna poničila budovy na povrchu, včetně věže s kolem, která drží klec, v níž horníci putují do dolu a zpět, což ztížilo následné záchranné práce. Někteří měli to štěstí, že se dostali na povrch pomocí žebříků ve větracích šachtách. Jiní přeživší horníci, kteří byli v dole uvězněni, museli čekat na záchranu dlouhé hodiny, až do nedělního dopoledne. Z celkového počtu svou smrt dole našlo 53 horníků, ti se buďto udusili nebo byli výbuchem spáleni. Zachránci později objevili i těla havířů, která byla roztrhána na kusy. Mnozí přeživší byli těžce poraněni popálením a následky si nesli celý zbytek života. Během záchranných akcí se nashromáždilo okolo jámy velmi mnoho lidí, zejména příbuzných obětí. Tisk nám líčí i události na povrchu. Od jednoho z očitých svědků se můžeme ve zповědi dočíst o postarší ženě, jejíž příběh až mrazivě připomíná ten, který zažila Magdalena Bálová. *„Navštívil jsem jámu v neděli kolem 10. hodiny ráno. Na schodkách seděla obstárlá žena ještě od soboty od rána. Bydlí někde až v Suché a čeká muže a bratra. Již jich tolik vyvezli, ale muž její ani bratr mezi nimi nejsou. Chvíli sedí*

---

⁵⁴ PRÁCE, Politický týdeník pro dělnictvo, výtisk ze 14. července 1895, s. 2–3. Příspěvek „O katastrofách a dolech uhelných“ od Jana Mudry, horníka v Libušíně.

⁵⁵ Opavský týdeník, výtisk z 20. 3. 1895, s. 3; Opavský týdeník, výtisk z 23. 3. 1895 str. 1–2; Týdeník OSTRAVICE, výtisk z 23. 3. 1895, s. 1; PRÁCE, výtisk z 24. 3. 1895, str. 1–2; PRÁCE, výtisk z 31. 3. 1895, str. 1.

⁵⁶ Důl na kraji Karviné fungující v letech 1884–1967. Pojmenovaný po Ludwigu Hoheneggerovi, řediteli Těšínské komory spravující majetky těšínských knížat. V roce 1895, kdy hloubka dolu dosahovala 212 metrů, patřil arcivévodovi Bedřichovi Rakousko-Těšínskému.

a hledí před sebe s vytřeštěným zrakem tupě jako smyslů zbavená. Pak si opět pokryje rukama obličej a kvílí a řve jako raněná lvice. Plakat již nemůže, vyronilat' včera poslední kapku slz. Zima jí lomcuje, ona však o tom neví. Pozbyla za těch několik hodin všecken cit a snad i smysly.“⁵⁷ V pondělí 18. března proběhl pohřeb zahynuvších, mnozí z nich byli pochováni na karvinském hřbitově, kde se dodnes nachází kříž a deska se jmény obětí. Za možnou příčinu byla označena neopatrná manipulace s hornickou svítilnou, po níž došlo ke vznícení třaskavých plynů, a následné explozi skladu dynamitu.⁵⁸ Vedle této teorie se pracovalo s verzí, že u jednoho z horníků, který měl v kabele dynamitovou patronu a zápalkové kapse, které se vznály.

Tato událost by se dala označit jako ta, kterou Vlasta popisuje jako *veliký výbuch podzemního plynu*. Ale zároveň trochu vyvrací její další větu, že se oba mladí lidé těšili na potomka, a že chystali svatbu, poněvadž neštěstí se odehrálo zhruba čtyři dny od početí, nemohla v té chvíli Magdalena vědět, že jest v pozeňnaném stavu, určitě ne tak brzo. V této době, bez technologické vymoženosti, jakou je ultrazvuk, žena zjistila, že je v očekávání zhruba ve třetím měsíci svého těhotenství. To už by ale časově sedělo s událostí dalšího výbuchu, který se měl odehrát zhruba v období června 1895. Dochoval se nám o tom zápis: „*Dalším vyšetřováním provedeným od c. k. vrchního báňského komisaře p. dra. Riela bylo zjištěno, že nedávný výbuch v Janově dolu v Karvině způsoben byl poškozením ochranného skla a žárovky elektrické lampy důlním hornickým tesákem.*“⁵⁹ O dalších svědectvích tohoto neštěstí dobový tisk mlčí. Pokud si tedy Vlasta své vyprávění nepřibarvila, zemřel její dědeček a prastrýc v Janově dolu.

Pojďme se tedy nyní zaměřit na to, jak vypadala Ostrava v době narození sester Bálových. Ač Vlastina babička zůstala na své dvě dcery, Vlastinu matku i tetu, zcela sama, snažila se, aby jim zajistila tu nejlepší péči. I přesto, že jí bylo údajně nabízeno, aby děvčátka dala na vychování do německé klášterní školy, neuskutečnila tento návrh, zřejmě z mateřského pudu, a také kvůli památce na jejich otce, který pocházel z české země, a o Moravě jí vždy moc hezky vypravoval. A proto se přiklonila k záměru, i když sama byla polské národnosti, že své děti vychová čistě v českém duchu, nikoli německém. Je tedy pravdou, že české prostředí jí muselo být, co týče alespoň řeči, přece jen o něco bližší, než to německé. Je dosti možné, že později své děti zapsala do české

---

⁵⁷ Opavský týdeník, výtisk z 23. března 1895, s. 1, článek „Katastrofa v Karvině“.

⁵⁸ Týdeník OSTRAVICE, výtisk z 24. března 1895, s. 1, článek „Neštěstí v Karvině“.

⁵⁹ PRÁCE, Politický týdeník pro dělnictvo, výtisk z 26. června 1895, s. 5.

obecné školy, i přesto, že v tzv. Polském domě vznikla polská obecná škola v roce 1902. A to paradoxně za přispění místních německých politiků. Češi byli vůči polským hlasům žádajících otevření jejich obecné školy, kde by se vyučovalo jejich rodným jazykem, značně odtažití.⁶⁰ Polští obyvatelé Ostravy si tedy v tomto období více rozuměli s těmi německými. Magdalena Bálová porodila a vychovávala své dcery ve složité době i prostředí, ve kterém bylo česko-polské bratrství nahrazeno česko-polskou rivalitou, z níž nejvíce těžila německá strana, která prosazovala své zájmy. Jakoby se až nepříjemně naplňovalo pořekadlo: „Když se dva hádají, třetí se směje.“ Jádrem konfliktu byl zřejmě stupňující se nacionalismus na obou stranách, bojující za své místo. To vše muselo být navíc spojeno s českou představou o polské imigraci, která vytvořila nedostačující počet pracovních míst pro české obyvatelstvo, a tím zvýšení nezaměstnanosti. V roce 1869 žilo v Moravské Ostravě 6881 obyvatel, v roce 1880 jich však bylo 13 448.⁶¹ A pokud počet populace narůstal takto konstantně, můžeme se dostat k číslu, které mohlo klidně dosáhnout cifry přes 20 000 obyvatel v roce 1895. To mohlo vyvolat, mezi oběma etnickými skupinami sídlících na daném území na přelomu 19. a 20. století, značné napětí.

Kvůli takovému nárůstu populace byly školy s nedostačujícím místem představovány či asanovány a stavěny nové. V části Polské Ostravy byla vystavěna nová pětiletá smíšená obecná škola v roce 1903.⁶² V tomto roce dovršily sestry Bálovy šestý rok svého života. Je tedy teoreticky možné, že v tento samý rok či ten následující na tuto školu nastoupily a strávily zde osm let. Ale jedná se pouze o hypotézu. Přeci jen stojí za uvážení, že polský přistěhovalec se svou sestrou přišli předně do polské části Ostravy, ale kde přesně se nacházel jejich suterénní byt, nebylo prozatím zjištěno. A zda Magdaleně zůstal přidělen i po tragické smrti bratra a snoubence, není jasné.

Vraťme se nyní k doloženým faktům. Vlasta ve své osobní zповědi uvedla, že její babička Magdalena byla švadlenou, a to nesmírně pilnou a hbitou. U svých zaměstnavatelek a objednavatelek byla velmi v oblibě. Zvládala perfektně veškeré šicí práce, a přes všechny možné vytvořené kusy oděvů, se dostala k šití divadelních kostýmů. Samotné paní Magdaleně divadlo nic moc neříkalo, ale zřejmě pozici divadelního herce nebrala za nějakou zvlášť prosperující. Nicméně šití kostýmů brala

---

⁶⁰ DANĚK/ŠERKA/ŠÚSTKOVÁ 2013, s. 290.

⁶¹ DANĚK/ŠERKA/ŠÚSTKOVÁ 2013, s. 287.

⁶² Tamtéž, s. 292.

práci, jako každou jinou. S šitím kostýmů jí pomáhaly i obě dcery, které veškerému šicímu umění, které znala, naučila. A pak již stačilo jediné osudové setkání, které nasměrovalo jejich životy k divadlu. Níže uvedené svědectví nám předkládá, v jakém prostředí Vlastina maminka žila.

„Jednou při předávání ušitých kostýmů si jich všimla sama paní ředitelka. Byla to důstojná, reprezentační a elegantní dáma. Jak se tehdy říkalo – „nóbl madam“. Obě děvčátka se jí zalíbila svým vzhledem a rozkvetlým mládím, plným vrozeného temperamentu. Paní principálku zaujalo také to, že si byla k nerozeznání podobná. To jen přitahovalo okolní svět, ve kterém se dívky pohybovaly. Nabídla jim něco, co by je samotné nikdy nenapadlo. Možnost účinkovat v divadle, buď v pěveckém operním či operetním sboru nebo baletu. Tenkrát nebyly dramatické, pěvecké či baletní školy, které by vychovávaly divadelní dorost. Jediné konzervatoře byly v Praze a Vídní.

Taková nabídka se nevyskytuje často, snad jen jedenkrát v životě, a divadlo bylo pro obě sestry velikým lákadlem. Nabízené možnosti je zaujaly, což o to, ale co tomu řekne maminka. Tenkrát totiž ještě děti rodiče bez výhrad poslouchaly.

Usilovně obě přemýšlely, jak to navléct, aby přísnou matku přiměly ke svolení. Vžívaly se i do její situace. Mohla by vůbec připustit, aby její dcery opustily ‚počestné‘ povolání a staly se ‚pochybnými baletkami nebo herečkami‘? To by byla přece hrůza! Ovšem paní ředitelka byla diplomat. Šla na to, jak se říká ‚od lesa‘. Obě sestřičky se totiž paní principálce svěřily se svými obavami, a s tím, že maminka je tak trochu staromódní, a že divadlo pokládá skoro za velikou nemravnost. Pokud se jich týče, rády by opustily jehlu a niť a daly by přednost Múzám. A protože paní ředitelka viděla u obou dívek nadšení a touhu po neznámém, které je lákalo, došla za maminkou osobně. Při té návštěvě poznala, že po hmotné stránce nebyly poměry v rodině nijak zvlášť utěšené. Setkala se s velmi chudým prostředím, které hraničilo s nouzí. Velkomyslně pozvala babičku do divadla, ve kterém ona předtím nikdy nebyla. Výmluvnost a noblesní chování paní ředitelky způsobilo, že babička pozvání přijala.

Moje maminka a teta byly již předem s paní ředitelkou domluveny. Studovala se právě Mozartova opera ‚Kouzelná flétna‘. Babička byla pozvána na premiéru. Najednou se ocitla v naprosto nezvyklém prostředí, které ji nadmíru zaujalo, a které si před tím nikdy nedovedla představit. Oslnila ji nádhera krásného hlediště. Prožívala předehru skoro posvátně a nemožla odtrhnout oči od nádherné opony. A což až se zvedla, a najednou se objevila překrásná dekorace, světla, a poznala i kostýmy, které sama šila. Na jevišti uviděla svoje dcery, kterým to nadmíru slušelo. Její odpor k divadlu byl překonán a již vůbec nic nenamítala proti tomu, aby se její dvojčata upsala Thálii.“⁶³

Pozorného čtenáře napadne otázka, že takové představení, jakou byla opera *Kouzelná flétna*, je třeba pečlivě nacvičit. Je tedy jasné, že zřejmě během svých volných chvil chodila dvojčata na zkoušky bez vědomí maminky, které namluvily, že jdou například za známými. Zřejmě se tedy nejednalo pro začátek o nějaké role se složitými

---

⁶³ GRUMLÍK 1996, s. 13.

tanečními prvky. Ale vidět své dcery na jevišti v překrásných kostýmech a líčením, muselo být ze začátku pro maminku Magdalenu šok, ale zároveň i příjemné překvapení.

Každopádně divadelní kariéra sester Bálových se rozjela. Dle Vlastiných slov byly povahově velmi rozporuplné. Ač nemohly žít bez sebe, hádaly se o malicherné drobnosti a maličkosti. Ale naopak v důležitých životních otázkách držely vždy pospolu. Jejich další kariérní putování směřovalo do divadla v Pardubicích, a později v Bratislavě. Dle Vlasty se její rodiče setkali při bratislavském angažmá, ale je dosti možné, že se mohli znát i dříve. Přeci jen Pardubice a Hradec Králové, ve kterém okolo roku 1921 působil i Vlastin otec, jsou od sebe vzdálené jen několik málo kilometrů. A nápadně podobná dvojčata v Pardubicích mohla být nepřehlédnutelná. Každopádně již víme, že po svatbě s Václavem v Olomouci, ve které oba působili⁶⁴, se přestěhovali do Brna, kde spolu hráli u operety Oldřicha Nového. Když se jí Brně narodila dcera Vlasta, stala se na nějaký čas ženou v domácnosti, aby se mohla věnovat její výchově. V té chvíli rodina žila z jediné otcovy gáže, ale jak se dozvíme později, kvůli rodinným výdajům se musela Josefa na divadelní prkna brzy vrátit. Bohužel je nedoložitelné, zda malou dceru umístili manželé Fialovi do jeslí či nikoli. Po druhé světové válce byli nuceni se přestěhovat do brněnských Černých Polí. Po smrti manžela dožila paní Josefa na adrese Náměstí čs. armády 2. Zemřela v Brně, dne 10. ledna 1983.

---

⁶⁴ Rovněž se uvádí, že v tomto období spolu působili ve Slezském národním divadle v Opavě. (Viz. GRUMLÍK 1996, s. 24.)

2. S tatínkem, maminkou a bratrem Vladimírem

Meziválečná opereta Oldřicha Nového

Rodiče Vlasty prožily přibližně dvacet let u operety divadla v Brně, z níž by zřejmě nejraději vzpomínali na její nejslavnější éru. Na období, když v Brně začínali svá angažmá pod vedením operetního šéfa Oldřicha Nového, které bylo zlatým věkem brněnské operety. Pojdme si jej připomenout společně s jejím uměleckým vedoucím.

Oldřich Nový, který, jak víme, se narodil, stejně jako Vlastin otec, v Praze na Žižkově, už od obecné školy chtěl být hercem. Rodiče nic nenamítali, ale pouze pod podmínkou, že bude mít i vystudované nějaké řemeslo. Stal se tedy zaměstnancem tiskárny. Což mu svým způsobem zachránilo jeho herecký sen i v zásadě život, poněvadž sazeči denního tisku, kteří pracovali ve dne v noci, nemuseli na vojnu ani do války. Vedle toho se, už coby patnáctiletý mladík, stal účastníkem Učňovských besídek, při kterých recitoval básně a zpíval písně. Rovněž jej velmi nadchla představení v Národním divadle v Praze, které často navštěvoval. Později přešel k ochotníkům Řemeslnické Živnostenské besedy v Karlově ulici, a začal díky svému strýci Milošovi Novému, herci Národního divadla, navštěvovat hodiny herectví u Karla Želenského. Začal se seznamovat s okruhem českého kabaretu. Vystupoval pod pseudonymem „Olda Greckij“ ve zpěvní síni U Labutě v ulici Na Poříčí.⁶⁵ Přezdívku užil kvůli svému zaměstnání v „katolické“ Cyrilometodějské tiskárně, u které pracoval, aby nebyl přistižen, jak se účastní něčeho, co bylo v tehdejší době označováno jako lehká zábava. Později přešel do karlínského divadla Variété, a účastnil se kabaretů Karla Hašlera. V roce 1917 dostudoval typografickou školu, což znamenalo, že mu rodiče dovolí vstoupit do divadelního světa naplno. Karel Želenský, jeho bývalý učitel herectví a tehdejší nově zvolený ředitel žižkovského divadla Deklarace, jej přijal, poněvadž součástí divadelního repertoáru se stala i opereta. O rok později přijal nabídku ředitele Antonína Drašara a stal se plnohodnotným členem divadla v Ostravě. Působil v tamní operetě, ale získal i některé role u činohry, opery a dokonce i baletu.⁶⁶

Na začátku 20. let se divadlo v Brně potýkalo s finančními obtížemi, a rozhodovalo se i o tom, že opereta zcela zmizí, což se díky zásahu ředitele Václava Štecha nakonec nestalo. V těchto začátcích za rané první republiky ještě doznívala

---

⁶⁵ SUCHÝ 2000, s. 20.

⁶⁶ PAVLÍČKOVÁ 2013, s. 7–8.

tradice, že operu, balet, činohru a operetu hrál jeden jediný herecký soubor. Jednotlivá umělecká odvětví si pomáhala navzájem, každý přiložil ruku k dílu. Nejvíce mezi sebou spolupracovali opera, opereta a činohra. U baletu to bylo trochu složitější, co se týče tanečního provedení.

Díky kvalitní dramaturgii měla opereta velmi dobrý ohlas u publika před první světovou válkou. V prvních letech první republiky, kdy byl jejím uměleckým šéfem herec a režisér Vladimír Marek, se však ocitla v krizi. Dle divadelních kritiků a teoretiků neměl tento *pokleslý* žánr co nabídnout. Měla sice namále, ale krizi zažehnala, hlavně díky podpoře ředitele Štecha, který ji bránil rovněž v ekonomickém měřítku. Umělecký rámec se zvýšil i novým kvalitním hereckým obsazením. Objevila se jména, jako Věra Skalská, Milada Rabasová, Bedřich Zavadil, Jan Purkrábek, Karel Holík, Mirek Bukovský, krátce i Ladislav Pešek. Upřednostňovaly se hry francouzské, anglické a české, ale bohužel nastudování nezaznamenala větší úspěch. Hry autorů bývalého Rakousko-Uherska nebyly uváděny, proti tomu však publikum začalo protestovat. Na jeho žádost byla tedy „blokáda“ rakouských operet zrušena.

Oldřichu Novému bylo brněnské angažmá nabídnuto během zájezdu ostravského divadla do Přerova. Po představení vídeňské operety *Taneček panny Márinky*, podepsal smlouvu, a stal se tak hercem u divadla v Brně. Dle vyprávění historičky Eugenie Dufkové, dokonce když pan Nový dorazil v srpnu 1919 do Brna, a přišel k „německému“ divadlu Na hradbách (dnes Mahenovo), dostal německou odpověď, že české divadlo se nachází na Veveří, poté co k němu konečně došel, hořce zaplakal, že Češi mají tak malé divadlo.⁶⁷ Na druhou stranu si splnil velký sen, setkal se konečně s Leošem Janáčkem a Jiřím Mahenem. Nový hrál především v operetách a stal se prvním tenorem. Po odchodu Vladimíra Marka z divadla v roce 1923, se stal jedním z operetních režisérů. Zkušenosti získané jak v roli Markova asistenta, tak návštěvami operních a činoherních zkoušek mu to umožňovaly. Ředitel Štech si jeho zájmu o režii všiml, a do funkce jej jmenoval.⁶⁸

V repertoáru tehdy převládala díla maďarská, rakouská a německá. Po prvních úspěšných nastudováních, se Nový začal zajímat o žánr hudebních komedií, což stále více prohluboval. K operetnímu zdokonalení mu rovněž pomohly cesty za zahraniční

---

⁶⁷ PAVLÍČKOVÁ 2013, s. 13.

⁶⁸ Tamtéž, s. 15.

operetou, jako například do Paříže. Razil si cestu s tezí „v jednoduchosti je krása“, s níž aplikoval vizi, že opereta nemusí být plná přebytečných kýčovitých prvků, strhující orchestrální hudby, složitých tanců aj. Chtěl se publiku více přiblížit a ukázat komorním způsobem komickou část každodennosti a všednosti lidského bytí, což se mu dařilo. Svou tvorbou se tedy spíše blížil k činohře, než operetě, jednalo se tedy spíše o zhudebněnou činohru. Užíval jen nízký počet sólistů, malý sbor, v zásadě jen klavírní hudbu a výpravu s jednoduchými dekoracemi a kostýmy. Po hercích, kteří dlouhá léta působili u brněnské operety, jakými byli zejména Jan Purkrábek, Karel Holík, Alois Pivoňka, Karel Kosina, Katuše Fibingerová, Milada Rabasová, Máňa Maratová, Mary Bártů, Eva Jausenová a jiní, požadoval ladnost činoherního pohybu a plynulý přechod od mluvy ke zpěvu a naopak. Přál si, aby vše bylo v dokonalém a plynulém souladu, pohyb herců, srozumitelná mluva, zpěv, tanec i hudba.⁶⁹

V sezóně 1925/26 se stal Nový šéfrežisérem i uměleckým vedoucím operety. Jeho činnost se tak rozjela naplno. Režiroval svá komorní zpracování, ale to, že byl jeho přední zájem zaměřen na komorní hudební komedie, neznamená, že nереžiroval i velká výpravná operetní díla, která byla u publika v oblíbě. Od doby, kdy za nastudováním stála jména za režiséra Oldřicha Nového, dramaturga Viléma Skocha, skladatele a dirigenta Rudolfa Kvasnici, a choreografu Iva Váni Psoty, zaznamenávala opereta značný úspěch a ohlas. Mezi významná díla Nového éry můžeme řadit *Offenbáchovy lásky* od Michaela Náдора (prem. 1923), *Láska je divná věc* podle díla „Dcera zbohatlíkova od Maurice Yvaina (prem. 1925), výpravnou revue *Z Brna do Brna* pocházející z jeho a Skochovy dílny (prem. 1926). Za jedno z vrcholných nastudování komorních snah Nového můžeme považovat dílo *No, no, Nanette* (prem. 1928) od Vincenta Youmase. Představení se již nerovnálo hudební komedie, ale v zásadě již muzikálu. A dle Oldřicha Nového šlo o první muzikál uvedený na území Československa.⁷⁰ Společně s choreografií, kterou vytvořil baletní fenomén Ivo Váňa Psota, se stala hra velmi úspěšnou. Veliké překvapení vyvolalo i nastudování Brechtovy *Žebrácké opery* (prem. 1930) režisérem E. F. Burianem, s nímž spolupracoval Nového operetní soubor. V inscenaci v níž se objevil i Václav Fiala, zaznamenala kladné odezvy, jak od kritiky, tak od publika.

---

⁶⁹ PAVLÍČKOVÁ 2013, s. 17–18.

⁷⁰ Tamtéž, s. 18.

Od roku 1931 byl ředitelem opět Václav Jiřikovský, který si byl vědom, že musí z finančního hlediska během hospodářské krize Nového operetu maximálně podporovat. Za podporu však začal vyvíjet iniciativu na Nového, aby začal více zpracovávat díla českých autorů, a naopak již zanechal děl autorů rakouských a maďarských. To předznamenalo přicházející dobu vzájemného nepochopení uměleckého zájmu mezi Novým a ředitelem. Ale i tak Nového práce s českými librety fungovala, zvláště spolupráce s dramaturgy Františkem Kožíkem a Bohumírem Poláchem. S nimi vypustil do repertoáru operety, jakými byly *Modré milióny* (prem. 1933), *Na růžích ustláno* (prem. 1933), *Apropó, co dělá Andula?* (prem. 1934). Dále však spolupracoval i s dalšími autory.⁷¹ Veškerým libretům dal svůj nádech s osobitým a neotřelým puncem provedení operetní dokonalosti. Hodno ještě připomenout, že sám režisér Nový ve většině zpracování svých her účinkoval. Opereta se v těchto dobách hrála na scénách zejména Starého divadla na Veveří, Na hradbách, nově i na Výstavišti. Zároveň Nový spolupracoval s brněnským Radiojournalem, který přenášel do éteru některá operetní představení. Oldřich Nový pro něj rovněž vytvářel zábavné pořady kabaretního typu. Rozhlas fungoval pro operetu jako skvělá reklama.

Co se týká operetní scénografie, odvedli svůj díl práce výtvarníci-scénografové Čeněk Jandl, kterému pomáhala jeho dcera Vlasta. A ve třicátých letech navázal Nový spolupráci s Václavem Skrušným, který navrhoval rovněž i kostýmy. Vedle nich zde byla i postava architekt Bohumila Babánka, který se věnoval, jak návrhům kulis a scény, tak i kostýmům. Spolupráce mezi ním a režisérem Novým byla taktéž velmi konstruktivní a přidávala operetě na kvalitě. Stejně tak tomu bylo i u choreografie ve vztahu Nový-Psota. Vedle Psoty spolupracoval i s Mášou Cvejičovou.

Sloučení všech těchto složek a prvků, ať už se jednalo o umělecké zájmy a vlivy, nadání herců či dovednosti Nového spolupracovníků, dalo v rámci operety základ pro vznik tzv. brněnského stylu, kterému se pražská opereta, obsahující kýčovitě prvky, děj postavený na banalitách a nevkusném humoru, které ve výsledku znamenaly lacinou podívanou postrádající svou hodnotu, nemohla konkurovat.

Touha Oldřicha Nového vytvářet hudební komedie, komorní muzikály a kabaretní zábavu byla během jeho brněnského působení stále silnější, a tak se rozhodl, že Národní divadlo v Brně opustí, tak se stalo, že v roce 1935 odešel do Prahy. Navíc to

---

⁷¹ PAVLÍČKOVÁ 2013, s. 21–22.

byla doba, kdy byl na vrcholu svého uměleckého nadání, a toho chtěl využít. Pro vytváření těch pravých hudebních komedií nebylo v Brně bohužel to správné prostředí. Horší finanční situace zapříčinila, že aby chod divadla pokračoval po ekonomické stránce, muselo jít vedení divadla i proti uměleckému cítění svých režisérů, a vytvářelo tak na ně tlak. To bohužel pocítil i Oldřich Nový, který si po umělecké stránce s vedením delší dobu nerozuměl, a rozhodl se tak k odchodu. Zvláště po jeho návrhu, jenž byl vedením zamítnut, aby se z Reduty stalo Divadlo hudební komedie, kde by mohl působit. Při svém posledním představení *Stambulská růže* (15. srpna 1935), v níž ztvárnil Achmeda beje, si při příchodu na jeviště vychutnal bouřlivý a dlouhotrvající potlesk.⁷² Dalšího dne odjel do Prahy, za svým snem. Vydal se tedy na cestu, která mu otevřela dveře k vlastnímu divadlu, ale i věhlasným rolím ve filmech, jakými byly *Kristián*, *Dívka v modrém*, *Roztomilý člověk*, *Hotel Modrá hvězda* a další.

Po odchodu Nového převzal operetu v sezóně 1935/36 Karel Smažík, což znamenalo zásadní změnu. Za Smažíka se opereta navrátila k hrám rakouských, německých a francouzských autorů. A navíc se zaměřila i na autory pražské. Což by za Nového neexistovalo. Opět se zapojily přehnané a kýčovité prvky monumentálnosti. Brněnský styl se začal přibližovat tomu pražskému, který, jak Nový upozorňoval, byl plný nevkusu a přebytku banalit a podbízení se divákům. Po Nového odchodu polevovaly i hodnocení v Lidových novinách, zejména ze strany Graciána Černušáka, který dlouhá léta brněnskou operetní tvorbu bedlivě sledoval a vesměs pozitivně hodnotil. I tak měly Smažíkovy inscenační interpretace úspěch, a přispívaly výdělky do divadelní pokladny. Většina her se sice velmi divákům líbila, ale byla bez hlubší myšlenky.⁷³

V době německé okupace se divadlo Na hradbách stalo opět německým, a český soubor se musel odsunout. Opereta se usadila v Redutě a věnovala se inscenacím děl českých autorů, která interpretovala každý večer, až do úplného uzavření všech českých brněnských divadelních scén v roce 1941. Tehdy se musel operetní soubor rozejít.

---

⁷² PAVLÍČKOVÁ 2013, s. 62–64.

⁷³ Tamtéž, s. 64–66.

Dětství

„Chci být kominíkem.“

Brno v letech 1928–1938

V prosinci 1928 se konaly další volby do obecního zastupitelstva, současně do okresního i zemského. Byly první dle upraveného zákona neposkytující volební právo lidem mladších 24 let, a příslušníkům armády v činné službě. Značnou převahu měli nyní Národní socialisté, za nimi byli lidovci. Úbytek hlasů zaznamenali Národní demokraté. Drtivou ztrátu pocítili komunisté, kteří se zmítali ve vnitřních rozporech. Starostou byl opět zvolen Karel Tomeš, který tuto funkci zastával až do roku 1935.⁷⁴

Hospodářská krize v letech 1929–33 a její projevy

Na rozdíl od krize v letech 1922–1924, trvala déle a udeřila ničivější likvidační silou. Naplno se však projevila v roce 1932. Nejsilnější pokles obyvatelé Československa pocítovali ještě na jaře 1936, kdy počet nezaměstnaných čítal okolo 17 700 lidí. A to se nejednalo o dělníky z brněnského okolí, těch bylo 28 000. Následně začala nezaměstnanost klesat, ale i tak se počet žadatelů o zaměstnání držel ve stavu roku 1932.

Textilky v únoru 1928 ještě zaznamenaly nejsilnější tah výroby, kdy 17 000 dělníků vyrobilo okolo 20 mil. metrů látky v hodnotě 910 mil. Kčs. V tomto roce vlnářský průmysl našel odbytiště v Sovětském svazu. Ale o rok později bylo všemu zcela jinak. Nastal jistý pokles výroby, a zaměstnanost začala pomalu klesat, až se v následujících letech se změnila v prudký skluz. Kovoprůmysl předstihl vlnářství, ač za hospodářské krize v l. 1922–1924, byl na tom hůře, v druhé polovině 20. let, zaznamenal nevídaný rozmach. Velký podíl na tom měla i Zbrojovka v Brně-Zábřovicích. Z krize se ještě vzpamatoval. U textilu tomu ale tak nebylo. V roce 1930

---

⁷⁴ PEŠA 1969, s. 93.

bylo procentuelně nejvíce pracovně činných obyvatel Brna zaměstnáno v oboru průmyslu a živností. Dále to byl obchod, doprava, působení ve státní a veřejné správě. Proti tomu nejnižší počet byl zaznamenán v pracovním nasazení v zemědělství. Četnost příslušníků dělnické třídy byla 72 000. V roce 1930 pracovalo v kovoprůmyslu 22 000 zaměstnanců, kdežto v textilu jen 15 500. Dalšími odvětvími byly: stavebnictví, průmysl oděvní, potravinářský, dřevařský, kamenický, obuvnický, papírenský a na posledním místě koželužský⁷⁵. V roce 1932 se krize naplno projevila. V textilu bylo vyrobeno jen 13 mil. metrů látky za pouhých 392 mil. Kčs, deseti tisíci dělníky. A situace se stále zhoršovala. Nejhůře bylo v l. 1933–1935. V roce 1935 bylo zlikvidováno na pět továren, a v ostatních textilkách pracovalo už jen 8 000 dělníků. V důsledku snahy o lepší vyzbrojení se však Zbrojovka z krize dostávala rychleji. Přicházely objednávky, jak od československé vlády, tak ze zahraničí. Nárůst stavebnictví nebyl v prvních letech krize výrazně narušen, nicméně krize přišla, až v onen osudný rok 1932, kdy stavební průmysl naprosto ustal.⁷⁶ S krizí rovněž narůstal i počet oněch nouzových kolonií proletářů, kteří přišli o práci. Tou největší kolonií byla v roce 1929 tzv. Divišova jinak také nazývaná Šanghaj, ve které se vedle sebe tísnilo 154 takovýchto stavbiček.⁷⁷ Ve stejný rok již fungovala i tzv. Dobrovského kolonie v Židenicích, která čítala 8 vyřazených vagonů. Počet kolonií dosáhl v roce 1938 okolo dvaceti území. Jednalo se o zhruba 1 100 domků, ve kterých žilo okolo 7 000 Brňanů. V Divišově kolonii jich bylo cca 1 500.

Krize se šířila jako mor. Neušetřila téměř nikoho. Od nádeníků a továrních dělníků, přes kvalifikované pracovníky, po ty na vedoucích postech. I ti byli někdy šťastni, když získali jen podřadnou práci. Brno bylo jediné město v republice, které živořilo pod tlakem nezaměstnanosti nejvíce a nejdéle. V roce 1931 vznikl Ústřední komitét pro nezaměstnané v Brně, jehož vůdcem byl starosta. Byly spuštěny akce na jejich podporu: uhelná, chlebová, mléčná, bramborová, ošacovací. Rovněž akce tzv. „žebračenek“, potravinových lístků v hodnotě 10 Kčs, které dostávali nezaměstnaní bez podpory. Ženatí dostali dvě a jednu na každé dítě. Svobodní nezaměstnaní jednu. A to každý jen jednou týdně. V dalších případech fungovaly lidové kuchyně se stravou zdarma. Zde však museli mít rovněž zvláštní potravinové lístky, do nich určených.

---

⁷⁵ Koželužský průmysl (tj. zpracování kůže), patřil na konci 19. století, vedle textilu a kovoprůmyslu k nerozvinutějším a nejvíce prosperujícím průmyslovým odvětvím v Brně.

⁷⁶ PEŠA 1969, s. 96.

⁷⁷ Tamtéž, s. 96.

Počet strávníků se zvyšoval zejména v zimním období, kdy se chtěli ohřát nad teplým jídlem a horkým nápojem, zvláště pokud pocházeli z nouzových kolonií. V zimě 1935 se počet uvařených obědů vyšplhal na 5 000. Rovněž vznikly tzv. ohřívárny. Jedna pro nezaměstnané může v textilce Zábrdovicích, v níž byly později vytvořeny prostory jako útočiště pro celé rodiny. Ohřívárna pro ženy vznikla v Křenové ulici. Tyto akce ale pro všechny nezaměstnané nestačily. Bylo jich příliš mnoho. Městská správa do nich pouštěla finanční injekci okolo 8 miliónů Kčs/ročně. Avšak pro 15 000 lidí to bylo v přepočtu 533 Kč/rok na každého. Částka se skládala i z darů od průmyslníků a továrníků. Kolektivní suma byla většinou okolo 200 000 Kčs. Zdálo by se to štedré, ale pokud si uvědomíme, že v roce 1928 textilní dělníci svým zaměstnavatelům vydělali téměř miliardu tehdejších korun, byl jejich „dar“ pakatel.

Mezi pravíci a levíci se stále více prohlubovala vzájemná nesnášenlivost a nevráživost. Pravice při eliminování levicových akcí sahala k metodám, které se mnohdy začínaly přibližovat až fašistickým.

V důsledku krize vystávaly na povrch návrhy komunistů, které mnohdy hraničily až s utopií typu: dokud si dělníci nenajdou práci, měli by mít zdarma čínži, taktéž potraviny, topivo a ošacení. To vše z městské kasy. Tyto návrhy byly městskou radou ostře zamítnuty. Vše bylo doprovázeno stávkou a demonstracemi brněnských textiláků proti snižování mezd v lednu 1932. Proti němu v ten samý rok, v listopadu, stávkovali horníci v rosicko-oslavanské oblasti. Trvala až do února 1933.⁷⁸

Komité se snažil spíše o produktivní péči o nezaměstnané. Například s pomocí stavebního úřadu vytvářel nouzové práce na stavbách. Na jaře 1933 ustanovila městská rada reformu podpor pro nezaměstnané pouze pro ty dělníky, kteří se zapojili do akce pracovní příležitosti, aby je více přinutila si najít zaměstnání. Vznikly také tzv. Prapory práce, sdružující mladé nezaměstnané ve věku od 18 do 24 let po dobu čtvrt roku. Každoročně se opakovaly mezi l. 1934–38.⁷⁹ Věnovaly se zejména úpravám veřejného prostoru. Hlavním účelem však bylo udržet mladé dělníky od starších, a tím i komunistů a jejich ideologie, kteří neustále upozorňovali na vykořisťování pracujícího lidu ze strany kapitalismu. To bylo to poslední, o co městská rada stála.

---

⁷⁸ PEŠA 1969, s. 108.

⁷⁹ Tamtéž, s. 99–100.

Výše jsme si popisovali politické dění, zejména, kdy hlavní roli hrál proletariát. Avšak každá mince má svůj rub i líc. Pomyslnou hranou oné mince byla demokracie a liberalismus. Hranicí mezi stranami, kde na jedné straně figuroval komunismus a na té druhé fašismus.

Na český fašismus měl největší vliv ten italský, který povstal v roce 1922. Značnou podporu měli čeští fašisté u národních demokratů. V roce 1926 se fašistická hnutí spojila a utvořila tak Národní obec fašistickou, a jejím vůdcem se stal generál Radola Gajda⁸⁰. A už v této době si pohrávala s myšlenkou státního převratu. První fašistická hnutí na československém území začala působit v roce 1924. A o dva roky později měla Národní obec fašistická v Brně 1 200 následovníků. Sdružovali se v jednotách, které se nacházely v centru a na předměstích jako byly Žabovřesky, Královo Pole, Husovice či Židenice. Fašisté se skládali zejména z příslušníků maloburžoazie a ojediněle z dělníků brněnských továren či pochybných živlů a zhrzených proletářů. Značné zastoupení měli i mezi brněnskými vysokoškoláky. Ve volbách do obecního zastupitelstva v roce 1928, již byli fašisté naprosto samostatní bez podpory národních demokratů. Už nebyli jejich „podřízení“ druhové. Získali sice jen jediný mandát, ale pomalu posilovali, stejně jako jejich myšlenka o převratu.

Židenický puč (1933)

V roce 1932 vize o fašistickém státním převratu začínala v očích jeho iniciátorů mít stále ostřejší rysy. Realizován měl být takto: fašisté spoléhající na armádu měli obsadit různá kasárna po moravských městech a přesvědčit vojenské složky, aby je následovaly a vojensky podporovaly v jejich společném tažení na Prahu. Záminkou mělo být rozšíření iluze, že komunisté se chtějí chopit moci. V pravou chvíli by tak uchopili moc místo nich, a ustanovili tak československý fašistický stát s podporou armády, podobného italskému typu Benita Mussoliniho. Jakož i on pochodoval na Řím

---

⁸⁰ EMMERT 2014, s. 217. Vlastním jménem Rudolf Geidl, narozen 1892 v černohorském Kotoru. Syn černohorské šlechtičny. Za I. SV bojoval u Zborova, a vypracoval na generálmajora. Jako velitel československé 2. dělostřelecké armády dobyl Jekatěrinburg. V létě 1918 se přidal k ruskému generálu Kolčakovi, ale v následujícím roce již organizoval protikolčakovský puč ve Vladivostoku. Po válce byl obviněn ze špionáže pro bolševiky, což vyvrátil, ale i tak byl degradován. Poté vůdcem Národní obce fašistické. Odmítl Mnichovskou dohodu, a za II. SV s nacisty nespolečně pracoval, ale podporoval odboj. I tak byl v roce 1945 vsazen do vězení, kde strávil dva roky, kvůli nepřiměřenému zacházení přišel o zrak. Zemřel rok po svém propuštění v roce 1948.

v roce 1922, oni chtěli pochodovat na Prahu. Zřejmě by mělo být řečeno stranou, že ač komunisté aktivně žádný puč nepřipravovali, nebylo by pravdou, že po uchopení státní moci netoužili.

Vše bylo naplánováno na leden 1933. Fašisté z Tišnova a Hrušovan měli přepadnout kasárna 10. pěšího pluku v brněnské Chodské ulici. Fašisté brněnští a z Bučovic měli obsadit Svatoplukova kasárna 43. pluku v Židenicích. Psal se 21. leden 1933. Den, kdy se měl celý plán spustit. Brněnští byli s hrstkou bučovických připraveni. Avšak z Tišnova a Hrušovan nikdo nedorazil. Možná odhodlání, které bylo silnější, než oni sami, rozhodlo, že akce se spustila i bez nich. Skupina vedená nadporučíkem mimo službu Ladislavem Kobsinkem zaútočila na židenická kasárna, odzbrojila stráž a pronikla dovnitř. Nicméně po vyvolání menšího zmatku si však uvědomila, že boj je marný. Mnozí utekli, a ti kteří zůstali, byli pochyťáni a uvězněni. Údajně měl být jeden z fašistů při akci usmrcen. Tak dopadla akce, která se do dějin brněnských Židenic zapsala jako „kobsinkáda“.⁸¹

Ve srovnání v politickém měřítku byla tato akce svou důležitostí téměř marginální vůči události, která přišla o devět dní později. A tou bylo jmenování vůdce NSDAP⁸² Adolfa Hitlera německým kancléřem. Již v té době někteří tušili, že se nad Evropou začínají stahovat mračna. Ač český fašismus byl v meziválečném období původně protiněmecký⁸³, tímto aktem získali později někteří fašisté osobnost, ke které mohli vzhlížet, kvůli Hitlerovým antisemitským myšlenkám.

1933–1938

Tricátá léta v Brně byla plná potyček mezi dělníky a fašisty, protestů a manifestací. Velmi důležitým faktem je, že jádrem českého fašismu nebyla Národní obec fašistická jako taková, ale i skupina magnátů tvořená národními demokraty a agrárníky, kteří sympatizovali s fašismem a zejména německým nacismem. Ti se již od krize 1929–1933 snažili navázat bližší vazby na německý kapitál, do takové míry, že anglické a francouzské styky byly upozaděny, přestaly

---

⁸¹ PEŠA 1969, s. 109.

⁸² National Socialistische Deutsche Arbeiter Partei (Národně socialistická německá dělnická strana).

⁸³ VÁLKA 2004, s. 57. Kvůli německému expanzionismu. Shodli se pouze v antisemitských myšlenkách.

fungovat, až byly přerušeny. Zpřetrhání těchto vazeb zřejmě bylo i jednou z rozhodujících veličin pro nezáměr zachování celistvého Československa při Mnichovské dohodě, a tím i základním kamenem tzv. spojenecké zrady.

V roce 1933 brněnští dělníci protestovali proti procesu konajícímu se v Lipsku s komunistickými revolucionáři, kteří byli obviněni ze zapálení Říšského sněmu v Berlíně.⁸⁴ Současně začala na československém území působit Sudetoněmecká strana Konráda Henleina. O rok později kvůli obavám z rostoucí moci Německa, začalo Československo navazovat diplomatické styky se SSSR. Vrcholem byla smlouva o vzájemné pomoci v případě napadení některým z evropských států. Styky byly i na sportovní úrovni. Například když v říjnu 1934 zavítal do Brna fotbalový tým Moskvy a odehrál zde přátelské utkání s SK Židenice.⁸⁵

Obecní a parlamentní volby konané v květnu 1935 byly zároveň posledními svobodnými volbami první republiky. Svou pozici si upevnili Národní socialisté. Ale přišlo velké překvapení. Za nimi se umístila Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana Konráda Henleina). Dále sociální demokraté, komunisté, lidovci, živnostenská-středostavovská strana, a následně Fašistické Národní sjednocení a Národní obec fašistická. Starostou se stal Národní socialista Ing. Dr. Rudolf Spazier. Tuto funkci opustil v březnu 1939 po příchodu nacistů.

Výsledek obecních i parlamentních voleb v roce 1935 ukázal, že ač měli čeští fašisté již dost síly, neměli zatím takovou moc něco státotvorně měnit zevnitř. Další pokusy se odehrály po abdikaci prezidenta Masaryka v ten samý rok, a to skrze snahu prosadit svého kandidáta na prezidentský úřad, avšak bez úspěchu. Prezidentem byl zvolen dr. Edvard Beneš. Po obecních volbách se utvořil v brněnském zastupitelstvu

---

⁸⁴ Požár Říšského sněmu v Berlíně (27. února 1933) byla událost, která se stala nedlouho po zvolení A. Hitlera německým kancléřem. Dle novodobých důkazů byl zinscenován samotnou NSDAP, pro Hitlerův cíl zdiskreditovat a demonizovat komunisty při nadcházejících parlamentních volbách, aby posílil svou moc a řady o další členy ve své straně. To se mu povedlo, ale jen částečně. Ve volbách nezískal potřebnou většinu, ale utvořil koalici s Německou Národní lidovou stranou. Později Říšský sněm vydal tzv. zmocňovací zákon, který Hitlerovi a jeho straně udělil diktátorské pravomoci. Po smrti německého prezidenta Hindenburga (1934) byla jeho funkce sloučena s funkcí německého kancléře, a tím se stal Hitler jedinou hlavou německého státu.

Proces konaný v Lipsku měl obvinít celkem pět lidí. Všichni byli komunisté. Holanďan Marinus van der Lubbe, Němec Ernst Torgler a Bulhaři Georgi Dimitrov, Blagoi Popov a Vasil Tanev. Výsledkem procesu bylo odsouzení pouze van der Lubbeho, který byl popraven. Zbylí čtyři obžalovaní byli propuštěni. I tak Torgler později skončil ve vazbě Gestapa. Bulhaři byli vyhoštěni do SSSR. Dimitrov se v procesu vymykal nad ostatní. Odmítl obhájce a hájil se sám velmi obratně, a obvinil před soudem ze zapálení sněmu samotnou NSDAP. Během procesu došlo i na několik konfrontací mezi ním a Hermannem Göringem.

⁸⁵ PEŠA 1969, s. 110.

socialistický blok skládající se ze socialistů a komunistů překládající plány týkající se nezaměstnanosti a nouzových kolonií. Rovněž se snažil, aby se mezi brněnskými obyvateli rozšířilo široké protifašistické smýšlení. Kvůli vnitřním neshodám, se ale socialistický blok rozpadl, a fašistická strana tak opět posílila. Národní obec fašistická se spojila se Sudetoněmeckou stranou.

Pocit vnějšího nebezpečí stále narůstal. Léto 1936 bylo pro brněnské obyvatelstvo ve znamení veřejných přednášek o protiletecké obraně, a několika denních i nočních cvičení, jak se chovat při nepřátelském náletu. Na konci roku obdrželi majitelé domů přesné pokyny k úpravě fasád svých domů, aby ztratily svou nápadnost a viditelnost pro nepřátelské letouny. Toto vše se konalo kvůli zemi, která tehdy pořádala letní olympijské hry v Berlíně a tvářila se před celým světem jako nositelka míru. Tento rok byl rovněž významný pro česko-francouzské vztahy. Brněnská delegace v čele se starostou dr. Spazierem navštívila Paříž a jako dar přivezla urnu s popelem od Slavkova. Na oplátku přijela do Brna francouzská delegace se starostou Paříže. Jednalo se o utužení vzájemných přátelských vztahů. V polovině 30. let se rozpoutala občanská válka ve Španělsku, v níž byli fašisté generála Franca podporováni diktaturami v Německu a Itálii, jak hmotně, finančně, tak vojensky. Proti nim byli republikáni Lidové fronty podporováni celoevropským proletariátem. Samotné Brno se podílelo na shromáždování hmotné pomoci a jejím odeslání do Španělska. Nicméně ne vždy na místo určení dorazila. Několik desítek brněnských dobrovolníků dokonce odjelo do Španělska jako příslušníci mezinárodních brigád bojovníků proti fašismu.

Českoslovenští a němečtí fašisté na našem území posilovali a stále stupňovali ve svých požadavcích. Bez ustání volali po svobodě Němců utlačovaných na československém území, kterým se děly křivdy a bezpráví. Stále požadovali oddělení sudetského pomezí a jeho následné připojení k německé říši. Rok 1938 byl pro český národ nešťastně osudový. 13. března došlo k obsazení Rakouska a jeho připojení k Říši, tzv. anšlusu. Obyvatelé Československa nacházejícího se zničehožnic v kleštích, již tušili, kdo bude další na jaře. Zvedla se vlna odporu vůči fašismu, a v celé republice všichni vyjadřovali svůj názor bojovat za svobodu a státní suverenitu. Nejinak tomu bylo i v Brně. Došlo k manifestaci na Zelném trhu, za účasti 50 000 protestujících, žádajících boj za obranu republiky proti vnějšímu a vnitřnímu nepříteli. Rovněž byl prezidentu Benešovi a předsedovi vlády Hodžovi odeslán manifestační dopis vyjadřující

jejich podporu. Na závěr dav zazpíval husitský chorál Kdož jsú boží bojovníci a chorál Svatováclavský.⁸⁶

Nacistické vojsko se začínalo v květnu připravovat u hranic. Československo vyhlásilo částečnou mobilizaci, a 400 000 záložníků obsadilo veškeré pohraniční pevnosti a připravilo se k boji. Němci a Henleinovi zaskočení tímto aktem ustali ve své činnosti, a zvolili taktiku vyčkávání.⁸⁷ V létě začínal být vyvíjen tlak na československou vládu od Britů. V polovině září se konala schůzka mezi Hitlerem a britským premiérem Chamberlainem ve vůdcově alpském sídle v Berchtesgadenu. Nedlouho poté dorazila vládě nota s ultimátním požadavkem o podstoupení sudetských území Německu. Jinak, že ponese odpovědnost za rozpoutání válečného konfliktu.⁸⁸ V zásadě již tímto aktem popírali suverenitu a celistvost Československa. Vláda se nacházela mezi dvěma mlýnskými kameny a přemýšlela nad otázkou, zda má do Československa pustit Němce s nacismem či díky smlouvě o vzájemné pomoci proti nim Rusy s komunismem. Mnoho měst včetně Brna posílalo dopisy s výzvami o neustupování a obraně vlasti. Vláda v čele s dr. Milanem Hodžou nakonec ultimátum dne 22. září přijala. Tato zpráva vyvolala na veřejnosti pobouření a vyhnala tisíce lidí protestovat do ulic. Včetně brněnských dělníků Zbrojovky a textilek. Ulicemi se neslo skandování mnoha hesel, z nichž jedno znělo: „*Moskva – Praha – Paříž, Henlein patří za mříž! Pryč s vládou Hodžovou, pryč s vládou zbabělců! Republiku nedáme, s Dolfem si to rozdáme! Dejte nám zbraně, půjdeme na ně! Kdo chce bránit republiku, ať nestojí na chodníku!*“ Demonstrace se konaly na náměstí Svobody, Zelném trhu a dalších místech. Hodžova vláda padla a byla nahrazena vládou generála Syrového. Ta neprodleně uvedla zemi do všeobecné mobilizace. Československá armáda byla velmi dobře materiálně vybavená, i morálně připravená k boji, ale bohužel přišlo osudné datum 29. září 1938, kdy britský premiér Neville Chamberlain, francouzský předseda

---

⁸⁶ PEŠA 1969, s. 112–113.

⁸⁷ Fašisty nejspíše muselo zaskočit, že se okamžitě spustil tento druh odporu, kdy Čechoslováci mobilizovali. Byli jsme v tomto případě první, kteří pozvedli proti Německu zbraně. Němci však nechtěli riskovat spuštění válečného konfliktu, na který nebyli ještě zcela připraveni. Proto si uvědomili, že musí Československo obsadit diplomatickou cestou.

⁸⁸ Neustále ustupování západních mocností vůči Hitlerovým požadavkům jen naprosto podtrhuje jejich strach z rozpoutání další války s Německem, které chtěly zabránit. Pokud bychom měli nějakým způsobem přirovnat tento akt k novodobým událostem. Bylo by to asi podobné, jako kdyby v době před *brexitem* Evropská unie tlačila na Anglii, aby nechala Skotsko vyhlásit nezávislost, po které touží už od dob obsazení Edwardem I. Anglickým. Dokážeme si zřejmě představit výraz tehdejšího premiéra Chamberlaina nebo samotného krále Jiřího VI., kdyby někdo vyrukoval s návrhem skotské nezávislosti v jejich době, a naprosto tak popřít celistvost jejich impéria.

vlády Édouard Daladier, italský vůdce Benito Mussolini a německý kancléř Adolf Hitler podepsali Mnichovskou dohodu, o tom že Československo odevzdá své pohraniční oblasti Sudet Německu a část Těšínska Polsku. Žádný z československých zástupců na jednání nebyl připuštěn. Následující den, po dlouhém projednávání s prezidentem, nakonec vláda podmínky přijala. V té chvíli Československo jako takové přestalo existovat, a vznikla tzv. druhá republika okleštěná o svá sudetská území. Prezident Beneš zanedlouho abdikoval. Britský premiér vystupující z letadla v londýnském Hestonu, ukazujíc kopii dohody přihlížejícím, tvrdil, že toto je záruka míru pro jejich dobu. Kdyby jen tušil, jak moc se mýlil.

Kulturní 30. léta

Ve výtvarném umění je opět důležité zmínit pokračující působení spolků KVV Aleš a Skupiny brněnských výtvarných umělců, která se rozrostla o další členy i z jiných měst, například z Prahy, Olomouce, Ostravy či Bratislavy, ať už malíře či sochaře. Dle jejich vzoru, založili členové z Ostravy spolek Výtvarní umělci Moravské Ostravy (1932), a ti pocházející z Olomouce založili Skupinu výtvarných umělců Olomouc (1937). Aby se dosáhlo cíle proměnit Brno v centrum moravského výtvarného umění, začaly Skupina a KVV Aleš uvažovat realizaci dávné myšlenky sloučení. Po pokusech v letech 1924, 1930 a 1932, konečně ke sloučení skutečně došlo v březnu 1939, a vytvořila se tak Skupina výtvarných umělců moravskoslezských Aleš. Vlajka Skupiny byla bílá s červeným „A“, podle Mikoláše Aleše, jejich patrona.⁸⁹ Ze sochařů tohoto období bychom měli zmínit zejména představitele monumentálního sochařství Vincence Makovského, který prošel uměleckým vývojem od kubismu, surrealismu až po nový realismus.

Pokud zmíníme stavební počiny tohoto období, je v první řadě důležité zmínit jednu z nejvýznamnějších vilových staveb, jak města Brna ale i celých Čech. Je jí vila Tugendhat vystavěna Miesem van der Rohem v roce 1930 pro manžele Gretu a Fritze Tugendhatovy.⁹⁰ Jedná se o jeden z nepřehlédnutelných exemplářů moderní architektury s harmonickým uspořádáním exteriéru i interiéru. Dalšími stavbami ke zmínce jsou Palác Státní banky (1930) na náměstí Svobody od Bohuslava Fuchse a Arnošta Wiesnera, Baťův obchodní dům (1930) na rohu Koblížné a Jánské ulice od Vladimíra Karfíka, či Fuchsův komplex lázní v Zábřovicích vybudovaný mezi lety 1931 až 1932, který díky svému funkcionalistickému duchu patřil k nejmodernějším v Evropě.

Co se týká hudební scény, svou velikostí rostla opera. Pod vedením Antonína Balatky (od 1929) a Milana Sachse (od 1932) zažívala povznesení, zvláště díky

---

⁸⁹ TOMAN 1969, s. 127.

⁹⁰ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 34–35. Manželé pocházeli z předních brněnských židovských rodin a v době před okupací se vila stala jedním z významných sídel antifašistických myšlenek a intelektuálů. Tugendhatovi pořádali ve vile charitativní večírky, ze kterých získali potřebné finance na podporu uprchlíků prchajících z Německa před nacismem. Sami manželé opustili vilu krátce po anšlusu Rakouska. Po okupaci byla vila Němci zkonfiskována a od roku 1943 v ní žila rodina Waltera Messerschmidta. V době osvobození byla zabráná jízdním oddílem Rudé armády, který v obývacích prostorách ustájil koně. Tugendhatovi se snažili majetek zpět, ale bez úspěchu.

skladatelům a dirigentům jakými byli Břetislav Bakala a Zdeněk Chalabala. Hrály se opery jako Ostrčilovo *Honzovo království* (1934) či Smetanova *Armida* (1935). Balet pod vedením Psoty rovněž vzkvétal. Operetním repertoárem brněnské občany stále ještě bavil její šéf Oldřich Nový, ale po svém odchodu do Prahy v roce 1935, začala zpěvohra pomalu upadat. V době těsně před podpisem dohody v Mnichově, již ani ty největší operetní klasiky neuměly tak pobavit, jak tomu bývalo. V době krize hospodářské, pocítila svou krizi i činohra, a to zejména díky odchodu dvou režisérů, J. Honzla a E. F. Buriana, kteří tuto scénu opustili počátkem 30. let. V 1931 se do divadla navrátil Václav Jiříkovský jako ředitel, který musel začít řešit neutěšenou finanční situaci, ale problémy s provozní správou, které nakonec rozhodly k pozemštění divadla a jeho přejmenování na Zemské divadlo v roce 1931.⁹¹ Oproti předešlé západní orientaci se nyní do repertoáru dostaly hry autorů slovanského původu. Rovněž v roce 1935 pověřil Rudolfa Waltera, tehdy již šéfrežiséra, vedením opery, a na místo uměleckého vedoucího činohry dosadil Aleše Podhorského.

Na scéně se objevovaly sovětské hry jako: *Strach* (A. A. Afinogenov), *Defraudanti* (V. P. Katajev) či *Byt paní Zoe* (M. Bulgakov). V tomto období se na brněnských prknech objevili herci, jakými byli Vlasta Fabianová či Karel Höger. Se silícím fašismem se stále více objevovaly i klasické hry českých autorů v rámci podpory národního sebeuvědomění a svornosti. Za Podhorského se divadelní avantgarda spojila s tradičním klasickým realismem. V roce 1937 se před svým odchodem do Prahy rozloučil s brněnskými diváky nastudováním *Bílé nemoci* od K. Čapka, upozorňující na blížící se události. V následujícím období brněnská činohra pod vedením Jana Škody vyrukovala s hrou *Napoleon I.* (F. Bruckner), která dobově a přímočaře poukazovala na vůdce fašistických diktatur. Významná a jedinečná epocha meziválečné činohry skončila společně s první republikou.⁹²

---

⁹¹ PAVLÍČKOVÁ 2013, s. 49. Pozemštění divadla mělo zajistit jeho hospodářskou stabilitu díky správě Moravskoslezské země. Tímto aktem se však nic nevyřešilo, situace finančních těžkostí pokračovaly dál, došlo totiž ke špatnému financování ohledně státních dotací.

⁹² BUNDÁLEK 1969, s. 135–136.

Brno-Židenice

Židenice jsou brněnskou městskou částí, jež je umístěna v lokalitě východní části města. A v zásadě celé se rozprostírají na levém břehu řeky Svitavy. Nyní zde žije přes 33 000 obyvatel.

Osada Židenice vznikla na území, které bylo obýváno již za Velkomoravské říše v období mezi 7. až 10. stoletím. První archivní zmínku o osadě máme již ze 13. století. Ve dvou padělaných listinách o založení premonstrátského kláštera v Zábřovicích, komorníkem moravského markraběte Lvem z Klobouk a jeho chotí Leonou Rejčkou. Jsou datovány někdy okolo roku 1210, ale zřejmě vznikly před rokem 1235. Mezi svědky vytyčení klášterního majetku je uveden jistý Hroznata ze Židenic. V další listině z roku 1235 je uveden Bohuslav ze Židenic. Žideničtí vladykové, kteří byli v příbuzenském poměru s vladyky z Kunovic, byli naprosto nezávislí, jak na Brnu, tak na zábrdovickém klášteře. Obyvatelé osady se věnovali předně zemědělství, chovu hospodářských zvířat a později i vinařství. Kolem poloviny 13. století musely Židenice společně se Zábřovicemi předstoupit před několik těžkých zkoušek. Byly jimi vpád Tatarů na Moravu (1241), který osadu zpusťošil společně s klášteřem, v roce 1257 povodeň, a 1259 dokonce zemětřesení. V 60. letech kraj trpěl hladomorem. I přesto se Židenice naplno rozvíjely. Napomohlo jim v tom zřejmě i výhodné umístění blízko města Brna, které rozvojově stoupalo, a měnilo se v centrum Moravy. Dalo se zde prodat, co se vypěstovalo či vyrobilo. Ve 14. století měla značná část brněnských měšťanů v Židenicích koupené své pozemky či jiné nemovité majetky. Naproti tomu někteří žideničtí se usazovali v Brně. V roce 1360 se staly Židenice majetkem zábrdovického kláštera, dle listiny moravského markraběho a bratra císaře, Jana Jindřicha. Později byly několikrát z majetku kláštera vyňaty, jako tomu bylo 1422 Zikmundem Lucemburským, který je zastavil pro peníze na boj proti husitské revoluci. V roce 1395 je uváděn majitelem Lev ze Židenic, ale již 1411 se objevuje jméno Matouše z Kubšic, který vlastní židenickou tvrz, tím původní vladykové mizí. V této době se rozvíjí vinařství naplno. Za husitských válek byly, v roce 1423, vypáleny Zábřovice společně s klášteřem během obléhání Brna. Židenice se později opět navrátily do klášterního majetku v roce 1430. Během 15. století přecházely dvory měšťanů do rukou poddaných sedláků. V roce 1585 zábrdovický klášter odkoupil svobodného židenického dvora mlýn. Za třicetileté války přinesly Židenicím a okolí

mnoho škod díky pustošení, zejména v době obléhání města Brna Švédy v letech 1643 a 1645. Ves se však rychle vzchopila. V roce 1784 byl klášter během vlády Josefa II. zrušen, a vznikl zde vojenský lazaret, panství tak připadlo státu. Od Koruny jej koupil hrabě František Xaver Dietrichstein-Proskau v roce 1830, který byl společně s vrchností po deset let v ostrém konfliktu proti poddaným, kteří rovněž chtěli využívat společných pastvin k chovu ovcí, což jimi bylo zakazováno. V polovině 19. století přešlo panství na hrabata z Bubna-Litic, a v roce 1906 do rukou Františka Czermaka a společníků v Brně. V době nástupu technologického pokroku se staly Židenice obrovským, v zásadě, předměstím, ale součástí Brna se nestaly. Stále byly považovány za největší moravskou vesnici. Ještě před první světovou válkou byla do Vídně poslána žádost o povýšení na město, ale bohužel byla zamítnuta. V době svého připojení k městskému jádru v roce 1919 čítaly přes 14 000 obyvatel, a v období první republiky předčily dokonce početněji Královo Pole. Jednalo se tak o největší a nejvýznamnější brněnské předměstí.⁹³

---

⁹³ DŘÍMAL/AMBROŽ 1969, s. 308–310.

Dětství prožité v košíku na kostýmy

Dle pokračujícího modelu udržovaného již před první republikou, byl otec jako živitel hlavou rodiny. Nosil domů vydělané peníze, z nichž byla živena každá živá duše v domácnosti. On, manželka, děti, někdy i jeho či manželčiny rodiče, popřípadě jeho sourozenci, a pokud si to mohl dovolit, mohla mít rodina i nějakého domácího mazlíčka. Samozřejmě vše záviselo na příjmu. Byl rozdíl mezi panem továrníkem či vlastníkem nějakého koncernu, kteří mohli rodině zajistit první poslední, a například pracovníkem u dráhy, pokrývačem, dělníkem anebo třeba právě hercem.

Vlastina rodina patřila ke středostavovské vrstvě. Její dětství jako takové bylo nejspíše jí samotnou vnímáno jako velmi veselé a šťastné. Tedy až na onen nešťastný závěr. Vlasta jej celé v podstatě prožila v Masarykovském Československu 30. let. A díky jejím rodičům nebylo zas až tak úplně obyčejné. Poněvadž její rodiče neměli zrovna tak obyčejné zaměstnání. A malá Vlasta se mnohdy dostala i tam, kam se mnohým dětem jen mohlo nechat snít.

Kým byli její rodiče, jsme si již představili. A nyní již víme, že nebyli zrovna rodiči, jaké měl každý, toho klasického typu. Ne každý měl za otce a matku herce. Ale dítě nízkého věku většinou bere zaměstnání svých rodičů jako každé jiné, nijak výjimečné. Až s rostoucím věkem začne chápat onu podstatu, že je herecké řemeslo něčím odlišnějším od těch ostatních. Mnohé z děvčátek tehdejší doby si užívaly dětská léta svých životů běháním po ulicích, hraním rozličných her, oblékáním panenek s porcelánovými hlavičkami do nejrůznějších šatů či hrátkami s plyšovými medvědy. Nejinak tomu bylo zřejmě i u Vlasty. Ale s jedním zásadním rozdílem, který se taktéž podepsal na jejím dalším životním vývoji. Vedle rodičů mělo na ni vliv samotné divadlo, které se malé Vlastičce stalo chůvou. A to doslova. Už od toho nejnižšího věku se držela v jeho zdech.

„Oba moji rodiče byli členové brněnské opery. Když mne neměli kam strčit jako malé dítě, tak byla mým útočištěm divadelní šatna. Prostě jsem prožila dětství v zákulisí divadla a v koších s kostýmy a v nich jsem často i spala ... Když oba moji rodiče měli představení, tak co si se mnou měli počít? Aby mohli platit pečovatelku, která by mě večer hlídala, na to jejich gáže nestačila. Tak co se mnou? Brali mne s sebou do divadla a tam mi udělali pelíšek ke spaní v divadelní šatně. Mnoho večerů jsem prospala ve velikém koši na kostýmy. Když bylo po

představení tak mne, sice neradi, ale museli probudit. Probírala jsem se pomalu z dřímoty a ani jsem prý moc nevyváděla a nekřičela.“⁹⁴

Když si to představíme, muselo být pro Vlastu divadlo úplně něčím tak zvláštním a kouzelným světem, který stál za prozkoumáním. Proto není divu, že když rodiče byli na jevišti, tak na ně čekala v šatně, ať už osamocena či pod dohledem někoho z kolegů, vstřebávala okolní prostředí a dýchala umělecký vzduch. Už od útlého dětství tak byl utvářen předpoklad pro uměleckou dráhu u divadla, který se postupujícím časem začal projevovat. Aby také ne, dle genů a prostředí, ve kterém žila, bylo zřejmé, že půjde v šlépějích rodičů. Ale s rostoucím věkem rostou i sny o budoucím povolání. Dle všeobecného trendu se dnes děti chtějí stát letci, kosmonauty, závodníky, strojívníci anebo popeláři. Vytoužené povolání malé Vlasty však muselo vzbuzovat značný pobavený údiv. „*Když jsem začala rozum brát, tak se mne rodiče a známí ptali, čím chci být. Tu jsem projevila touhu, a to udivující, že chci být kominíkem, který leze po střechách, dívá se na vše z veliké výšky, a hlavně nemusí se umývat. Když jsem se dozvěděla, že i kominíci se musí umývat, tak jsem změnila názor.*“⁹⁵

A kdy přišla ta osudná chvíle, kdy Vlasta vystoupila poprvé na divadelní prkna? Psal se rok 1932, když se malá čtyřletá Vlastička ujala role dívky s panenkou⁹⁶ v baletu Oskara Nedbala⁹⁷ „Z pohádky do pohádky“⁹⁸. To uváděla ona sama, avšak společně s poznámkou, že si své první představení nepamatuje, jen z matčina vyprávění. Narážíme zde ale na překážku. Dle záznamů Národního divadla v Brně se přesně v ten rok, již daná inscenace baletu nehrála. Nejpravděpodobnějším vysvětlením bude, že

---

⁹⁴ GRUMLÍK 1996, s. 7.

⁹⁵ GRUMLÍK 1996, s. 7.

⁹⁶ Rovněž se uvádí jako „dívka s kočárkem“.

⁹⁷ Oskar Nedbal (1874–1930) byl český hudební skladatel a dirigent. Narodil se v Táboře. Studoval hru na violu na pražské konzervatoři, a jeho vyučujícím profesorem byl sám Antonín Dvořák, který si všiml jeho zjevného talentu. Přátelil se s Josefem Sukem. V roce 1896 dirigoval poprvé českou filharmonii. Jako dirigent procestoval celou Evropu, a navštívil Británii, Německo, Francii, Rusko a další. Jeho kariéra dosáhla vrcholu po jeho působení ve Vídni. Věnoval se i komponování, a za svého života složil mnoho baletů, oper a operet. Po vzniku ČSR, se repatrioval a pracoval na svých dílech na svém zámečku v Chlumu u Třeboně. Ve 20. letech působil jako ředitel opery Slovenského národního divadla v Bratislavě, a později i jako ředitel celého divadla. Nezvládl však situaci s nedostatkem financí. Divadlo končilo ve ztrátách, a věřitelé čekali na zaplacení, peníze na výplatu mezd nezbyly. Bylo rozhodnuto, že Nedbal bude muset vše uhradit, tak přišel o veškeré své úspory. Během koncertování v chorvatském Záhřebu jej připadal pocit naprosté bezmoci, doprovázeného fyzickým a psychickým vypětím. Den po oddirigovaném koncertu, na Štědrý den 1930, spáchal sebevraždu skokem z okna zkušebny divadla.

⁹⁸ Toto dílo O. Nedbala mělo, dle internetové České divadelní encyklopedie, premiéru v Národním divadle v Praze v lednu 1908, a bylo tehdejší kritikou velmi pozitivně hodnoceno. Jedná se o balet o 4. dějstvích. 1. O Zlatovlásce; 2. Statečný krejčík v začarovaném zámku; 3. O Šípkové Růžence; 4. Zvířátka a Petrovští. Děj je zakončen apoteózou.

Vlastina maminka si nepamatovala přesný věk své dcery, když v onom baletu účinkovala, mohla být klidně ještě o rok mladší.⁹⁹ To by poté souhlasilo s inscenací tohoto Nedbalova baletu, uvedenou 15. března 1925, která měla svou derniéru 3. ledna 1931, hrající se v tehdejší divadle Na hradbách, dnes Mahenově.¹⁰⁰ Další uvedení proběhlo až v roce 1939. Každopádně Vlasta nám vypráví o této roli, a doplňuje nám tak představu o jejím prvním účinkování. *„Byla to malá úložka, v programu uvedena „Dívka s panenkou“. A nyní si představte, že v daném okamžiku je tato „dívka s panenkou“ na jevišti sama. Všichni se strachovali, jak se zachovám, když před sebou uvidím lidi – publikum. No a mně to bylo naprosto jedno. Chovala jsem svou panenku, a jak dobří jazykové tvrdili, neměla jsem ve svém vystoupení žádný zádrhel.“*¹⁰¹

Nahlédněme nyní trochu do jejího dětství mimo divadelní šatnu. Vlasta bydlela se svými rodiči v činžovním domě v Kuldově č. 7, v brněnských Židenicích, na které během svého života nikdy nepřestala vzpomínat. Jednalo se jednu z oněch činžovních staveb z dob stavebního ruchu na konci 20. let, když masově vznikaly vily a bytovky jako součást rozšiřování města.

*„Bydlela jsem se svými rodiči v jednom z těch velkých činžáků, z nichž některé jsou tam dodnes. Za domem jsme měli zahrádku, vlastně minizahrádku na několika čtverečních metrech. Byla tak mrňavoučká, že stačilo pět kroků tam i zpět a naše latifundie¹⁰² byla pod kontrolou. Můj předobrá tatínek, kterému jsem říkala po brněnsku tata s krátkým a, mi na té miniaturní ploše vybudoval malý bazének, ve kterém jsem s velkou pýchou chovala nejen rybičky, ale jiné vodní živočichy, kteří nedělali velký nárok na rozsáhlá teritoria. I doma jsem měla akvárium s několika druhy překrásně zbarvených rybiček. Maminka sice nesdílela moje nadšení, ale nikdy nezasahovala do tátových pravomocí. Ovšem chov rybiček mi nestačil. Ještě mě oblažovali kočička a pejsek. Nechyběla ani želva a někdy i morče. A to svoje království „šelem“ jsem nesmírně milovala. Pečlivě jsem se o něj starala. Všechny povinnosti, vyplývající z jejich různorodého života jsem brala na sebe. Krmila jsem je, čistila akvárium a svoji malou zoologickou zahradu jsem ošetřovala velmi pečlivě. Maminka /a já jsem jí za to byla vděčná, i když nesdílela se mnou mou radost z chovu/ nikdy mi moje radosti ze zvířátek nekomplikovala. Otec mi vydatně pomáhal v mém zooparku. Maminka se zpočátku nemohla smířit s tím, že jsem si svou kočičku¹⁰³ brala do postele a pejsek spokojeně pochrupával v mé blízkosti.“*¹⁰⁴

---

⁹⁹ Toto dosvědčil i PhDr. Zdeněk Srna, CSc. v prvním díle encyklopedie Postavy brněnského jeviště, která taktéž upřesňuje, že byla tříletá.

¹⁰⁰ Ndrno.cz, online archiv. Dostupné online:

<http://www.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=7738>

¹⁰¹ GRUMLÍK 1996, s. 7.

¹⁰² Rozsáhlá plocha.

¹⁰³ Vlastina kočka se jmenovala Zuzanka.

¹⁰⁴ GRUMLÍK 1996, s. 8–9.

3. Jako pětiletá dívka (1933)

Žákyní v obecné škole (1934–1939)

Když bylo Vlastě šest let, začala chodit do obecné školy. Tehdy, jakož i dnes, povětšinou rodiče vybírali svému dítěti školu, která je nejbližší jeho bydlišti. Taktéž tomu bylo i u Vlasty, a dalo by se říci, že to měla za humny. Měla to štěstí, že přímo v její ulici se jedna taková nacházela na adrese Kuldova 38., na jejím jižním konci. Domů to měla jen pár metrů. S rozšiřujícím se městem a stále se zvyšující populací muselo být v Brně na přelomu 20. a 30. let přistavěno mnoho škol. Tato byla vystavěna mezi lety 1931 až 1932, v duchu tehdejšího moderního funkcionalismu. Byla nazvána Pětitřídní smíšenou obecnou školou.¹⁰⁵ Do jejích lavic první žáci usedli v září 1932. Ještě ten samý rok přijala do názvu „Tyršova“.¹⁰⁶

Vzdělávací systém v meziválečném období

V Masarykovském Československu byl na školství kladen značný důraz. Školy byly dělené na obecné, zahrnující první až pátou třídu čili dnešní 1. stupeň základní školy. A měšťanské, kde studovaly děti mezi šestou až devátou třídou, tedy dnešní 2. stupeň. Ty byly povětšinou děleny na školy chlapecké, dívčí anebo smíšené. První republika byla novou érou ve vzdělávání a školství. V osvobozeném Československu se do popředí dostala rodná čeština nahrazující úřední němčinu. Stala se tak hlavním vyučujícím jazykem. Na rozdíl od rakouskouslovenského školství, kde značnou většinou učitelů byli muži, v první republice se začínají objevovat narůstající počty ženských zástupkyň pedagogického vzdělání. Opouštěly již tu zaběhnutou ideu, že žena má být v domácnosti a rodit děti. Samozřejmě, že bychom neměli zapomenout uvést, že v této nové pozici byly ženy velmi často svobodné a bezdětné. Ale objevovaly se i výjimky.

---

¹⁰⁵ Smíšená zn. navštěvována chlapci i dívkami. Obecnou dnes chápeme jako první stupeň základní školy, tj. 1. – 5. třída.

¹⁰⁶ Jméno získala po národním obrozenci, profesorovi a spoluzakladateli Sokola, Miroslavu Tyršovi (1832–1884). Tento název se udržel až do září 1937, kdy se pojmenování změnilo na Tyršova pětitřídní pokusná obecná škola. Poté se název změnil zpět na původní verzi až v roce 1940. Tyršovo jméno bylo odstraněno během německé okupace v roce 1942, a do názvu se navrátilo až po osvobození republiky. V době války se stala šestitřídní i sedmitřídní školou. Po válce se opět ujal název z roku 1932. V době komunismu se stala Tyršovou I. pětitřídní Národní školou. Škola funguje na stále stejné adrese i dnes jako Tyršova základní škola.

Proti tak respektované osobě, jakou byl kantor, si nikdo ze žáků nedovolil říct křivého slova. Mladí uličníci museli všechny pouliční radovánky a závazky nechat před školním vchodem. Pokud přespříliš mysleli na chvíli, kdy bude konec vyučování, mohli se až moc zasnít a přestat dávat pozor při výkladu učitele. V takovém případě, kdy student měl jasný skelný výraz při pohledu z okna, do něž padaly jarní sluneční paprsky, si kantor nemohl nevšimnout žáka, který celý akt doplnil zívnutím. Je jasné, že poté postupoval rozdílně, zda se jednalo o chlapce či dívku. V každém případě učitel přerušil vyučování, a povětšinou v tom tichu, které se rozlehlo po třídě, se žák probudil ze svého bdělého spánku. Následovalo ve většině případů napomenutí, okřiknutí či sarkastický posměšek či vtip prohlášený učitelem na účet žáka, doplněný dětským chichotem ostatních žáků. Záviselo rovněž také na povaze učitele, a také na druhu prohřešku, ale bylo mnoho alternativ sjednání nápravy žáka. Nejčastějšími prohřešky bylo mluvení a vyrušování při hodině, posílání psaníček, opisování či pozdní příchod do hodiny atd. To bylo řešeno buďto slovním napomenutím či poznámkou do třídnice. Při horších případech docházelo i k fyzickým trestům a to zejména u chlapců. Od hodu křídou, přes pohlavek po rákosku. Při takovém aktu musel mladík povstat dát ruce před sebe, a čekat až rákoska udeří, což přes prsty bylo mnohdy velmi bolestivé. Pokud byl kantor navíc vášnivým houslistou, a tento hudební nástroj hojně používal při výuce, jako nástroj trestu mohl posloužit i smyčec. Mnohdy dal učitel žákovi i na vybranou. Buďto fyzický trest nebo dopis rodičům. Mladí chlapci se většinou přiklonili k rákosce, poněvadž dopis domů by znamenal možná horší trest v podobě výprasku od otce. V těch nejhorších případech překročení školního řádu, žák obdržel fyzický trest, a rovněž dopis rodičům, který byl buďto odeslán poštovně či přes potrestaného žáka, což bylo jistěno stvrzenkou, která musela být rodiči podepsána rodiči a přinesena zpět kantorovi, aby žáka nenapadlo dopis někde „ztratit“. Je tedy rovněž důležité zmínit, že průběhem 30. let se začalo od těchto metod upouštět.

Výuka v prvorepublikovém Československu se v zásadě lišila od toho našeho jen minimálně, tedy až na ty fyzické tresty. Zcela určitě by byl znatelnější rozdíl mezi tou dnešní a ideologickou za nacistického režimu či zpolitizovanou za socialismu. Za první republiky se vyučovaly předměty téměř totožné, jako tomu je dnes. Byly to počty, psaní, čtení, kreslení, zpěv, vlastivěda, přírodopis a dokonce i cizí jazyky, které si mohl žák vybrat, buďto anglický, německý nebo francouzský. Chlapci i dívky učili pracovním činnostem. Předmět, který dnes na základních školách stěží najdeme, je

náboženství. Zmíňme ještě rozdíl ve výuce dějepisu, která měla kvalitnější úroveň, než je tomu dnes. Učilo se o dějinách českých zemí od praotce Čecha až po Masarykovské Československo, tedy do moderní doby. To dnes bohužel chybí. Současní žáci většinou s učivem dojdou zhruba k druhé světové válce, dál již nestíhají. Proto se můžeme setkat s případy příslušníků dnešní generace Y či Z, kdy nedokážou odpovědět na otázku, co znamená Vítězný únor 1948. Či že považují 21. srpen 1968 za „nějaké“ osvobození. Avšak faktem je, že za to nemůžou sami žáci, ale vyučovací systém nereformovaných osnov. Žáci studující na obecných a měšťanských školách, pod bedlivým okem kantorů, se připravovali na další studia na středních školách, jakými byly klasická či reálná gymnázia, reálky¹⁰⁷, obchodní akademie a školy, hospodářské, zemědělské a průmyslové školy. Dále umělecko-průmyslové školy a konzervatoře. V jiných případech šli žáci do učení.

Výuka na Tyršově obecné škole v Kuldově ulici v Brně-Židenicích

Na Tyršovu obecnou školu docházely děti rodičů rozličných zaměstnání, od dělníka, zámečnicka, herce, po různé živnostníky a úředníky. Celý učební systém nově vybudované školy byl postaven na tehdy moderních učebních osnovách, metodách a přístupech. Škola měla mnoho vyučovacích a výchovných zásad, z nichž nejdůležitější byly: úsilí o správnou životosprávu žáků, podpora jejich tělesných a duševních sil (zejména zavedením každodenní půlhodiny tělesné výchovy), vedení k družnému životu skrze kolektivní výchovu. Škola sama byla díky humanitárním akcím rodičovských sdružení schopna zajistit pro děti ze sociálně slabších vrstev kvalitní jídlo, vhodné šaty a obuv.

Již od počátku začala škola fungovat s koedukací, tedy se smíšeným kolektivem chlapců a děvčat ve třídě, proti čemuž se údajně ohradili i někteří rodiče žáků, zřejmě přesněji spíše žákyň, ale toto kolektivní zřízení bylo obhájeno. Koedukace však pomohla zejména právě kolektivní výchově, aby se žáci naučili pracovat v kolektivu a uměli mezi sebou komunikovat. Zároveň byl podporován i individuálně projev žáka, který mohl otevřít debatu, tedy týkající se výhradně učiva či školského života. Byl to

---

¹⁰⁷ Reálka byla druhem střední školy se zaměřením na přírodovědecké obory a studium živých jazyků. Protikladem bylo klasické gymnázium se zaměřením na latinu a řečtinu. Pomyslným mezistupněm bylo reálné gymnázium se studiem humanitních oborů.

tedy opak k vizi, která se na mnohých školách ještě panovala, že individuální projevy žáka mají být potlačeny, a že žactvo bylo stavěno před dogmata a neomylnost kantora.

Na škole byla zavedena i třídní diference, tedy 10 tříd, v pěti postupných ročnících, bylo děleno na A a B. V „A“ byli žáci označováni jako ti s vyšší chápavostí, a žáci z „B“ s menší. Proti čemuž odporovali rodiče dětí, zejména těch, které byli v „béčku“, poněvadž se jim nezamlouval fakt, že jejich ratolesti mají jistý „punc méněcennosti“. Žáci se však mohli, díky svým schopnostem a chuti se učit, mezi tímto dělením přemísťovat, o čemž rozhodovala předně učitelská konference svolaná třídním učitelem žáka, na níž se rozhodlo, zda bude žák přemístěn z „áčka“ do „béčka“ či naopak. Žáci prošli roztríděním, až v druhého ročníku, poté co kantor rozpozná, zda žák hodí spíše pro „A“ či „B“. Mezilidsky však kantoři nikdy nedělali mezi žáky tříd A a B rozdíly. Žáci tříd B nebyli nikdy častováni jako „slabí“ či dokonce „hloupi“, i mezi nimi se našli tací, kterým šlo studium velmi dobře. Žáci tříd A jim nebyli uváděni jako vzory pro studium a píli. Rozdíl byl i mezi žáky v samostatných třídách. Někteří chápali pomaleji počty, jiní zase bystřeji jiný předmět a naopak. Proto i v jednotlivých třídách se utvářely dvě až tři skupiny žáků, se kterými se pracovalo individuálně, aplikovala se tak skupinová metoda, která tehdy patřila mezi ty moderní, které si teprve v školních vyučovacích systémech hledaly své místo.¹⁰⁸

Školačka

Bylo pondělí 3. září 1934. Představme si Vlastu v té chvíli, když odcházela první den do školy. Malá roztomilá dívenka s výraznými světlými očima a krátce střiženými vlasy typickými pro tehdejší období, které končily těsně pod ušními lalůčky. V šatech ke kolenům a bílých ponožkách, jež jí zakrývaly kotníky, a obutá v kožených sandálkách. Ve vlasech samozřejmě nesměla chybět krásná bílá mašle. Ta celou garderobu mladé budoucí školačky zvýrazňovala. Jelikož její rodiče měli zaměstnání, které je povolávalo k večerním či odpoledním představením, je dosti možné, že malou Vlastičku šli oba doprovodit. Přeci jen nebylo to tak daleko, a tak se ten den mnohým obyvatelům Kuldovy ulice naskytl pohled na rodinu Fialových, jak kráčí ulicí. Pan Fiala

---

¹⁰⁸ AMB, M 173/187 – fond Tyršova pětitřídní Národní škola v Brně-Židenicích (1932–1955). Organizační a učební plán Tyršovy pokusné školy v Židenicích. Článek „Z Tyršovy pokusné školy obecné v Brně“ zpracovaný Dr. O. Kriblem, datovaný cca do ročníku 1933/34.

se svou manželkou a malá dcerka mezi nimi, s koženou aktovkou na zádech. Před školou se mezitím jistě shromáždilo mnoho dalších rodičů se svými ratolestmi, se kterými se loučili, než je odevzdají škole, která jim začne odkrývat, že v životě jsou i povinnosti. V takové chvíli zřejmě Vlasta ucítila, jako každý žák nastupující do první třídy, ten pocit strachu z neznámého, něčeho zcela nového. Tuto cestu musela podstoupit již sama, bez pomoci rodičů, a začít se učit odpovědnosti za sebe a své chování, jako každý její spolužák. I tak mohl vypadat Vlastin první školní den.

Ve škole, na kterou nastupovala, byl řídícím učitelem s definitivou¹⁰⁹ Ignác Ráček. Ve školním ročníku 1934/35 stala žákyní I. A, v níž byl třídním učitelem Ladislav Pokorný, který měl od té chvíle na starosti 37 žáků, 20 chlapců a 17 děvčat. Ve školním výkazu I. A, se můžeme se ve Vlastině listu dočíst, že žáci byli ihned očkovaní.¹¹⁰ Není přesně jasné proti čemu, ale tehdy se většinou očkovalo proti takovým onemocněním, jakými byly tuberkulóza, neštovice anebo záškrť, tedy nemocem, které se mohly lehce v kolektivu rozšířit. Za školní docházky si jistě našla první kamarády a prošla si dětskými láskami. Bylo by na pováženu si nemyslet, že se určitě neobjevil nějaký mladík, který by se do tak pohledné mladé dívky nezakoukal a nechtěl jí každý den po vyučování, ten kousek cesty k jejímu domu vyprovodit společně s pocitem, že může jít vedle ní, povídat si s ní, a přitom jí nést aktovku.

Jako žačka I. A, se učila následujícím předmětům: na prvním místě ve výkazu bylo, hned pod mravy a pilností, náboženství, dále to bylo čtení, psaní, počty s naukou o tvarech měřických, prvouce, kreslení, zpěvu a tělesné výchově. V té době bylo známkování děleno na čtvrtletní klasifikaci. A tak tedy dne 15. listopadu, 30. ledna, 15. dubna a 28. června získala v mravech, pilnosti i všech předmětech samé jedničky.¹¹¹ Když rovněž nahlédneme do Vlastina třídního výkazu, můžeme spatřit tabulku docházky. Absence byla dělena na půldny tj. dopoledne nebo odpoledne, či celé dny. Ty

---

¹⁰⁹ Trvalé ustanovení zaměstnance ve státní službě. Pracovní poměr ze strany státu nevypověditelný.

¹¹⁰ AMB, M 173/21 – fond Tyršova pěti třídní Národní škola v Brně-Židenicích (1932–1955). Třídní kniha I. A školního roku 1934/35, výkaz docházky a prospěchu Vlasty Fialové, str. 24.

¹¹¹ Přesněji řečeno v mravech chvalitebně, v pilnosti vytrvala a v prospěchu velmi dobře. Mravy se tehdy známkovaly od hodnocení 1 – 5 jako chvalitebné, uspokojivé, zákonné, méně zákonné, nezákonné. Pilnost jako vytrvalá, náležitá, dostatečná, nestálá, nepatrná. A prospěch velmi dobrý, dobrý, dostatečný, sotva dostatečný, nedostatečný. Když se nad tím pozastavíme, tak ve známkování byl oproti dnešku značný rozdíl. Známkování pilnosti se vytratilo. Známkování mravů či dnes chování se známkuje od 1 – 3. A prospěch má dnes rovněž upravené názvy pro známky.

se ještě dělily na omluvené a neomluvené.¹¹² Dle záznamů neměla neomluvený den ani jediný, a byla velmi pilnou žákyní s pravidelnou docházkou. Ale máme zde i jistou zajímavost, co se týče počtu absencí. První třída se vymyká nad ostatní svým počtem. Byla zde nějaká omluvená dopoledne, ale nápadně zde převažují omluvené celé dny. Nutno připomenout, že za první republiky žáci docházeli do škol od pondělí do soboty. Tak tomu bylo i Vlasty. V měsících září a říjnu měla stoprocentní docházku od pondělí do soboty, ale v listopadu začal propad. S menšími pauzami chyběla celý listopad a více jak polovinu prosince. V postranních poznámkách výkazu máme vysvětleno, co mohlo stát za její nepřítomností. Šestiletá Vlasta totiž zřejmě v tu dobu prodělala operaci ucha. Avšak není jasná přesná příčina, zda šlo o zánět ucha středního či něco závažnějšího. V lednu již zase pokračovala nulovou absencí.

Vlasta byla zařazena v ročníku 1935/36 do II. B¹¹³, a klesla tedy do té kategorie méně chápavých. V tomto ročníku se klasifikace změnila ze čtvrtletní na pololetní. Rovněž se změnila i osoba na postu řídicího učitele. Po Ignáci Ráčkovi, který již dále není mezi učiteli v dalších ročnících uveden, převzal jeho místo Josef Mlejnek. Ladislav Pokorný byl nadále Vlastiným třídním učitelem. Vlastě přibyla mluvnice, pravopis a sloh. A tak jako předešlý rok, prospěla velmi dobře ve všech předmětech.

S ročníkem 1936/37 nastala další změna. Rozhodnutím učitelské konference byla Vlasta zařazena do třídy A. Třídní učitelkou III. A, se stala Milada Švandová, jež byla

1. listopadu 1936 vystřídána Marií Mannsfeldovou, která žáky vedla, až do zakončení jejich pětiletého studia. Zachovala se nám jména učitelek, které třídu vyučovaly. Zpěv vyučovala Marie Povolná, psaní Miroslava Jandová, kreslení Josefa Seidlová, ruční práce Aloisie Klemensová a náboženství Marie Kostečková. Dalšími předměty, které se objevily na Vlastině rozvrhu, byla občanská nauka, vlastivěda, dívčí ruční práce a také volitelná němčina. Malou vadou na kráse Vlastina výkazu je jediná dvojka z psaní ve druhém pololetí.¹¹⁴ V tomto školním roce byla velmi tuhá zima, která zapříčinila, že

---

¹¹² Zapisovaly pomocí zvláštních znaků. Omluvené dopoledne se značilo levým půlkruhem, neomluvené svíslou čarou. Omluvené odpoledne horním půlkruhem, neomluvené pomlkou. Omluvený celý den byl zapsán jako řecký křížek v kroužku, neomluvený samostatný křížek.

¹¹³ AMB, M 173/34 – fond Tyršova pětiletá Národní škola v Brně-Židenicích (1932–1955). Třídní kniha II. B školního roku 1935/36, výkaz docházky a prospěchu Vlasty Fialové, str. 24. Písmena tříd se prohodila. Stalo se to jedinkrát, a to v tomto případě od třetí třídy byla, již jen „áčku“.

¹¹⁴ AMB, M 173/45 – fond Tyršova pětiletá Národní škola v Brně-Židenicích (1932–1955). Třídní kniha III. A školního roku 1936/37, výkaz docházky a prospěchu Vlasty Fialové, str. 21.

byly vyhlášeny uhelné prázdniny. Vlasta na ně vzpomínala i trochu se smutkem. V době vánočních svátků si totiž schovala malé dárečky pro rodiče zabalené do pestrého papíru ovázané zlatou stužkou do starých nepoužívaných kachlových kamen. A zima byla tak krutá, že jednou Vlasta zjistila, že otec v těch kamnech zatopil, a tak dárky vylétly komínem.¹¹⁵

Ve IV. A Vlasta sice obdržela dvojku z kreslení, ale v druhém pololetí opět excelovala s čistým prospěchem.¹¹⁶ Pokud nahlédneme do témat uvnitř třídní knihy, můžeme se dozvědět, jak vypadala taková výuka, a jak se lišila od naší. Občanská nauka: Povinnosti k vlasti; Obrana. Čtení: Les v noci; Jaruščin Krakonoš. Vlastivěda (zastupující věcné nauky): Motýli – Bělásek zelný a ovocný; Lumci; Škůdci lesa: lýkožrout. Počty: Obvody pravidelných a nepravidelných těles. Kreslení: Lampa. Psaní: Krátké zprávy. Němčina: Aladin und die Lampe.

V. A byla pro Vlastu ve znamení úspěchu. Svým prospěchem se samými jedničkami opět dokázala, že byla velmi pilnou žákyní. Navíc vše podtrženo nejnižší absencí za celých pět let. Jedinou vadou na kráse Vlastina třídního výkazu však byla tlustým písmem psána poznámka. Všeobecně je uznávána formule, kdo si hraje, nezlobí. A u dětí tomu tak skutečně je. Proto, když mají na delší čas udržet pozornost, nastává problém. Začnou vyhledávat rozptýlení, a třeba i zlobit, a také vyrušovat. Když si prohlédneme výkazy žáků V. A ročníku 1938/39, objevíme několik zlobivých jedinců. Poznámky jsou vždy psány slabými tahy obyčejnou tužkou, toutéž osobou podepsanou jako H. Josef Sýkora a Rudolf Šabrňák: „*Vyrušuje! Hm.*“. Robert Kamenský: „*lajdák; Vyrušuje! Hm.*“. Zdena Halíková: „*Mluví při testu! Hm.*“. Toto jsou veškeré poznámky udělené žákům. Ale zrovna ta Vlastina svou výrazností mezi všemi dominuje. Katecheta páter Bohumír Kasan¹¹⁷, který ve třídě vyučoval předmět náboženství již od čtvrté třídy, napsal Vlastě poznámku do třídní knihy. Je zde silným tahem modrého pera, jehož držela přísná mužská ruka uvedeno: „*Při vyučování stále vyrušuje a drže se chová. B. K.*“¹¹⁸ Nyní je otázkou, jaký druh Vlastiny drzosti pana

---

¹¹⁵ GRUMLÍK 1996, s. 19.

¹¹⁶ AMB, M 173/57 – fond Tyršova pětiletá Národní škola v Brně-Židenicích (1932–1955). Třídní kniha IV. A školního roku 1937/38, výkaz docházky a prospěchu Vlasty Fialové, str. 19.

¹¹⁷ Prof. PhDr. ThDr. Judr. Josef Bohumír Kasan OPraem. (1905 – 1965). Na této pozici učitele římskokatolického náboženství vystřídal pátera Leopolda Tomana. Vedle nich učil evangelické náboženství Antonín Veuc, který rovněž působil na gymnáziu v Brně-Husovicích.

¹¹⁸ AMB, M 173/69 – fond Tyršova pětiletá Národní škola v Brně-Židenicích (1932–1955). Třídní kniha V. A školního roku 1938/39, výkaz docházky a prospěchu Vlasty Fialové, str. 18.

katechetu nahněval. Ale ta již zřejmě zodpovězena nikdy nebude. Každopádně i tak měla výborné známky a mohla se začít připravovat ke studiu na gymnáziu.

Věnujme jeden odstavec páterovi Kasanovi, abychom zjistili, kdo přesně Vlastu a její spolužáky učil předmětu náboženství. Josef Bohumír Kasan se narodil v Miloticích, vystudoval reálné gymnázium ve Strážnici a později studoval bohosloví na Katolické teologické fakultě v Praze. V roce 1933 byl vysvěcen na kněze. Vstoupil jako člen řádu premonstrátských řeholních kanovníků do kláštera Nová říše. V letech 1935–1939 studoval filozofické fakultě na Masarykově univerzitě v Brně, které zakončil doktorátem. Promoval v den, kdy na Pražském hradě Adolf Hitler diktoval svůj výnos o vzniku Protektorátu Čech a Moravy, tedy 16. března 1939. Během svého studia v Brně zastával roli faráře v Mikulovicích v letech 1935–1937, a dále v ročnících 1937/38 a 1938/39 pozici katechety a učitele náboženství na Tyršově pětileté obecné pokusné škole. Později jeho jméno ze seznamu vyučujících mizí. V roce 1939 zahájil další studium na Masarykově univerzitě, tentokrátě práv. Kvůli uzavření vysokých škol během druhé světové války jej však dokončil až v roce 1946. Během této doby vykonával funkci faráře kostela v brněnských Zábrdovicích. Do této chvíle jsme o něm mluvili jako o nadaném studentovi. Nicméně velmi pozoruhodné bylo jeho chování vůči politickým režimům. V době heydrichiády, kdy většina řeholních bratří kanovníků byla zatčena a uvězněna v koncentračních táborech, kde našli smrt, byl P. Kasan pouze vyslýchán, nějakou dobu prošetřován a nakonec propuštěn. Není však jasné proč, když většina jeho spolubratří skončila tak nešťastně. Jde tedy jen o hypotézu, ale je možné že německé okupační správě přislíbil spolupráci. Po válce, kdy dokončil své studium práv, rovněž zatoužil po místě opata novoříšského kláštera. Místo něj však byl zvolen páter Augustin Machalka. To zřejmě vyvolalo u Kasana určitou zášť, která spustila řadu živých pomluv, od Machalkovy kolaborace s nacisty až po nedovolené styky se ženami. Jeho výpovědi byly později StB použity proti P. Machalkovi v monstrprocesu proti řádům v roce 1950.¹¹⁹ Jednalo se o zcela první ze série těchto procesů, které nakonec posloužily, jako záminka ke spuštění tzv. Akce K.¹²⁰ Kasan později

---

¹¹⁹ Archiv Ministerstva vnitra ČR v Praze, spis V2844, str. 215–217.

¹²⁰ Během této akce, která proběhla v dubnu 1950, bylo uzavřeno 219 řeholních domů a 2 376 řeholníků uvězněno. Předcházel jí proces nazvaný Machalka a spol., kdy bylo předsedou státního úřadu pro věci církevní Alexejem Čepičkou (zeťem Klementa Gottwalda) vybráno devět představitelů řeholních řádů, kteří byli pozatýkáni, a během brutálního výslechu donuceni k podepsání doznání z protistátní činnosti. V následném vykonstruovaném soudu si vyslechli mnohaleté tresty těžkého žaláře. Na jejich námitky, že

s československým komunistickým režimem aktivně spolupracoval a stal se jedním z tzv. vlasteneckých „pokrokových“ kněží.

S narůstajícím věkem Vlasta stále více prohlubovala svůj umělecký potenciál. Začala se věnovat i zpěvu a tanci, takže se došlo na hlasové i pohybové zdokonalování, které se jí hodilo jako základ pro pozdější období a tvorbu. Zpívala v dětském pěveckém sboru, který patřil k opeře. V jeho řadách doprovázela řadu představení, jakými byly například *Carmen* (G. Bizet), *Jakobín* (A. Dvořák) nebo *Tosca* (G. Puccini).¹²¹

Základy pro pohybovou dokonalost a ladnost Vlasta získala díky taneční přípravě, kdy jako dítě docházela do baletní školy Iva Váni Psoty, která byla ve své lokaci věhlasná. Sám Oldřich Nový se o Psotovi a jeho brněnských začátcích zmiňuje na závěr svého dopisu adresovaného Vlastě z 6. 2. 1983 v post skriptum. „*Ivo k nám jako 18letý hoch nastoupil v sezóně 1927–1928 jako tanečník za baletního mistra Jaroslava Hladíka. Jeho baletní schopnosti byly značné, ale jeho samostatné choreografie v hudební komedii NO, NO, NANETTE ho přes noc zpopularizovala. Ivo s porozuměním a nadšením přistoupil na mé režijní pojetí a postavil se i s primabalerínou Andou Minaříkovou do řady boys and girls, tančil, hrál a zpíval s nimi. K této Vánoce tvůrčí práci bych mohl připsat dalších sto řádek, ale už jsem Vám slíbil, že to v tomto dopise dělat nebudu.*“¹²² Psota nevytvářel jen choreografii baletní, ale právě že spolupracoval i s Oldřichem Novým a vytvářel pro něj i tu operetní, mohli se tak Fialovi s Psotou seznámit. A není proto divu, že svou malou dcerku dali k Psotovi do baletního učení. A zde opět o kousek posunula kupředu své pohybové dovednosti.

Pokud bychom se měli důkladněji věnovat samotné postavě tohoto baletního mistra, sama o sobě by vydala na celou kapitolu. Každopádně velmi důležitou pro svět baletního umění. Narodil se v roce 1908 v Kyjevě, českým rodičům Jaroslavovi a Anně Psotovým z Přerova. Již jako mladík rozvíjel své jazykové nadání, které podědil po otci.

---

byli k podepsání doznání donuceni, nebyl brán zřetel. Páter Machalka byl označen za vůdce skupiny, a dostal 25 let. Byl propuštěn díky amnestii v roce 1960.

¹²¹ Bohužel nelze přesně určit dataci, o jaké inscenace se jednalo. Máme více alternativ, které by časově seděly, a přicházely v úvahu. *Carmen* se v brněnském divadle hrála v letech 1924–1936, 1938–1941. *Jakobín* v letech 1934, 1939 a 1941. A *Tosca* v letech 1931–1936, 1938–1939 a 1941. Ale sama odkazuje na dobu, kdy šéfem opery byl Rafael Kubelík, který ji vedl mezi lety 1939–1941.

¹²² Dopis Oldřicha Nového adresovaný Vlastě Fialové dne 6. 2. 1983, Archiv Národního divadla v Brně, osobní složka Vlasty Fialové.

Jistě známe slavný citát: „Kolik řečí umíš, tolikrát si člověkem.“¹²³ Pokud bychom jej měli dát do vztahu s Psotou, byl člověkem celkem devětkrát. Slovem i písmem uměl česky, francouzsky, německy, anglicky, rusky, španělsky, italsky, portugalsky a polsky. Po matce, která měla v Přerově taneční školu, podědil taneční nadání, a ta jeho dovednosti rozvíjela. Na konaných besídkách tančily její děti: Ljubov, Volod'ja a Váňa, kromě Magdy. Nejnadanější z nich byla Ljubov a v první řadě Váňa. Matka zařídila synovi soukromé hodiny u choreografů Achilleho Viscusiho v Ostravě, Jaroslava Hladíka v Brně, a rodinného přítele Augustina Bergera z Národního divadla v Praze. A právě Praha mu otevřela dveře do klasického baletu. U Národního divadla v Praze působil jako sborový tanečník v roce 1924 a setrval u něj až do nabídky, která přišla o dva roky od brněnského choreografa Hladíka, který mu nabídl místo sólisty v Brně. Tuto nabídku přijímá, a stává se jím 16. srpna 1926. V tomto období byla kritikou i publikem velmi kladně přijata premiéra Nedbalova baletu „Z pohádky do pohádky“. V roce 1928 se s divadlem rozloučil šéf baletu Hladík, a na jeho místo byl ředitelem Františkem Neumannem jmenován, s novým uměleckým jménem, Ivo Váňa Psota. Po počátečních nesnázích začal vytvářet choreografii pro balet, ale získal uznání i za choreografii pro operetu *Rose-Marie* od Rudolfa Frimla, v níž Vlastin otec hrál onoho indiána. Ve všech baletech tančil, ať už to byl Čajkovského *Louskáček* či *Labutí jezero*, ve kterých představoval prince, anebo dále ve Stravinského *Ptáku Ohniváku* atd.¹²⁴

Hospodářská krize dolehla i na divadlo. Spustila vlnu snižování platů, omezování výdajů na kostýmy, rekvizity a dekorace. A do toho všeho zasáhla divadlo i Psota smrt ředitele Neumanna v únoru 1929. Tato událost byla pro Psotu a pro jeho další působení v divadle osudová. S novým ředitelem Otou Zítkem přišel do opery i jugoslávský pěvec Nikola Cvejič, který jako si jako podmínku nástupu stanovil, že jeho žena získá angažmá jako tanečnice a choreografka, což ředitel Zítek akceptoval, a tak byla pozice uměleckého šéfa baletu obsazena dvěma lidmi, Ivem Vaňou Psotou a Mášou Cvejičovou¹²⁵. Bohužel již od začátku bylo Psotovi jasné, o co Cvejičové jde, dostat na jeho místo. Sám ředitel Zítek Cvejičové velmi často nadřoval, zřejmě aby

---

¹²³ Citát T. G. Masaryka.

¹²⁴ DUFKOVÁ 1997, s. 9–20.

¹²⁵ VOŠAHLÍKOVÁ 2008, s. 479. Máša Cvejičová (1901–1977) se narodila jako Marie Svobodová, prošla si přípravou u pražského choreografa Augustina Bergera, členkou Národního divadla v Brně byla již v letech 1914–1920. V letech 1920–1929 byla sólistkou a choreografkou v Lublani, Záhřebu a Bělehradě. Učila se u tanečního mistra Bonfiglia v Miláně (1928–1929). V době, kdy byla choreografkou v Brně, absolvovala současně školu u Olgy Preobraženské v Paříži (1932). Pedagožkou v Psotově baletní škole v letech 1930–1944. Choreografkou brněnské operety v letech 1936–1944 a 1948–1961.

neztratil z opery jejího manžela Nikolu. Došlo to do takové míry, že byl Psota odsunut na pozici choreografa operety, a navíc lživě očerněn díky aféře, kterou rozpoutali Cvejičovi společně s ředitelem Zítkem, která byla později objasněna Psotovými přáteli. Mezi Psotou a tandemem Cvejičovi-Zítek vládla i nadále zlá krev.¹²⁶

Ve stejném roce si Psota otevřel při baletu divadla v Brně svou baletní školu¹²⁷, kde společně se sestrou Ljubov vyučoval zejména děti a dorost, k nimž se zhruba v polovině 30. let přidala i malá dcera od Fialů. Není přesně známo proč, ale jistou roli v tom zřejmě hrály napnuté vztahy s ředitelem, že se stala Cvejičová pedagožkou v Psotově škole. Uměleční kritici málokdy komentovali operetu, ale za Psotova tanečního vedení a Nového režírování, tomu bylo naopak. Například v případě Rose-Marie, kdy získal uznání jako baletní mistr opery společně se svým souborem působících „24 girls“. Naopak balet za uměleckého vedení Cvejičové spíše stagnoval. Nijak zvlášt' nebyla oceněna její choreografie a její nastudování Čajkovského *Labutiho jezera* (1930), jen výkon Psoty (který musel být pod jejím vedením) a Andy Minařkové v hlavních rolích. Taktéž tomu bylo i u Borodinových *Poloveckých tancích* (1932). Zlá krev mezi Psotou a Cvejičovou získávala stále temnější barvu, zejména díky závidi, agresivitě a krutostem ze strany Cvejičové vůči Psotovi. Jedinou oporou mu byli rodina a přátelé, jako Oldřich Nový a dirigent Rudolf Kvasnica¹²⁸. Pracovní prostředí s nesnesitelnou Cvejičovou podporovou ředitelem Zítkem, jej přinutila, aby zkusil štěstí u Ballet Russe de Monte Carlo. Účastnil se konkurzu a obstál. Vše oznámil své sestře Ljubov¹²⁹, které předal vedení školy a ustanovil ji jediným vedoucí, aby jeho školu nepřevzala Cvejičová. S Balletem Russe de Monte Carlo procestoval Evropu a celou Severní i Jižní Ameriku. Díky působení v tomto uskupení se dostal mezi přední světové baletní sólisty. V roce 1936 se navrací na žádost staronového ředitele Jiřkovského do

---

¹²⁶ DUFKOVÁ 1997, s. 21.

¹²⁷ Taneční ústav klasického baletního umění. Soukromé vyučování Iva Váni Psoty.

¹²⁸ Ten se později stal i Psotovým švagrem, když se oženil s jeho sestrou Ljubov.

¹²⁹ DUFKOVÁ 1989, s. 91–96. Ljubov Kvasnicová-Psotová (1911–1985). K tanci ji vedla matka, a později se učila baletu u Achilleho Viscusiho v Ostravě, Jaroslava Hladíka v Brně a Jelizavety Nikolské v Praze. Poslední dva uvedení ji vydali vysvědčení s výborným prospěchem, a se zmínkou, že ovládá schopnost dále vyučovat a vést baletní školu. Díky bratrovi si své baletní schopnosti zdokonalila u Olgy Preobraženské v Paříži a Nikolase Legata v Londýně. Mezi lety 1927 – 1939 byla baletkou Národního divadla v Brně. Mnohokrát tančila jako jedna z girls v Nového operetách. Vedoucí bratrovy baletní školy v Brně v letech 1932–1947. V roce 1948 odešla společně s manželem do Zlína (tehdy Gottwaldova) a založila si zde baletní školu, kterou vedla až do roku 1954. Od roku 1956 byla vedoucí baletu v pražském Hudebním divadle v Karlíně.

brněnského divadla, jako choreograf s lepšími a bohatšími zkušenostmi, než před svým odjezdem.¹³⁰

Vlasta po své premiéře v Nedbalově baletu působila ve školním divadle, a také zejména v pohádkových inscenacích. „*Hrála jsem v různých pohádkách a moje maminka byla natolik moudrá, že mne nenechala hrát ve večerních představeních. Účinkovala jsem ve hrách, které se dávaly dopoledne nebo odpoledne. Zním situace hereckých dětí, kdy zůstávají v divadle nebo filmových ateliérech i po nocích. Svě mamince vzdávám obrovský hold, že byla tak moudrá a nikdy nedovolila, abych si v tomto směru narušila svůj dětský řád.*“¹³¹ Ač si rodiče de facto nepřáli, aby šla k divadlu, sami svou myšlenku skrze Vlastino angažování moc nepodporovali, a v zásadě i podráželi, a to už od dob, kdy ji ukládali do košíku na kostýmy, kdy začala s divadelním prostředím splývat. Na konci studií obecné školy tak Vlastě bylo jasné, že divadlo, které bylo u ní zprvu jen zábava, bude pro ni jednou osudné, něčím víc.

---

¹³⁰ DUFKOVÁ 1997, s. 21, 24 a 61.

¹³¹ GRUMLÍK 1996, s. 7.

Mládí slečny Fialové

„Na rozloučenou jsme ‚pracky‘ nezvedli.“

Brno ve 40. letech

Od Mnichova po Protektorát (1938–1939)

Taktéž jako v ostatních městech okleštěného státu, který byl nazván tzv. druhou republikou, panovalo v Brně velké rozčarování, smutek a skleslost. Naopak tomu bylo v příhraničních oblastech, kde zejména obyvatelé německé národnosti slavili v euforiích připojení k Hitlerovu Německu. Henleinovci, kteří stále operovali na území republiky, nepolevovali v agitaci a provokacích. Již na počátku roku 1939 věděli, co bude následovat. Už v té době se začali mezi sebou dychtivě zdravit „Heil März!“. Brněnští nacisté se sídlem v Německém domě na Lažanského náměstí byli v přímém spojení s Říší, která jim udílela pokyny.¹³² České obyvatelstvo bylo stále více provokováno stupňující se nacistickou propagandou. Tak tomu například u rozhlasu, ze kterého se ozývaly hlasy o bezpráví páchaném na německém obyvatelstvu žijícího na území republiky. Po Sudetech byla na řadě II. republika. Nadešel osudný březen roku 1939. Po vyhlášení samostatnosti slovenského státu, který ovládli fašisté, byl československý prezident Hácha pozván do Berlína, kde byl Hitlerem donucen přistoupit na podmínky „ochrany německé armády“. Okupaci již nemohl zabránit, rozhodnuto bylo předem. Ještě před tímto aktem bylo vše naplánováno. V době, kdy hovořil Hácha s Vůdcem, se německé jednotky již blížily k hranicím Čech a Moravy. Dne 15. března 1939 ve tři hodiny ráno byly ještě před příchodem německé armády, obsazeny brněnskými nacisty budovy zemského úřadu, policejního ředitelství a zemské správy. Za nového policejního ředitele se prohlásil advokát JUDr. Karl Schwabe¹³³, který se svou skupinou obsadil policejní ředitelství. Radnici zabrala skupina Oskara Judexe, který se stal vedoucím komisařem správy města. O zábor Moravy se postaraly vojenské útvary armádního

---

¹³² BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 54. Jednalo se o kulturní a společenské centrum brněnských Němců po vyhlášení samostatného Československa. Odtud se do celého města později šířily první nacistické myšlenky. Rovněž se sem po roce 1918 přemístila i německá divadelní scéna, když musela opustit divadlo Na hradbách.

¹³³ JUDr. Karl Schwabe (1899 – 1946) se během okupace vypracoval z advokáta na viceprezidenta moravskoslezské země a tamní policie s hodností SS-Standartenführer.

sboru polního maršála Wilhelma Lista.¹³⁴ O samotné obsazení Brna se provedla 2. tanková a 45. pěší divize, a obešlo se bez větších občanských nepokojů. Němečtí vojáci místo těch „zlých“ Čechů, kteří ubližují německému obyvatelstvu, spatřili jen smutné obličejy přihlížejících. Wehrmacht okamžitě obsadil brněnský armádní štáb, kasárna a úřady. Starosta města prof. Spazier byl donucen promluvit k občanům města a vyzvat je ke klidu, aby nedošlo k nepokojům, které by pro aktéry mohlo dopadnout tragicky.¹³⁵ Od té doby až do konce války byl 15. březen brněnskými Němci každoročně oslavován jako osvobození.¹³⁶

Brünn (1939–1945)

Z výnosu, který nadiktoval Adolf Hitler na Pražském hradě v noci z 15. na 16. března, vznikl Protektorát Čechy a Morava, který měl být chápán jako akt přijetí země pod ochranu Německa. S armádou přišli do města úředníci, kteří si v rámci německé správy vytvořili tzv. oberlandráty¹³⁷, které nechaly okamžitě po příjezdu vyvěsit německo-české vyhlášky vyzývající ke klidu s výstrahami vůči odporu jakéhokoli typu. Společně s úředníky dorazili i příslušníci proslulé tajné státní policie, která se nechvalně zapsala do dějin jako Gestapo¹³⁸. Jeho 120 pracovníků převážně pocházejících z Vídně a Stuttgartu si vytvořilo svou úřadovnu nejdříve na policejním ředitelství na adrese Orlí 30, a později obdrželo budovu zemské školní rady na Mozartově ulici č. 3. Ta však pro potřeby gestapa začala být rovněž nevyhovující. Rovněž započalo i zatýkání židovských obyvatel, jejichž zabavené byty měly posloužit k ubytování příchozích nacistů. Brněnské gestapo, pod nějž spadala celá Morava, ihned po svém příjezdu spustilo operaci *Gitter* (Mříž), během níž bylo během krátké doby z preventivních důvodů v celém moravském prostoru pozavíráno okolo dvou tisíc lidí, kteří byli považováni za elementy škodné režimu a potenciální narušitele pořádku. Němečtí emigranti,

---

¹³⁴ PEŠA 1969, s. 139–140.

¹³⁵ VÁLKA 2004, s. 25.

¹³⁶ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 14–15.

¹³⁷ Úřady vrchních zemských radů německé okupační správy. Podléhala jim pořádková policie a německé četnictvo.

¹³⁸ Geheime Staatspolizei

komunisté, antifašisté aj. Většina uvězněných byla umístěna do pevnosti na Špilberku.¹³⁹

Dne 17. března 1939 se přihodila pro brněnské Němce událost, na kterou neměli její významností zapomenout. V jedenáct hodin dopoledne dorazil na brněnské hlavní nádraží zvláštní vlak, z něž vystoupil samotný Vůdce, Adolf Hitler. Před ním dorazili nejvyšší představitelé Třetí říše, Walther von Brauchitsch, Wilhelm Keitel, Heinrich Himmler, Joachim von Ribbentrop, Kurt Daluege, Reinhard Heydrich, Sepp Dietrich. Po uvítání nastoupil do svého opancéřovaného mercedesu a vydal se na projížďku městem, jejíž cíl byl Nová radnice. Během své cesty v otevřeném vozidle stál a zdravil zdviženou pravicí jásající Němce v ulicích, jež byly vyzdobeny mnoha vlajkami s hákovými kříži. Na radnici se setkal s komisařem Judexem, který se rozhodl Vůdci předat dar v podobě nejstaršího středověkého exempláře Právní knihy města Brna z roku 1305. Tento dar však pro jeho výjimečnost Vůdce odmítl. A po projevu, jenž přednesl tisícíhlavému davu před radnicí, opět odjel na nádraží a odcestoval do Vídně.¹⁴⁰ Duch antisemitismu se prohnal již v noci před Hitlerovým příjezdem, když byla na rozkaz Schwabeho brněnskými nacisty vypálena Velká synagoga z roku 1855.¹⁴¹

Komisař městské správy Judex zakázal zasedání rady a zastupitelstva a starostu Spaziera vyhnal. Kvůli svému odhodlání a odporu byl prof. Spazier vyšetřován na gestapu (23. března 1939). Po výslechu byl sice propuštěn, ale bylo mu důrazně vysvětleno, aby se na radnici již nedostavoval a nevměšoval se do městské správy. Funkce starosty přešla do pravomocí německého vládního komisaře Judexe. Nastoupila masivní vlna propouštění českého úřednictva a jejich nahrazování nacisty. Vojenské úřady působily na Moravě do 16. dubna 1939, kdy veškerá správa přešla pod úřad říšského protektora a oberlandráty. V červenci 1939 bylo na základě rozhodnutí říšského protektora Konstantina von Neuratha brněnské městské zastupitelstvo rozpuštěno a pravomoc starosty předána do Judexových rukou. Započaly plány na germanizaci českého obyvatelstva na území protektorátu a postupnou likvidaci české inteligence. Čeští fašisté působící na Moravě, kteří cítili nad sebou ochrannou ruku,

---

¹³⁹ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 22 a 74. Další zatýkání v podobě akce A (Albrecht I.) proběhlo v září 1939, kvůli začínající válce. Špilberk fungoval jako věznice, až do července 1940, kdy jej pro politické vězně nahradily Kounicovy koleje a koncentrační tábor Pod kaštany.

¹⁴⁰ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 19–20.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 31.

neváhali a uspořádali řadu protizidovských akcí, jako byla například ta z 15. srpna 1939, kdy okolo osmi set brněnských fašistů ozbrojeno obušky oblehlo kavárnu Esplanade na Jezuitské ulici a surově zlynčovalo její židovské hosty. Dvanáct osob bylo těžce zraněno, známe i jednu oběť, účetního Leo Neubauera, kterého dav ubil k smrti. Nepokoje proběhly i v dalších kavárnách: Alfě, Avionu, Brychově kavárně a německé kavárně Zeilerhof.¹⁴² Protektorátní policie v žádném z řad případů těchto akcí viníka nenalezla, ale spíše by mělo být uvedeno, že se o to ani nesnažila. Nejspíše bylo i pátrání brněnskému četnictvu zakázáno. Spustily se i první vlny zatýkání politicky nevhodných lidí. Mezi prvními byli komunisté a antifašisté. Mezi koncem června až koncem srpna bylo zatčeno okolo 5 000 osob na území Moravy. V Brně se začaly plnit věznice policejního ředitelství na Orlí ulici, na Cejlu a na Špilberku. Gestapu k zatýkání velice pomohly seznamy politicky činných osob v prvorepublikové evidenci policejního ředitelství.

V době rozpoutání druhé světové války se počty zatčených zvyšovaly. Byli zatýkáni politici, funkcionáři, vojenští důstojníci¹⁴³ a jiní, kteří odporovali nové správě. Ty nejhorší elementy nacisté uvěznil na Špilberku a po týdnu výslechů byli odesláni do koncentračních táborů, jakými byly Dachau či Buchenwald.¹⁴⁴ Německý nátlak vůči stále nezlomenému českému národu se stupňoval. Bylo vyhlášeno, že 28. říjen již nebude uznávaným státním svátkem, a jeho oslava byla zakázána. To přililo olej do ohně náladám proti okupantům. Po masových studentských demonstracích, při nichž na následky střelného zranění zemřel student lékařské fakulty UK v Praze Jan Opletal, a následující manifestaci na jeho počest, byla spuštěna akce „17. listopad“¹⁴⁵, kdy Němci v noci z 16. na 17. listopadu obsadili české vysokoškolské koleje. České vysoké školy

---

¹⁴² Tamtéž, s. 46–47.

¹⁴³ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 23. Autorské duo ve své knize uvádí zpověď Miroslava Petráčka, syna prvorepublikového poddůstojníka Františka Petráčka: „*Otce zatklo gestapo 3. prosince 1939, za necelý měsíc,*

3. ledna 1940, ho při výslechu ubili. Pozvali si moji maminku na gestapo v Brně v Mozartově ulici, maminka tam přišla a na stole stála urna. Řekli jí: ‚Tady máte manžela.‘ Nevěděla o tom, nesla mu tam jídlo, takže přišla s velkým pláčem domů. Nikdy jsme se nedozvěděli, jak otec zahynul, ale je jasné, že ho umlátili.“

¹⁴⁴ Při této „akci A“ byl zatčen rovněž bývalý starosta prof. Spazier, který byl ze Špilberku deportován do Dachau a později Buchenwaldu. Válku přežil, ale po ní se stal obětí komunistické perzekuce, která jej opět v roce 1955 uvěznila po vykonstruovaném procesu.

¹⁴⁵ VÁLKA 2004, s. 62–63. Hlavním důvodem však bylo zastavení zrodu nové české inteligence a její celková eliminace.

byly uzavřeny na dobu tří let.¹⁴⁶ Okolo 1 200 vysokoškoláků z Protektorátu bylo uvězněno, devět studentských vůdců bez soudu popraveno v ruzyňských kasárnách. V Brně se odehrál podobný scénář jako na většině pražských kolejí. Příslušníci SS obsadili Kounicovy koleje a provedli důkladnou prohlídku místností. Polovina z 500 studentů byla pozatýkána.¹⁴⁷ Když ráno přišli studenti na své fakulty, byli nesmírně šokováni, když uviděli, že jsou obsazené esesáky. Ten den proběhla demonstrace na Veveří ulici volající po navrácení škol studentstvu. Dav mířil do středu města, kde byl nakonec rozeznán, a několik účastníků bylo pozatýkáno.¹⁴⁸ Když byly brněnské vysoké školy uzavřeny, a Masarykova univerzita tak přestala existovat, byly Kounicovy a Sušilovy koleje přetvořeny na věznice využívané gestapem.¹⁴⁹

Různé německé organizace obsadily fakulty: filozofickou (úřadovna protektorátní správy), lékařskou (Hitlerjugend), přírodovědeckou (německá technika). Budova právnické fakulty na Veveří byla dne 17. prosince 1939 zabrána gestapem, které si zde vytvořilo novou úřadovnu, v níž zůstalo až do konce války. Posluchárny byly přetvořeny v kanceláře, Masarykova socha zmizela a všude se objevily hákové kříže. Probíhalo zde vyšetřování, výslechy a později také stanné soudy.¹⁵⁰

V roce 1940 zaznamenali nacisté několik úspěchů ve válečném tažení. S každým jejich vítězstvím se prohlubovala beznaděj českého obyvatelstva na osvobození ze strany západních mocností. V červnu 1941 vtrhla německá vojska do Sovětského svazu, který byl do té doby v zásadě spojencem Třetí říše skrze pakt o neutocení uzavřený mezi nimi. S nacistickým výpadem do SSSR svítila naděje, že by Rusové mohli Němce porazit. V tu chvíli vzrostla na německém území snaha o eliminování komunistických funkcionářů či sovětských sympatizantů, kteří byli jeden po druhém zatýkáni. Nacisté se

---

¹⁴⁶ Zastupující říšský protektor Heydrich později prohlásil, že k otevření vysokých škol dojde, až na konci války. Po jeho smrti bylo říšským ministrem K. H. Frankem prohlášeno, že otevření nepřichází v úvahu.

¹⁴⁷ VÁLKA 2004, s. 66. Mnozí byli odvezeni do koncentračních táborů. Většina se jich vrátila ještě v době války, ale někteří tam bohužel našli i svůj konec. To dodnes připomíná pamětní deska v Kounicových kolejích odkazující na památku studentů zemřelých v letech 1940 až 1941 v koncentračním táboře Sachsenhausen.

¹⁴⁸ PEŠA 1969, s. 142 a 149.

¹⁴⁹ Sušilovy koleje se od roku 1941 přetvořily ve služebnu německé kriminální policie. Gestapo vedle nich kolejí užívalo věznic na Špilberku (do července 1940), policejního ředitelství v Orlí ulici (do podzimu 1943), a také na Cejlu, kde byly uvězněny většinou ženy. Dále i nově vzniklý internační tábor Pod kaštany.

¹⁵⁰ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 38–39. V době okupace byl umístěn přes celý čelní štít budovy nápis hlásající: „*Deutschland siegt an allen Fronten für Europa.*“ (Německo vítězí na všech frontách pro Evropu.).

rovněž skrze propagandu snažili zamezit postupu šířící se víře Čechů v sovětskou pomoc.

Říšský protektor von Neurath, který byl dle Hitlera a jeho štábu na Čechy moc měkký, musel „ze zdravotních důvodů“ svou funkci opustit, nicméně titul říšského protektora pro Čechy a Moravu mu zůstal.¹⁵¹ Byl nahrazen SS-Obergruppenführerem Reinhardem Heydrichem, s jehož příjezdem do Prahy dne 27. září 1941 bylo vyhlášeno stanné právo¹⁵², které trvalo až do 20. ledna 1942. Během tohoto období byly aktivní hlavně tzv. stanné soudy, kterou soudily trojím způsobem: 1/ trest smrti; 2/ předání k dalšímu řízení gestapu, což znamenalo vězení či deportaci do koncentračního tábora, a v zásadě rovněž smrt; 3/ osvobození, ale to jen s velmi nízkou šancí. Když se Heydrich objevil na protektorátní scéně, bylo pozatýkáno přes stovku členů organizací, které byly označeny jako ilegální. Příslušníci Sokola, komunisté, vojáci aj. V Kounicových kolejích na místě bývalého hřiště pro odbíjenou vzniklo popraviště. Vyrostly zde tři šibenice, které byly denně používány. Pod sgrafitem znázorňující sv. Václava zde vznikla i střeľnice pro popravčí četou.¹⁵³ Možnost přihlížet popravám bylo využíváno zejména ze strany brněnských Němců, s převažujícím počtem žen, které brávaly na tu podívanou i své děti. Spolu pokřikovaly na odsouzené přiváděné k popravě hanlivé urážky. Na popravy byly údajně oberlandráty prodávány lístky.¹⁵⁴ Proměnily se tak ve skutečné peklo na zemi.¹⁵⁵ V době prvního stanného práva zde byl za své vazby na prezidenta Beneše uvězněn i zemský prezident Jaroslav Mezník, který zde v listopadu

---

¹⁵¹ Šlechtic Konstantin von Neurath byl říšským protektorem pro Čechy a Moravu od března 1939 až do srpna 1943, kdy byl Hitlerem z funkce odvolán. V tomto období byli Heydrich a Daluge pouze *zastupujícími* říšskými protektory. V srpnu 1943 byl Daluge odvolán, stejně tak i von Neurath. Novým říšským protektorem se stal Wilhelm Frick, který jím byl až do konce války. Nicméně jeho post byl pouze titulární. Veškerou moc nad zemí měl ve svých rukách německý státní ministr Karl Hermann Frank, který byl do Frickova uvedení do úřadu státním tajemníkem Úřadu říšského protektora.

¹⁵² Mimořádně ustanovené opatření státu, jehož účelem je zabránit a odstrašit od konání protestních či pro daný režim zločineckých akcí například v době válečného stavu či občanských nepokojů.

¹⁵³ VÁLKA 2004, s. 72. BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 154. Na konci války zde zahynul i jeden z nejmladších odsouzených v protektorátu, teprve jedenáctiletý Miloš Prudil, který byl zastřelen do týla před zraky svých rodičů, kteří byli popraveni okamžik po něm. Rodina se podílela na poskytování pomoci partyzánům.

¹⁵⁴ PEŠA 1969, s. 144. Tato informace však není podložena.

¹⁵⁵ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 152–155. Celkový počet uvězněných v době okupace (tj. ledna 1940 do dubna 1945) byl 35 000 lidí, z toho zde 700 bylo popraveno. Okna studentských pokojů byla od roku 1942 opatřena mřížemi, do té doby jen přetřena bílou barvou, a kdokoliv se objevil v okně, byl po výstraze hlídkou zastřelen. V jedné ze dvou budov, se v přízemí nacházela tzv. „koupelna“, kde byly prováděny výslechy pomocí mučení typem topení ve vanách s vodou či tryskem vody do obličeje. Vězni trpící hladem a zimou byli často bití od některých znuděných bachařů a psychicky deptáni zvukem výstřelů popravčí čety, před níž se kdykoliv mohli dostat i oni, zvláště za stanného práva. Popravovalo se zde třemi způsoby: oběšením, zastřelením popravčí četou či ranou z pistole do týla.

1941 zahynul. Po jeho smrti přešly prezidentské pravomoci na viceprezidenta Schwabeho, ze kterého se tak stal nejmocnější funkcionář na Moravě.¹⁵⁶

Samotnou kapitolou je otázka brněnských židů. Ti byli perzekvováni již od samého počátku okupace, kdy se rozjely snahy nacistů o jejich celkovou izolaci z veřejného života a následnou eliminaci. Zákazy vůči nim se v letech 1940 a 1941 stále více stupňovaly. Byli zbaveni osobního vlastnictví a přesunuti do ghett. Dne 1. září 1941, přišel další neslavný příkaz, že všichni židé starší 6 let nesměli vyjít na veřejnost bez žluté šesticípé hvězdy s černým nápisem „*Jude*“ na levé náprsní straně oděvu. Vše bylo završeno zákazem pro české obyvatelstvo, který zakazoval stýkat se židy. Transporty započaly v listopadu 1941. Pokud židovská rodina obdržela obsílku od německých úřadů, musela se dostavit na shromaždiště, které se nacházelo v budově obecné a měšťanské školy v Merhautově ulici. Zde byli zaevidováni a ubytováni na tři až pět dní v tělocvičně na slavnících. Odtud byli převezeni tramvajemi na hlavní nádraží, kde na ně většinou na prvním nástupišti čekal vlak mířící buď do koncentračních táborů v Polsku, nebo nejčastěji do Terezína. Vždy v nočních či brzkých ranních hodinách, aby dle přání Němců židé zmizeli v tichosti a bez povšimnutí. Jediné, co mohli občané v noci slyšet, byly jen projíždějící tramvaje pod jejich okny. V tichosti se však rozhodně neobešly přesuny u nádraží, kdy na nebohé deportované řvali SS-mani, aby jim odevzdali schované cennosti. Tímto způsobem z města zmizelo zhruba jeho 12 000 židovských obyvatel v období mezi listopadem 1941 až květnem 1942.¹⁵⁷ Převezeno do koncentračních táborů, kde byla většina z nich systematicky zavražděna, buďto v plynových komorách, utýrána nelidským zacházením či pracovním vyčerpáním. Nyní se před námi otevírá otázka. Jak bychom skončili my, Slované, kteří jsme byli za Židy, druzí v pořadí v nacistickém žebříčku podřadnosti. Čekal by nás v případě vítězství Německa ve válce odsun či vyhlazení? Na „konečné řešení české otázky“ se však nepřistoupilo, a prozatím jsme byli vystaveni tvrdé germanizaci. To se však mohlo kdykoliv změnit.

V prosinci 1941 nacisté pocítili v Sovětském svazu první porážku, když byli odrazeni u Moskvě.¹⁵⁸ Na jaře 1942 podnikli Němci útok na Stalingrad. Současně byl v Praze dne 27. května uskutečněn parašutisty Gabčíkem a Kubišem atentát na

---

¹⁵⁶ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 162–163.

¹⁵⁷ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 62–63, 116–117, 132–133, 140–141.

¹⁵⁸ Ve stejný měsíc, kdy parašutisté Gabčík a Kubiš uskutečnili svůj výsadek nad protektorátem a dopadli u středočeské obce Nehvizdy, aby spustili akci, která se do dějin zapsala jako Anthropoid.

zastupujícího říšského protektora Heydricha, který na následky zranění zemřel 4. června. Nově příchozí zastupující říšský protektor Kurt Daluege vyhlásil stanné právo a rozjel pátrání po vinících, kteří byli později nalezeni mrtví při bojích o kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze, dne 18. června. Několik dní před tím, 12. června, se konalo na Zelném trhu velké shromáždění s 50 000 přítomných vyjadřující svůj nesouhlas s atentátem. Podotkněme však, že se většinou jednalo pouze o vystrašené občany, kteří měli potvrdit „věrnost Říši“ a posloužit ministru školství a lidové osvěty Emanuelu Moravcovi jako komparzisté, aby jeho proslov vypadal velkolepěji. Taktéž se museli občané podepisovat do kondolenční knihy. Fronta se z budovy Zemského úřadu táhla ven, až na náměstí Adolfa Hitlera.¹⁵⁹

Tehdy se určitá část obyvatelstva protektorátu obávala, aby Češi nebyli z pomsty vyhlazeni, a nepřešlo se tak od germanizace ke „konečnému řešení“. Nastalo období, které se do dějin českého národa zapsalo krvavým písmem jako *heydrichiáda*, spojené zejména s vyhlazením „jen“ Lidic a Ležáků, které mělo sloužit jako výstraha národu. Během stanného práva odsoudily brněnské soudy přes 400 nevinných osob k trestu smrti. Na Kounicových kolejích byly popravy na denním pořádku. Mnohdy byli vražděni i vězni, kteří neměli s atentátem přímo vůbec nic společného, nejspíše jen z důvodu regulace přeplněných věznic. Do toho se plnil i brněnský koncentrační tábor Pod kaštany.¹⁶⁰ Mezi listopadem 1942 až lednem 1943 zuřila bitva u Stalingradu, která po vítězství Sovětů znamenala zvrát ve válce a ústup nacistů ze SSSR, kteří přecházeli do defenzívy. Porážky Němců stupňovaly jejich agresi vůči obsazeným státům, zejména slovanských národností. Stejně jako za sabotáž, pomoc lidem v ilegality či jen poslech zahraničního rozhlasu existoval jediný trest: smrt. Vedle toho narůstala i propaganda, která se neustále zmiňovala o německých vítězstvích, i v dobách, kdy bylo jasné, že Němci ustupují. To vše podtrženo v roce 1944 Goebblesovými sliby o zvrátu ve válce skrze použití německé tajné zbraně, které se přezdívá V-3.

---

¹⁵⁹ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 125. Původně Lažanského náměstí, kde se nacházel i Německý dům. Dnes Moravské náměstí.

¹⁶⁰ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 100–101. Fungoval od července 1940. A dalo se v něm relativně žít, než bylo v listopadu 1941 vyhlášeno stanné právo, tehdy začala životní úroveň klesat. Tábor byl plný podvyživených vězňů, trýzněných fyzicky bitím od gestapáků a dozorců, anebo psychicky, když byla slyšet střelba při popravách v nedalekých Kounicových kolejích. Uvěznění zde byli většinou političtí vězni, dělníci za porušení kázně či příbuzní emigrantů. Tábor byl v srpnu 1944 vyklizen a přetvořen v muniční sklad.

V červnu 1944 se vylodila spojenecká vojska na plážích ve francouzské Normandii.¹⁶¹ Otevřela tak novou západní frontu. Toho léta začalo docházet k bombardování území protektorátu. Do té doby jim bylo ušetřeno i Brno, ale nyní bylo vše jinak. V každém domě musel být vybudován improvizovaný letecký kryt se zásobami. Průměrně jednou za tři dny se ozval minutu trvajícím kolísavým zvukem sirén, po nichž následoval zvuk vrtulových letounů. Pamětníci mi jistě dají za pravdu, že se jedná o zvuk, který si budou pamatovat do smrti. Letadla mnohdy nad Brnem jen přelétala, a tím narůstala laxnost některých Brňanů k tomu se ukrýt, ale jednou nakonec udeřila, a to se jim vymstilo. I. americký nálet přišel v pátek 25. srpna 1944 mezi 11.38 až 11.50. Jednalo se letouny B-17 „Flying Fortress“ z 5. bombardovacího křídla, které měly za cíl továrnu na letecké motory v Lišni, Zbrojovku¹⁶², letiště ve Slatině a Černovicích. Při náletu však byla poškozena městská civilní zástavba, nejvíce na předměstích Židenic, Juliánova, Slatiny a Lišně. Jádro města bylo zasaženo jen minimálně. Po náletu zůstalo 179 mrtvých.¹⁶³ Rovněž začali podnikat své akce tzv. „hloubkaři“, čili letadla, která měla za úkol narušit železniční infrastrukturu a ničit vlaky. II. americký nálet, který je považován rovněž za ten nejničivější, se uskutečnil v pondělí 20. listopadu 1944. Americké létající pevnosti B-24 a B-17 taktéž z 5. bombardovacího křídla vzletly ze svých italských základů k nebi za svým cílem, kterým měla být továrna na výrobu benzínu ve Slezsku. Počasí jim však nepřálo, a proto byly vytyčeny nové cíle, mezi nimiž se objevilo i Brno. A tak přišel kobercový nálet, který sama Vlasta ve své zповědi nazvala „velkým náletem“. Ve třech vlnách, v 11.43, 11.48 a 12.05, bylo na Brno svrženo okolo 1 600 pum.¹⁶⁴ Bylo zasaženo centrum a velmi těžce i předměstí Židenice, Horní Heršpice a Komárov. V troskách města zemřelo okolo 410 lidí. Další 5 000 obyvatel města přišlo o střechu nad hlavou.¹⁶⁵ III. americký nálet (19. prosince 1944) byl poslední a také ten nejmenší. Několik bomb spadlo na náměstí Svobody a okolí Petrova.

---

¹⁶¹ Spojenecká armáda byla složená zejména z armádních sborů amerických, britských a kanadských vojáků. Společně s nimi zde byli i vojáci francouzští, polští a českoslovenští (pláž Sword).

¹⁶² BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 178–179. Zabrána Němci ihned na začátku okupace, kvůli své vysoké produktivitě. Ta se během války zvyšovala, a s ní i zaměstnanost. Vyráběly se zde zejména pušky, samopaly a kulomety. Ke konci války již dělníci pracovali pod fyzickým a psychickým tlakem, nedostávali ani dovolenou a ocitli se v bezprostředním nebezpečí, protože se Zbrojovka stala strategickým cílem spojeneckých bombardérů.

¹⁶³ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 182.

¹⁶⁴ Rovněž se uvádí i 2 500.

¹⁶⁵ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 182.

S přibližující se východní frontovou linií začali místo Američanů bombardovat město Sověti. I. sovětský nálet (8. dubna 1945) byl velmi tragický, co se týče ztrát na životech. Nedělní odpoledne, kdy všichni s dětmi vstřebávali v parcích jarní paprsky slunce, přiletěla sovětská letadla a začala město bombardovat. Sirény byly němé. Nedaly včas vědět o blížícím se náletu, a tím zastihly obyvatelstvo nepřipravené a neukryté. Mezi 15.12 až 15.26 byl bombardován střed města s parky. Druhý a zároveň poslední nálet (12. dubna 1945) před pouličními boji zasáhl město v plném denním provozu, a opět nepřipravené. Je znám i přímý zásah tramvaje plné lidí na Joštově třídě, či továrny na Cejlu, níž v té chvíli byla pracující děvčata, všechna zahynula.¹⁶⁶ Odehrál se tentýž scénář. Sirény opět mlčely. Jednalo se o sabotáž ze strany německé protiletadlové obrany, což bylo doloženo i mnohými svědectvími. Ač její příslušníci letadla spatřili, nedali pokyn k zahájení evakuace, šlo tak o cílenou pomstu na národu, která byla spojená s vědomím blížící se válečné prohry. Později se již přesunula fronta do města. Mnozí, kdo mohli, odcestovali mimo něj, do okrajových vesnic. Dne 26. dubna 1945 bylo Rudou armádou maršála Malinovského Brno osvobozeno.¹⁶⁷

Brno proti okupantům

Při příjezdu do Československa byli Němci poprvé „vítání“ bez radostného jánotu. Češi stojící na ulicích hleděli na obrněná vozidla s německými vojáky, mlčky se slzami v očích, ale se zaťatými pěsti. Již od počátku vznikaly odbojové ilegální organizace a jiné různé formy protestu, od tichého, přes poslech zahraničního exilového rozhlasu, tisk ilegálních tiskovin, převádění emigrantů přes hranice, podporu rodin uvězněných, skrývání hledaných osob, po bojové a destrukční akce se zbraní v ruce. Objevovaly se i textové protesty na ulicích, jako ten namalovaný na tribuně Masarykova okruhu u Bosonoh: „10 miliónů Čechů = 10 miliónů nepřátel Hitlerových“. Po městě se rozhazovaly letáčky s protihitlerovskými texty. Došlo k mnoha veřejným střetům a protestům mezi Čechy a nacisty. Například na 1. máje 1939, kdy byli rozehnáni čeští demonstranti před Besedním domem či úspěšný červnový bojkot veřejné dopravy. Mezi březnem 1939 až zářím 1941 bylo mezi domácím odbojem a zahraniční exilovou vládou

---

¹⁶⁶ PEŠA 1969, s. 159.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 145.

pomocí vysílaček vyměněno přes 14 000 depeší. S příchodem Heydricha se však vše zkomplikovalo.

S oslavami 28. října 1939, došlo k velké tisícíhlavé manifestaci, která proběhla na náměstí Svobody. Akce proběhla v klidu. V noci z 13. na 14. března 1940 se objevily po Židenicích, Husovicích a ve vnitřním městě plakáty s nápisy „*Nieder mit Hitler!*“¹⁶⁸ O několik dní později se objevily vyhlášky s hledaným studentem Janem Smudkem, na nějž byla vypsána odměna.¹⁶⁹ V Židenicích někdo Smudkovu fotografii nahradil Hitlerovou. V areálech brněnských továren se objevovaly nápisy „PP“, což znamenalo „Pracuj pomalu!“, a tak dělníci bývali velmi často „nemocní“.

Od roku 1939 vznikala v Protektorátu široká struktura národního odporu vůči nacistům. Vedle *Zemského národního výboru* zajišťující manifestace, zbraně, úkryty i přechody hranic, zde byl i tzv. *ÚVOD*¹⁷⁰, jehož základ tvořila politická sféra s vazbami na Beneše a exilovou vládu, která působila zpravodajsky; *Obrana národa*, sdružující důstojníky prvorepublikové armády a *Petiční výbor Věrní zůstaneme*. Poté zde byly i různé jiné organizace jako *OSVO*¹⁷¹, *Předvoj* či ilegální zemské vedení komunistické strany, v jehož čele brněnské sekce stáli Václav Mařík, Josef Rerych, Ladislav Ševčík, Vojtěch Krejčíř a Rostislav Třískala. Toto uskupení nebylo zaměřeno na sabotážní či diverzní akce, ale spíše vynášelo na povrch mnoho ilegálních tiskovin, upozorňující na živou nacistickou propagandu, zpravující o nacistických porážkách v SSSR, a společném zájmu SSSR a Spojenců porazit společného nepřítele. Heydrichiáda v první vlně nezamezila tomu, aby odpor narůstal. Někteří bojechtiví obyvatelé protektorátu se uchýlili do lesů a vytvořili zde partyzánské skupiny. Dále se pilně pracovalo na ilegálních spisech. Po Hlasech z podzemí, které byly redigované Třískalou přišel na řadu list *Moravská rovnost*. Opět se jednalo o díla ilegálních orgánů KSČ, která se všechna tiskla v domě stavitelského asistenta Antonína Opálky v Ostopovicích u Brna.

---

¹⁶⁸ „Pryč s Hitlerem!“

¹⁶⁹ Student Jan Smudek (1915–1999) byl hledán za zabití příslušníka Gestapa v Domažlicích. V přestrojení a díky přátelům v odboji se dostal do Prahy, poté Brna, a pak dále přes Slovensko, Maďarsko, Bělehrad, Řecko, Turecko, Sýrii do Libanonu. Odtud se lodí dostal do Francie, a připojil se k československé zahraniční armádě. Účastnil se ústupových bojů, nestihl však svůj evakuační transport do Británie. Z Marseille se dostal do Alžírsko a poté do Maroka, a odtud odplul do francouzských Antil, přesněji na ostrov Martinique v Karibiku. Přes sousedící ostrov Svaté Lucie, který byl britskou kolonií se dostal do Kanady, a odtud konečně doplul do Británie a stal se pilotem u RAF. Po válce se stal nepohodlným pro komunistický režim, a proto opět emigroval.

¹⁷⁰ Ústřední výbor odboje domácího. V rozkladu po prvním stanném právu a nástupu Heydricha.

¹⁷¹ Obec sokolská v odboji, později představitelem Sokola Ladislavem Vaňkem přetvořena v organizaci JINDRA.

Díky konfidentům donášejících gestapu však měli odbojáři značné ztráty. A tak také byla v prosinci 1942 pozatýkána většina členů zemského vedení KSČ. Třískala, Krejčíř, Opálka. Otakar (Otto) Chalupa byl po domluvě o spolupráci s gestapem propuštěn, a za půl roku mu pomohl dopadnout i Rerycha.¹⁷² Ten byl v květnu 1943 příslušníky gestapa ubit k smrti.

Na konci roku 1943 seskočil nad Polskem parašutista Rudolf Procházka, který došel pěšky až do Brna. Jeho organizační nadání a spojení s odbojovými skupinami dalo podnět k zformování partyzánského oddílu Prokopa Holého, který zpočátku pracoval zpravodajsky, ale od léta 1944 již přešel na bojové akce v podobě ničení železničních tratí a vlaků. Tak tomu bylo až do závěru války.¹⁷³

---

¹⁷² PEŠA 1969, s. 151.

¹⁷³ PEŠA 1969, s. 152.

Kulturní 40. léta

Kulturní život v protektorátu nebyl po okupaci a dokonce ani po začátku války nijak zvlášť omezován, jak by se na první pohled mohlo zdát. Nacisté upřednostňovali myšlenku kulturní uvolněnosti, aby si Čechy určitým způsobem naklonili či získali. Zpočátku tolerovali i českou národní identitu, skrze povolení národních slavností. Český kulturní život neměl být dle jejich myšlenky potlačován, ale dál veden a rozvíjen pod německou taktovkou. Když však nacisté přišli na to, že nejsou Češi tak kulturně tvární po jejich, začali přitvrzovat. Pomáhali jim k tomu zejména kolaboranti a Češi pro ně pracující, jako byl například protektorátní ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec.

Co se týká literárního života, díla předních českých literátů byla psána jako reakce na válečné události. Mnozí o nich psali přímo jimi v metaforách či existenciálních a spirituálních zamyšleních. Většina takto vytvořených děl byla ale vydána, až po válečném běsnění, poněvadž nebezpečná doba nepřála jim ani jejich kritickému pojetí. Společně s nimi zde byli i spisovatelé, kteří psali o tématech, která se myšlenkami spojených s válkou nijak zvlášť nezabývala, spíše naopak, snažila se čtenáře od nich odpoutat. Zcela určitě musela způsobit brněnským kulturním kruhům šok zpráva o smrti jednoho z předních literárních umělců spisovatele, básníka a dramatika Jiřího Mahena (vl. jm. Antonín Vančura), který si dne 22. května 1939 sáhl na život v reakci na okupaci, kterou těžce nesl. Brněnské divadlo tak ztratilo svého předního dramaturga.¹⁷⁴

Vedle toho lidé velmi rádi navštěvovali koncertní síně, z nichž se linula hudba předních českých skladatelských velikánů. Návštěva těchto sálů a poslech národních, povzbudivých až revolučních melodií, hymnů a symfonií se stala tichým protestem proti režimu. Proto bylo časem uvádění některých děl zakázáno. Hudba za ně mluvila, mluvila i k nim. Posilovala jejich touhu po svobodě, odvahu a vyjadřovala jejich náladu. Na brněnské hudební scéně byl výrazným celkem Symfonický orchestr českého rozhlasu pod vedením dirigenta Břetislava Bakaly. Orchester měl štěstí, že nebyl rozpuštěn jako mnoho jiných. Bakala společně s ním reprodukoval díla Leoše Janáčka, Antonína Dvořáka, Vítězslava Nováka, Otakara Jeremiáše, Jana Kuncce, Jaroslava

---

¹⁷⁴ VÁLKA 2004, s. 81.

Kvapila a Jaroslava Křičky. Rok 1944 patřil zejména Bedřichu Smetanovi.¹⁷⁵ Vedle Bakalova uskupení zde byl i orchestr Zemského divadla¹⁷⁶ v Brně, kterému šéfoval dirigent Rafael Kubelík¹⁷⁷, vedle něj zde figurovala i postava dirigenta Karla Nedbala, který ve svých pamětech vzpomínal na ovzduší v divadle. „*Zatím Jiřikovský, když měl Kubelíka pro Brno zajištěného, odložil vůči mně jakékoli předstírání slušného poměru nejen uměleckého, ale i společenského, a jeho formy dostaly ráz nejuvulgárnější obhroublosti. Netajil se vůči souboru tím, že nemá námitek proti sabotování mé autority a nezastavil se ani před rozšiřováním pověsti o mém zdravotním stavu, který i mému lékaři prohlásil za takový, že bych dnes, po šestnácti letech, sotva mohl psát tyto řádky rozhodného protestu, kdyby se jeho tehdejší diagnosa byla ukázala pravdivou*“.¹⁷⁸ Dále zde působila i mnohá další uskupení. Za velkého zájmu diváků, navštěvovali město Brno i pražští hosté. Během okupace vzniklo mnoho děl, která však byla uvedena až po válce. Nově komponovaná hudba vyjadřovala ducha doby skrze nástrojové provedení. U zpívaných skladeb bylo přeci jen snažší rozpoznat revoluční ideály. Uvést bychom mohli dva příklady oper, *Jiří z Poděbrad a Kunštátu* od Oskara Chlubny a *Jan Hus* od Karla Horkého. Vznikaly i skladby či zhudebňované básně oslavující Moravu. Do tohoto období řadíme mezi hudebníky Viléma Petrželku, Zdeňka Blažka, Viléma Blažka, Teodora Schaefera, či Františka Suchého.

Německý soubor, který se po roce 1918 musel přesunout do Německého domu na Lažanského náměstí a částečně působící i v Redutě na Zelném trhu se před Mnichovem rozdělil na dva tábory, nacistický vedený Hansem Baumannem a demokratický s Oskarem Willnerem. Za okupace se mnohým antifašistickým

---

¹⁷⁵ ŠTĚDRŮ 1969, s. 154.

¹⁷⁶ Dnes Mahenovo. Rovněž se nazývalo Na hradbách.

¹⁷⁷ Rafael Kubelík – stručný medailonek.

¹⁷⁸ NEDBAL 1959, s. 297–309. (Půl století s českou operou). Karel Nedbal (1888–1964), dirigent, sbormistr a synovec dirigenta Oskara Nedbala. Působil v Praze, Olomouci, Bratislavě a Brně. Poté opět v Praze u Národního divadla. V Brně dirigoval v Zemském divadle mezi lety 1938–1940. Zpověď nám dokládá, jaký byl vztah vedení divadla vůči němu, zejména ze strany ředitele Jiřikovského, který se jednou, a možná i vícekrát, dle Nedbalových slov, „*rozkřikl na mne tónem, jehož se užívalo za feudálních časů vůči čeledínům*.“ Vedle toho vzpomínal i na umělce a těžkou dobu, v níž působili. „*Na jaře se připravoval Jakobín, který se vždy vynoří ve chvílích národní tísně. Byla právě sborová korepetice za hrozného počasí, když do zkušebny vnikly první zprávy o obsazování Brna Němci. Spontánní a zcela nedivadelní slzy v očích dámského sboru rázem ukončily zkoušku. Opera se studovala v ovzduší nevýslovného napětí, neboť v Brně zvyšovala depresi vyzývavá expanzivnost místního německého živlu*.“

německým hercům podařilo uprchnout, ale některým se to nepodařilo a válečné běsnění je smetlo.¹⁷⁹

Zemské divadlo bylo v březnu 1939 předáno německé správě, a Češi zde mohli hrát jen některá představení v určité dny, což situaci značně zkomplikovalo. Museli přesunout do budovy Starého divadla na Veverí a vytvořit si zde svou hlavní scénu. I přes tuto nepřízeň osudu si české divadlo drželo dál svou kvalitu a prestiž, která překonávala i tu německou. A tak se stalo, že i někteří Němci navštěvovali česká představení, včetně zemského viceprezidenta Schwabeho.¹⁸⁰ Ve stejném roce se Kubelík ve svých dvaceti pěti letech stal šéfem opery a stále udržoval tradici koncertů divadelního orchestru, v jehož operních nastudováních zpívala i Vlasta Fialová jako členka dětského operního sboru.¹⁸¹ Hrály se koncerty českých klasiků (Smetana, Dvořák, Janáček), i zahraniční díla, jako Beethovenova Devátá symfonie.

Druhá světová válka podlomila skvěle rozjetou novou éru brněnského baletu. Slavil se úspěch s ruským baletem, jakým byl například *Romeo a Julie* (Prokofjev), *Petruška* (Stavinskij) a *Labutí jezero* (Čajkovskij). I. V. Psota ještě nějakou dobu působil v brněnském divadle, ale situace začínala i pro něj být velmi nebezpečná, a tak se rozhodl emigrovat v roce 1941 do USA. Jeho bratr Volod'a takové štěstí neměl. Jako skaut prokazující odbojovou činnost byl zatčen a poslán do koncentračního tábora v Mauthausenu, kde byl umučen.¹⁸² Když byl Váňa v zahraničí, rozhodl se, že se sám zapojí do zahraničního československého odboje. Ale když se hlásil v Argentině do československé zahraniční armády, neprošel u zdravotních testů. Opět se tedy přidal k Ballet Russe de Monte Carlo a cestoval s nimi po Jižní Americe. Do vlasti se navrátil až po válce. V jaké situaci se nacházela sestra Ljubov, není přesně známo, ale jelikož měla jednoho bratra emigranta a druhého odbojáře, nebyla zřejmě nijak zvlášť příznivá. V emigraci působili i další brněnští umělci, jako klavírista Rudolf Firkušný a skladatelka Vítězslava Kaprálová.

V představeních operety pod vedením šéfrežiséra Rudolfa Lampy, diváci velmi často rozpoznali a pochopili satirický až groteskní nádech ukazující na okupační moc,

---

¹⁷⁹ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 82.

¹⁸⁰ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 82–83.

¹⁸¹ GRUMLÍK 1996, s. 7.

¹⁸² Volod'a Psota (1906 – 1941). Dle dochovaných zpráv mu byly vpichovány benzinové injekce, díky nimž dne 22. prosince 1941 zemřel na otravu krve.

který se vždy dal zamaskovat, pokud by si někdo stěžoval. Hrály se hry typu *Berou, berou?* (Kalaš) či *Z jednoho hrnce* (Plichta, Polách).

Divadlo se stále drželo, ale konec roku 1940 byl pro něj kritický. Českým brněnským divadelníkům zůstala jen budova Starého divadla na Veverí. Za Heydrichova stanného práva v roce 1941 byla česká divadelní produkce v Brně, jen s jednou malou obnovou, zakázána. Nakonec bylo 12. listopadu 1941 Zemské divadlo v Brně uzavřeno, poněvadž byla jeho činnost označena jako ideově nebezpečná. Další důvodem, však byla ona vysoká úroveň českého divadla, která převyšovala to německé. Tak postihlo divadlo to, co zbytek českých divadel až za tři roky. Uzavření divadla předcházela vlna zatýkání některých jeho členů. Mezi zatčenými byl herec a režisér Josef Skřivan, i sám ředitel Václav Jiřikovský.¹⁸³ Oba dva později zemřeli v Osvětimi v roce 1942. Od března 1943 bylo nacisty v Brně povoleno otevření Českého lidového divadla, které využívalo zejména prostory divadla na Veverí a divadla Typos. Hrály se zejména operety a později i opery. Díky Rudolfu Kvasnicovi a Jaroslavu Voglovi se do repertoáru navrátila operní díla Smetany, Dvořáka a Janáčka. Rokem 1944 však bylo všemu konec.

Po boku divadla vznikala rozličná ochotnická uskupení mající ve svém repertoáru hry od Tyla, Stroupežnického, Klicpery, Jiráska, Čapka, Šrámka a dalších. Vedle nich zde působilo i Komorní divadlo vedené hercem a režisérem Rudolfem Waltrem. V nich mělo české divadelnictví stále nositele jejich tradice, která tak zůstávala při životě.

Německé divadlo¹⁸⁴ pod vedením Theodora Modese se orientovalo především na oslavu německého národa a jeho klasiků, což znamenalo úspěch. Přesto však bylo zatíženo finančními obtížemi, kterých se nezbavilo, až do září 1944, kdy byla na popud ministra propagandy Goebbelse přerušena činnost všech divadel v Říši.¹⁸⁵

Stále stupňující se tlak vyvíjený ze strany nacistů, kteří pocítovali přibližující se frontu, docílil toho, že v létě 1944 byl český kulturní život de facto úplně zardoušen.

---

¹⁸³ Skřivan byl údajně zatčen za svou účast na odbojovém hnutí. Byl zřejmě členem ilegální KSČ. Důvod k zatčení Jiřikovského je neznámý, ale jeho původní celé jméno znělo Václav František Herein. Později si změnil příjmení po svém strýci herci Antonínu Jiřikovském, který jej přivedl k divadlu. Existuje zde tedy hypotéza, že měl po otci židovské kořeny, což mohlo vést k jeho zatčení a následné deportaci.

¹⁸⁴ Myšleno budova Na hradbách na přejmenovaném náměstí Richarda Wagnera (*Richard-Wagner-Platz* od února 1942).

¹⁸⁵ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 83.

Přestaly se vydávat knihy, tiskoviny, které nesloužily válce. Zavřela se veškerá divadla, koncertní sály, muzea a galerie. Většina pracovníků v těchto institucích musela kulturní prostředí vyměnit za tovární či jinak spojený s válečnou výrobou či pořádkovou službou. Tak tomu bylo i brněnských divadelníků. Vše muselo podléhat válečným účelům.

Život v Protektorátu Čechy a Morava

Das Reichsprotektorat Böhmen und Mähren. Tak zněl oficiální název našeho státu v letech 1939–1945. Jaké to bylo žít v něm? Tak tuto otázku si dnes příslušník mladé generace jen málokdy položí. Nejen sám sobě, ale i svým rodičům či prarodičům. Nebyl pochopitelně srovnatelný s naším, jak jej známe dnes, v míru a ve svobodě. Jednalo se o život v diktátorském režimu, ve kterém si nikdo nebyl jistý svým životem. Němci počítali s tím, že jednou bude prostor protektorátu od Čechů zcela vyčištěn. Jednou z alternativ bylo, že budou odsunuti do oblasti východního Polska či dokonce Sibíře. Patřili mezi Slovany, které rovněž nacisté považovali za podřadnější rasu. Byli jsme však ti druzí v pořadí. Nejdříve se začalo s eliminací obyvatelstva židovského původu a politicky nepohodlných a vůči režimu nebezpečných lidí. Proto bylo na denním pořádku, že během války téměř každý alespoň jednou ve svém okolí viděl přijet v černých autech muže v kožených kabátech, kteří si přišli pro souseda, kterého s jeho rodinou odvezli, a už je víckrát nikdo nikdy nespatriil. Anebo přišel na to, že sousedi či známí prostě zmizeli neznámo kam. Gestapo pracovalo bez ustání.¹⁸⁶ A kdo byl převezen například v Praze do Petschkova paláce¹⁸⁷, kde mělo gestapo své sídlo, věděl, že je s ním na padesát procent konec. Mnozí zejména odbojáři raději sáhli na svůj vlastní život, než aby se dostali gestapu do rukou, které by použilo mučení či brutálního bití, aby z nich vymlátilo doznání či tajné informace týkající se odboje a osob kolem něj. Ti, kteří se dostali do uzavřené výslechové místnosti, většinou zažívali nevýslovná muka typu bití, vyrazení zubů, škrcení, drcení končetin a prstů, pálení cigaretami. Mnohdy po výslechu nastala smrt.

Heydrichiáda má v historii protektorátu stinné místo. Ve chvíli, kdy byli hledáni viníci atentátu na Heydricha, snad každý v zemi zažil nějaký druh prohlídky svého obydlí, tak tomu bylo zejména v Praze. Někoho navštívili jen čeští četníci, jiné zase bohužel gestapo či příslušníci jednotek SS. Češi sice museli atentát na zastupujícího

---

¹⁸⁶ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 22. Německé okupační úřady využívaly k udržení pořádku služeb různých bezpečnostních složek, které byly zaměřeny na protistátní činnosti: Gestapo /Geheime Staatspolizei – tajná státní policie/ (odbojová hnutí, neoprávněné držení zbraní, neoznámení odbojové činnosti, poslech zahraniční rozhlasu, pomoc a přechovávání odbojářům); SD /Sicherheitsdienst – zpravodajská služba/ (odposlechy potenciálně nebezpečných osob a jejich sledování); Orpo /Ordnungspolizei – pořádková policie/ (zejména zásahy proti demonstracím a občanským nepokojům); Kripo /Kriminalpolizei – kriminální policie (kriminální a násilné trestné případy); a dále protektorátní četnictvo.

¹⁸⁷ Rovněž nazýván „Pečkárna“.

říšského protektora odsoudit, ale při zprávě o spáchaném atentátu na něj a následně jeho smrti, byl na mnohých českých tvářích patrný mírný záchvěv úsměvu. Vedle něj však byly i výrazy strachu z vědomí, že přijde ze strany nacistů odplata. Ta přišla v podobě vyhlazení vesnic Lidic a Ležáků, které znamenaly pro národ šok.

Vedle těchto hrůz se obyčejní lidé snažili dál vést svůj život, snažili se válku přežít, jak fyzicky, tak psychicky. Aby nemuseli tak často myslet na útrapy národa, chodívali pro odreagování do koncertních sál, kde naslouchali hudbě a zpěvu či do divadel, kde pozorovali herecké výkony herců, jakými byli Zdeněk Štěpánek a Vlasta Fabianová. Dále do biografů, kde se promítala díla od režisérských mistrů, jakými byl Martin Frič, Otakar Vávra nebo Miroslav Cikán. Diváci si však před filmem nejdříve museli vytrpět zhlédnutí propagandistických týdeníků o německých úspěších. Lidé se každý večer smáli u filmů jako Kristián, Eva tropí hlouposti, Dívka v modrém, Přednosta stanice či Roztomilý člověk, v nichž zářili herci jako Oldřich Nový, Vlasta Burian, Jaroslav Marvan, Raoul Schránil, Nataša Gollová, Adina Mandlová, Lída Baarová, Zita Kabátová a jiní. Taktéž navštěvovali muzea a galerie, kde rozmýšleli nad díly a záměry umělců, kteří je stvořili. Tedy těch, kteří nebyli přímo zakázáni. Chodili na koupaliště, do přírody, do lesů na jahody, na sportoviště, závodní či fotbalové stadiony. V nižší míře se chodilo i tančit, jisté podniky mohly nabídnout i poslech takové hudby, jako byl swing a jazz.

Po celém protektorátu se objevovaly dvojjazyčné nápisy, například všeobecné vyhlášky. Němčina byla vždy na prvním místě. Měnily se názvy ulic, náměstí i měst. V Brně se například náměstí Svobody změnilo na Freiheitsplatz a později na Victoria-Platz.¹⁸⁸ Spustila se celá řada zákazů a nařízení. Zatemnění oken (od 25. srpna 1939) v nočních hodinách, které mělo zabránit případným náletům jako vizuálního kontaktu pro spojenecké bombardéry. Zákaz vycházení po 23. hodině. Od 7. září 1939 platil zákaz poslechu zahraničního rozhlasu pod trestem smrti. Po celou válku byl protektorát ušetřen od bombardování až do léta 1944, kdy se začala přibližovat fronta. Spojenecké letouny bombardovaly strategické průmyslové oblasti, továrny, a železniční tratě. Během náletů mnohdy utrpělo civilní obyvatelstvo žijící v okolí těchto cílů. Nejčastěji

---

¹⁸⁸ Dne 17. března 1939 se jmenovalo náměstí na jeden den i Adolf-Hitler-Platz, ale jen z důvodu Hitlerovy návštěvy města. V mnohých protektorátních městech byly názvy hlavních náměstí změněny na počest Vůdce, např. Opava, Olomouc aj.

byla nálety zasažena města, jakými byla Praha, Plzeň, Brno, Zlín, České Budějovice, a další. Škody způsobené nálety pojišťovny hrazeny nebyly.

Ač se zdálo, že útek na venkov mohl znamenat nalezení útočiště před nízkou životní úrovní ve městě, bezpečí před nálety či úkryt před gestapem, úplně tomu tak nebylo. Zvláště gestapo mělo i na venkově své konfidenty a provádělo namátkové kontroly vesnických usedlostí, zda v nich majitelé neukrývají nějaké parašutisty či nehlášené potraviny. Na venkově rovněž fungovaly potravinové lístky, ale jen na produkty, které si zemědělci sami nevypěstovali. To, co schovali před kontrolami, pak ilegálně prodali či darovali příbuzným z města.

V době válečného stavu byla postupem času stále větší část hospodářství podřízena válečné výrobě zejména v rámci zbrojního průmyslu, to vyvrcholilo vyhlášením tzv. totálního pracovního nasazení v roce 1943. Mnoho Čechů poté tvrdě pracovalo na válečné účely, jak v protektorátu, tak v Říši. Dělník měl být dle propagandy dobře živeným otrokem, který nebude oponovat. Životní úroveň dělníků, ale během války klesala, a to díky i zvýšení deseti pracovních hodin na dvanáct v roce 1942. Často byli do Říše posíláni, aby nahradili ty německé, kteří odešli bojovat na frontu. Nutno podotknout, že český dělník měl o 50% nižší mzdu, než ten německý, a to jak v Říši, tak doma.¹⁸⁹ Ženy se snažily otěhotnět, poněvadž by se vyhnuly pracovnímu nasazení, pokud se nacházely v období od šestého měsíce těhotenství po patnáctý rok věků dítěte. Platy se sice zvyšovaly, ale neúměrně k nim i ceny spotřebního zboží a potravin, což zaktivovalo černý trh. Navíc vzrostly o 100% daně, čímž utrpěla zejména střední vrstva. Veškerý židovský majetek byl nacisty zkonfiskován. Ztělesněním válečného průmyslu na území protektorátu se staly Vítkovické železárny, Baťovy závody ve Zlíně, plzeňské Škodovy závody či brněnská Zbrojovka. Poslední dva zmíněné podniky patřily za války pod německý podnik Reichswerke Hermann Göring Aktiengesellschaft, a nesly název Waffen Union Skoda.¹⁹⁰

Potraviny byly sice k sehnání, ale za vysoké ceny, které stále narůstaly. Způsobeno to bylo hlavně umělým kurzem české koruny vůči německé marce, aby mohli Němci nakupovat výhodněji.¹⁹¹ Vykupovali obchody s potravinami i textilem, vedle toho Češi nakupovali potraviny do zásoby. Díky tomu vznikala jejich nedostatek, a

---

¹⁸⁹ VÁLKA 2004, s. 44.

¹⁹⁰ VÁLKA 2004, s. 36.

¹⁹¹ VÁLKA 2004, s. 35. Kurz byl 1 marka = 10 Kčs. A přitom před okupací byl kurz 100 marek = 523 Kčs.

tak se v říjnu 1939 spustil systém přidělových lístků na potraviny. Němci měli samozřejmě před Čechy nárok na více potravin a s vyšší kvalitou. Pomalu vymizela z obchodů káva, kakao a čokoláda. Čerstvé mléko bylo k mání pouze na venkově. Na černém trhu se dal kilogram sádla koupit za 1 800 Kčs, kilogram kávy za 9 000 Kčs. Srovnáme si to s průměrným platem kolem dvou tisíc, a zjistíme, že to byly ceny extrémně vysoké. Černý trh se šmelinou byl navíc přísně trestán.

Hygiena začínala rovněž zaostávat. Mýdlo bylo rovněž na lístky. Začaly se šířit nemoci, jako byla tuberkulóza, záškrť, spála, žloutenka, tyfus aj. Čeští a židovští lékaři mizeli. Buďto emigrovali či se přidali k odboji, anebo byli uvězněni. Naproti tomu se zvyšovala porodnost, jež gradovala v roce 1944. Důvod byl prostý. Málo vytopené místnosti kvůli nedostatku uhlí, zatemněné, v nichž se ani tak moc večer nesvítilo, zapříčinilo, že lidé chodili dříve spát, a docházelo tak k pohlavnímu styku mezi partnery mnohem častěji.

Změny nastaly i v dopravě. Již 26. března 1939 se ve tři hodiny ráno začalo jezdit vpravo.¹⁹² K velké nelibosti českých motoristů, se označení vozidel „CS“ se změnilo na „D“. Pro užití němčiny se měnily názvy zastávek městské dopravy. Mnozí lidé, kteří si mohli dovolit vlastní osobní automobil, museli začít sledovat vzrůstající cenu benzínu, který byl přednostně odeslán na frontu válečným vozidlům. Počty vozů na protektorátních silnicích klesal, až do úplného zákazu používání civilních automobilů na konci roku 1944.

K církvi lidé vzhlíželi a hledali u ní útěchu v modlitbách za Boží milosrdnost a brzký konec válečného utrpení. Církev, která věděla, že myšlenky nacistické ideologie jsou zcela neslučitelné s jejími, se postavila na stranu odboje a částečně se do něj i zapojila, například skrýváním lidí v ilegalitě či parašutistů. Navíc mnohdy režim ve svých bohoslužbách kárala a odsuzovala. Díky tomu bylo mnoho kněží uvězněno, odvezeno do koncentračních táborů či dokonce popraveno.

Určitou stagnaci zaznamenala i móda. Přerušily se styky s Francií, a do módního popředí se dostala Vídeň. Krejčovství začala upadat. Čeští a hlavně židovští krejčovští mistři se snažili vycestovat mimo republiku. Mezi nejvýznamnější ikony meziválečné a

---

¹⁹² Je tedy důležité říct, že sami Němci nebyli původním iniciátorem této změny. Zavedení pravostranného provozu bylo dohodnuto dle dodatku Pařížské úmluvy z roku 1926, že tuto změnu zavedou. Němci celý proces jen uspíšili. V Sudetech byl spuštěn již po jejich postoupení Říši.

protektorátní módy se stala firma Hany Podolské, u které se oblékaly takové filmové hvězdy jako Nataša Gollová, Zita Kabátová, Adina Mandlová či Lída Baarová. Výraznými módními časopisy, které vášnivě prohlížely mladé slečny, byly *Vkus* či *Eva*. S okupací přišel nejen nedostatek potravin, ale i textilu, obuvi a kožených výrobků. V prosinci 1939 přišly po potravinových lístcích i tzv. „šatenky“ na oděvy a poukázky na obuv. Sehnat si nový zimní oděv byl problém již v zimě 1940. Co se týká klasických modelů, ženy nosily střídme rovné šaty pod kolena, zvýrazňující štíhlý pas. Punčochy byly velmi lukrativním zbožím vysoké ceny. Mnohdy si dívky ze střední vrstvy kreslily falešné švy na zadní část svých holých nohou, aby punčochy alespoň na dálku imitovaly. Módní byly i malé kloboučky, které se nosily šikmo. Muži dávali přednost klasickým oblekům, kloboukům se zahnutými okrajem krempy a kabátům s dvěma svislými řadami knoflíků.¹⁹³

---

¹⁹³ MICHLOVÁ 2012, s. 69–89.

Studentkou na gymnázium (1939–1943)

Student (ne)studující za protektorátu

Děti s rostoucím věkem získávají rozum a zkušenosti a stávají se mládeží, která se chová a učí tomu, co vidí a slyší doma, či je ovlivněna prostředím, ve kterém se pohybuje. A tak se někdy i stávalo, že ratolest mluvila na veřejnosti, buďto vážně nebo s nadsázkou, když to bylo nejméně zapotřebí. A období, o kterém mluvíme, to bylo mnohdy až životu nebezpečné, zvláště když v někom vykypěl mladistvý nerozum a horlivost vytvořit si na věc či režim vlastní názor.

Studentská mládež ve věku mezi 15 až 26 lety si plně uvědomovala politickou situaci, která se odehrávala v Čechách a na Moravě pod německou okupační správou. Německý vliv na školství byl značný. S příchodem německé armády přišlo i úřednictvo a administrativa. Již na přelomu března a dubna 1939 došlo k dosazení německých komisařů do českých škol, kteří byli známi svými neustálými inspekcemi, jak výuka probíhá. Je důležité odkázat na fakt, že pochopitelně bylo upřednostňováno německé školství. Říše si nepřála, aby české školství vychovalo její budoucí nepřátele. Žádala od něj spojence, následovníky či alespoň pracovní sílu, která by spadala pod její vliv a svolná ji tupě poslouchat. Proto ten neustálý dozor.

České studentstvo však nebylo, tak ochotné přijmout nový režim, jak si Říše představovala. Přicházely první protesty, které gradovaly událostmi při oslavách 28. října 1939, kdy se vzpomínkové akce měnily v přímé otevřené protesty a manifestace, proti nimž bylo užito násilných prostředků k rozehnutí davu, čímž byli protestující mnohdy těžce zraněni, jako tomu bylo u studenta Jana Opletala, který následkům svých zranění podlehl. Po akci „17. listopad“ byly všechny vysoké školy uzavřeny, a několik studentských vůdců bez soudu popraveno. Vysokoškolské studenty, kteří nebyli odvezeni do koncentračních táborů, byli zataženi do víru války povětšinou jako pracovníci tovární výroby, nejen chlapci ale i dívky. Děvčata byla rovněž zařazována k administrativním činnostem. Tím byl započat proces postupné germanizace českého obyvatelstva a likvidace jeho inteligence, které měli být eliminováni stávající příslušníci, a uzavřením vysokých škol zajištěno, aby se nerodili jejich následovníci. Byla zde šance studovat na vysokých školách, ale pouze těch německých, na což

odkazoval zastupující říšský protektor Heydrich. Avšak hrdost českých studentů spojená se sounáležitostí k českému vysokému učení jim nedovolovala, aby tuto nabídku přijali. Nezdála se jim ta představa studia pod přímým německým vlivem a jejich ideologií. Neznamená to však, že Heydrichovu nabídku nikdo nepřijal, existovaly i opačné případy. Datum 17. listopadu bylo v roce 1941 v Londýně vyhlášeno jako mezinárodní den studentstva. Obyvatelé protektorátu, a to zejména studenti středních škol a gymnázií si jej každoročně připomínali společně s vyjádřenou úctou nedělními šaty.

České vysoké školy byly uzavřeny, studentský život přerušen. V Protektorátu 15 172 studentů z toho 4 959 brněnských přišlo o možnost studovat, a 1 223 vyučujících o místo.¹⁹⁴ Většina vysokoškoláků obdržela příkaz k dostavení se k zařazení na práci do továren doma či v Říši, jejichž pracovní povinnost měla být ukončena s koncem války. Mnozí se však již domů kvůli četným náletům nevrátili.¹⁹⁵ Otázka, která vytanula na mysl každého vysokoškoláka, byla: „Co dělat teď?“ Existovaly pouze dvě cesty. Jedna část bývalých studentů musela věřit, že se vše v dobré obrátí, a při tom všem pracovat pro fungování nenáviděného režimu. Přeci jen otevřený protest proti němu znamenal perzekuci či dokonce popravu. Druhá část se rozhodla na vlastní riziko bojovat proti režimu aktivněji, i třeba skryta pod rouškou pasivních pracujících, ale napojení na domácí odboj. Jiní zase, jakož i další mladí lidé, zanechali dopisy svým rodinám a emigrovali do zahraničí s možností buďto poklidně žít nebo se zapojit do československého zahraničního odboje. Emigrace však byla velmi těžkou zkouškou i pro rodiny emigrujících, kteří zůstali, ti byli velmi často perzekvováni.

Na své si přišli i vyučující, zejména akademici profesorského sboru Masarykovy univerzity v Brně, kteří byli často členy odboje. Velká část jich byla uvězněna či týrána těžkou prací, na níž zemřela. Jiní byli popraveni či zavražděni v koncentračních táborech. Malému procentu se podařilo včas emigrovat.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ VÁLKA 2004, s. 66.

¹⁹⁵ VÁLKA 2004, s. 45.

¹⁹⁶ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 112–113.

Gymnazistka

V Brně byla s příchodem Němců obsazena administrativa řady škol, například obchodní akademie, obchodní škola, odborná hostinská škola, I. reálka, několik gymnázií a ženský učitelský ústav.¹⁹⁷ Po uzavření vysokých škol byla maturita nejvyšším dosažitelným vzděláním, a střední školy a gymnázia byla pro české studenty v zásadě konečnou před nástupem do zaměstnání. Tato vize budoucnosti byla pro studenta, který se toužil zdokonalovat ve vysokoškolském oboru, ale nechtěl nastupovat na německou školu, více než tristní. Léta čtyřicátá byla pro studenty na gymnáziích a jiných školách s postupujícím časem a vývinem politické situace stále více náročná a tíživá, mnohdy až nebezpečná. Zvláště se stále narůstajícími počty školních inspekcí ze strany komisařů, kteří byli buďto Němci hovořící česky či Češi pracující pro německou správu. Bylo nutné dávat si bedlivý pozor. A to nejen při studiu a poslechu výkladu vyučujícího, ať už se jednalo o algebru či fyzikální a chemické vzorečky. Ale jak člověk vystupoval, co říkal, a jak se projevoval. Ať už se jednalo o žáky či kantora, který byl dokonce více pod drobnohledem komisaře, aby správně vychovával mládež k oddanosti k Říši. Při takových inspekcích, kdy komisař seděl většinou v poslední lavici a pozoroval výuku, musel vyučující učitel zažívat horké chvíle uvnitř sebe sama. Zároveň se musel modlit, aby žádného ze studentů nepřepadl nějaký záchvat hrdinství, který by se projevil jakoukoli nevhodně pronesenou větou či otázkou. Většinou však studenti věděli, o co jde, a byli poslušní, věděli totiž, jaký problém by mohl nastat, jak pro vyučujícího, tak pro ně.

Pro dokreslení představy, jak nebezpečná byla doba i pro studenty středních škol a gymnázií, jakým byla i Vlasta, nám může posloužit povídka Vyšší princip z díla Němá barikáda od sociálně smýšlejícího autora Jana Drdy. Krátký příběh vypráví o době nastupující heydrichiády v červnu 1942 a třech mladých studentech septimy, pro které si příslušníci gestapa přišli přímo do školy. Byli zatčeni za debatu z předchozího dne podporující schvalování atentátu na zastupujícího říšského protektora, bohužel ji však někdo uslyšel a udal. Ještě v ten samý den, kdy byli zatčeni, byli i popraveni. Ústřední postavou celého příběhu je ale nejmenovaný kantor učící chlapce latinu a řečtinu, během jehož vyučovací hodiny byli studenti odvedeni. Kvůli své filozofii získal přezdívku „Vyšší princip“. Druhého dne po popravě svých studentů měl za úkol vylíčit

---

¹⁹⁷ PEŠA 1969, s. 153.

jejich spolužákům, že profesorský sbor se distancuje od jednání provinilých žáků a odsuzuje atentát. Jeho charakter mu to však nedovolí. Začne svou mezi studenty dobře známou sentencí: „*S hlediska vyššího principu mravního... vám mohu říci jedno...*“, v této chvíli žáci znejistěli, s očekáváním co bude následovat. Že přijde ono odsouzení, ale nakonec kantor dodá něco překvapivého: „...*že vražda na tyranu není zločinem! Také já ... schvaluji atentát na Heydricha!*“¹⁹⁸ To vše vyřčeno před třídou, o níž věděl, že se v ní může být ten, kdo může být zodpovědný za udání a následnou popravu oněch tří studentů. Pronést ve své době takovou větu bylo něco velmi šokujícího, zvláště pokud jej sledovalo okolo čtyřiceti párů očí. Popravdě to znamenalo jít smrti naproti. Naopak ale i uznání a respekt stejně smýšlejících studentů.

Není přesně známo, zda je tento příběh založen na skutečnosti, pravdou však je, že gestapo a soudy byly nemilosrdné, jak vůči dospělým odbojářům a kritikům režimu, tak i mladým studentům. Kdokoli mohl skončit v žaláři, lágru, před popravčí četou, na šibenici nebo pod gilotinou na Pankráci. Mezi studenty musela vládnout opatrnost, protože v jejich kolektivu mohl být i jeden jediný člověk, který s Němci tajně sympatizoval, a jakýkoli prohřešek svého spolužáka mohl nahlásit. Ať už to bylo schvalování atentátu, vtipkování o něm, kritické vyjádření vůči režimu nebo karikaturistická úprava fotografie Vůdce či jiného nacistického funkcionáře a pohlavára. To bylo považováno za rebelantství a určitou formu odboje, a tedy nemilosrdně tvrdě trestáno. A tak mohli někdy studenti ráno na začátku vyučování najít prázdné místo v lavici, patřící jejich spolužákovi. To, že byl student prostě jen nemocen, o čemž neměli tušení, mohlo vyvolat vzájemné nervózní pohledy v kolektivu, které byly překonány až informací, že je omluven. Někdy však přišel i horší scénář. Jeho jméno se objevilo na vyhlášce či v tisku v odstavci se jmény popravených za protistátní činnost či schvalování atentátu, či jeho jméno zaznělo v rozhlasu, ať už rádiovém či pouličním. Ano, i takto byli občané protektorátu psychicky zkoušeni až týráni, denně museli poslouchat, kdo byl popraven. Pro žáky muselo být velmi frustrující přijít o kamaráda, a je pochopitelné, že během vyučování, kdy měli dávat pozor při výkladu, se jejich pohled stále stácel na ono prázdné místo, kam již jejich spolužák nikdy neusedne.

Vlasta nastoupila na II. reálné gymnázium v Brně-Husovicích, kde měla studovat plných osm let, které měly být zakončeny maturitní zkouškou. Není přesně

---

¹⁹⁸ JAN DRDA, *Němá barikáda*, str. 37. Sedmé vydání. Vydalo nakladatelství Práce. Praha 1950.

známo, proč dál nepokračovala na některé z brněnských měšťanských škol, ale o studiu na gymnáziu nejspíše rozhodli rodiče, což bylo kvůli dceřině věku pochopitelné, bylo jí pouhých jedenáct. Dalším aspektem byl její v zásadě výborný prospěch. A tak byla po úspěšně vykonaných zkouškách na školu v Husovicích přijata.

Na začátku září 1939, v době kdy se spustila druhá světová válka, došla tedy poprvé do budovy gymnázia v brněnských Husovicích nacházející se na adrese Purkyňova 3, jejímž ředitelem¹⁹⁹ byl Otakar Maška, a stala se studentkou primy. Ve třídě I. B působil jako třídní profesor Karel Vondráček, který byl zároveň i vyučujícím přírodopisu. Vedle něj třídu učili Dr. Mojmír Hájek (čeština), Miloš Koreček (matematika), Josef Nechutný (vlastivěda a zeměpis), Vladislav Hamšík (němčina), František Skalický (kreslení), Hubert Padrta (zpěv), František Kaňka (tělocvik) a Dr. Ladislav Matyáš (římskokatolické náboženství).²⁰⁰

Jak většina gymnazistů ví, studium na gymnáziu je něco docela jiného, než na základní škole, je mnohem obtížnější. To pocítila určitě i Vlasta, a musel to být pro ni zpočátku celkem vědomostní skok, nicméně studijně si vedle docela dobře, jen jedničky na jejím vysvědčení byly vytlačeny dvojkami a trojkami. Zařadila se tak k žákům lepšího průměru. Nejlépe se jí dařilo v náboženství a zpěvu, z nichž měla za jedna, naopak nejhůře v matematice, z níž měla trojky. O tom, že matematika byla opravdu její slabší stránka, nám dokládá i Třídní katalog z ročníku 1939/40, kdy jí prof. Koreček udělil ve 3. čtvrtletí čtyřku, což později opravila. Jinak ale držela matematiku na trojkách. Ale o „lásce“ k matematice a studiu na gymnáziu vzpomínala i sama Vlasta: *„Že bych na svoje studování moc hrdě vzpomínala, to nemohu tvrdit. Přiznávám se, že byly předměty, které mě zaujaly, ale proti těm které mne v myšlenkách ničily i v noci, jich bylo poskrovnu. Nejvíce mě týrala obávaná matematika. Ani chemie a fyzika nebyly mou silnou stránkou. Měla jsem tak, jako většina dívek, vztah k humanitním předmětům.“*²⁰¹

V druhém pololetí ročníku 1939/40, když si však již na gymnazijní dril zvykla, většinu známek zlepšila, bohužel až na další trojku z matematiky, a tak prospěla na konci roku s vyznamenáním. Z tělocviku klasifikována nebyla kvůli osvobození

---

¹⁹⁹ Přesněji řečeno zastupujícím správcem.

²⁰⁰ AMB, M 100/21 – fond Gymnázium, Brno-Husovice (1919 - 1954). Hlavní katalog třídy první B ve školním roce 1939/40. Výkaz Vlasty Fialové, č. 8.

²⁰¹ GRUMLÍK 1996, s. 70.

ředitelským výnosem z 18. října 1939. Následujícího roku však již byla plně tělovýchovně schopná a začala ukazovat, že je velmi sportovně i pohybově nadaná. Rovněž se můžeme všimnout jisté zásadní změny ve Vlastině civilním životě, během jejího studia v primě, se s rodiči přestěhovala. Rodina Fialových opustila byt v Kuldově 7, a přemístila se o ulici dál do nového bydlení na adrese Habermannova 101.²⁰²

Třída II. B získala v ročníku 1940/41 nového třídního, stal se jím jejich učitel kreslení prof. Skalický. Došlo i na řadu změn, co se týká vyučování. Již se spouštěla ona přeměna českého školství náležící pod německou správu. Němčina se pochopitelně dostávala do větší důležitosti na stejnou úroveň s češtinou. V seznamu vyučujících se objevila i nová jména. Miroslav Vlček vyučující češtinu či Berthold Weigel, započínající s výukou dějepisu. Objevil se i nový profesor matematiky, ale o němž si řekneme něco později. Znamky v třídním výkaze nám ukazují, že Vlasta si již vedla podstatně lépe. Obě dvě pololetí absolvovala s vyznamenáním.²⁰³

S ročníkem 1941/42 započal svou funkci nový ředitel Rudolf Ježek. Vedle toho však přišly ze strany Němců zásadní změny ve školském systému. Němčina se již dostala na první místo, před veškeré předměty. Výkazy a známkování se uváděly dvojjazyčně. Nápis, nadpisy a popisky byly v němčině, za ní následoval český překlad. Z českého školství zcela zmizel vyučovaný předmět, a tím byl dějepis. Dle smýšlení nacistů, byli Češi považováni za kmen a ne národ.²⁰⁴ Slovanský kmen, který měl být podřízen a oddán svému mocnému sousedovi. Tak jak tomu bylo za dob sv. Václava, který platil *tribut pacis* Jindřichu Ptáčníkovi. Tuto myšlenku nacisté velmi rádi obhajovali a sv. Václava za jeho „podřízenost“ uznávali. Na počest této oddanosti Říši zavedli vyznamenání Řádu svatováclavské orlice, která se udělovala zejména kolaborantům typu ministra Moravce. Vlastě tedy zmizel z učebních osnov předmět,

---

²⁰² AMB, M 100/134 – fond Gymnázium, Brno-Husovice (1919 - 1954). Třídní katalog třídy první B ve školním roce 1939/40. Výkaz Vlasty Fialové, č. 8. V němčině uváděná jako *Habermann-gasse*. Od února 1942 Němci název ulice změnili díky blízkým zábrdovickým lázním na *Bei der Badeanstalt*, tedy *U lázní*. Adresa Vlasty je archiváliích také od té doby uváděna jako U lázní 101. Češi ji však i nadále nazývali: „Habrmanka“. Český úřední překlad německého názvu jí zůstal i v poválečné době mezi květnem 1945 až zářím 1946, kdy se navrátil původní název *Habermannova*. Od roku 1950 až dodnes se ulice nazývá *Bubeníčková*. Do roku 1940 v této ulici žila i další rodačka ze Židenic, herečka Vlasta Matulová, která se do dějin české kinematografie zapsala zejména svou rolí královny Žofie ve filmové Husitské trilogii režiséra Otakara Vávry.

²⁰³ AMB, M 100/22 – fond Gymnázium, Brno-Husovice (1919 - 1954). Hlavní katalog třídy druhé B ve školním roce 1940/41. Výkaz Vlasty Fialové, č. 8. AMB, M 100/135 – fond Gymnázium, Brno-Husovice (1919 - 1954). Třídní katalog 1940/41. Výkaz Vlasty Fialové, č. 8.

²⁰⁴ MICHLOVÁ 2012, s. 57.

který patřil mezi humanitní, které jak sama dosvědčila, měla raději. Stalo se tak někdy v období mezi říjnem a listopadem 1941.²⁰⁵ Místo toho se však objevila zřejmě její další studijní noční můra vedle matematiky, možná i horší. Tou byla výuka latinského jazyka. Kromě jediného II. pololetí, kdy „uhrála“ latinu za tři, měla na vysvědčení vždy samé čtyřky. Je tedy jisté, že pokud by se jí někdo na latinu zeptal, nerada by vzpomínala na dobu, kdy se musela učit latinské deklinace.

4. Studentka gymnázia v Brně-Husovicích (1943)

---

²⁰⁵ AMB, M 100/136 – fond Gymnázium, Brno-Husovice (1919 - 1954). Třídní katalog třídy třetí B ve školním roce 1941/42. Výkaz Vlasty Fialové, č. 8. Máme zde doklad, že v prvním čtvrtletí jí byla udělena z dějepisu známka za dva, ale poté již jsou kolonky známek proškrtnuty.

Vzpomínky na třídního profesora

A nyní tedy přejděme k onomu profesoru matematiky. V ročníku 1941/42 se stal „Vyším principem“ třídy III. B člověk, se kterým jsme se již jednou setkali. V září vstoupil do třídy tmavovlasý šestatřicetiletý kantor, kterého již žáci znali jako vyučujícího matematiky. Nyní se však představil jako jejich nový třídní profesor. Rostislav Třískala. Dívky byly jeho pohledností omámeny. Výrazů dámského osazenstva třídy se zřejmě nedalo nevšimnout. To mohlo vyvolat u profesora Třískaly i jistý náznak úsměvu. Uveďme tedy, že vedle svého tajného života v roli člena ilegálního zemského vedení KSČ, v jehož řadách redigoval, psal články, vydával ilegální tiskoviny a aktivně se tedy podílel na protirežimní činnosti, za což hrozila smrt, žil i svůj obyčejný život. Měl rodinu, manželku a dítě. Byl úspěšným středoškolským profesorem vyučujícím zejména matematiku a fyziku. Tedy jak jsme se dozvěděli, Vlastiny „oblíbené“ předměty. Jediné, co jí na těchto předmětech zajímalo, byl *On*, vyučující. Vlasta nám svým vyprávěním zachovala příběh svého třídního profesora, odehrávající se v době, kdy již byla kvartánkou, zmiňujíc i jeho dramatický konec, jehož se stala přímým svědkem.

„Vážily jsme si ho i přesto, že se snažil nás naučit všechny matematické základy. Znamení psycholog a pedagog. Prostě ideál kvarty, jehož největší chybou bylo, že právě on, náš dívčí sen, učil vedle matematiky ještě fyziku a chemii. Většinou jsme v této kombinaci plavaly.“

Seděla jsem tenkrát v první lavici, kam si mne pan profesor úmyslně posadil, aby prý na mne bylo dobře vidět. I když dívčí citové emoce byly bezměrné, při vstupu tohoto znalce Pythagorovy věty jsem seděla jako zařezaná. Pak jsem dostala úplnou třesavku. Ostrý zrak pana profesora ihned upozoroval moje vyděšené oči a přímo „laskavě“ mne oslovil: ‚Co se klepeš jako sulc? Pojď k tabuli!‘ Odsouzenec na smrt šel statečněji na popraviště, než já k té černé stahovací příšeře, která za chvíli odhalí moje mizivé znalosti. Kajičně jsem přiznala, že aritmetika ani geometrie mi valně k srdci nepřirostly a moje poznatky k této vědě jsou nejen chatrné, ale přímo nulové. Můj preceptor mne úsměvně odbyl: ‚Takže rád se na tebe zaměřím a naučím tě tento předmět přímo milovat.‘ Optimista, ale nemohla jsem jeho naději vyvracet. ‚Vážená kvarto!‘, pronikavým pohledem se podíval na ostatní: ‚Když něco nevíte, tak se ptejte. Špatný kantor, který nenaučí i toho nejhlupejšího žáka nejsnazším matematickým úkonům. Třeba to, aby si měl spočítat svoji budoucí výplatu. Protože, když se tak na vás dívám, nikdy nebude tak velká, abyste si s ní nevěděli rady.‘ V této chvíli jsme poznali, že budeme s tímto třídním vycházet přátelsky. Když už naše znalosti jej donutily k drastickým závěrům, říkal nám do očí krutou pravdu: ‚Vy nejste obyčejná kvarta, vy jste muzejní sbírka blbounů‘.

V krátké době nás čekala, nejen holky, ale i kluky velmi těžká zkouška. A tu se projevil ryzí charakter a nebojácnost našeho třídního profesora. Byla to doba krutého protektorátu. Na

všech školách probíhaly nečekané a namátkové inspekce. Znervózňovaly nejen žáky, ale především profesory. Návštěvy tak zvaných ‚inspektorů‘ se nezaměřovaly ani tak na vyučovací formy a pedagogické výsledky, ale měly za úkol prověřit myšlení českých žáků a učitelů. Celá naše kvarta ve svých názorech jednotná. A tyto názory hraničily někdy až s nemístným hrdinstvím. Ale i v temném protektorátu se mnohé tajemství, k nelibosti našich německých ‚ochránců‘, dostalo na veřejnost. Svoji často kladnou roli hrála ‚šuška‘ a někdy i neuvěřitelně důvěřivá ‚Agentura JPP‘ – jedna paní povídala – která šířila optimistické zprávy, jimž lidé rádi věřili a tento, někdy nemístný optimismus, dokázal držet v českém národě lepší náladu. A tak se stalo, že nějakým způsobem se profesorský sbor husovického gymnázia dozvěděl, že se má do školy dostavit nebezpečná ‚škodná‘ ve formě německé inspekce. Náš třídní byl opravdu ryzí charakter. Protože znal někdy i nemístné hrdinství svých kvartánů, snažil se předejít jakémukoli konfliktu i za cenu osobního nebezpečí. Přišel do třídy, aniž by u nás měl vyučovací hodinu, a začal nečekaně: ‚Kvarto, vy muzejní sbírko blbounů, čekáme inspektora. Ale nikoliv nějakého obyčejného našeho, ale německého, kterého s projevem obdivu posílá k nám sám pan ministr Moravec.‘ Ve třídě se zvedl projev nevole, protože tento vládní činitel se na svém národě nemálo prohřešil. Všichni věděli o jeho podlízavém chování k říšskému vůdci. ‚Ticho!‘ energicky přerušil šum třídní. ‚Říkám vám to proto, abyste zbytečně neharasili neuváženou statečností, ale abyste dodrželi to, co vám nyní řeknu. Je to jen ve vašem zájmu a v zájmu vaší bezpečnosti.‘ Třída muzejních blbounů ztichla. Všichni napjatě čekali, co jim jejich třídní nařídí. A ihned si uvědomili, že jde o něco vážného, a byli rozhodnutí svého profesora ve všem poslechnout. Profesor Trískala vážně pokračoval: ‚Až vejde německý inspektor – upozorňuji, že umí lépe česky, než vy německy – již ve dveřích řekne Heil Hitler! Zvedne ruku k árijskému pozdravu, jak se na nacistu sluší a patří. Vy nebudete nic říkat a budete se dívat na mne. Já tu pracku zvednu první a vy všichni po mně. Říkám a zdůrazňuji! Všichni! Mám za vás zodpovědnost a vím, co dělám. Jde nejen o vás, ale o celé naše husovické gymnázium. Rozuměla mi moje muzejní sbírka blbounů?‘ Ve třídě nastalo neobvyklé ticho. Všichni jsme věřili tomu, že to s námi myslí dobře. Divadlo skončilo. Nikdo ani nehlesl. Jen jeden zádrhel to mělo přece. Inspektor, když odcházel, ještě ve dveřích se loučil tím nenáviděným árijským pozdravem. Všichni jsme vstali, ale na rozloučenou jsme ‚pracky‘ nezvedli. To nám třídní nenařídil.

Když si tak vzpomínám na milého pana profesora, musím prozradit jedno. Celé dívčí osazenstvo naší kvarty ho zbožňovalo. Možná, že některá byla do něho i zamilovaná. Já rozhodně. Vždyť to byl pěkný urostlý chlap. To víte, takoví čtrnáctiletí pulci už mají nějaké představy. Nechci říct, že se náš dívčí kvartánský tým našeho třídního špehoval, ale zajímaly nás všechny podrobnosti z jeho soukromého života. Nebylo toho mnoho, co jsme se o něm dozvěděly. Žil celkem uzavřeně ve své rodině a nijak se zjevně veřejného života nezúčastňoval. Vyslaly jsme špehy rodu ženského do oktávy, aby zjistily o našem třídním něco bližšího. Oktaváni znali pana profesora již několik roků, protože i na ně padla tvrdá matematická, fyzikální a chemická pěst nesmlouvavého kantora. Od nich jsme se sice moc nedozvěděly, ale naše špionáž zjistila, že bydlí v Kotlářské ulici²⁰⁶, má půvabnou ženu a malou dcerku. Jinak bylo jeho soukromí zamlženo. Snažily jsme se ho dokonce stopovat, ale naše špionky neuspěly. Zjistily jenom stanici elektrické dráhy, kde vystupoval. S jednou svoji nerozlučnou kamarádkou, stejně odvážně drzou jako jsem byla já, jsme ho tajně sledovaly. I když naše konečná stanice byla ve Vranovské ulici, jezdily jsme s ním do města, kde vystupoval. Odvaha spojená s dívčí drzostí, podložena citovým pocitem, nás jednou přivedla na myšlenku, jak zvýraznit, aby si nás všiml.

---

²⁰⁶ Adresa Rostislava Trískaly byla Kotlářská 35.

Ze svého malého kapesného jsem koupila kýchací prášek a nenápadně jsem se přitočila ke svému třídnímu ideálu, a nestřeženém okamžiku, alespoň mně se tak zdálo, jsem špetičku té záluďné chemikálie našemu snu dívčích srdcí foukla pod nos. V těchto záluďnostech jsem byla uznávaný expert. Pan profesor si třikrát hlasitě kýchnul a jeho vševědoucí oko spočinulo na mně. Dobře vytušil, odkud vítr vane. Přešel však tuto moji studentskou recesi a vůbec ji nebral na vědomí. Neutrousil ani slovo. Tramvaj se zastavila na Vranovské ulici, kde jsme s kamarádkou vystupovaly. Náš třídní vystoupil nečekaně také. Obě jsme ztuhly a čekaly na zasloužené pokárání. Vyděsily jsme se a chtěly se pokorně omluvit za to, co jsme mu provedly. Nedal nám k tomu příležitost a rychle vešel do postranní ulice, která byla po osvobození přejmenována na Marxovu třídu. Na nás se ani nepodíval, opatrně zabočil, rozhlédl se na obě strany a rychle vešel do jednoho domu. Než jsme se stačily zorientovat, kam nám zmizel, zabrzdila těsně vedle nás dvě černá auta. To bylo v době, kdy většina našich vozidel stála na špalkách, protože byly zakázány jakékoliv soukromé jízdy. Obě jsme uskočily na chodník a snažily se zjistit, do kterého domu náš třídní šel. Z obou černých Mercedesů vyskočili čtyři muži. Tvářili se tak nenápadně, že jsme ani na okamžik nezůstaly na pochybách, o koho se jedná. Ostatně gestapáci se nemuseli před nikým skrývat. Byli suverénní páni v celém protektorátu. Čekali jsme celé rozrušené, co se bude dít dál. Ani nás v tom okamžiku nenapadlo vzít nohy na ramena, a co nejrychleji zmizet. Zvědavost byla silnější než strach. Z protějšího rohu ulice jsme viděly tři nacistické kožené kabáty se zdviženým límci, na hlavě klobouky, naražené do čela. Byli nenápadní jako kdysi rakouští tajní. Ti, kteří zásadně nosili černé buřinky. Před německými mordýři šla celá rodina a náš milovaný třídní s nimi. Nebylo pochyb, že je všechny zatkli a odvážejí je nyní k výsledku. V tom okamžiku jsme našeho milovaného Třískalu viděly naposledy. I dnes si vyčítám, že kdybychom ho byly dohonily a zkroušeně se omluvily za ten kýchací prášek, snad bychom ho na chvíli zdržely a třeba mu i zachránily život.²⁰⁷

Není přesně známo, co Rostislav Třískala pohledával v ulici, která se v té době nazývala Dělnická²⁰⁸, poněvadž jeho domovská adresa v Kotlářské ulici byla vzdálená necelých 2,5 km. Ale můžeme jen hypoteticky uvažovat, že pokud pocítil, že začíná jít do tuhého, ukryl zde svou rodinu v jednom z tajných bytů, využívaných komunistickým odbojem. Jedno je však jisté, konfident ostravské sekce gestapa Jan Cwirz²⁰⁹ vypracoval referát II A brněnského gestapa, který vedl Otto Koslowski, veškeré plány odbojové činnosti zemského hnutí KSČ, a také, že se v brněnském bytě manželů Poláčkových zdržuje vedoucí krajského hnutí s krycím jménem *Xylon*, za nímž dochází i další funkcionář *Fousek*.²¹⁰ Po zatčení Poláčkových došlo na Xylona, kterým byl Vojtěch Krejčíř a dne 11. prosince 1942 i na Třískalu, který byl oním Fouskem. Poté, zřejmě jako většina zatčených, byl příslušníky gestapa převezen do jejich úřadovny na Veveří. Jako člen ilegálního hnutí KSČ musel prodělat brutální výslech, jehož cílem bylo získat

²⁰⁷ GRUMLÍK 1996, s. 70–73.

²⁰⁸ *Arbeitergasse*. V roce 1946 přejmenována na *Marxovu*. Od roku 1991 se jedná o ulici *Spolkovou*.

²⁰⁹ Jan Cwirz byl členem ostravské ilegální KSČ, kterého Němci zatkli. Gestapu přislíbil spolupráci a začal donášet na ostatní členy ilegálního hnutí. Díky němu zemřelo 127 lidí z Ostravska. Po válce utekl do SSSR. Poté byl vypátrán a za svou činnost proti hnutí byl v Ostravě v červnu 1954 odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán dne 15. října 1954.

²¹⁰ ADAMEC 2012, s. 60–61.

další možná jména jeho spolupracovníků a jiné informace. Bohužel výpovědi Krejčíře a Třískaly zapříčinily odhalení části moravského komunistického odboje. Třískala byl uvězněn v Kounicových kolejích, kde výslechy tohoto druhu pokračovaly.²¹¹ Závěr Vlastina svědectví o událostech zatčení jejího profesora, je však již s fakty neslučitelný.

„Profesor Třískala byl za několik dnů popraven v Kounicových kolejích. Před popravou si vyžádal kněze, aby se smířil s Bohem. Do vězení za ním přišel páter Matyáš, který s ním trávil těch několik chvil před vykonáním rozsudku. Nedlouho po vykonání rozsudku přišel k nám páter Matyáš do třídy a byl nesmírně vážný. Stojícím kvartánům jen mimoděk pokynul rukou, aby si sedli. Pak celé třídě předal dopis, který pro nás pan profesor Třískala napsal v Kounicových kolejích ve vězení. Těsně před svou smrtí. Začínal slovy: „Moje milovaná muzejní sbírko blbounů!“ Celá třída i s páterem Matyášem se nestyděla za slzy, které nám tekly po tvářích. Bezděky jsme všichni vstali, a minutou ticha jsme uctili památku statečného člověka, kterého jsme všichni milovali. A byli jsme si jisti, že i on miloval nás.“²¹²

Není přesně známo proč, ale toto svědectví je v jedné věci naprosto mylné, a to je konec života profesora Třískaly. Dle nových poznatků byl sice vězněn na Kounicových kolejích, ale odtud byl převezen do věznice ve Vratislavi (Breslau)²¹³, a to až 20. července 1943(!). Zde byl započat soud, který 24. září odsoudil profesora Třískalu k trestu smrti, rozsudek byl vykonán dne 29. října 1943.²¹⁴ Nyní tedy události srovnejme. Profesor Třískala tedy nebyl popraven za několik dnů po svém zatčení. Páter Matyáš sice mohl navštívit svého přítele a kolegu pedagoga ve vězení, následně přijmout a přečíst jeho dopis adresovaný jeho kvartánům, ale zcela určitě to nemohlo být před jeho popravou, která se odehrála až v říjnu 1943. Kvarta jako ročník 1942/43 nemohla tím pádem vyjadřovat úctu popravenému. Vedle toho existuje fakt, že v období září a října 1943, kdy byl Třískala odsouzen a popraven Vlasta již na gymnáziu nestudovala. Nejbližší verze příběhu tedy je, že byl profesor Třískala zatčen, uvězněn v Kounicových kolejích, páterem Matyášem zde navštíven, kde mu předal dopis pro studenty, který jim přednesl, a až poté následoval vratislavský konec.

Napišme ještě pár řádku k jednomu pedagogovi, na kterého Vlasta ráda vzpomínala, a jehož jméno jsme zde několikrát uvedli. Byl jím její učitel náboženství, páter Ladislav Matyáš. Vzdělaný muž se čtyřmi doktoráty: z teologie, filozofie, práva a medicíny, který byl vysvěcen v roce 1918 a stal se kaplanem v Lysicích, později i

²¹¹ Vězněn v celách 86 B, 56 B a 63 B. Není však jasné, zda prošel i tzv. „koupelnou“, tedy místností v přízemí, kde byli vězni mučeni tryskem vody do obličeje a topením.

²¹² GRUMLÍK 1996, s. 73–74.

²¹³ V Breslau byla vězněna značná část odbojářů pocházejících z Moravy. Popraveno zde bylo okolo 668 Čechů. Jakož i v Praze na Pankráci, tak i zde se popravovalo gilotinou.

²¹⁴ <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1339>

misionářem v Africe, o čemž velmi často při svých hodinách vypravoval. Jak na černém kontinentu kázal, křtil, pohřbíval, ale i pomáhal rodit děti. Jeho medicínské vzdělání se mu v této oblasti hodilo. Byl kaplanem u husovické katolické farnosti kostela Nejsvětějšího Srdce Páně, a zde se projevil jako skvělý kazatel, který dokázal v těch nejtemnějších chvílích protektorátní éry své posluchače povzbudit a ujist'oval je, že zvítězí Světlo. Zde uplatnil teologii a filozofii. A svou rétoriku a zřejmě i znalost práv aplikoval při svých sezeních na úřadovně na Veverí, když byl vyslýchán gestapem. Vlasta jej pro jeho vlastnosti nazývala „statečným novodobým Janem Husem“. A zanechala nám historku, která vystupuje až komicky.

„Občas jsme k němu, moje spolužačky a já, chodily ke zpovědi. Opisovat jsme se naučily nejen ve škole, ale tuto metodu jsme uplatňovaly i ve zpovědnici. Jedna z nás vypsala různé všeobecné hříchy, které se hodily na všechny pokorné hříšnice. Jaké to byly asi hříchy, které jsme poctivě opisovaly podle zpovědního zrcadla? ,Lhala jsem, nepracovala jsem poctivě ve škole, ukradla jsem spolužačce sešit a opisovala z něho domácí úlohu.‘ Tak a podobně jsem s ostatními pilně při zmrzlině zpytovala svědomí. V tom psaní hříchů jsme se střídaly, a pak si naše provinění půjčovaly, a ve zpovědnici jsme kajicně přiznávaly svoje poklesky. Jednoho dne to už ani zástupce Boží na zemi – páter Matyáš – nevydržel a v dřevěné zamřížované zpovědnici, místo aby udělil pokání, zašeptal ne příliš potichu, ale dozlobeně: ,Proboha, holky, aspoň ty hříchy přečtete na přeskáčku nebo odspodu nahoru nebo to nějak promíchejte, vždyť já vám je už můžu recitovat z paměti.‘ Ale rozhřešení nám dal. Za pokání jsme se měly pomodlit několik Otčenášů a Zdravasů. Dokonce Věřím v Boha a několik Růženců bylo uděleno. Když jsme si potom navzájem sdělovaly, kdo čeho kolik dostal, musely jsme uznat, že pokání dostala každá z nás jiné. Páter Matyáš nedal se strhnout naším příkladem v opisování.²¹⁵

Vlasta se tedy v ročníku 1942/43 stala kvartánkou. Se čtvrtým ročníkem začínal zvrát. Dle záznamů prospěchu, se Vlastiny známky začaly zhoršovat. V celém ročníku měla jedinou známku jako výbornou, a to ve druhém pololetí ze zpěvu. Ke čtyřkám z latiny přibýly ještě čtyřky z matematiky.²¹⁶ Jako příčinu zde můžeme označit jednak obtížnost učiva, ale i určitý druh nechutenství ke gymnaziálnímu vzdělávání. Do toho všeho se ještě přidaly události s třídním učitelem popisované výše. Po zatčení Třískaly muselo na škole dojít k personálním změnám a hledání náhrady. Od 12. ledna 1943 se stal třídním profesorem IV. B Robert Matěju²¹⁷, který se stal rovněž vyučujícím fyziky a chemie. Po Třískalovi převzal vyučování matematiky Václav Novák. Dle rukopisu

---

²¹⁵ GRUMLÍK 1996, s. 71.

²¹⁶ AMB, M 100/24 – fond Gymnázium, Brno-Husovice (1919 - 1954). Hlavní katalog třídy čtvrté B ve školním roce 1942/43. Výkaz Vlasty Fialové, č. 7.

²¹⁷ AMB, M 100/137 – fond Gymnázium, Brno-Husovice (1919 - 1954). Třídní katalog třídy čtvrté B ve školním roce 1942/43.

můžeme rozeznat, že profesor Třískala ještě Vlastě nadepsal výkaz v třídním katalogu, ale známky již vepsat bohužel nestihl.

Během celého čtyřletého studia byla sice průměrnou žákyní, v zásadě s bezchybnou docházkou, ale bylo jí zřejmě už jasné, že s takovým prospěchem nemůže udělat díru do světa, zvláště když jí studium pramálo naplňovalo. Dne 20. ledna 1943 bylo Vlastě patnáct let, a to je již věk, kdy mladí touží dosáhnout svých prvních vysněných cílů. Schylovalo se tedy velkému životnímu rozhodnutí, které musela nejdřív prosadit sama v sobě, a pak následně doma. A tím rozhodnutím bylo gymnázium opustit.

Sportovní nadání

Sport v protektorátu

Proměna českého sportu pod nacistickou správou probíhala pozvolna a nijak extrémně. Dalo by se říci, že v zásadě nebyl zpočátku zvlášť utlačován, ale sledován samozřejmě byl. Stadiony při fotbalových utkáních, ale i jiných sportovních událostech, praskaly ve švech pod náparem diváků. Ti si chtěli krátit chvíle povzbuzováním svých oblíbených týmů a sportovců a mít radost z výhry, aby zapomněli na to, v jak těžké době právě žijí, spojené s válečným běsněním. Na některých dobových fotografiích se můžeme povšimnout, že mladí kluci šplhali na stromy, aby na hřiště viděli. Začínaly se objevovat sportovní hvězdy a legendy poválečné éry. Postupem času však německý tlak na český sport stoupal. Eliminování sportovních organizací začalo v roce 1939 rušením židovských sportovních klubů, a pokračovalo zrušení Junáka (1940), Sokola (1941) a Orla (1942), tedy třech organizací, které se aktivně podílely na protinacistickém odboji. V roce 1943 přišel na řadu i zánik Českého olympijského výboru. Majetky těchto institucí získaly německé organizace, například Hitlerjugend. Většina českých sportovních organizací a svazů musela podléhat přísné německé propagandě, která na ně dohlížela. Bylo vytvořeno tzv. Kuratorium pro výchovu mládeže, které se zaměřovalo se zejména také na mladé sportovce mezi desátým až osmnáctým rokem věku, aby mělo pod dohledem nejen jejich tělesnou zdatnost, kterou podporovalo, ale hlavně jejich smýšlení, které chtělo po své vůli tvarovat. Česká mládež však vůči němu pocítovala značný odpor. Mezi civilním obyvatelstvem bylo oblíbené se věnovat neprofesionálnímu sportu. Hrál se fotbal, volejbal, hokej. Do té doby oblíbené lyžování muselo být nahrazeno bruslením.²¹⁸ A tak se po zamrzlých rybnících a řekách bruslily houfy lidí. Jiní bruslili sem a tam, chlapani hráli hokej, dívky zkoušely krasobruslení. Za německé správy byla tělesná výchova na školách, jako prostředník ku zdraví ducha i těla, posilována bruslením, plaváním a hodinami první pomoci.²¹⁹ Nicméně po 1. září

---

²¹⁸ MICHLOVÁ 2012, s. 50–51. Kvůli postoupení pohraničních oblastí Sudet, kde se nacházely hory, se Protektorát stal výhradně nížinným územím.

²¹⁹ Tamtéž, s. 56.

1944 podlehl neprofesionální sport nařízení týkající se totálního válečného nasazení, kdy mohl být sport provozován v zásadě jen po 18. hodině.²²⁰

Na plošině mezi nebem a vodou

Dochované fotografie nám svědčí, že co se týká sportu, měla Vlasta přece jen určité nadání. V třídních výkazech obecné školy i gymnázia se u Vlasty objevují v zásadě jen známky výborné, ale tělesná výchova není zrovna předmět, ze kterého by se mělo propadat. Nicméně fotografie nám představují dvě sportovní disciplíny, kterým se Vlasta věnovala.

Když byla zima, teploty se pohybovaly pod bodem mrazu, mráz štípal do obličeje, a šla pára od úst, Vlasta se teple oblékla a vyrazila bruslit. Možným prostorem, kde si užívala této zimní radovánky, byl buďto nějaký brněnský rybník či pravděpodobněji zamrzlý tok řeky Svitavy, který protékal Židenicemi. Dle fotografie můžeme usoudit, že se nejednalo jen o obyčejné bruslení, ale postoj ve dřepu, který se odborně nazývá *voziček*, u něž je třeba určitého bruslařské dovednosti v rovnováze, nám prozrazuje, že se již snažila o krasobruslení. A tak bylo možné v zimních měsících spatřit na ledové plošině zamrzlé řeky, jak pod rozlehlým nebem mladá dívka trénuje své postoje, jízdy a piruety. Je zřejmé, že z hlediska pohybu zde mohla uplatnit své zkušenosti z Psotovy baletní školy, a tím na efektu ladnosti přidat. A tak za ladných pohybů a zvuků ostří bruslí protínajících led si představovala, že je další Sonjou Henie.

---

²²⁰ VÁLKA 2004, s. 87–88.

5. Při zimních radovánkách na zamrzlé hladině řeky Svitavy.

Tou druhou disciplínou, která byla její milovanější, bylo plavání. Začalo to docela nevinně, návštěvami bazénu zábrdovických lázní, o kterých jsme si již jednou zmínily, v souvislosti stavebním ruchem Brna na počátku 30. let, za něhož byly vybudovány jako jedny z nejmodernějších v Evropě. Díky tomu, že se nacházely několik metrů od Vlastina domu, byla v nich téměř jako doma. Zaplavat si chodila dokonce i brzo ráno před začátkem školního vyučování. Díky plavání se později dostala k disciplíně, která jí vynesla několik vítězství a ocenění, v podobě pohárů, broušených váz či sošek.

„Pilně jsem chodila trénovat do zábrdovického bazénu, a z pouhé zábavy se později vyvinula sportovní disciplína. Nebylo dne, který by nebyl naplněn čvachtáním ve vodě. Přálo-li mi jen trochu počasí, přeběhla jsem ulici jen tak v koupacím plášti a plavkách. V rychlosti jsem odhodila koupací plášť a hrr do bazénu. O prázdninách jsem trávila celé dny ve vodě. O to, abych při tom vodním máchání netrpěla hladem, se vydatně staraly maminka s tetou. Nosily mi na plovárnu kastrůlky s jídlem.

A tak za podpory svého nejbližšího okolí jsem začala závodit v plavání. Nic zvláštního to nebylo, tak střední průměr, ale mých sportovních snah si všiml trenér a vynikající skokan pan Paseka, a protože jsem mu padla do jeho odborného zkušeného sportovního oka, nabídl mi, že bych se mohla věnovat skokům do vody. Co bych zapírala, zájem mne potěšil, a samozřejmě se mi to zamlouvalo a souhlasila jsem.

Začal tvrdý trénink! Nejdříve třímetrové prkno. Ona to není žádná světoborná výška. Když se díváte zdola nahoru, tak Vám to nepřijde ani nijak vysoké. Ale při opačném pohledu to vypadá jinak. Můj trenér, pan Paseka, výborný člověk a sportovec tělem i duší, si umín il, že ze mne vychová skokanku. Svůj křest jsem hrdě a úspěšně absolvovala, a pak začalo jít do tuhého.

Myslím, že oba moji trenéři, nejen pan Paseka, ale i pan František Bulva, který bohužel předčasně zemřel, byli se mnou docela spokojeni. Však jsem se ze všech sil snažila, abych jim v tomto směru dělala radost. Několik závodů jsem i vyhrála, a to naprosto suverénně. Pak nastala tvrdá příprava na pražský reprezentační závod, který se konal na barrandovské skále. Zatím jsem skákala jen z pěti metrů, ale na Barrandově byla desítka! Co teď?!

Všichni mne povzbuzovali, a já si umínila, že se nedám zahanbit. Ale ouha! Když jsem na tu desetimetrovku vylezla, veškerá odvaha mne opustila. Možná, že se to bude zdát někomu nepravděpodobné, ale já jsem z té výšky koukala dolů, měla jsem obavy, jestli se do vody vůbec strefím. Jestli tam doskočím. Ale trenér mne uklidňoval: „Jen klid a dělej všechno tak, jak to děláš v Zábrdovicích. Ten skok je stejný, jenomže bude trvat jednou tak dlouho.“

Odvážně jsem skočila poprvé. Povedlo se mi to. Skočila jsem pak podruhé a opět úspěšně. Potřetí sem si dodala odvahu, hup do vody! Při čtvrtém a posledním skoku jsem se na věži cítila i bezpečně. To víte, jaká mne popadla pýcha, vždyť jsem si to ani nedovedla představit – na Barrandově jsem vyhrála, a hrdě jsem si odvážela z Prahy překrásnou broušenou vázu. Byla to cenná památka. Když jsme pak ve válce byli vybombardováni a

*vyhořeli, bohužel jsem o ten broušený klenot přišla. Ovšem moje radost z vítězství byla znásobena pocitem, že Moravanka z Brna zvítězila nad pražskými závodnicemi, které měly, pokud co se tréninku týče, daleko větší možnosti než já.*²²¹

6. Na prkně před skokem vzad v brněnských Zábrdovicích (1943)

---

²²¹ GRUMLÍK 1996, s. 10–11.

Představme si celý ten akt. Vlasta stojící na té vysoké plošině mezi vodní hladinou a nebem nad ní. Několik stovek párů očí jí pozoruje. Ruce rozpažené, chvíle tichého napětí, náhle hbitým pohybem letící holubice se vrhá vstříc sportovnímu osudu, a v okamžiku ji pohlcuje vodní masa. Vedle toho i tu radost, že zvítězila v hlavním městě, v tak známém bazénu, jakým byl ten pod Barrandovem, a stala se tak juniorskou mistryní ve skocích do vody. Víme, že Vlasta se stala herečkou, ale mohli bychom se alespoň na chvíli zamyslet nad tím a představit si, že kdyby šla po jiné cestě osudu, mohla mít naše země například Vlastu Fialovou, úspěšnou sportovkyni, mistryni či dokonce olympioničku, která nás mohla zastupovat v Londýně (1948) či v Helsinkách (1952). Ale osud tomu chtěl jinak.

Kdybychom měli časově určit, kdy se tento závod odehrál, měli bychom jej zařadit zhruba do letních měsíců roku 1943. Konání závodu v roce 1944 je málo pravděpodobné, poněvadž se již řešila stále více krizová válečná situace na frontě, a takovéto události byly do značné míry omezeny, ale to neznamená, že se závod na jaře 1944 nemohl ještě odehrát, ale jedná se jen o hypotézu. Přesnější informace nejsou dosud nalezeny, stejně tak i jakékoli fotografie.

Zachovala se nám jen jediná, a to z tréninku Vlasty v roce 1943, která byla pořizena v zábrdovických lázních, to nám dokazuje budova, nacházející se v pozadí, která dodnes sousedí s komplexem lázní. Na fotografii můžeme vidět Vlastu, jako patnáctiletou v jednoduchých plavkách a koupací čepici, stojící na třímetrovém prkně a rozpaženou před skokem vzad. Pokud si pozorně fotografii prohlédneme, zjistíme, že již začínala růst do krásy, byla plných ženských tvarů, což obdivovali i o mnoho let mladší chlapečci, kteří ji se zájmem a možná i zamilovaně pozorovali. Stala se tak ideálem mnohých chlapečkových srdcí zábrdovické plovárny.

Povězme si něco málo k barrandovské plovárně, která se stala místem Vlastina sportovního triumfu. Plovárna pod barrandovskými skalami vznikla jako součást barrandovského komplexu teras budovaného podnikatelem Václavem Havlem, dědečkem budoucího disidenta a prezidenta. Pro komplex se Havel inspiroval restaurantem Cliff House, který navštívil v Kalifornii v roce 1924. Zaujalo ho jeho umístění na útesu nad Pacifikem, a proto se rozhodl vybudovat dle tohoto konceptu podobný restaurant s vyhlídkovými terasami i po svém návratu do Prahy. Dle návrhu Maxe Urbana byl restaurant i s terasami v duchu funkcionalismu vybudován na

skalnatém barrandovském ostrohu nad řekou Vltavou, a po pouhé půlroční výstavbě byly Terasy Barrandov nakonec slavnostně otevřeny 4. října 1929. Během prvních dvou dní terasy navštívilo okolo padesáti tisíc lidí. Na to, že v době svého raného provozu probíhala světová hospodářská krize, si vedl restaurant více než dobře. Stal se pojmem spojeným s návštěvami filmových hvězd, jakými byli Vlasta Burian, Oldřich Nový, Adina Mandlová či Svatopluk Beneš. Ale také s mnohými návštěvami prezidenta T. G. Masaryka. Ale i pracovními schůzkami filmové produkce. Komplex rovněž mnohokrát posloužil jako exteriér pro filmaře, filmové ateliéry byly přece jen nedaleko. Návštěva byla pro obyvatele Prahy velkým lákadlem, zvláště když na dálku byl vidět svítící neonový nápis „Barrandov“, který byl umístěn na skále pod zářivě bílou budovou restaurace s věží. Terasy fungovaly nonstop dvacet čtyři hodin, sedm dní v týdnu po celý rok, zvláště poté, když byl architektem Vladimírem Grégrem přistavěn věhlasný Trilobit bar (1937). To byla éra Teras první republiky, která skončila s příchodem německých okupantů, tehdy se změnil i druh návštěvníků, jednalo se zejména o nacisty a jim blízké.²²²

Plovárna pod Terasami byla navržena architektem Václavem Kolátorem, vášnivým plavcem a členem Českého plaveckého klubu (ČPK), pro nějž ji navrhl. Sám architekt se během se kariéry předně zaměřil na stavby lázní, koupališť a plováren. Mezi lety 1929–1930 byl do bývalého vápencového lomu umístěn bazén o rozměru 50 x 18 m se šesti závodními dráhami a skokanskou věží s dvěma skokanskými plošinami na skoky z pěti a deseti metrů. Vedle věže zde byla instalována i skákací prkna. Stal se tak prvním moderním plaveckým stadionem pod širým nebem v tehdejší Československu. Celková hloubka začínala na jednom metru a svažovala se až k 4,7 metru v části pod skokanským můstkem. Větší pozornost pro návštěvu bazénu zajistil i souboj v plavání na 100 metrů mezi dvěma osobnostmi, hercem Vlastou Burianem a průkopníkem zimního plavání a otužilcem Alfrédem Nikodémem, který se konal 31. července 1930, tedy ještě před slavnostním otevřením dne 16. srpna. Přilehlé tribuny zabudované do skály při závodech pojaly až přes tři tisíce diváků. V areálu plovárny se nacházela vedle bazénu se skokanskou věží ještě dřevěná stavba, postavená tesařským mistrem J. Ulrychem, tato dřevostavba sloužila jako šatny. Prostor mezi ní a bazénem byl vyplněn trávnikem, na němž návštěvníci ležící na svých dekách slunili. K opalování byla rovněž používána i dřevěná plocha na střeše šaten. Terasy a plovárnu spojovalo schodiště, které

---

²²² RYSKA 2016, s. 9–17.

vinulo podél skály. Bazén byl na tehdejší dobu špičkový a moderní, ale přece jen jednu vadu na kráse měl, své umístění. Ležel na západním břehu Vltavy, krytý skálami. V dopoledních hodinách zde svítilo slunce, ale odpoledne se ponořil do studeného stínu. Ač byl moderní, nedisponoval bohužel takovými dnešními vymoženostmi, jakou bylo ohřívání vody, čištění filtrací či dokonce chlorovanou vodou. Voda, která naplnila objem bazénu, pocházela ze studny nacházející se u vltavského břehu, byla tedy mnohem chladnější, než v řece. Proto dopolední čas byl věnován veřejnosti, a odpolední spíše pro závodníky, tj. plavce a skokany, kteří byli na chladnou vodu zvyklí.²²³

ČPK pocítil značné komplikace týkající se financování bazénu. Celkový plánovaný rozpočet 900 000 Kčs byl překročen o další čtvrt milionu. Ale i tak to neovlivnilo úspěšný chod stadionu.

V době komunismu se Terasy s plovárnou staly rekreačním střediskem pro pracující lid. V době let padesátých byl bazén s tribunami poškozen sesuvem části skalního masivu. Nepříliš zdařilá oprava, studený stín a konkurence nového plaveckého stadionu v Podolí, zapříčinilo, že letní sezóna v roce 1965 byla pro bazén poslední. V rukou komunistů poté už jen chátral do dnešní podoby. Po sametové revoluci získali Václav Havel a jeho bratr Ivan zpět majetky v restituci, tj. Terasy s plovárnou i podíl na paláci Lucerna. Oba dva Havlovi potomci jej později předali svým manželkám. V současné době byla započata celková rekonstrukce a modernizace horních teras, z nichž je ale vyjmuta dolní plovárna, která je i nadále součástí majetku Dagmar Havlové roz. Ilkovičové.

Tato plovárna, ač by se zdálo, že je pryč společně s první republikou, úplně tomu tak není, stále tu s námi je, ale stojí stranou jako svědek časů minulých, skrývající se za hustou vegetací. Je neuvěřitelné, kam vás může zavést životopisecká práce. První republika je pryč, Vlasta již také, ale stále tichým hlasem plovárna vypravuje svůj příběh. Když se člověk prochází po stezce mezi železniční tratí a Barrandierem, která vede od tramvajové zastávky Hlubočepy, pod skálou v úrovni horních teras odbočí vpravo na pěšinku, a pak se zastaví, může najednou až překvapivě zjistit, že stojí uprostřed prvorepublikového plaveckého závodního bazénu, jehož dominantou je dosud stojící skokanská věž, z níž Vlasta skákala. Vše je už pryč včetně budovy šaten. Na nynějším stavu se nejvíce podepsal čas, komunistická éra, vandalové, sprejeři a zloději

---

²²³ RYSKA 2016, s. 25–29.

kovů. Ale i tak má plovárna své kouzlo. Stále je zde slyšet voda, ač zde již celá léta není, i jásající a povzbuzující diváky. Pořád zde můžeme vidět šťastné a vítězství chtivé závodníky a závodnice, kteří skáčou z desetimetrového můstku, za nimiž se uzavírá masa vody při doskoku. Návštěvníky, kteří se sluní na dekách či lehátkách. Když si odmyslíme vegetaci, tak naplno ucítíme, jak slavná 30. léta první republiky před námi doslova ožívají. Je zde cítit ta studená voda bazénu, i ten odpolední studený stín.

Studium na brněnské konzervatoři (1943–1947)

Vlasta dlouhé týdny přemýšlela nad tím, jak má doma rodičům vyložit svůj úmysl změnit školu. Studium na gymnáziu jí nenaplňovalo. Kdyby jej dostudovala, kým by poté byla? To je jen otázkou. Jak již víme, vysoké školy tehdy byly zavřené, nemohla by tedy eventuálně pokračovat ve studiu dál, čili by musela nastoupit do zaměstnání. Pracovala by v kanceláři jako nějaká úřednice či dokonce v továrně? Ne, to nebylo pro ni, na to si až moc byla jistá, že v jejím nitru je to nadání, které podědila po rodičích, a tomu se chtěla věnovat, pracovat na něm, rozvíjet jej. Ale i přes to, že jí rodiče k herectví v zásadě vedli, myšlenka, že by měla jít Vlasta v jejich šlépějích, se jim nezamlouvala. „Holka, najdi si nějaké slušné zaměstnání!“, říkával jí otec, ale Vlasta měla jasno, co chce: „Ale tati, když já mám to divadlo strašně ráda!“ Tato její představa v ní stále rostla, až se vyvinula v nezdolnou touhu. Ač tedy zřejmě věděla, že rodiče tuší, po čem touží, i tak se obávala, co jí na to doma řeknou, nebyla si jistá, zda jí totiž tento úmysl nezakážou. Musela na to tedy jinak, musela rodiče obejít.

Blížil se konec ročníku 1942/43, a Vlasta se již těšila, že z ní spadnou okovy gymnaziálního studia, a vrhne se na studium herectví, z čehož byla rozhodně i nervózní, aby vše dopadlo jak má. Její cíl byl jasný, dostat se na brněnskou konzervatoř za každou cenu. A tak si Vlasta podala žádost o přijetí na dramatické oddělení konzervatoře²²⁴, která na podatelnu dorazila dne 30. června 1943.²²⁵

„Musím se přiznat, že zkoušky na konzervatoř jsem dělala tajně. Naši o tom vůbec nevěděli. Našla jsem oporu v panu profesorovi Rudolfu Waltrovi a jeho paní Marii. Ti byli ke mně vždy milí. Já jsem ovšem byla tak drzá, že jsem u nich jednou zaťukala na dveře bytu a řekla jsem jim docela kategoricky: ‚Prosím, já bych chtěla na dramatickou konzervatoř.‘ Oba dva mne znali ještě jako malé dítě a paní Mařenka se velice udivila: ‚Ale Vlastičko, to máš tak málo odvahy se svěřit se svým úmyslem mamince a tatínkovi?‘ Ovšem paní Mařenka – jak se říkalo paní Waltrové, mne přece jen neodmítla, a pečlivě mne připravovala na zkoušku. Tu jsem udělala a konzervatoř absolvoval se zdarem.“²²⁶

O tom jak vypadala Vlastina talentová zkouška, se nám bohužel nezachovaly žádné zprávy. Nevíme, kdy přesně se konala, kdo byl u ní v komisi i jaký přesně zadaný herecký úkol Vlasta obdržela, a jak jej před porotou zahrála. Ale výsledek tedy známe,

---

²²⁴ Adresa byla Smetanova 14.

²²⁵ AMB, M 277/303 – fond Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně (1919 - 1958), Jednací protokol z období 7. 6. 1943 až 29. 4. 1949, záznam č. 1345.

²²⁶ GRUMLÍK 1996, s. 8.

byla přijata, a stala se tak posluchačkou konzervatoře. Díky poznámce uvedené v třídním katalogu z I. ročníku máme doloženo, že byla usnesením konference z 18. XII. 1943 definitivně přijata.²²⁷ Sice nevíme, jak přesně probíhala Vlastina zkouška, ale určitou představu o tom, jak takový přijímací akt v těchto dobách vypadal, můžeme vyčíst ze svědectví její vrstevnice herečky Niny Jirákové, která vzpomínala na svou přijímací zkoušku na pražskou konzervatoř v roce 1944, a zejména na svou hereckou kolegyni a dobrou přítelkyni, kterou znala již od dětství, Irenu Kačírkovou.

„Talentové zkoušky byly pro nás trošku nezvyklé v tom, že si pan profesor Pešek, který byl tenkrát v přijímací komisi, vymyslel, že se předvedeme v plavkách! Dodnes nevím, co tím úkolem sledoval... Irena šla přede mnou a byla ve velikánské výhodě. Byla to nádherná holka, která si svých dispozic byla vědoma. Dveře jsme měli mírně pootvřené, protože jsme samozřejmě byli zvědaví, co se odehrává uvnitř. Zčásti jsme viděli na to malinkaté pódium a zčásti na přijímací komisi. Komisi předsedal pan profesor Plachý. Irena si přes ty plavky ještě oblékla takový lehký kabátek, který v okamžiku, kdy předstoupila před komisi, velmi decentně svlékla a ukázala se v celé své kráse a v nádherných plavkách. Profesor Plachý vstal, opřel se rukama o stůl a v dobrém slova smyslu jen zíral s otevřenou pusou. Dámy, které v komisi seděly, mezi nimi i například profesorka Pulpánová, jen vydechly: ÁCH...“

Věděla jsem, že nastupuji po ní: komplexy, tréma. Vlněné sražené plavky po mamince, které rafinovaně ukryly eventuální přednosti. Ale o to víc jsem se snažila. Nakonec to dopadlo dobře, i já byla přijata. Což byl úspěch, protože i když byla válka, přihlásilo se na přijímací zkoušky na herectví přes 400 uchazečů.“²²⁸

Po promenádě v plavkách dostala Irena Kačírková od komise, jíž předsedal profesor Jirí Plachý²²⁹, za úkol představit improvizální etudu na téma: „Květina“. Irena musela zahrát, jak drží v ruce imaginární květinu a koketuje s ní. A to byla její parketa, šlo jí to dokonale, jak dosvědčila Nina Jiráková, která dostala za úkol zahrát komín. Přijaty byly obě herečky, ale do studia nenastoupily, byl rok 1944, dveře konzervatoři se uzavřely.

V prvním ročníku 1943/44 se Vlastinou třídní profesorkou stala herečka Zdeňka Stejskalová-Gräfová, která jí zůstala po celou dobu jejího „čtyřletého“ studia. Vlasta měla v prvním ročníku nižší počet předmětů. Vedle jazyka německého a českého, zde máme předměty jako *deklamaci* tedy divadelní mluvený či recitovaný přednes zdůrazňující text pomocí hlasových prvků, a dále *cvik výslovnosti*, oba dva tyto

---

²²⁷ AMB, M 277/235 – fond Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně (1919 - 1958). Katalog: Dramatické oddělení 1943/44. Výkaz Vlasty Fialové, č. 5.

²²⁸ NEČAS 2008, s. 12–13, 101–102.

²²⁹ Diváci jej mohou znát zejména z Fričova dvoudílného filmu Císařův pekař a Pekařův císař, kde ztvárnil roli magistra Kelleyho.

předměty učila Vlastina třídní profesorka. Za nimi následovala: *slovesnost* (jazykový projev), *rytmika* (výuka rytmického pohybu), *všeobecná hudební nauka*, *zpěv a obligátní klavír* (povinná výuka hry na klavír).

7. Posluchačka konzervatoře (1944)

Z Vlastina výkazu můžeme vyčíst, že teorii týkající se hereckého řemesla ovládala přehledně. Vedle teorie si však během studia začala zdokonalovat své herecké dovednosti i pomocí praxe. A to zejména aktivní účastí na inscenacích, které byly uváděny scénou Nového domova ve Falkensteinerově ulici či studentskou produkcí konzervatoře, poté se přidalo i účinkování v divadle Komorních her Radosti života. Z tohoto raného období získávání prvních zkušeností se nám zachovala fotografie z roku 1943, na níž je Vlasta zachycena ve hře *Maryša* od bratří Mrštíků. Zde ztvárnila roli Rozárky, služky sloužící u Vávrových, tedy u Maryšy a jejího despotického manžela.

Ve svém studiu si počínala velmi dobře, tedy až na menší klopýtnutí u slovesnosti. A tak byla 29. června 1944 označena za způsobilou pro postup do II. ročníku.²³⁰ Do jejího hereckého štěstí však opět vstoupili Němci. S prohlubující se válečně-politickou krizí došlo i na uzavření konzervatoří, jak v Brně, tak i v Praze. Poté museli žáci hledat zaměstnání například v továrnách či ve válečné výrobě, či přejít na školy, které ještě uzavřeny nebyly. Nyní si představme, ten šok a zklamání, jaké musela Vlasta zažít, když zjistila, že bude konzervatoř uzavřena, tehdy když se jí sen býti herečkou rozplynul, musely se jí v hlavě neustále točit ty otázky: Proč? Proč já? Co teď? Jak dál? A mnohé další. Tehdy jí zřejmě skutečně zbyly oči jen pro pláč. Rodiče jí museli velmi litovat a soucítit s ní, protože věděli, jak moc důležité pro ni studium herectví bylo. Ale na druhou stranu, když něco milujeme, nehodláme se toho vzdát, a Vlasta to nevzdala. I v nejčernější temnotě můžeme přeci najít světlo.

---

²³⁰ AMB, M 277/235 – fond Státní hudební a dramatické konzervatoř v Brně (1919 - 1958). Katalog: Dramatické oddělení 1943/44. Výkaz Vlasty Fialové, č. 5.

Studijní intermezzo (1944/45)

Aby se Vlasta nemusela zapojit do válečné výroby coby pracovnice, přihlásila se jako mnoho dívek na jedinou školu, která zůstala v Brně ještě otevřená, na učitelský ústav, nacházející se v ulici Na poříčí. Na tuto školu byla nakonec přijata. O jejím působení na škole však nemáme žádné přímé záznamy. Víme pouze, že ve dnech 11. a 12. září 1944 se konaly přijímací zkoušky do ústavu pro vzdělání učitelek do mateřských škol.²³¹ Těch se tedy Vlasta zřejmě účastnila.

„Byla to zapeklité situace. Sama jsem byla ještě příliš mladá, a tak pochopitelně jsem neměla velký vztah ke škole, která připravovala učitelky pro mateřské školky. Ani malé děti mne moc nezajímaly. Později, když jsme měli praxi, tak jsem se do těch malých capartů přímo zbláznila. Nemohu zapomenout na jednu tragickou příhodu. Tehdy jsem pocítila velkou zodpovědnost. Bylo to v den, ve který byl velký nálet na Brno. Učitelský ústav byl na Poříčí, v blízkosti, v blízkosti byla „Videňka“, jak se všeobecně říkalo Videňské ulici, a tam dostali zásah v plném rozsahu. Poblíž nikde nebyl žádný protiletecký kryt. My, studentky ‚mateřinek‘, jsme dostaly rozkaz, abychom hned při prvním houkání sirén, oznamujících, že se blíží nepřátelská letadla, poslaly děti domů. Já jsem si ve svém hloupém mozečku usmyslila, že děti ze školy by nemusely dojít a všichni jsme zalezli do krytu v jakési malé fabričce. Při tom obrovském náletu přišlo o život mnoho lidí. I někteří rodiče mých dětí. Kdybych děti podle nařízení poslala domů, tak jistě by mnohé z nich zahynuly.“²³²

Nyní se opět vžijme do situace, kterou Vlasta v té chvíli prožila. Jediným možným dnem velkého náletu, o němž Vlasta hovoří, byl 20. listopad 1944, kdy se odehrál onen II. americký nálet. Vše zapadá do časové souvislosti. Samotný letecký úder byl považován za ten největší a nejničivější. Bylo chladné pondělí, do poledne zbývala půlhodina, a z jídelny jedné z brněnských mateřských školek se musela linout vůně oběda připravovaného pro malé žáčky. Když během okamžiku Vlasta jako šestnáctiletá praktikantka, společně s personálem uslyšela to nejhorší, leteckou sirénu. V tu chvíli nabraly události rychlý spád. Vlasta, která měla zřejmě přidělenou svou skupinu dětí, si na rozkaz jejích vedoucích poslat děti domů vůbec nevzpomněla, a raději se svou skupinkou rychle vyrazila směrem ke krytu malé fabriky, která se musela nacházet nedaleko. Když se s dětmi ukryla do krytu, který byl vybudován z železobetonu pod úrovní země. Začalo čekání, které muselo trvat věčnost. Čekání na to, zda přijde úder či nikoliv, to celé v místnosti s malými vystrašenými dětmi při světle svíci či několika žárovek. V 11.43 se začala ozývat první dunění dopadajících bomb, to

²³¹ AMB, M 3/143 – fond Státní ženský ústav učitelský, Brno, Hybešova 15, Třídní katalog I. B lit., ročník 1944/45; Záznam z 11. a 12. září 1944.

²³² GRUMLÍK 1996, s. 8.

muselo vyvolat mezi osazenstvem krytu ještě větší napětí a strach. Vibrace z explozí se nesly zcela určitě až ke krytu. Některé otřesy byly slyšet silněji, některé slaběji. Otázka, která se promítla do myslí, jak Vlasty, tak jejich svěřenců byla, zda se jejich rodiče a blízcí stihli ukrýt. Po krátkém odmlčení se dunění ozvalo znovu. Toto se pak opakovalo ještě jednou, Brno bylo zasaženo celkem ve třech vlnách kobercového náletu. Ve čtvrt na jednu bylo již po všem, nastalo hrobové ticho. Vlasta s dětmi, vědoma toho, že ještě nemusí být konec, si nejspíše nějakou dobu v krytu ještě pobyla, než se odvážila jej opustit. Když uznala, že je po náletu, vyvedla děti ven. Zvláště pokud byl slyšet dlouhý minutu trvající tón sirény, který ohlašoval, že letadla jsou pryč. Pro Vlastu muselo být těžké, když hleděla na své děti, které se odebíraly směrem ke svým domovům a rodinám. Některé z nich nakonec svůj dům nenašly, ani otce ani matky. Po tomto náletu se ústav stěhoval, a v období mezi 20. listopadem až 4. prosincem se na ústavu nevyučovalo.²³³ Taktéž tomu bylo i na konci války, kvůli událostem spojených s osvobozením Brna.²³⁴

Zdalo by se, že beznaděj pramenící z válečného běsnění zapříčinila, že Vlastino studium herectví bylo jednou pro vždy nenávratně přetrnuto, ale nebylo tomu tak. Její přítomnost na učitelském ústavu byla skutečně pouhým studijním intermezem. Její touha dosáhnout vysněného cíle držela její výdrž ve studiu pokračovat, a to mimoškolně. Docházela společně s jinými studenty do bytů svých „bývalých“ vyučujících, jako například k manželům Waltrovým²³⁵ či profesorce Gräfové, kteří za své vyučování nepožadovali mzdu. Tam se učili hereckým dovednostem, umění monologu, gest, recitaci a mluvenému slovu.²³⁶ Byl to pro ně neobvyklý II. ročník konzervatoře 1944/45.

---

²³³ AMB, M 3/143 – fond Státní ženský ústav učitelský, Brno, Hybešova 15, Třídní katalog I. B lit., ročník 1944/45; Záznam ze 4. prosince 1944.

²³⁴ AMB, M 3/143 – fond Státní ženský ústav učitelský, Brno, Hybešova 15, Třídní katalog I. B lit., ročník 1944/45; Záznam ze 4. června 1945. Nevyučovalo se mezi 9. dubnem až 4. červnem.

²³⁵ Waltrovi bydleli ve Falkensteinerově 23, dnes Gorkého 54.

²³⁶ GRUMLÍK 1996, s. 22.

Brno na konci války

Jak jsme se již dozvěděli, Brno bylo od léta 1944 několikrát cílem náletů spojeneckých bombardérů, při nichž padlo za obět' mnoho civilistů. K obětem se řadili i desítky továrních dělníků, kteří pracovali doslova ve středu terče.²³⁷ Sirény se postupem času rozeznávaly, čím dál tím častěji, ale někdy i z důvodu sabotáže protiletdecké obrany ke konci války už jen mlčely a nedávaly občanům protektorátu o blížících se letadlech vědět, což mělo za následek mnoho zbytečně zmařených životů. S přibližující se frontou od východu, začali nacisté v únoru budovat zákopové linie na území Brna a jeho okolí. Mezi dělníky, na něž dohlíželi příslušníci SA proti sabotážím, sloužili i mladí chlapečci stejného věku jako byla Vlasta. Práce postupovaly pomalu, ale nakonec vznikly dvě několikakilometrové zákopové linie na východ od města opatřené děly a kulometnými hnízdy. Ač bylo Brno na začátku roku 1945 vojenskou pevností, nikdy se jí nestalo, kvůli nedostatku materiálu, výzbroje a vojáků. Obránci byli většinou postarší vojáci či členové Hitlerjugend. V březnu 1945 se Rudá armáda nacházela již na Slovensku, a připravovala se k dalšímu posunu směrem na Moravu, respektive k Brnu, s jehož osvobozením se počítalo se začátkem dubna, ale vše se pozdrželo jarním táním a následnými záplavami rozvodněné řeky Moravy. Situaci navíc komplikovaly chybějící mosty a neúplné či poškozené silniční komunikace, které nacisté vyhodili do povětří. Obranu Moravy zajišťovala skupina armád Střed (*Mitte*), jíž velel polní maršál Ferdinand Schörner, který měl přezdívku Krvavý Ferdinand.²³⁸ Po urputných a těžkých bojích byly nakonec pozemními vojsky osvobozeny první moravské obce a 13. dubna 1945 i první město, a tím bylo rodiště prezidenta Masaryka, Hodonín. Postup sovětské armády maršála Malinovského byl Brňany napjatě sledován, věřili v brzké osvobození města během několika dní. Sověti však opět narazili na tvrdý nacistický odpor, který dlouho nešel prolomit a stál mnoho životů sovětských vojáků. Společně s přibližujícím se vojskem se odehrály i dva sovětské nálety. Ten první, dne 8. dubna, měl za následek několik desítek obětí z řad civilního obyvatelstva, účinností se minul, co se týče likvidace strategických míst. Druhý nálet (12. dubna), zasáhl továrny okolo Cejlu,

---

²³⁷ VÁLKA 2004, s. 116. Tovární dělníci nosili na krku známky se svými údaji, aby v případě úmrtí po náletu byla jejich těla snáze identifikována.

²³⁸ VÁLKA 2004, s. 120. „Krvavý“ kvůli své tvrdosti, jak vůči nepřátelům, tak i vlastním podřízeným a spolupracovníkům. Kvůli své fanatické oddanosti k Vůdci, neváhal ani střílet do vlastních vojáků a členů svého štábu. Neočekával však, že by Rusy porazil, ale se svými vojáky se předně snažil, aby jim nebyla odříznuta cesta na západ, aby nepadli do sovětského zajetí.

nádraží, náměstí Svobody, Zelný trh, ulice Veselou, Husovu, Jánskou, a nejvíce předměstí Komárov a Židenice. Byla poškozena velká část civilní zástavby. Tuhé boje pokračovaly, obě strany si nemohly dovolit brát zajatce-jednotlivce, pouze pokud se jednalo o početnější skupinku zajatců. Ruští kozáci, jako poslední v Evropě podnikali útoky na koních s tasenými šavlemi, které mnohdy zaznamenaly i úspěšné výpady.²³⁹ V tu chvíli již většina německých obyvatel města věděla, že je zle, začalo se tedy s masivním přesunem na západ, a dál přes hranice do Říše. Většina šla po svých. Mnozí čeští obyvatelé přenesli své cennosti do sklepů, a rovněž z města odcházeli, ale na venkov, kde se zdálo, že to budou boje klidnější. Jak moc se mýlili. Zde právě probíhaly urputnější boje, než v samotném městě. Ti co z města neodešli, našli provizorní úkryt ve sklepech svých domů. Dunění děl bylo den ode dne silnější. Nacistický odpor, jehož obrana se již oslabovala, začal užívat taktiky *spálené země* a ustupoval směrem na západ. Bral vše, co mohl, jiné ničil. Dne 19. dubna se ozval výbuch, který otrásl Brnem, jednalo se o cílenou destrukci nacistického muničního skladu bývalého koncentračního tábora Pod kaštany. Do povětří však nacisté vyhodili i jiné objekty. Ulice byly měněny ve válečnou zónu plnou barikád a překážek převržených tramvají. Během několika dní bylo nakonec 23. dubna město sevřeno v sovětských kleštích, od následujícího dne bylo Brno vystaveno nepřetržitému bombardování, a tak zahaleno do dýmu z požárů hořících budov. Po dalších těžkých bojích bylo dne 26. dubna dobyt. Ten den se vzdala i posádka hradu Špilberk.²⁴⁰ Mezi účastníky pouličních bojů bylo i mnoho Brňanů, kteří se aktivně zapojili do osvobozování města, s vědomím nebezpečí ztráty vlastního života. Na některých místech, kde se stále nacisté účinně bránili, se však bojovalo až do 5. května.²⁴¹ Naštěstí nedošlo na německý plán, odpálit nedalekou přehradu, který by situaci mnohem více zkomplikoval.²⁴² Součty obětí a válečných škod byly strašlivé. Osvobozování města si vyžádalo dohromady okolo 25 000 životů, ať už se jednalo o Sověty, Němce či Brňany. Téměř každý druhý dům byl nějak zasažen. Okolo 1 300 domů bylo zcela zdemolováno. Přeživší byli bez proudu, vody a plynu. Válečné škody v ulicích odklízeli zajatí němečtí vojáci, kteří poté putovali do pracovních táborů v SSSR.²⁴³

---

²³⁹ VÁLKA 2004, s. 122–123.

²⁴⁰ VÁLKA 2004, s. 146–147. Na Špilberku zůstalo po Němcích nedokončené popraviště vybavené plynovou komorou a gilotinou.

²⁴¹ PEŠA 1969, s. 158–163.

²⁴² BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 189.

²⁴³ VÁLKA 2004, s. 150–151.

Z Habrmanky do Bílovic a z Bílovic do ‚Mahenky‘

Nyní tedy víme, že situace pro město Brno nebyla nijak zvlášť příznivá, často vyhlášené letecké popluchy varující před bombardováním od spojenců, kteří sice někdy udeřili, ale někdy zase naopak jen přelétali, vedle toho zde byla i nevraživost Němců vůči Čechům. To zapříčinilo, že se obyvatelé Brna ocitli v obavách a nejistotě, týkající se bezpečnosti o jejich životy a majetek. A tak mnozí, zejména v období dubna 1945, odcestovali mimo město, schovajíc své cennosti a upomínkové předměty do sklepů svých domů, kde si mysleli, že budou nacházet v bezpečí. Jednou z těch rodin, které město opustily, byla i rodina Fialových. Ta žila v domě na Habermannově třídě v Židenicích, které bezprostředně sousedily s areálem brněnské Zbrojovky, vyrábějící materiál pro válečné potřeby. Ta byla při bombardování většinou vytyčena jako jeden z hlavních cílů náletu, což mnohdy odnesli i obyvatelé Židenic a jejich movitý majetek, nacházející se na jih od ní. Proto není divu, že majitelé a nájemníci židenických domů raději tuto nebezpečnou zónu opustili.

Fialovi přesunuli své cennosti do sklepa domu, kde si mysleli, že budou v případě náletu v bezpečí. Byla mezi nimi otcova filatelisty oceňovaná sbírka známek, Vlastina broušená váza za první místo v reprezentačním závodě ve skocích do vody na Barrandově a i její pianino, které stěhováci při snášení do sklepa nazvali „těžkou hudbou“. A jelikož Josefa Fialová měla jistou známou žijící s rodinou na venkově, přesněji v Bílovicích nad Svitavou, tedy v obci o cca 450 domech, nacházející se zhruba 15 až 20 kilometrů severovýchodně od Brna, domluvila se s ní, že se k nim mohou na krátkou dobu přestěhovat. A tak Fialovi zřejmě někdy kolem poloviny dubna odešli do Bílovic. Avšak na konci dubna 1945 ani zde nebyl klid. Obec se totiž nacházela ve frontové linii.

Mnozí muži z Bílovic byli, v období února a března, nacisty donuceni kopat zákopy kolem Brna jako součást obrany před sovětskou armádou. Budovaly drátěné zábrany a střelecké pozice v lesích a kolem řeky Svitavy. Mezi tím se začaly Bílovice plnit brněnskými uprchlíky, kteří následkem bombardování přišli o své domovy či se báli o svůj život v případě dalšího zdržování se ve městě. Docházka velké části dělníků a úředníků do zaměstnání, za kterým dojížděli do Brna, ustala. Stejně tak i téměř veškeré jízdy vlaků, které po noci plné náletů dne 16. dubna, kdy bylo zcela zničeno

letišťe ve Slatině, přestaly jezdit úplně. Bílovice se pomalu stávaly součástí oné frontové linie. Obec byla obsazena SS-many, kteří si budovali střelecké pozice u kostela, kolem silnic, na okolních kopcích a zákopy v lesích a údolích. Německé jednotky byly připraveny se tvrdě bránit, poněvadž měly za úkol udržet Sověty, co nejdále od města, než se hlavní část německého velení Brna stáhne směrem na západ. Po započatém útoku na Brno (25. duben) byly sovětskými letci a dělostřelectvem ostřelovány i bílovické pozice Němců. Mnoho domů v obci bylo zničeno či těžce poškozeno. Obyvatelé se ukryli v lesních krytech, ale zejména ve sklepích svých obydlí. *„Nebylo snad domu, zvláště ve čtvrtích chráněnějších lesními úbočími, kde by mimo osob domácích nebylo brněnských uprchlíků. Ve sklepích se spalo, vařilo, pokud bylo z čeho, a osazenstvo se tísnilo na malém prostoru. Venku hřměla děla, rachot kulometů, výbuchy leteckých bomb a minometů, v těchto nedostatečných úkrytech mezi k smrti ulekanými byli těšitelé, kteří věřili v šťastné přežití všech hrůz a blízké osvobození.“*²⁴⁴

Jak se rodina Fialových do Bílovic dostala, nevíme. Zřejmě užila jednoho z posledních vlaků, ale nabízí se nám verze cesty na korbě nákladního auta a možná i pěší pochod. Když dorazili do obce, byli Fialovi uvítáni v jednom bílovických domů jeho majitelkou, matčinou přítelkyní, která je dosud neznámá. Je možné, že jistou krátkou dobu pobývali v obytných prostorách, ale se stále hlasitějším a dunivějším zvukem děl, podle kterého rozpoznali, že se fronta blíží přímo k nim, museli najít své útočiště ve sklepech.

„Při tom dobývání Bílovic jsme byli ve sklepech malého rodinného domku. Tento provizorní kryt mi nikdy nevytlačí z paměti. Ještě dnes bych bezpečně poznala naše tehdejší útočiště. Majitelka domu, dlouholetá přítelkyně naší rodiny, měla dobré srdce. Nikdo by nevěřil, kolik lidí v tak malém sklepním prostoru našlo úkryt. Schovávali se tam lidé, které jsem předtím nikdy neviděla a neznala. Jenom si pamatuji, že nás bylo jako máku, jejich počet jsem vůbec nedovedla odhadnout.

S odstupem času se skláním v obdivu nad touto statečnou ženou, neskonalé obětavou, která se nikoho na nic neptala, byla jenom šťastná, že mohla všem pomoci. Trásli jsme se strachem, když právě protější domek dostal plný zásah – ‚volltreffu‘. To si dovedete pomyslet, jak to na nás všechny působilo! A přitom naše obětavá hostitelka čekala rodinu. Jasně už na ni bylo znát, že co nevidět přijde malý občanek na svět. Byla v nejvyšším stupni těhotenství a také v tom sklípku porodila. Viděla jsem poprvé, jak se rodí dítě. Všechny ženy se o novopečenou maminku dojemně staraly.

---

²⁴⁴ Kronika obce Bílovic n. Svitavou, I. díl, Události z let 1935–1945, s. 552–556. Dostupné online. <http://www.bilovice-nad-svitavou.cz/html/soubory/kronika/14_Udalosti_1935-1945.pdf>

Když jsme se vraceli z Bílovic domů, nebyla na válečném nebi nijak růžová situace. Nálety se stupňovaly, a do krytu jsme utíkaly čím dál častěji. Ovšem ani v krytech to nebylo bezpečné. Stalo se, že se zřítíl celý dům, a lidé zůstali zaživa pohřbeni. Zbrojovka byla čím dál tím víc pod palbou spojeneckých letadel. A tím pádem i naše Habrmanova ulice byla ve stále větším nebezpečí. Jednou jsme se vraceli po takovém neúspěšném bombardování domů, ale svůj dům jsme nenašli. Zmizel v troskách. I všechny náš majetek, který jsme pracně přemístili do sklepa, byl pohřben v sutinách domu. Tátovy sbírky známek, moje milované pianino a dokonce i sportovní trofeje, všechno vzalo za své. Když tatínek spatřil trosky domu, nepropadl žádné hysterii. Neopustil ho šibeniční humor ani v této situaci. Když uviděl tu spoušť a sutiny, stačil jen suše poznamenat: ‚Klíče od domu jsem ztratil už několikrát, ale abych ztratil barák od klíčů, to se mi stalo poprvé.‘

Nastala otázka, co si nyní počneme. Kam se podějeme? (...) Neměli jsme kde spát. Nezbylo nám nic jiného, než hledat pomoc v divadle, které jako zázrakem nebylo zasaženo při náletech a zůstalo celkem neporušené. V Brně byla všechna tehdejší divadla z příkazu německých úřadů již delší dobu uzavřena. Přespávali jsme v proscéniové lóži čtrnáct dnů, a nepohodlné čalouněné lavice nám nahrazovaly postele. Našli jsme prozatímní útočiště v budově dnešní ‚Mahenky‘. Až po čtrnácti dnech nám byl přidělen byt v Černých Polích, ovšem v naprosto dezolátním stavu. Dalo to opravdu hodně práce, než byl jakž takž obyvatelný.

Vzpomínky na tak kritickou dobu mi zůstaly natrvalo. I nyní ještě po tolika letech, když vejdu na jeviště, můj první pohled bezděky sklouzne do té proscéniové lože, nyní překrásně obnovené, a na vteřinu se mi vybaví ta doba, kdy sedmnáctileté studentce byl po dva týdny tento miniaturní prostor útočištěm v nejhorších válečných časech.²⁴⁵

Nyní bychom měli upozornit na jistou nesrovnalost ve Vlastině zповědi, která se týká návratu do Brna, a která je hodna zamyšlení. Proč, když *nebyla na válečném nebi nijak růžová situace*, se Fialovi vraceli do Brna, které mělo být dle všeobecného úsudku bombardováno, proč v Bílovicích nezůstali? Proč se vracet do jámy lvové? Vedle toho nám zde figuruje fakt, že v době, kdy byly Bílovice ostřelovány, probíhal současně útok na Brno, když by se vraceli po této akci, v té době muselo být již Brno osvobozeno, tudíž bombardování Zbrojovky, již nebylo třeba. Nejpravděpodobnější vysvětlení se nám tedy nabízí, že Fialovi dorazili do Brna po osvobození města a svůj dům nenašli. Anebo přišli o dům, již před odchodem do Bílovic. Oboje by časově souhlasilo i s oním čtrnáctidenním pobytem v divadle, a následné přidělení bytu, které je datováno dnem 11. května 1945.²⁴⁶ Je tedy možné, že Vlasta si tuto část svého života nevybavovala v polovině 90. let zcela přesně, ale na druhou stranu něco tak šokujícího, jako je válka a ztráta střechy nad hlavou, se do paměti vryje hlubokým písmem. Jak to tedy bylo

²⁴⁵ GRUMLÍK 1996, s. 21–22.

²⁴⁶ AMB, fond Z 1 – Pobytová evidence občanů, Brno, (1909) 1918-1953, přihlášky trvalého bydliště Václava Fialy nar. 22. 9. 1893; Josefy Fialové nar. 12. 12. 1895 a Vlasty Fialové nar. 20. 1. 1928. Fialovi se přestěhovali do Černých Polí, přesně na adresu Břenkova 3. Přehláška na zadní straně Vlastiny policejní přihlášky nám ukazuje název ulice jako Felbingerova, tedy název užívaný pro tuto ulici v roce 1942 až 1946.

přesně, je jen otázkou. Jedno je jisté, dnešní Mahenovo divadlo bylo na konci války Vlastním domovem, a to doslova.

My, moderní lidé, již několik desetiletí žijeme v relativním míru. Tento fakt vypudil z našich myslí představu o válce jako naší součásti. Pojem „válka“ pro nás představuje něco, co se odehrává tisíce kilometrů od nás ve vzdálené zemi. Dnešní generace mladých lidí pod 20 let věku si nedokáže představit, že by se válečný konflikt, při němž umírají lidé po deseti tisících, odehrál v současné Evropě, nepřipouští si to. Vžít se do role svých pradědů, kteří coby osmnáctiletí mladíci procházeli bitevními poli evropských bojišť, většinou nedokážou. A do představy, že by se válka neodehrávala daleko, ale tady, vedle našich domů, o které řada rodin přišla, stejně lehce jako o život, to už vůbec ne. Doufejme, že od této hrůzy budeme ještě dlouho uchráněni.

Pokračování ve studiu a absolutorium (1945–47)

Po zabydlení v Černých Polích, dorazil Vlastě na novou adresu dopis, byl od vedení konzervatoře. Všichni studenti, kterým bylo studium přerušeno kvůli poslednímu válečnému roku, bylo doručeno vyzvání k návratu na školu. Tehdy zřejmě Vlasta nemohla být šťastnější. Nejspíše ji musel dopis ve schránce příjemně překvapit, ač zřejmě v něco takového doufala, že po válce ve své schránce najde. Myšlenka návratu na učitelský ústav tak byla zažehnána, a již si na něj ani nevzpomněla. Žila jen z myšlenky, že bude ve studiu herectví pokračovat.

Nyní se ale o kousek vrátme, přeci jen do období, kdy Vlasta studovala na učitelském ústavu. I přes to, že se konzervatoř studentům v roce 1944 uzavřela, se Vlasta nechtěla smířit s tím, že by studium herectví odložila a stala se učitelkou v mateřské školce. Pokračovala v jeho studiu dál mimoškolně, a nebyla sama. Již jsme si řekli, že pedagogové, jakými byli manželé Marie a Rudolf Waltrovi či profesorka Zdeňka Gräfová učili své studenty bezplatně ve svých příbytcích. Ti studenti, mezi nimiž byla i Vlasta, kteří se aktivně účastnili této výuky monologů a jiných hereckých technik, bylo toto mimoškolní studium uznáno jako celý ročník. Ti, kteří na něj nedocházeli, museli navázat tam, kde skončili v červnu 1944. Jelikož Vlasta patřila k té první skupině studujících mimoškolně, měla tedy po válce splněný II. ročník.

A tak nastoupila do III. ročníku 1945/46. S třídních knih se odstranila němčina, a s novým ročníkem Vlastě přibyla i celá řada nových předmětů: studium rolí, literatura, rozbory českých a světových dramatických děl, dramaturgie, Dalcrozeova rytmika, kostýmnictví, dějiny divadla a herectví, filosofie, ensemblová souhra, všeobecné dějiny, společenská výchova, ruština, tanec, a nakonec obligátní zpěv vyučovaný operní pěvkyní Marií Řezníčkovou. Předměty spojené vyloženě s herectvím a pohybem jí šly výborně, jakož tomu bylo u studia rolí, ensemblové souhry, Dalcrozeovy rytmiky, tance a společenské výchovy. Ve zpěvu, dramaturgii a literárních předmětech si vysloužila známky velmi dobré. Největší obtíže však zažívala s ruštinou, rozbory dramatických děl a obligátním klavírem. V poznámkách Vlastina třídního výkazu se můžeme všimnout pochvaly, kterou ji udělila profesorka Gräfová, její třídní: „*Nejlepší z III. r. G.*“²⁴⁷ Ve

---

²⁴⁷ AMB, M 277/242 – fond Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně (1919 - 1958). Katalog: Dramatické oddělení 1945/46. Výkaz Vlasty Fialové, č. 4.

IV. ročníku, se ještě seznámila s předměty jako studium melodramů či šerm. Poté se již pilně připravovala se na absolutorium.

Již jsme se zmínili o tom, že svou hereckou teorii Vlasta zdokonalovala i pomocí praxe aktivní účastí na inscenacích, na scéně Nového domova ve Falkensteinerově ulici či studentskou produkcí konzervatoře, s níž nastudovala roli Blanky ve Vrchlického hře *Soud lásky* (1947), a poté v divadle Komorních her Radosti života, a v sezóně 1945/46, tedy ve III. ročníku byla k vidění na jevišti Svobodného divadla, kde ztvárnila role, jakými byly: služebná u Helmerových v Ibsenově hře *Nora* (1946), Dorotka z Kopeckého *Pan Franc ze zámku* (1946) či Panna Lotty z dramatisace Jiráskovy *Filosofické historie* (1947). Také se již dostala tam, kam se vždy toužila, vystoupala totiž na prkna brněnského Národního divadla²⁴⁸, a navíc po boku svého otce. Jednalo se o ztvárnění jedné z dívek v Mahenově hře *Janošík*, která byla uvedena 27. května 1945, tedy velmi krátkou dobu po znovuotevření divadla. *Janošík* byl v pořadí druhým představením po *Prodané nevěstě*, uvedeným v poválečné éře. „*Jako posluchačka jsem hrála v Zemském divadle menší role. Některá z nich měla docela slušný úspěch.*“²⁴⁹ Později na prknech Reduty následovala i role komorné ve hře *Bluff* (1947) od Charlese Delanceho.²⁵⁰

Přišel rok 1947, rok kdy měla Vlasta absolvovat školu, a uspěla s velmi dobrým prospěchem. V rámci absolutoria vystoupila v roli Madlenky ve hře Viktora Dyka *Ondřej a drak*.²⁵¹ A nakonec s vysvědčením dne 28. června 1947 opouštěla školu.²⁵²

Doba mezi lety 1945–1947 začala nejdříve odklizením mrtvých a škod způsobených válkou. Musely se znovu vybudovat a opravit nové silniční komunikace, vodovody, elektrické rozvody, a zejména vyřešit dovoz potravin. Došlo také na obnovu podniků. Následující časové pásmo bylo ve znamení poválečného odsunu německých obyvatel města, kteří sympatizovali s nacismem, těm byl rovněž zabaven i majetek. Někteří Němci projevující se antifašisticky mohli zůstat. Přední nacističtí funkcionáři byli pochyťáni a potrestáni. Tak byli na základě rozsudku mimořádného lidového soudu,

---

²⁴⁸ Název brněnské divadelní instituce, jejíž hlavní scéna byla divadlo Na hradbách v letech 1945–1946, než se název změnil zpět na Zemské divadlo.

²⁴⁹ GRUMLÍK 1996, s. 24.

²⁵⁰ Inscenováno od 25. ledna do 13. března 1947.

²⁵¹ GRUMLÍK 1996, s. 24.

²⁵² AMB, M 277/250 – fond Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně (1919 - 1958). Katalog: Dramatické oddělení 1946/47. Výkaz Vlasty Fialové, č. 3.

odsouzení k smrti oběšením i Karl Schwabe (20. září 1946) a přední představitel brněnského gestapa a stanných soudů SS-Hauptsturmführer Otto Koslowski (3. květen 1947). Trest byl vykonán ve věznici na Cejlu, kde si odpykával doživotní trest i Oskar Judex.²⁵³

Vedle těchto machinací docházelo i k politickým posunům ve smýšlení směrem na východ, na Moskvu, a to díky poválečnému uspořádání Evropy, a také národní euforii z nastalého míru, kdy bylo na Sověty pohlíženo jako na osvoboditele republiky, kterými tedy skutečně byli, ale nutno podotknout, že proces osvobození byl doprovázen rabováním a znásilňováním, doprovázeného závanem alkoholu, zejména ruské vodky. Takové činy však byly přísně trestány. Bohužel komunistické orgány, které vystoupily z ilegality, těchto nálad a euforie chtěly a uměly využít, což předznamenávalo velký politický zvrat. Českoslovenští komunisté se řídili pouze rozkazy z Moskvy, která sice chtěla na základě spojeneckých smluv Československo osvobodit, ale také politicky obsadit a přenést jej do dlouhodobé sféry svého vlivu. A tak začal urputný boj mezi levicí a pravicí, který nakonec skončil komunistickým převratem.

---

²⁵³ BRUMMER/KONEČNÝ 2013, s. 121. Judex byl mezi lety 1951 – 53 vězněn rovněž na Mírově, Šumperku, Opavě a Ilavě, kde nakonec zemřel.

Angažmá v Opavě

(1947–1948)

„Napřed půjdu někam na oblast, abych se doopravdy otrkala.“

Skončili jsme tedy u Vlastina úspěšného absolvování konzervatoře. Konečně docílila toho, co si nejvíce přála, a musel ji blaženě těšit onen fakt, že je „herečkou“, tedy měla nyní stvrzeno na papíře černé na bílém, když hleděla na svůj absolutorijní diplom. Avšak věděla, že teď teprve přijde ta skutečná zkouška. Zkouška, na jejímž konci se ukáže, zda na to má být herečkou, a mít právo se tak nazývat. Tušila, že ta cesta, aby to dokázala a dala o sobě jasně a důrazně vědět, a ukázala, co v ní vlastně je, nebude jednoduchá, ba možná bude i trnitá. A tak začala přemýšlet nad tím, co by byl pro počátek její nejisté kariéry ten první správný krok, který by změnil nejistotu v jistotu. Krok, který by udělala naprosto sama ze svého vlastního rozhodnutí. Do Vlastina rozhodování, ale chtěl zasáhnout otec, který si myslel, že koná v dceřině dobru. Je známo, že otcové mají zvláštní ochranný vztah ke svým dcerám, tento zákon se projevil i v jeho konání po završení dceřiných hereckých studií, když si usmyslel, že bude chtít mít dceru pod dozorem. Tedy při jedné z Vlastiných úvah nad angažmá, přišel domů v Břenkově ulici otec, a zřejmě již, když si zouval boty u dveří, prohlásil: *„Tak Vlasta tu zůstane.“*

„Jako dnes si vzpomínám na den, když můj táta přišel celý rozjařený domů a slavnostně mi sdělil, že pan ředitel vzkazuje, že se nemám starat o angažmá, že mne přijme. Otec měl velkou radost, že bude mít dceru doma pod dohledem a radostně mi blahopřál: ‚Vlasto, gratuluju ti, že budeš dál doma.‘ Kupodivu jsem s ním jeho radost nijak zvlášť nesdílela. Velmi logicky jsem namítala: ‚Víš, tati, bylo by to prima, ale tady mne znají jako školačku a celý život by se mne dívali jako na začátečníka – ‚kandrdase‘. To rozhodně nechci. Napřed půjdu někam na oblast, abych se doopravdy otrkala.‘ To víte, to tátu popudilo. Důrazně mne varoval: ‚Neblázni, Vlasto, já jsem na oblasti u divadelní společnosti byl mnoho let a není to naprosto ideální. Radím ti, když tu možnost máš, tak zůstaň v Brně. Bůh ví, kdy budeš mít příležitost se sem dostat.‘ ‚To je jedno. Já to chci zkusit v jiném divadle. A když budu za něco stát, tak se do Brna můžu vrátit.‘“²⁵⁴

---

²⁵⁴ GRUMLÍK 1996, s. 24.

Vlasta tehdy podnikla svůj první na nikom závislý krok, který znamenal počátek její kariéry, pokud nepočítáme, ten zcela první, když se bez vědomí rodičů přihlásila na konzervatoř. Poukažme trochu na představu, kdyby Vlasta přijala otcovo stanovisko jím zajištěného brněnského angažmá, a nastoupila by v roce 1947 do Národního divadla v Brně. Je jen otázkou, zda by na ni ostatní kolegové hleděli jako na onoho „kandrdase“ či jako na dcerušku inspicienta, který jí místo u souboru zařídil, to by mohlo pohledu na Vlastu u souboru značně ubližovat a přitížit jejímu renomé. V zásadě by ji tehdy nemuseli brát nijak vážně. Ale na druhou stranu, ve svých prvních dvou angažmá předvedla, že nadání jí nechybí, takže měla by šanci uspět i kdyby nastoupila již v roce 1947. Nicméně volba byla odejít na oblast, a bylo to zřejmě to nejlepší rozhodnutí, které udělala, poněvadž do Brna poté přišla jako herečka, kterou si vedení brněnského divadla vyžádalo, a to už něco znamenalo. A tak tomu všemu předcházela schůzka s ředitelem opavského divadla, aby se s ním pokusila domluvit na možném prvním angažmá.

Válečná a poválečná Opava (1938–1948)

V době druhé světové války nepatřila Opava, pod protektorát Čech a Moravy, ale byla součástí pohraničních oblastí sudetské župy, již od roku 1938. Již před válkou byla osídlena značným počtem německého obyvatelstva, které četností převažovalo nad tím českým. Není proto divu, že připojení Opavy k Říši bylo bráno jako samozřejmost. Němci tento akt byl brán jako zadostiučinění za vojenskou intervenci československé armády proti Sudetsku v roce 1918, kdy byla Němci označována Opava jako hlavní město jejich provincie Sudetenland, vyhlášena jako reakce na ustanovení československé samostatnosti, s níž nesouhlasili. Po vojenské akci se vůdci Sudetska museli ještě v prosinci téhož roku vzdát československé vládě, nicméně zůstali na území Československa. Působili zde až do období henleinovců, k nimž se následně připojili. Po roce 1938 se stala Opava jedním ze tří vládních obvodů Sudet, předskočila v důležitosti i mocenské centrum sudetské župy, Liberec.²⁵⁵ Poté byl německým vedením města spuštěn akt celebrování „spasitele“ sudetských Němců, Adolfa Hitlera, po němž bylo Horní náměstí²⁵⁶ přejmenováno, Hitlerovy sochy se začaly objevovat na veřejných prostranstvích, a v lichtenštejnském sále Zemského domu, v němž sídlil

---

²⁵⁵ Společně s Opavou to byly Cheb a Ústí nad Labem.

²⁵⁶ Na němž se nachází budova Slezského divadla a Magistrát města Opavy.

vládní prezident, byla zřízena „Führerova“ síň s Hitlerovou bustou. Těmito úpravami se však nekončilo, byla v plánu celková reurbanizace města po vzoru architektury berlínské, tato myšlenka však nebyla dotažena do reálného konce.²⁵⁷

A tak žili obyvatelé Opavy pod hákovým křížem netknuti přímým dotekem strašlivé války, až do přelomu roku 1944/45, když se začala přibližovat fronta, s níž přišlo i bombardování a ostřelování, jehož důsledkem bylo zmizení jedné třetiny města v troskách, včetně radnice na jaře 1945. Opava byla poškozena velmi těžce. Patřila mezi města, v nichž válka zanechala nejvíce škod. Byla jedním z posledních obranných útočišť ustupujících Němců před Sověty. Na konci března roku 1945 bylo zcela evakuováno před bombardováním, které přišlo zanedlouho. Dalo by říci, že Opava měsíc v kuse hořela, až do 22. dubna, kdy byla sovětskou armádou dobyta. Ta našla ve městě jen 56 civilních obyvatel, kteří přežili. Ve městě vládl chaos. Nastalo utrpení v podobě nedostatku vody, potravin elektrického proudu a plynu. Vedle toho se spustila epidemie tyfu²⁵⁸. Nemluvě o městské infrastruktuře, jejíž komunikace byly obsazeny troskami.²⁵⁹ Díky dobovým fotografiím, můžeme zjistit, že mezi hromadami stavebního materiálu těchto ruin a sutin se nacházela jedna z mála stojících téměř nedotčených budov, divadlo. Jako kdyby jej ochránilo roucho samotné bohyně Thálie. Zachován byl i kostel Nanebevzetí Panny Marie a budova s Hláskou, jež s divadlem sousedí.

Stejně jako v Brně, se pomalými kroky začalo s obnovou města, pohřbívali se mrtví, odklízely se trosky budov, čistily se komunikace, řešilo se ubytování, zásobování a německá otázka odsunu konfiskace majetku. Tyta poválečné akce s cílem obnovit Opavu byla v duchu konfrontace mezi českou a německou společností. Češi se snažili vše německé vymítit, a víme, že v Sudetech si počínali obyvatelé poválečného Československa s větší, pomstychtivější a vražednější razancí. Již od počátku si opavští Češi přáli německou sudetskou identitu zcela odstranit a nahradit ji slezskou, což mnohdy hraničilo, až s určitým druhem nacionalismu, jenž byl udušen po únoru

---

²⁵⁷ MÜLLER/ŽÁČEK 2006, s. 476–479.

²⁵⁸ Bakteriální onemocnění způsobené špatnou hygienou, jehož příznaky jsou především vyrážka doprovázená horečkou, zimnicí, třesavkou a bolestmi hlavy. Dělí se na břišní a skvrnitý. Pokud není léčeno, může způsobit smrt stíženého. Nejznámější je případ epidemie skvrnitého tyfu, který vypukl v roce 1945 ve věznici gestapa v Malé pevnosti v Terezíně, jímž se nakazila i herečka Nataša Gollová, která zde působila jako dobrovolná ošetřovatelka, nemoc však překonala.

²⁵⁹ POLČÍK/PUHAČ/ZBAVITEL 1985, s. 10.

1948.²⁶⁰ Nejdříve se však muselo začít s odklizením válečných škod, které trvalo dlouhá léta, a až poté mohlo dojít na realizování představy s výstavbou nového krásného „českého“ města. Reurbanizace města si však na něm samotném vybrala svou daň, poněvadž mnohým architektům bylo umožněno podílet se na výstavbě města i tam, kde to nebylo potřeba, tedy přesněji jejím vizím musely ustoupit budovy, kterých se válka nedotkla. Tato nesmyslná bourání budov v historickém jádru, která měla ukojit choutky architektů, pracujících v jeho prospěch, nakonec měla za následek, že byla vina za konečnou nesourodost městského prostředí svalena na válečné škody. Důležité je ještě zmínit, že ač některé stavby ustoupily vizím architektů, avšak z nedostatku financí jejich projekty realizovány nebyly, a prázdné části města po zbouraných stavbách, byly zastavěny až v horizontu dvaceti, třiceti let.²⁶¹

Nutné je podotknout, že vedení města v letech 1945–1948 mělo charakter, který se neslučoval s komunistickou ideologií. Představitelé města pocházeli zejména z kruhů inteligence, která se s ní rozhodně neztotožňovala, a to se také projevovalo na jejich vizích. Například v nerealizované myšlence založení opavského biskupství.²⁶²

Slezské národní divadlo v Opavě

Výstavba opavského divadla, nacházejícího se dodnes na opavském Horním náměstí, je datována položením základního kamene v roce 1804, a již 1. října roku následujícího započalo fungování nově vzniklého městského německého divadla. Do té doby zajišťovaly divadelní život a ruch jen kočovné společnosti. První tendence postupujícího českého národního sebeuvědomění se projevy s činností českých ochotníků Opavské besedy zaměřující se především na kratší díla typu aktovek. Pravidelnost českých představení se zvýšila po založení Divadelní ochotnické jednoty v roce 1887. Ochotníci však již na počátku svých snah pocíťovali, že narážejí na značný odpor Němců a jejich výpadů. Do roku 1896 stále hledali místo, které by mohli označit

---

²⁶⁰ Prosazování slezských idejí a uchování kulturní tradice Českého Slezska, bylo předně spojeno s působením české národní jednoty Matice opavské. Ta zanikla v roce 1948 a později mezi l. 1968–1972, a po roce 1990 nahrazena Maticí slezskou. Jedním z nosných pilířů slezské kultury bylo i dílo často připomínaného básníka Petra Bezruče, z něhož Matice vytvořila kulturní společnost Petra Bezruče.

²⁶¹ MÜLLER/ŽÁČEK 2006, s. 480–482.

²⁶² To se podařilo až v roce 1996, kdy byla založena ostravsko-opavská diecéze se sídelní katedrálou Božského spasitele v Ostravě a konkatedrálou Nanebevzetí Panny Marie v Opavě, jež sousedí s divadlem.

jako své domovské působiště. Tím se stal sál u katolických tovaryšů Na rybníčku. Divadelní ochotnická jednota se stala základem pro české lidové divadlo opavského regionu, které hrálo zejména nižším společenským vrstvám. Dalšího pokroku Češi dosáhli až v roce 1918, kdy získali smlouvu o pronájmu městského divadla pro česká představení. A tak byla dne 5. ledna 1919 jako první inscenace uvedena Smetanova Prodaná nevěsta, a poté následovalo celkem 16 děl, jak operních, tak činoherních a operetních. Od sezóny 1919/20 bylo městské divadlo hostující scénou pro soubory ostravského, a od roku 1922, i olomouckého divadla. Četnost českého obyvatelstva stoupala, jakož i počet inscenací a zájem o ně. Co se týkalo uváděných děl v repertoáru, jednalo se spíše o známé tradiční kusy, než o moderní díla zabývající se sociálními tématy.

Díky válečnému konfliktu logicky zmizely z repertoáru díla těch autorů, kteří pocházeli ze zemí, s nimiž Německo válku vedlo. Ta byla nahrazena těmi, která se tematicky věnovala německému patriotismu, jak v činohře, tak v opeře. Opery byly zastoupeny tvorbou W. A. Mozarta, L. v. Beethovena a Hitlerova oblíbence R. Wagnera. Divadlo fungovalo až do června 1944, a nakonec dne 1. září zcela uzavřeno.

Ač by se zdálo, že otázka opavského divadla nebyla, ve srovnání s obtížemi poválečné obnovy města, tak důležitá, opak je pravdou. Obyvatelům se vize českého divadla zamlouvala, přistupovali k ní velmi aktivně. Budova ač přechkala to nejhorší, byla i přesto značně poškozená, jak zvenku, tak zevnitř. Archiv a fundus válku nepřížil. Ale zejména díky finančním prostředkům získaných skrze veřejné sbírky, se začalo s rekonstrukcí, a proto mohl již v červenci 1945 začít nábor uměleckých a technických pracovníků. Byla tedy založena městská a v zásadě regionální instituce, která získala název Slezské národní divadlo. Vícesouborový celek, již od počátku praktikoval koncept, zájezdových představení vedle domácí produkce. Důvod a cíl byl jasný, prostřednictvím divadla stmelit všechny obyvatelé měst slezského regionu pod ideu vlastní identity. Tak tomu bylo i v následujících sezónách. Slezské národní divadlo budovalo svůj repertoár, a postavilo ho zejména na dílech českých autorů. Proto se v sezóně 1945/46 začalo Smetanovou Prodanou nevěstou²⁶³ a Hubičkou, či Dvořákovou operou Čert a Káča. Stejně postupovala i činohra. Byly nastudovány hry J. K. Tyla, F. S. Tůmy, K. Čáпка, F. Langra, K. Tomáška. Vedle nich i Shakespearův Kupec

---

²⁶³ Prodanou nevěstou byla zahájena umělecká činnost divadla dne 27. října 1945.

benátský, a ruské klasiky i sovětské soudobé hry. Uvedením Čapkovy hry Matka byla zahájena pravidelná zájezdová představení v Krnově, kde se divadelní soubor vystupoval trvale jako na své pobočné scéně.

Je to až podivuhodné, že v této době fungovaly divadlo a umělecké soubory bez ředitele. Byli zde jen umělečtí vedoucí. Ředitelské pravomoci si držel zvláštní provozovací výbor. Pro činohru bylo v tomto období důležité působení režiséra Zdeňka Podlipného. Ten pochopil prostředí, ve kterém pracoval, a se souborem, který měl k dispozici, dal divadlu inscenace her, které Opava dychtivě očekávala a potřebovala. Jeho myšlenkou bylo, aby se divadlo politicky a společensky angažovalo a podílelo se na kulturním rozvoji města. Bohužel však předčasně zemřel již v červenci roku 1946, a činohra začala v sezóně 1946/47 stagnovat. Navíc se objevila první ekonomická krize, v jejímž důsledku přijde o místo 50 zaměstnanců divadla. To bylo zapříčiněno zejména ministerským opatřením, které snižovalo dotace pro podporu divadel na polovinu. V této sezóně vedl divadlo v roli uměleckého ředitele operní režisér Karel Kügler, avšak i přesto byl stále pod vlivem vedení provozovacího výboru. Až v srpnu roku 1947 přišel na scénu znamenitý herec a nadaný režisér Oskar Linhart, který jej na postu vystřídal, a který si uměl vydobýt autoritu, jistý druh autonomie na provozovacím výboru, a skutečné ředitelské pravomoci společně s respektem.²⁶⁴

„V Opavě byl v té době ředitelem Slezského národního divadla znamenitý operní a činoherní režisér Oskar Linhart. Domluvila jsem si s ním schůzku. Zpočátku se na mne nedůvěřivě díval, a pak se zeptal přímo: ‚Tak ty chceš doopravdy z Brna do oblastního divadla?‘ Odpověděla jsem mu rozhodně: ‚Samozřejmě, že chci.‘ Podal mi ruku a řekl stroze: ‚Tak já tě беру!‘

Moji rodiče kdysi měli v Opavě angažmá a oba vzpomínali na překrásné výstavní město – bílou Opavu. Město Petra Bezruče.

Než jsem měla nastoupit, bylo to v roce 1947, moje starostlivá matka se rozjela bez mého vědomí do Opavy, aby mi našla byt. Domů se vrátila hrozně zklamaná a smutně se mi svěřovala ze svých dojmů: ‚Vlasto, proboha, nechod’ tam. Opava je v troskách a ruinách.‘

Nikdy nezapomenu na její láskyplné rady, které mi dávala na cestu do nového života, kde začnu samostatně a nebudu mít za sebou maminku ani tátu.“²⁶⁵

Nový ředitel během svého krátkého působení pozvedl tvář činohry a její uměleckou úroveň a hodnotu. Byl taktéž šéfem činohry, režisérem a hercem. Po svých

²⁶⁴ POLČÍK/PUHAČ/ZBAVITEL 1985, s. 9–14.

²⁶⁵ GRUMLÍK 1996, s. 24.

hercích vyžadoval disciplínu a naprostou profesionalitu. Mezi Linhartovy režisérské počiny patří inscenace Čapkovy RUR, Steinbeckovy hry O myších a lidech, Šrámkův Měsíc nad řekou, či Janáčkovy Její pastorkyně.²⁶⁶ Vedle něj zde pracovali na režisérských postech činohry taktéž Josef Pospíšil a také Karel Šálek, v jehož inscenacích Vlasta působila nejčastěji. Za Linhartova vedení zde na prknech činohry hrála celá řada herců a hereček. Metoděj Bokůvka, Antonín Brož, Ladislav Drozd, Zdeněk Dřevojánek, Josef Hruza, František Jánský, Josef Kosina, Jaromír Košťálek, Rudolf Pellar, Miroslav Polach, i režiséři Pospíšil a Šálek. Z řad žen tu vedle Vlasty byly herečky jako Marie Preislerová, Eva Deylová, Jarmila Horská, Dagmar Lízalová, Milada Mikesková, Marie Rintová, Jarmila Zítková, a také Vlastina spolužačka z konzervatoře Zdeňka Procházková, známá jako pozdější herečka Městských divadel pražských a manželka Karla Högra. Během sezóny 1947/48 bylo činohrou nastudováno přesně devatenáct her.²⁶⁷ Tomu však předcházel Vlastin příjezd do Opavy, který musel být pro ni více, než šokující, zvláště ten pohled na stav města.

„Nastoupila jsem do Opavy. Maminka měla pravdu, její obavy nebyly zbytečné. Ještě nebyl čas zlikvidovat veškeré škody, které napáchala válka. Přes Opavu třikrát přešla fronta, a to bylo na každém kroku znát. Stálo to mnoho životů, než byla Opava osvobozena.

Bydlela jsem u divadla, které bylo jako zázrakem uchráněno od nejhoršího. Zajímavé bylo to, že na náměstí zůstal stát bez velkého poškození jen kostel, sousedící s divadlem a na protější straně biograf.

Začala jsem si pomalu přivykat na práci v oblastním divadle. Na vlastní kůži jsem poznala, co taková oblast pro herce znamená. Prožila jsem všechny těžkosti zájezdového divadla. Jezdili jsme do okolních měst, ba i vesnic a v zimě často ve sněhu a mrazu. Museli jsme si prohazovat cestu, abychom mohli jet dál. Někdy jsme ani nedojeli. Hráli jsme v tenkých letních šatičkách, a od úst nám šla pára. Některá jevišťátka byla po technické stránce vybavena velmi nedostatečně.

Chtěla jsem to dobrovolně zažít, tak jsem musela být zticha. Když ostatní herci, a většina jich byla mnohem starších, než já, vydrželi, musela jsem přece vydržet také.

Vlastní práce v divadle se mi velmi líbila. Jednak jsem hrála samé krásné role a kolegové mne přijali velmi srdečně mezi sebe, jednak pracovních příležitostí byla celá řada. Byly to nejen celovečerní hry, ale i pohádky pro děti, literární večery a hudební matiné. Sama jsem měla příležitost v nich účinkovat a právě v této době mě nesmírně zaujaly melodramy.

---

²⁶⁶ POLČÍK/PUHAČ/ZBAVITEL 1985, s. 13.

²⁶⁷ PUHAČ/ZBAVITEL 1989, s. 15–21.

*Však jsem se jim později věnovala a tuto uměleckou disciplínu jsem mnoho roků učila na JAMU.*²⁶⁸

Jak jsme se dozvěděli výše, před válečným běsněním bylo divadlo uchráněno, ale i v poválečných vizích mělo namále. Dle jednoho z radikálních návrhů úpravy města podle brněnského profesora urbanismu Adolfa Liebschera mělo být dokonce zbouráno, a postaveno o kus dál. Nicméně stavebnímu zásahu neušlo. V roce 1948 byla v duchu nové doby navržena architektem Jaroslavem Pelanem nová fasáda divadelní budovy, která byla brzy realizována, a nahradila tak původní novorenesanční podobu divadla. Ihned po realizaci se stala nejvíce kritizovaným stavebním zásahem poválečné Opavy.²⁶⁹ Tehdy získala, zřejmě až šokující a neobyčejně strohý moderní vzhled socialistického realismu. A během onoho roku s původní fasádou divadla, zmizel i jeho šéf, i jedna z jeho mladých začínajících nadějných hereček. S určitostí lze říci, že důvod pro odchod nebyla změna fasády, ale jistě to na oba muselo působit určitým smutným dojmem, poněvadž oba začínali u divadla, které mělo onu původní novorenesanční, která se navrátila, až po sametové revoluci. Skutečným důvodem k odchodu ředitele Linharta bylo jeho propuštění jako reakce na politický převrat v únoru 1948, kdy byl na základě svého nedůvěryhodného kádrového posudku dne 29. února ze své funkce odvolán, jehož až v dubnu nahradil Josef Mareček.²⁷⁰ Provozovací výbor byl komunisty zlikvidován. Následkem těchto událostí mohla i Vlasta začít uvažovat o odchodu a jiném angažmá, když její dobrý přítel a kolega byl odejit. Nakonec uslyšela na nabídku z hanácké metropole.

Od této chvíle se měla divadla začít zaměřovat na společenskou převýchovu pomocí repertoáru zaměřeného zejména na socialistické divadlo s budovatelskými, průmyslovými a zemědělskými tématy, a na hry sovětských autorů, a také těch českých, kteří psali dle svých sovětských vzorů. Pro stále konzervativní publikum neprůmyslové Opavy však toto divadlo nenašlo moc velký ohlas, a tak se činohra ponořila na čas do krize. V červenci 1949 se divadlo přejmenovalo na Městské oblastní divadlo Zdeňka Nejedlého.²⁷¹ Byla započata socializace města.

---

²⁶⁸ GRUMLÍK 1996, s. 25.

²⁶⁹ MÜLLER/ŽÁČEK 2006, s. 482.

²⁷⁰ Mezi 1. březnem až 11. dubnem tedy konce Linhartova funkčního období a začátkem Marečkova, byla dosazena na post ředitelky prozatímního vedení divadla herečka Eva Deylová, známá jako komunistická radikalistka. Oskar Linhart (1904–1987) se do funkce ředitele vrátil v l. 1968–1970, již s titulem Zasloužilý umělec, který mu byl udělen v roce 1964.

²⁷¹ ZBAVITEL 1995, s. 84–86.

8. Slezské divadlo v Opavě; *Hadrián z Římsů*; role: Ruměna (1948)

Angažmá v Olomouci (1948–1950)

„Řada krásných rolí, pěkný útulný byt a krásné citové zážitky.“

Městské divadlo v Olomouci

Tou hanáckou metropolí byla Olomouc. Vlasta uslyšela na výzvu, kterou přednesl tehdejší ředitel divadla a režisér Julius Lébl²⁷², aby se stala členkou tamní činohry, a Vlasta nabídku přijala. Stala se tak součástí činoherního ansáblu divadla, nacházejícího se na olomouckém Horním náměstí.

Dějiny olomouckého divadla jsou vesměs podobného jako toho opavského. Počátky olomouckého divadelnictví sahají až do období 17. století, nicméně éra svobodného českého divadelnictví přišla až po nastolení samostatného Československa, kdy bylo v roce 1920 německé Královské městské divadlo, jež bylo desítky let prostředníkem germanizace českého obyvatelstva Olomouce, zabráno, a tehdy se stalo divadlem českým. Do té doby české ochotnické divadlo v Olomouci se mohlo konečně dostat z nedůstojných podmínek, kam bylo tím německým odsunováno. Taktéž jako opavské divadlo po roce 1945, tak i v Olomouci se čeští divadelníci zaměřili nejen na působení na domácí scéně, ale i na zájezdovou činnost. A tak navštívili mnoho pohraničních regionů mezi nimi Opavu, Znojmo, Liberec a mnohé další. Za prvních osm sezón se počet zájezdů vyšplhal na 1 800. Aby se však české divadlo vyrovnalo tomu německému, které tu bylo před ním, a které bylo známé vysokou uměleckou úrovní, museli se čeští divadelníci v Olomouci snažit ze všech sil, aby té úrovně nejen dosáhli, ale i ji symbolicky předstihli. Meziválečná doba byla ve znamení boje o diváky, aby návštěvnost dosáhla takových čísel, kolik bylo třeba, muselo divadlo během sezóny nabízet obecenstvu stále nově nastudované tituly, a to při nízkém stavu členů ve většině souborů. Sezónně činohra uvedla 24 premiér při 15 členech souboru, opera měla 13

---

²⁷² Julius Lébl (1897–1960) byl ředitelem olomouckého divadla mezi lety 1943–1954. Poté až do své smrti vedl pražské divadlo v Karlíně.

premiér při 12 sólistech, opereta měla 11 premiér. Orchester působil v divadle pouze jeden jediný. Velice umělecky hodnotná éra divadla začala v roce 1931 s příchodem činoherního a operního režiséra Oldřicha Stibora. Tento český avantgardní umělec, levicově zaměřený zejména na sovětská díla, vytvořil svými inscenacemi bohatý divadelní repertoár, a zařadil tak divadlo mezi přední divadla v Československu. Velmi známá byla i jeho inscenace *Optimistické tragédie* od V. V. Višněvského, s níž olomoucká činohra hostovala i v Praze. Stibor se však nezabýval jen sovětskými hrami, ale mnohými dalšími díly, od Shakespeara po Thákura.²⁷³

Tato úspěšná doba s vývojem avantgardního směru Českého divadla v Olomouci však byla přerušena příchodem vojsk německých okupantů v roce 1939. Těžký políček české olomoucké divadelnictví obdrželo od Němců, když byl v dubnu 1940 zatčen gestapem režisér Oldřich Stibor.²⁷⁴ Během válečných let se na jeviště opět navrátil německý jazyk. Českým představením se snižovala četnost dní v týdnu, ve kterých mohla být českým souborem odehrána. Postupem času byli čeští divadelníci z městského divadla postupně vytlačováni, česká představení mohla odehrát pouze tři dny v týdnu (úterý, pátek a neděle), a tento počet se později snižoval. Češi si tedy museli najít útočiště v nepříliš dobře vybavených prostorách Národního a Lidového domu v olomoucké čtvrti Hodolany. V roce 1942 zde na půdě přestavěné hodolanské orlovný vzniklo tzv. Nové divadlo. V budově na Horním (tehdy Hitlerova) náměstí působily od sezóny 1942/43 již pouze německé divadelní soubory, což bylo ustanoveno německou okupační správou. Konala se zde představení sloužící zejména německé nacistické ideologii, pro členy NSDAP, Hitlerjugend, pro důstojníky a vojáky aj. V českém Novém divadle byl repertoár pod přísným dohledem německých úřadů, směla se inscenovat díla jen těch autorů, kteří národnostně či státní příslušností nepatřili do okruhu zemí, jež s Německem nebyly ve válečném stavu. Velkou roli samozřejmě hrál i rasový původ autora. Němci neustále nutili české divadelníky, aby předně vybírali z německých klasiků, a také novodobých nacistických dramatiků. Aby se Češi tomuto vyhnuli, převažovaly v dramaturgii hry Henrika Ibsena a dalších jiných světových dramatiků. Čeští diváci mohli v mnohých hrách uslyšet i jinotaje, které se daly pochopit jako narážka, ale které se také daly snáze vyvrátit, v případě, že by někdo hru obvinil ze

---

²⁷³ KLIMEŠ 1990, s. 5–6.

²⁷⁴ ŠTEFANIDES 2008, s. 130. Důvodem k zatčení byla jeho činnost coby člena olomouckého ilegálního okresního vedení KSČ. S ním byli zatčeni i další členové komunistické buňky, která byla tvořena členy divadla. Dne 10. ledna 1943 ve vězení v polském Brzegu umírá. V roce 1958 olomoucké Krajské oblastní divadlo přijalo jeho jméno do svého názvu a stalo se tak Divadlem Oldřicha Stibora.

zesměšňování německé správy. Česká představení byla hojně navštěvována, a to díky české touze uvolnit se od psychické zátěže vyvolané válečným stavem. Díky tomuto zájmu vzrostl i počet zájezdových představení, která byla většinu času vyprodána. Tak tomu bylo až do 1. září 1944, kdy byla okupační správou zastavena veškerá divadelní činnost, a pracovníci divadla byli nasazeni do válečné výroby a na nucené práce.²⁷⁵

Nedlouhou dobu po osvobození města sovětskou armádou na počátku května 1945, se začalo s opravami obou budov divadla, které byly poškozeny, jak divadlo na náměstí, tak i Nové divadlo v Hodolanech.²⁷⁶ Správu divadla převzal Ústřední národní výbor města Olomouce, a divadlo, kam se navrátil český soubor, začalo působit pod novým názvem Městské divadlo v Olomouci. Již v červnu byl zahájen provoz divadla uvedením Smetanovy *Prodané nevěsty*. Vysoká návštěvnost, která byla zaznamenána v době válečné, avšak nyní klesala, a tím divadelnictví začalo vcházet do krize, a to celorepublikově. Proto bylo započato hledání nových uměleckých vlivů, které by nalákaly diváky zpět do sedadel hlediště. Činohrou byly uváděny hry amerických, sovětských i tuzemských autorů, a také antická dramata. Opera zaznamenala další rozkvět pod vedením skladatele a dirigenta Iši Krejčího, který nahradil Karla Nedbala. Opereta se navrátila k diváky oblíbeným veseloherním dílům.²⁷⁷

Přišel „vítězný“ únor na 1948, s čímž bylo spojeno zestátnění veškerých českých divadel²⁷⁸, a na scénu nastupujícím socialistickým realismem oslavujícím komunistickou ideologii o beztrždní společnosti a její myslitele a přední revoluční vůdce, což znamenalo velký zlom v umělecké činnosti československého divadelnictví, které se v poválečném období vyvíjelo trochu jiným směrem, který byl komunistickým převratem přerušeno, a nahrazeno převážně budovatelskou dramaturgií se stylizovanými inscenačními metodami nastudování. Hry musely projít schvalovacím cenzurním procesem, aby nijak nenarušovaly ideologické smýšlení komunismu či dokonce nezesměšňovaly jeho ideály. Pravdou je, že komunističtí funkcionáři viděli jinotaje a napadání komunismu a jeho přívrženců, i tam kde vůbec nebyly. Nechyběly ani stranické prověrky, které mnohé divadelní pracovníky připravily o místo. Obyvatelé Československa měli přijmout socialismus a vnímat ho tak, jak si strana přála, a tak to

---

²⁷⁵ ŠTEFANIDES 2008, s. 127–136.

²⁷⁶ Provoz scény Nového divadla byl obnoven až v srpnu 1947.

²⁷⁷ ŠTEFANIDES 2008, s. 141–144.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 151. Po zestátnění divadel po únoru 1948 přešlo divadlo pod Krajský národní výbor v Olomouci, jenž změnil název Městského divadla na Krajské oblastní divadlo (platný název od 1. srpna 1949)

bylo a muselo být publiku podáváno, někdy až s přehnanými úpravami některých děl. Tam, kde politická myšlenka dílu chyběla, musela být někdy až neesteticky doplněna. To trvalo až do období uvolnění v 60. letech, kdy opět divadlo nabralo směr k moderním inscenačním postupům, kdy mohlo být i více užito západních autorů. Tak tomu bylo ve většině tehdejších divadel. Od srpna 1968 a počátku normalizace v 70. letech se však opět navrátila cenzura některých děl společně s politicko-ideologickými prověrkami pracovníků divadla, v době podepisování Charty 77 se situace ještě víc vyostřila. Normalizací skončila nejlepší éra olomouckého divadla, během něhož zde působili režiséři a umělci vedoucí činohry, jako Jaromír Pleskot, Karel Jernek, Karel Novák či Jiří Svoboda.

Vlasta dorazila zřejmě v období okolo července či srpna 1948 do Olomouce a nedlouho po příjezdu se začala připravovat na nástup do sezóny 1948/49 v Městském divadle, kde se na žádost ředitele Julia Lébla stala členkou činoherního souboru, v němž se nacházeli mnozí herci a herečky, na něž i po letech Vlasta velmi ráda vzpomínala, jakož i na to dobu dvou let, které u olomouckého divadla strávila, a které ji umělecky posunuly zase o krůček dál. Během svého olomouckého angažmá se pohybovala na dvou nám známých adresách adrese Blanická 10²⁷⁹ a Švermova 3²⁸⁰.

„Po roce působení v Opavě projevil o mne zájem ředitel olomouckého divadla Julius Lébl. Tak jsem na Hané strávila další dva roky. Bylo to moje nejhezčí angažmá. Řada krásných rolí, pěkný útulný byt a krásné citové zážitky.

V Olomouci jsem se setkala se znamenitými herci. Vzpomínám na Josefa Benátského, který z Olomouce odešel do Plzně, kde působil až do smrti. Nezapomenu na povídkou Arnu Pekárkovou, znamenitého Othella Josefa Tomana, Františka Brože, Zdeňka Dřevojánka, který mne svým osobitým šarmem přitahoval, a v neposlední řadě na Pepíčka Beka. Rodák z Hradce Králové. ‚Hradecký votrok‘, jak se sám se sám nazýval, začínal původně v operetě, ale činohra se mu zamlouvala mnohem víc. Po nějaké době, i když šel se svou gáží dolů, zakotvil v činohře natrvalo. Svěřil se mi, že nikdy svého rozhodnutí nelitoval.“²⁸¹

Jako činoherní režiséři zde vedle ředitele Lébla působili i Rudolf Kulhánek, František Paul, Jaroslav Kvapil j. h. a sovětský režisér Vasilij Vasiljev j. h., který se nejvíce zaměřoval na inscenování her ze své domoviny. Později se k nim přidali i František Koutný a Vladislav Kilián. Souborem bylo nastudováno dvacet pět

²⁷⁹ SOKA Olomouc, M5–88. Dotazníky členů divadla z l. 1947–1949. Dotazník Vlasty Fialové z 6. ledna 1949.

²⁸⁰ Dotazník Vlasty Fialové z roku 1961, uložený v osobní složce Vlasty Fialové v archivu Národního divadla v Brně.

²⁸¹ GRUMLÍK 1996, s. 29. Josef Bek byl členem činoherního souboru až do svého odchodu do Městských divadel pražských v roce 1954. (Viz. ŠTEFANIDES 2008, s. 134)

dramatických děl, tedy 13 českých či slovanských, 12 od autorů západních.²⁸² Vedle představení uváděných na domácích prknech se soubor věnoval i zájezdové činnosti do okolních měst, jež byla spojena i s tragickou nehodou zájezdového autobusu vracejícího se z představení, která se udála ve Šternberku v nočních hodinách z 30. na 31. října 1949, při níž zemřely tři členky souboru: herečky Vilma Dobrá, Naděžda Vasiljeva, nápověda Blažena Kovaříková, a také další tři pracovníci divadla. Mnozí byli zraněni, například herečka Nineta Pečanová-Kilianová na následky svých těžkých zranění po týdnu podlehla. Není známo, zda někdo z obětí byl Vlastiným přítelem či známým, ale i tak musela být tato zpráva, jak pro ni, tak pro celý soubor velmi šokující a smutná. Každopádně byla činnost souboru ochromena a na čas přerušena. Na počátku listopadu se konal pohřeb a smuteční tryzna, jehož se zúčastnil celý soubor.

„Jednoho dne přijel do Olomouce šéf brněnské činohry Aleš Podhorský, znamenitý režisér, který později v Národním divadle v Praze vytvořil velký počet vynikajících inscenací.

Bylo to milé setkání. Přátelsky mi vyhuboval, že prý na mne již dva roky čeká, a že musím do Brna, že již má pro mne připravené báječné role. Tak jsme se dohodli, a já podepsala smlouvu pro další sezónu do svého rodného města. Ovšem olomoucké angažmá pro mne znamenalo veliký umělecký růst. Co bude pro mne znamenat Brno?“²⁸³

---

²⁸² SOKA Olomouc, M5–88. Dotazníky členů divadla z l. 1947–1949. „Městské divadlo Olomouc v sezóně 1948/49.“

Soubor tehdejší činohry:

Herci: Josef Bek, Rudolf Beneš, František Brož, Štěpán Bulejko, Josef Grumlík, Josef Koláček, Bohumír Koukal, Věkoslav Krejzlík, Karel Kubes, Rudolf Kulhánek, Josef Lípa, Jiří Maršálek, Jaroslav Moučka, Alois Ostr, František Paul, Miloš, Preininger, Jaroslav Raušer, František Řehák, Josef Toman, Oldřich Velen.

Herečky: Vlasta Fialová, Marta Kaiserová, Vlasta Kleinová, Jarmila Novobilská, Arna Pekárková, Libuše Pospíšilová, Zora Rozsypalová, Libuše Šabacká, Jarmila Šmídová.

²⁸³ GRUMLÍK 1996, s. 29.

Brněnské angažmá (1950–1970)

„Brno. Brnečko! Krásná doba a ještě krásnější práce.“

Brno v 50. a 60. letech

Již na konci války v roce 1945 se spustily nové boje, tentokrát politické. Které byly kořeny nového konfliktu, který později vešel do dějin pod názvem studená válka. Ten se v celosvětovém měřítku rozhořel mezi bývalými spojenci, mezi západními a východními státy, zastupované USA a SSSR. Vznikly dva samostatné pojmy Západ a Východ, mezi nimiž byla tenká hranice, v níž vládlo napětí a strach vzájemného zničení pomocí nově vzniklých jaderných zbraní. Tento stav trval v zásadě až do začátku 90. let, kdy se Sovětský svaz rozpadl.

V poválečném Československu v roce 1945 vystoupila z ilegality komunistická strana a začala využívat výhod euforie pramenící z ukončení války a všeobecnému vzhlížení k Sovětům jako spojencům, osvoboditelům a mírotvorcům. To však nebyly základní kameny, na kterých českoslovenští komunisté stavěli. Těchto vlivů na společnost pouze využili. Již dlouho před tím zde byla ohniska, která se udržovala při dostatečné teplotě, a tím přežila. Tím žhavým jádrem bylo dělnictvo a tvrdě pracující nižší střední třída. Existovaly značné rozdíly a mezery mezi chudými a bohatými, kteří byli nad nimi. Ideály o socialismu a beztrždní společnosti přežívaly v myslích dělníků a tvrdě pracujících nespokojených se svým sociálním statutem, již od dob první světové války, kdy se značná část z nich navrátila z Ruska, kde probíhala bolševická revoluce, a kde se účastnili bojů a také se setkali s těmito utopickými myšlenkami, které pak rozšířili doma v Československu, zvláště v období, když byli nezaměstnaní. Vedoucí role se po svém založení v roce 1921 chopila Komunistická strana Československa, která si dala za cíl získat moc, již v době první republiky. To bylo přerušeno další

válkou, kdy se stáhla do ilegality a stála téměř před zánikem. Členové odbojových složek KSČ bojovali a burcovali proti nacistům zejména slovem pomocí nelegálních tiskovin. Stav země po válce, sociální nejistota, touha po reorganizaci společenských vrstev a životní úroveň, společně s onou euforií a pohled na Sověty připravil půdu pro výsadbu komunistického režimu, který zaznamenal triumf ve volbách v roce 1946, a který osud Československa zpečetil únorovým převratem v roce 1948 na více jak 40 let. Začala výstavba nové republiky dle modelu lidové demokracie a socialistického realismu a jeho strohosti, s hlavním slovem, které měl proletariát. A tím, jsme se jasně zařadili mezi státy východního bloku, podporující sovětskou politiku.

Československo se po krátké pauze přehouplo z jedné diktatury do druhé. Nacismus byl vystřídán komunismem, který se mu uměl vyrovnat ve všech ohledech zvláště v temných letech 1948–1953, které jsou spojeny funkčním obdobím prezidenta Klementa Gottwalda, který šířil kult osobnosti sovětského vůdce Stalina, vykonstruovanými politickými procesy, stranickými čistkami a justičními vraždami²⁸⁴, ale i vraždami skrytými či úmrtími jako následky bití a mučení při tvrdých výsleších²⁸⁵. Dále také s tvrdým postupem ve znárodnění, zestátnění a vyvlastňování, čímž utrpěla řada obyčejných občanů a vlastníků rodových dědictví.

V Brně byli hlavní základnou socialistických myšlenek pracovníci továren, Zbrojovky, textilek aj. Ti volali po znárodnění průmyslových podniků a podporovali vládu Klementa Gottwalda. S tím byl spojen i vznik tzv. akčních výborů.²⁸⁶ Tyto výbory udržovaly bezpečný průběh akcí poúnorových událostí²⁸⁷ a prováděly první eliminace zaměstnanců v podnicích, na úřadech, ve školách, a dalších institucích, kteří se jasně vyjadřovali a vymezovali proti komunistickému zřízení. Mnozí byli zařazováni na nižší funkce či dokonce propuštěni a přeřazeni na manuální práce. Zpočátku však komunismus takové výborné podmínky neměl. V Brně měli dlouhá léta velmi pevnou

---

²⁸⁴ Případy JUDr. Milady Horákové či tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského.

²⁸⁵ Případ číhoštského faráře P. Josefa Toufara.

²⁸⁶ BRUMMER/KONEČNÝ 2015, s. 19–22. Akční výbory vznikaly v celém Československu a byly hlavním nástrojem KSČ k převzetí moci v poúnorové době. Prvním v Brně Akční výbor Národní fronty Brněnského kraje, který vznikl na schůzi v Hotelu Passage (později Slovan) na Lidické ulici dne 23. února 1948. Následně se akční výbory šířily do všech institucí.

²⁸⁷ BRUMMER/KONEČNÝ 2015, s. 14–15. Do února 1948 bylo Brno vedené stranou národních socialistů. Až do oné vládní krize, kdy prezident pod nátlakem přijal demisi demokratických ministrů vlády, kteří byli nahrazeni Gottwaldovými nohsledy, se věci i v Brně daly do pohybu. Brněnští komunisté převzali společně s ozbrojenými Lidovými milicemi moc nad Brnem. Konkurenční strany sice byly zachovány, ale akční výbory na ně dohlížely. Brno se stalo najednou komunistickým. Bylo to však bez jásajících davů, možná jen dělníků.

základnu národní socialisté, kteří zde vyhrávali volby již od roku 1925. Dokonce i ve volbách v roce 1946 předběhli se svými 33% voličů komunisty o jedno procento. Bylo to způsobeno tím, že komunisté neprosadili u širší střední vrstvy a studentů brněnských škol. V roce 1948 se však vše změnilo únorovým převratem a také důraznější agitací, díky níž vyhráli drtivě ve volbách do Národního shromáždění ČSR. Navrhovaní v jednotné kandidátce byli většinou komunisté.

Po vítězném únoru byl zpracován koncept budování socialismu, který měl být uveden v život v letech následujících. Cílem bylo upevňování socialistické státnosti a eliminace protikomunistických vlivů a tradic, jak ve společnosti, tak i v politických stranách, zajištění národní jednoty všech společenských vrstev pod vedením komunistických idejí. Celý politický a společenský systém vedla Národní fronta, sdružení politických stran s převahou komunistů, jejichž centrem byl Ústřední výbor KSČ. Ve městě to byla městská organizace KSČ.

Dle Stalinova vzoru se začal rozvíjet kult osobnosti prvního „dělnického“ prezidenta Klementa Gottwalda, který od roku 1945 několikrát Brno osobně navštívil a přednášel zde své projevy. Stal jeho čestným občanem a jako i v celém Československu, nesla řada míst a podniků jeho jméno. Objevovaly se jeho sochy a busty. Jeho portréty byly při slavnostech a manifestacích nesený hned vedle portrétu J. V. Stalina (také Lenina, Marxe a Engelse). Od toho se neustoupilo ani po smrti obou komunistických vůdců ve dnech 5. a 14. března 1953. Tento kult začal kolabovat až po odsouzení Stalinova kultu osobnosti v roce 1956 jeho nástupcem Nikitou S. Chruščovem. Za vlády Antonína Zápotockého²⁸⁸ se kult jeho osobnosti rovněž objevoval, ale už ne v takovém měřítku jako za Stalinova a Gottwaldova života. Po smrti Zápotockého zcela vymizel, přistupovalo se již jen k posmrtným upomínkám.

V roce 1949 se přetvořila státní správa ze zemského zřízení na krajské. V ČSR vzniklo 19 krajů, mezi nimi i Brněnský, dělený na 19 okresů. Samotné město bylo děleno na obvody se svými radami. Krajským zřízením však přišlo Brno o své výsostné

---

²⁸⁸ Druhý komunistický prezident úřadující v letech 1953–1957. Během jehož funkčního období došlo na onu neblaze známou měnovou reformu (1953), která znehodnocením měny připravila domácí obyvatelstvo o veškeré naspořené finance. Lidé, kteří měli na svých vkladních knížkách našetřeno například 50 000 Kčs, měli ze dne na den pouhých 2 000 Kčs. To vedlo k poklesu životní úrovně a v některých případech dokonce k sebevraždám. Ale i k nepokojům, dokonce i mezi dělníky, poněvadž celá akce byla chápána jako krádež a ožebračení obyvatel. Když to přirovnáme k člověku, jakým byla Vlasta, která měla určitě nějakou naspořenou vyšší částku z honorářů ze svých prvních čtyř filmů, zjistíme, že rázem stav jejího konta rapidně klesl.

statutární postavení, které jako centrum země moravsko-slezské mělo. Nyní správními centry byly již jen Praha a Bratislava. O návrat tohoto statutu se několik let bezúspěšně usilovalo.²⁸⁹

Byla to doba, kdy správní pravomoci ve svých rukách držely jednotlivé národní výbory: krajské, okresní, ústřední (později městské), obvodní, místní (obecní). Vedle nich i tzv. akční výbory Národní fronty, které sloužily jako prostředek k uchvácení moci. Jednalo se zejména o členy KSČ infiltrující se do různých pracovních a vzdělávacích institucí, na něž ideologicky působili zevnitř a očistili je tak od komunistických odpůrců. V podstatě šlo tedy infikování společnosti komunismem, v těch sférách, kde ještě převládaly předúnorové a buržoazní tendence.²⁹⁰ Za tehdy nejvlivnější komunistické funkcionáře byli považováni Vladimír Matula, předseda Ústředního národního výboru a Otto Šling, předseda krajského akčního výboru, kterému se kvůli jeho přehnanému politickému sebevědomí a angažovanosti přezdívalo „moravský markrabě“, kterého nakonec podetnuly stranické čistky.

Nový režim se snažil odstranit ony předúnorové vazby přetrvávající zejména v národně-socialistické a lidové straně, u Sokolů a duchovenstvu. Ale i v samotném obyvatelstvu. Napětí mezi státem a katolickou církví bylo značné a vyústilo v řadu řešení, ať už se jednalo o Katolickou akci, kdy se řada členů kléru vyjádřila svou souhlasností s novým politickým zřízením nebo na druhou stranu akce jako ta nazvaná „K“, ale i mnohé další, které přerostly v procesy, po nichž byli mnozí duchovní uvězněni, perzekvováni či dokonce popraveni a církevní majetek zkonfiskován a rozkraden.²⁹¹

Úmrtí dr. Edvarda Beneše dne 3. září 1948 můžeme chápat jako symbolickou tečku Masarykovy demokracie západního typu. Začalo se s internací politických odpůrců a pro společnost nedůvěryhodných osob. Nejhorší místa, kam se lidé mohli v Brně dostat za svou „protirežimní“ činnost, byly vlhké cely pod úrovní země ve vyšetřovně StB na rohu Příční a Bratislavské ulice, věznice StB na Orlí ulici, kde se vězni zažívali nelidské podmínky a tvrdé výslechy doprovázené brutálním bitím ze

---

²⁸⁹ MLÝNSKÝ, 1969, s. 191–192.

²⁹⁰ MLÝNSKÝ, 1969, s. 192.

²⁹¹ Pro srovnání můžeme uvést jména P. Josefa Plojgara či P. Bohumíra Kasana, kteří byli vůči komunistům loajální a proti nim jména arcibiskupa Josefa Berana, brněnského biskupa Karla Skoupého či P. Antonína Machalky, kteří byli režimem utiskováni a perzekvováni. Připomeňme proces s jedenácti odsouzenými duchovními v procesu Machalka a spol.

strany vyšetřovatelů.²⁹² Několik dlouhých měsíců mohl člověk strávit v žaláři ve věznici na Cejlu, kde vládly neskutečné hygienické podmínky. Věznice byly přeplněny, kapacity cel byly mnohdy překročeny, řešil se nedostatek místa, a tak v roce 1956 vznikla nová věznice v Bohunicích. Do roku 1953 byli zvláštní komisí mnozí lidé posíláni do tábora nucených prací, který měl své sídlo budově bývalé Zemské donucovací pracovny na Lidické ulici, odkud byli trestanci označeni za reakční škůdce lidově demokratického zřízení odváděni na těžké práce. V šedesátých letech se však tresty mírnily, a díky amnestii v roce 1960 byli mnozí propuštěni.

Toto období bylo ve znamení budovatelství a výstavby socialistického hospodářství pomocí tzv. pětiletok²⁹³, které měly vést podniky k jisté soutěživosti a pracující k vyšším výkonům. Některé podniky zvládly první pětiletku (1949–1953) splnit včas, jiné však kvůli obtížím nikoliv. To byl případ i mnohých brněnských závodů. Nutno však zmínit, že v některých případech byla kvalita postupně upozadována za kvantitou.

Léta padesátá byla spojena i se vznikem komunálních výrobních podniků, které byly vystavěny na eliminaci maloobchodníků a soukromých živnostníků, které komunisté téměř zcela zlikvidovali, což vyvolalo řadu nevolí. Během let 1949–1955 se počet brněnských soukromých živností snížil z 14 000 na 2000, což do roku 1960 kleslo na pouhých 600. Totéž se týkalo i vlastníků soukromých pozemků velkostatků, jejichž značná část se stala součástí nově vznikajících zemědělských družstev v předměstských částech.²⁹⁴ Tedy dle zákona z roku 1948, pokud někdo byl vlastníkem půdy, na níž nepracoval, byl pozemek zestátněn a přidělen pro zemědělské účely, přičemž vlastník si mohl ponechat minimum, cca kolem 1 ha. Tak byli vlastníci soukromé půdy rovněž zlikvidováni, i přesto, že na půdě pracovali. To vše v rámci nového socialistického hospodářství.

---

²⁹² BRUMMER/KONEČNÝ 2015, s. 127. Fyzického násilí při výsleších bylo při tajným rozkazem ministra národní bezpečnosti Václava Noska z roku 1951 celorepublikově zakázáno. Bohužel však ne zcela odstraněno.

²⁹³ Výrobních, hospodářských a ekonomických plánů a úkolů, které měly být v daném období splněny. Plánovalo se kolik zboží, výrobků a materiálů se vyrobí, vytěží či sklídí, za kolik a jaké budou mzdy. Těchto pětiletok v ČSR (ČSSR) bylo v letech 1949–1990 naplánováno celkem osm. Tato myšlenka plánování vzešla ze SSSR, a byla převzata mnohými zeměmi Východního bloku. V ČSR se rovněž v letech 1947–1948 se realizoval plán obnovy poválečného Československa známý jako dvouletka.

²⁹⁴ MLÝNSKÝ 1969, s. 197–198.

V dubnu roku 1960 se z důvodu ulehčení správních obtíží změnilo krajské uspořádání. Počet 19 krajů klesl na 10, v nichž Brněnský kraj byl reorganizován na Jihomoravský. Stále si držel statut jednoho z nejvýnosnějších krajů v republice. Podílel se na průmyslové výrobě republiky celými 13%.

Předsedou Městského národního výboru byl tehdy, jakož i ve volbách v roce 1954, zvolen Josef Kalášek, vystřídán v roce 1963 Oldřichem Vaverkou, který se stal prvním primátorem. V červenci 1960 byla přijata nová ústava, a tak se za prezidenta Antonína Novotného²⁹⁵ název našeho státu změnil na Československou socialistickou republiku (ČSSR), což zřejmě mělo být chápáno jako akt dovršení celkové socializace.²⁹⁶

Šedesátá léta znamenala pro Brno znak velkého hospodářského, průmyslového a výrobního vzrůstu a to díky závodům tamního strojírenství (Královopolská strojírna, Závody kuličkových ložisek v Líšni, První brněnská aj.), elektrotechniky (brněnská Tesla), textilní výroby (Mosilana, Vlněna), a dále průmyslu potravinářského a stavebního. Brněnský průmysl svou výrobou a vývozem výrazně přispíval Radě vzájemné hospodářské pomoci²⁹⁷. Jednotlivé zestaralé budovy závodů byly zbourány a nahrazeny novými. Začalo se přistupovat ke stále vyšší úrovni mechanizování a automatizování výroby, aby se dosáhlo vyšší produktivity ke splnění hospodářských plánů. Díky mezinárodním veletrhům, které se v průběhu šedesátých let konaly na brněnském Výstavišti, na nichž bylo brněnské strojírenství představováno, se vytvořily kontakty se zahraničním obchodem z celého světa, který projevil svůj zájem a poptávku.²⁹⁸

Brno se svými 335 000 obyvateli se stále rozrůstalo. Začala nová éra výstavby města. V období mezi lety 1949–1955 byly znárodněným stavebním průmyslem postaveny stovky domů s cca 5 500 byty. V 60. letech začala prudce stoupat výstavba brněnských sídlišť zejména díky nově zavedené panelové technologii, kdy počty bytů narůstaly po tisících. Jedním z hlavních motivů této výstavby bylo nabídnout dostupné bydlení pracujícím lidem, kteří do Brna za prací dojížděli z okolí či jiných měst, ale i stoupající populace samotného Brna pro příslušníky tzv. tiché generace narozených

---

²⁹⁵ Třetí komunistický prezident Československa v úřadu v letech 1957–1968.

²⁹⁶ MLÝNSKÝ 1969, s. 199–201.

²⁹⁷ Zkr. RVHP. Založena v roce 1949. Byla organizací sdružující státy Východního bloku pod sovětským vlivem, který tak díky centralizaci obchodních styků řídil jejich ekonomiku.

²⁹⁸ MLÝNSKÝ 1969, s. 202–205.

v letech 1925–1945. Vedle bytů byly budovány samozřejmě nové školy, sportoviště, parky, nemocnice a polikliniky, energetická a spotřební zařízení, a také hotely a restaurace, a to zejména díky nárůstu počtu návštěv cizinců v rámci mezinárodních veletrhů. Dále i dopravní infrastruktura tramvají a trolejbusů. Počet autobusových linek spojující jednotlivé části města rovněž narůstal.²⁹⁹

---

²⁹⁹ MLÝNSKÝ 1969, s. 205–208.

Kulturní 50. a 60. léta

Komunismus versus kultura a umění. Jedno nemohlo existovat bez druhého. Komunismus se k umění stavěl s lidskou tváří, jen pokud dobře sloužilo jemu a jeho propagandě či ho nějak přímo nebo nepřímo nenapadalo či nebylo spojeno s kulturou Západu. Českoslovenští komunisté rádi využívali umění a kulturu ke své vlastní propagaci od literárních děl a básní socialistického realismu například od Nezvala, Majerové či Pujmanové, dramatická díla hraná na divadelních jevištích, přes budovatelské filmy a také plakáty propagující dělnictvo a jejich úsilí za výstavbu lepšího státu, až po opulentní díla vyloženě vyzdvihující komunismus a socialismus na piedestal jako vrchol vývoje, ke kterému člověk došel pod vedením svých vůdců. Jeden příklad za všechny je *Stalinův pomník* od Otakara Švece instalovaný v 50. letech na pražské Letné, který byl považován za největší sousoší v tehdejší Evropě. Umění mělo přijmout ideologii a splynout s ní. Mělo být jako takové zcela socialistické, jenže umění se nedá úplně spoutat, proto vznikala i více svobodná díla jednotlivců, ať už vyjadřující svůj odpor či nikoli. Ale i ta vyjadřující určitou naději. Jedno je však zcela zřejmé, že tato éra, zejména období let šedesátých, znamenala kulturní vzestup díky nově přichozím nadějným a talentovaným umělcům.

Československý literární okruh se začal zabývat otázkami nově raženého směru socialistického realismu, a jeho sociální myšlenky přebíral do svých děl. Byla to zejména díla věnující se třídnímu boji, společenským otázkám a také pokroku a blahu, který měl socialismus člověku přinášet. Vliv měla na něj především směry jako existencialismus a strukturalismus, a pak i částečně sovětská literární tvorba. Samotný literární svět byl po válce dělen do dvou směrů, materialismu a spiritualismu. Básníci tohoto období se předně věnovali sociálním, ale i milostným tématům, směřující k lyričnosti a metaforismům. Mezi hlavní představitele brněnského básnictví patřili Zdeněk Křibel, Jan Skácel, Oldřich Mikulášek, Antonín Trýb, Karel Kapoun, a Josef Kainar. Próza byla stále velmi ovlivněna realismem. Nyní se věnovala proměnám společnosti, budovatelství a dělnictvu. Vedle nich se objevují i romány, povídky a bajky s historickou tematikou a příběhy z válečných časů. Mezi významné prozaiky patřili například Zdeněk Pluhař, Čestmír Jeřábek, Mirek Elpl, Jaromír Tomeček či František

Neužil. Svou místo mělo v Brně i drama, a to zejména díky Bohumíru Poláchovi, Ludvíkovi Kunderovi a Milanovi Kunderovi.³⁰⁰

V poválečném Brně bylo výtvarné umění reprezentováno zejména tzv. *Blokem výtvarníků moravskoslezských* sdružující malíře a architekty z většiny výtvarných spolků z celé Moravy, mezi nimiž byl samozřejmě i brněnský *SVU Aleš*. Pomyslným středobodem moravského umění se stal Dům umění, který byl přebudován z původního válkou poškozeného německého Domu umělců (Künstlerhaus). Díky teoretikovi umění a organizačnímu pracovníkovi Františkovi Venerovi se nějaký čas dařilo, aby zde instalované výstavy byly vesměs apolitické, s nástupem komunismu se však bohužel vše změnilo, a prostory začaly být vedle výstav umělců využívány také k ukázce umění socialistického realismu a komunistické kultury, jak československé, tak sovětské.³⁰¹ Podoba expozic se změnila s výraznou příměsí rudé barvy. Začala převládat dělnická, budovatelská a komunistické funkcionáře a Rudou armádu vyvyšující témata, což se lehce zmírnilo až po polovině 60. let. Názorová různorodost jednotlivých spolků vedla k tomu, že byly nakonec zrušeny, jak *Blok* (1949) tak i *SVU Aleš* (1951) a většina brněnských tvůrců byla sdružena pod *Krajským střediskem Svazu československých výtvarných umělců (SČVU)*. Vedle realismu byli moderní malíři a sochaři ovlivněni taktéž surrealismem a dekorativismem, který často přerostl do nefigurativní a abstraktní tvorby. Do obliby se dostala rovněž grafika a koláž. Mezi významné malíře a sochaře tohoto období můžeme řadit Františka Foltýna, Bohumíra Matalu, Bohdana Lacinu, Vincence Makovského, Sylvu Jílkovou-Lacinovou, Miloše Axmana a mnohé další. Na přelomu 50. a 60. let se začaly utvářet tzv. tvůrčí skupiny, v nichž se družily okruhy umělců podle jejich subjektivního a myšlenkového chápání umění. Byly jimi například: *Brno 57* (1957), *Skupina 4* (1958), *Profil 58* (1958), *M Brno* (1959) nebo *Parabola* (1962). V těchto letech byla taktéž celé řadě brněnských umělců udělena různá státní vyznamenání za práci v oblasti socialistického umění.³⁰²

Brněnská architektura 50. a 60. let byla ve znamení poválečné obnovy města, výstavby obytných domů a zejména sídlišť, která se rozrůstala raketovou rychlostí, díky oné panelové technologii zavedené v druhé polovině let padesátých. Vedle již známého Bohuslava Fuchse se začala objevovat celá řada nových ambiciózních architektů.

---

³⁰⁰ VESELÝ 1969, s. 223–231.

³⁰¹ BRUMMER/KONEČNÝ 2015, s. 254–255.

³⁰² TOMAN 1969, s. 232–238.

V Brně existuje několik výjimečných staveb, které určitě stojí za zmínku. Za nejvýznamnější architektonické skvosty můžeme zcela jistě označit *Pavilon Z* (1958–1959) na brněnském výstavišti od architektů Lederera, Alexy a Denka, *Hotel International* (1959–1962), na jehož návrhu se podílelo duo Arnošt Krejza a Miloš Kramoliš, a také *Hotel Continental* (1961–1964) od Zdeněka Řiháka, v nichž se uplatnil tzv. bruselský styl. Na vzniku těchto staveb svůj vliv zcela jistě mezinárodní a hojně navštěvované veletrhy. Další významnou budovou je i nové *Janáčkovo divadlo* (1961–1965), patřící pod Národní divadlo v Brně. Autorem tohoto díla byl Jan Víšek.³⁰³

Do roku 1947 byla ve městě jedinou nositelkou dramatického, hudebního a tanečního vzdělání brněnská konzervatoř, otěže však tehdy převzala nově založená Janáčkova akademie múzických umění (JAMU), v čele s rektorem Ludvíkem Kunderou a děkanem Janem Kuncem a prvotřídním profesorským sborem vyučujících. V následujících desetiletích si vybuodovala věhlas a kvalitní uměleckou úroveň, díky čemuž se stala dalším stabilním pilířem brněnského uměleckého života.

Rozmach zaznamenal i brněnský hudební svět. Hudba byla pilířem naděje pro mnohé občany, které podpírala, jak v době protektorátu, tak i v komunistickém Československu. Koncertní tradice se stále držela v oblíbě. Vedle rozhlasového symfonického orchestru se objevilo několik dalších orchestrálních celků, z nichž v roce 1956 povstala Státní filharmonie, v čele hlavním dirigentem Břetislavem Bakalou, který ji kvůli své předčasné smrti řídil jen pouhé dva roky. Během několika málo let si vybuodovala širokou základnu věrných posluchačů a renomé zahraničního formátu, zejména díky svým zájezdům do ciziny. V jejím repertoáru se objevovaly skladby od Janáčka, Martinů, ale i tehdejších moderních interpretů. Společně s filharmonií působila v Brně i celá řada dalších významných orchestrálních, komorních uskupení dechového a smyčcového zaměření, či sborů. Ale i mnoho nadaných hudebníků a skladatelů, například Miroslav Barvík, Gustav Křivinka, Zdeněk Zouhar (50. léta) a Pavel Blatný, Josef Berg, Alois Piňos, Miloslav Ištvan aj. (60. léta).

---

³⁰³ RIEDL 1969, s. 239–240.

Členkou Mahenovy činohry v Brně (1950–1970)

Státní divadlo v Brně

Vraťme se nyní o kousek více do historie, abychom se dozvěděli něco o tom, jakou mělo brněnské divadelnictví tradici. Nejbližší pohled na rané dějiny brněnského nám může nabídnout zpovědi pamětníků, kteří jeho začátky pamatovali. Neocenitelným zdrojem nám tedy je tzv. *Zlatá kniha* (1934) vydaná k 50. výročí Národního (tehdy Zemského) divadla v Brně.

První větší městské divadlo existovalo již v první třetině 18. století. Divadelní budova byla umístěna na Zelný trh, sousedící s dnešním divadlem Reduta. Během existence se však celkově třikrát stala dějištěm požáru. Dvakrát byla budova obnovena, potřetí však již zcela vyhořela.

Určitá vzdálenost mezi Brnem a Prahou zapříčinila, že na město působily více německé vlivy z Vídně, než české obrozenecké myšlenky z Prahy. Proto nebylo možné, aby se česká dramata dostala na jeviště městského „německého“ divadla. V době nastupujícího českého národního obrození se však situace změnila. V roce 1815 poprvé vystoupili čeští herci a uvedli na scénu hry ve svém rodném jazyce, což musel být jistý pocit vlasteneckého blahu. Ale skutečně se jednalo o krátkodobou událost. Čeština se na městské jeviště poté vrátila až za dalších sedm let. Poté opět utichla až do roku 1831, kdy se začaly kvůli hospodářské krizi divadla nabízet představení i českému obecenstvu, což bylo přijato s nadšením a způsobilo, že prostý lid zapříčinil zaplnění hlediště i zotavení konta divadelní pokladny. A stalo se, že česká představení byla uváděna častěji, dokonce již jednou týdně, a to trvalo až do roku 1840, kdy divadlo opustil dramaturg Karel Ruber, poté již nebyl nikdo, kdo by českou dramaturgii vedl, proto české brněnské divadelnictví sklouzlo k ochotnickému divadlu, jehož různá uskupení působila na improvizovaných jevištích hostinců. Tak tomu bylo necelých dvacet let, než české divadlo získalo na počátku 70. let útočiště v nově vystavěném Besedním domě na dnešním Komenského náměstí³⁰⁴, kde byla uvedena i brněnská

---

³⁰⁴ V letech 1867–1918 nazýváno Elizabethplatz.

premiéra Smetanovy opery *Prodaná nevěsta*.³⁰⁵ Dalším významným milníkem byl rok 1881, kdy po požáru Okružního divadla ve Vídni, byly v Besedním domě české a hry zakázány. Tento zákaz dal podnět pro vznik tzv. Družstva českého Národního divadla v Brně, které mělo dva hlavní úkoly: zajistit chod a kvalitu českých představení a založení a vedení fondu na stavbu reprezentativní budovy divadla pro Čechy. Tento druhý úkol stoupl na důležitosti zejména poté, kdy se německé divadlo v roce 1882 přesunulo ze svého Prozatímního divadla v Joštově ulici³⁰⁶ do nové budovy Na hradbách, kterou dnes známe jako Mahenovo divadlo.³⁰⁷

Družstvo začalo s hledáním prostoru, který by mohl být využit pro účinkování českých divadelníků, ale zároveň posloužit jako budoucí parcela pro nové národní divadlo. Začalo se tak zajímat o budovu Marovského domu, v němž sídlila tančírna Orfeum. Nakonec byla na podzim 1883 budova na rohu Žerotínova náměstí³⁰⁸ a ulice Veveří za částku 60 000 zlatých od manželů Krinnerových zakoupena.³⁰⁹ Po roce úprav bylo datum otevření stanoveno na 15. listopadu 1884, avšak stále nedokončené práce zapříčinily posun data na 29. listopadu, k němuž rovněž nedošlo, poněvadž 26. listopadu od rozpáleného komína vzňal příčný trám ve střeše divadla, tím byl způsoben další odklad. Nakonec však bylo vše brzy opraveno a dokončeno. Nastal 6. prosinec 1884, den zahájení první sezóny, kdy za účasti Františka Ladislava Riegera, moravského místodržitele hraběte Schönborna či zemského hejtmána Vettera, ale i dalších významných brněnských i pražských osobností, byla jako první dílo uvedené na tomto jevišti uvedena tragédie *Magelona* od Josefa Jiřího Kolára, v níž hlavní roli ztvárnila Otilie Sklenářová-Malá.³¹⁰ Zahajovací slavnosti trvaly další tři dny. A tak začala éra Prozatímního českého Národního divadla.³¹¹

První sezóny se dařilo, ale několika dalších let začínala návštěvnost klesat. To bylo způsobeno zejména nevyhraněným repertoárem neustále se střídajících divadelních společností, které si přehazovaly dramaturgickou režii s Družstvem, což se vyřešilo až

---

³⁰⁵ BULÍN 1934, s. 7–15.

³⁰⁶ Zlatá kniha 1934, s. 37. Příléhající k Žerotínovu náměstí. Prozatímní německé divadlo zde působilo od roku 1871 po požáru jejich původního městského divadla na Zelném trhu.

³⁰⁷ Stavba byla vyprojektována vídeňskou firmou Ferdinand Fellner a Hermanna Helmera zaměřující se na stavby divadelních budov.

³⁰⁸ Tehdy Radvitovo náměstí.

³⁰⁹ BULÍN 1934, s. 17.

³¹⁰ SCHNIRCH/BABÁNEK 1934, s. 63.

³¹¹ Někdy se vedle roku 1884 s otevřením divadla, můžeme setkat i s rokem 1881, kdy bylo založeno Družstvo, které získalo úřední koncesi na vedení českých představení. V letech 1881–1888 bylo povinností platit 10% z výtěžku divadla.

v 90. letech, kdy se divadelní soubor ustálil. Pro uměleckou stránku divadla, ale i jeho vnitřní rozvoj bylo tehdy velmi přínosným přísne, ale zato zdravé hodnocení brněnského divadelního referenta a šéfredaktora listu Moravská orlice, Josefa Merhauta.³¹² V té době se začalo stále více řešit zcela nevyhovující prostředí, které budova nabízela, jak pro umělce, tak pro diváky. Byla zde zima, dovnitř občas zatékalo, bylo zde příliš malé jeviště i šatny. A to nemluvě o nízkém a špatném stavu sociálních zařízení. To zavádělo Brňany k myšlence, kdy bude konečně nové divadlo vystavěno, bohužel však Družstvo stále nevlastnilo dostatečný finanční kapitál, ač se během těchto let konala řada veřejných sbírek pod heslem „Morava sobě!“ Mezitím celou situaci v cestě za vlastním divadlem komplikovaly různé překážky pokládané brněnskými Němci na radnici, ale i hledáním případné další lepší parcely. Stále se zhoršující fyzický stav divadla byl vyřešen v roce 1894 celkovou rekonstrukcí, což ale na nějaký čas umlčelo tendence ke stavbě nového divadla. Ty se oživily až na počátku nového století, ale opět byly různými vlivy zbrzdovány. Do roku 1914 byla vytvořena celá řada plánů a návrhů v rámci dvou vypsaných architektonických soutěží. Ač byly návrhy skutečně výborné a odpovídaly moderním architektonickým trendům doby, Družstvo se nebylo schopné rozhodnout či najít ten skutečně dokonalý a vyhovující návrh. Poté bohužel přišla válka a opět vše vzalo za své.³¹³ Je tedy otázkou, pokud by válka nevypukla, zda by se konečně přistoupilo k realizaci moderní budovy Národního divadla v Brně, která mohla směle konkurovat pražskému divadlu.

Po porážce Německa a rozpadu Rakouska-Uherska sice zavládlo všeobecné nadšení, avšak Družstvu přibýly další divadelní budovy na starost, totiž budova Na hradbách a Reduta.³¹⁴ Sice se v době 20. a 30. let objevovaly iniciativy k výstavbě nové budovy, ale za stávající situace se našetřená finanční základna Stavebního fondu nově vzniklého Kuratoria Národního divadla v Brně, jehož součástí bylo i původní Družstvo postupně snižovala kvůli výdajům na chod údržbu veškerých brněnských divadelních scén (zejména rekonstrukce Starého divadla na Veverí a Na hradbách ve 20. a 30. letech) a k nim náležejícímu majetku. K nim se přidala i nová scéna na Výstavišti. Obtížnou finanční situaci zhoršila i hospodářská krize, která rozhodla přistoupit v roce 1931 k pozemštění divadla, a tím získání stabilního majitele, kterým se stal Zemský národní výbor. Tedy alespoň se v to věřilo. Celá instituce získala název Zemské divadlo

---

³¹² SÁŇKA 1934, s. 44–53.

³¹³ SCHNIRCH/BABÁNEK 1934, s. 64–73.

³¹⁴ SCHNIRCH/BABÁNEK 1934, s. 74.

v Brně, jehož činnost byla za druhé světové války omezena, když souboru zbyla opět jen jedna scéna na Veveří, kde byla nakonec v roce 1941 existence divadla zastavena. A ředitel Jiřikovský odvečen do koncentračního tábora, kde později zahynul. Zaměstnanci propuštěni a Družstvo zaniklo. To už jsou dějiny, které známe z předchozích kapitol.

Po válce ji vedlo Družstvo divadel práce, a proto za Burianova ředitelství užívala název Národní divadlo, což během sezóny 1945/46 změnilo, když správu převzal Zemský národní výbor (tehdy opět Zemské divadlo). Rozjely se práce na opravách města a poškozených budov od bombardování, mezi něž patřila i budova Starého divadla na Veveří, která získala název Mahenovo divadlo. Budova bývalého německého divadla Na hradbách, která se již podruhé dostala do českých rukou, získala název Janáčkovo divadlo, v němž se usadila opera a balet. Přejmenování inicioval a realizoval E. F. Burian v sezóně 1945/46. Po jeho odchodu převzal divadlo opět Ota Zítek, který jej vedl až do jeho zestátnění v roce 1948. Tehdy obdrželo název Státní divadlo v Brně, který mu zůstal až do roku 1990.

Opera pod vedením svých uměleckých šéfů Zdeňka Chalabaly (do r. 1952) a zejména Františka Jílka (do r. 1978) zaznamenala významné dílčí úspěchy.³¹⁵ Jílkovo období se často přirovnává i k velmi úspěšné éře opery z dob uměleckých vedoucích Neumanna a Sachse v meziválečném období. Jílek dával značný přednost svému oblíbenému skladateli Janáčkově (později i Smetanovi), a tak si nově a kvalitně provedené interpretace jeho oper získaly nevídaný ohlas, jak doma, tak i za hranicemi. Na scénu se samozřejmě dostala i díla některých sovětských tvůrců, jakým byl například Sergej Prokofjev. Operní dramaturgové se v rámci české tvorby orientovali zejména na Smetanu, Dvořáka, Fibicha a Martinů, ale dále se zaměřili i na Vítězslava Nováka, Otakara Ostrčila či Josefa Bohuslava Foerster. Na kvalitu nastudování dbali zejména operní režiséři, Václav Věžník, a také Oskar Linhart³¹⁶. Opera sídlila v budově Na hradbách až do roku 1965, kdy byla vybudována v parku na Kolišti nová budova od architekta Víška, do níž se přestěhovala společně s baletem.

Brněnský balet se držel spíše při zemi na průměrné úrovni, ač zde byla celá řada nadaných choreografů i tanečníků, kteří se však zde velmi rychle střídali. Společně

---

³¹⁵ ŠTĚDRŮ 1969, s. 245.

³¹⁶ Vlastin bývalý vedoucí a dobrý přítel, který musel z kádrových důvodů uvolnit místo ředitele opavského divadla. Jako operní režisér působil v Brně mezi lety 1949–1968, než se navrátil zpět do Opavy, kde působil až do nástupu normalizace. Věnoval se rovněž i baletní režii. Během své kariéry tedy předvedl své režisérské nadání, když se věnoval činohře, opeře i baletu.

s českými, ruskými a sovětskými balety, mohly být na prknech k vidění i balety maďarské a bulharské.³¹⁷ V polovině února 1952 však zažil brněnský balet citelný otřes, když zemřel náhle jeden z jeho čelních představitelů, baletní mistr a choreograf Ivo Váňa Psota. Ve spolupráci s tajemníkem baletu Václavem Kokšalem, vytvořil libreto a jednu z jeho posledních kvalitních choreografií, která patřila k inscenaci baletu *Král Ječmínek* (1951), jehož režíroval společně s Linhartem. Psota v něm spojil klasický balet s tancem společenským a lidovým. Avšak podle tehdejších pražských kritiků bylo pojetí libreta příliš nesocialistické. Avšak kritici brněnští posuzující více objektivně psali vesměs pozitivní a pochvalné kritiky. Fyzická únava, psychický tlak a vyčerpání, z čehož trpěl poruchami soustředění, dravost a ambice některých sólistů, neshody v rozpadající se soubor, závist některých Brňanů, vyžadování vstupu do KSČ, neustálé negativní, neobjektivní a předem vyhotovené posudky pražských tanečních kritiků hledajících ideologickou myšlenku, z nichž nejtvrdší byl zřejmě Jan Reimoser, který byl snad skutečně upleteným bičem na nevinného umělce, který měl to štěstí působit na Západě. Takový pocit měl i Psota v dopisu adresovaném Reimoserovi: „*Jsem přesvědčen, že již pouhé jméno Psota musí u Vás vzbuzovati jakousi fyzickou trýzeň nebo estetický hněv, a proto Vaše posudky a výslednice mých děl jsou apriori již klasifikovány.*“³¹⁸ To byly všechny ty příčiny, které jej začaly utvrzovat v tom, že v Čechách není vítán, a proto svou pozornost začal upírat k Bratislavě, kam byl pozván jako externí pedagog taneční fakulty Vysoké školy múzických umění. Příčiny, které mu začaly ubírat síly a připravovat ho o zdraví. Psotovým zcela posledním dílem byla *Spící krasavice* od P. I. Čajkovského, jejíž premiéry se nedožil, poněvadž v době brněnských zkoušek upadl před svým domem a po následném záchvatu mozkové mrtvice příštího dne zemřel. Nevíme, zda by se mu tato osudová příhoda stala, kdyby žil například v New Yorku. Jedno je jisté, že těžké období, které prožíval po svém návratu v letech 1948–1952 jej připravilo o zdraví, a tím zřejmě i o život. A to vše z jediného důvodu, že příliš miloval svou zemi a vrátil se domů. Jeho život a konec skvěle charakterizovala PhDr. Eugenie Dufková v Psotově monografii: „*Váňa Psota byl charakterní muž a měl chování diplomata, jímž také byl. Ve společnosti sobě rovné se pohyboval volně, s velkým přehledem, klidem a tolerancí. Hrál podle pravidel. Upadl-li soupeři fletet,*

---

³¹⁷ ŠTĚDRŮ 1969, s. 246.

³¹⁸ DUFKOVÁ 1997, s. 106.

*s uhlazeností ho zvedl a podal. Avšak obklopen hrubci s klacky a vidlemi v rukou, nedovedl se bránit.*³¹⁹

Opereta, sídlící od roku 1945 v Redutě na Zelném trhu, kterou vedl Jaroslav Šeda, sázela díky dramaturgovi Ivo Osolsobě na dobře známé tituly z předválečného repertoáru, který znamenal pro diváky až veselou nostalgii. Taktéž se věnovala inscenováním muzikálů například *My fair Lady* od A. J. Lerner.³²⁰

Brněnská činohra

Počátky české brněnské činohry sahají až do onoho roku 1815, kdy byly na jevišti německého divadla poprvé uvedeny i hry v národním jazyce. Mezi činoherní kusy tehdejší doby patřily: *Božena*, *Svatopluk král Velké Moravy* čili *Zrada v Adamově jeskyni*, *Pomsta Břetislavova* aj.³²¹ Jak jsme se dozvěděli výše, české hry se poté několikrát navrátily, ale pouze na krátký čas. Brněnská činohra jako taková začala existovat, až v období vzniku Družstva a Prozatímního národního divadla, v té době činohru zastupovaly různé divadelní společnosti, které v divadle na Veverí působily, v nichž se mnohdy na krátko objevili herci a herečky, kteří se později stali hereckými esy, uvedme například Hanu Kubešovou-Kvapilovou či Eduarda Vojana, působící později v pražském Národním divadle. V repertoáru se objevovala tehdejší nová česká, slovanská, a také severská díla či psychologické hry. V novém století se začal činoherní ansámbl tvarovat do trvanlivější podoby: manželé Ema a Ladislav Pechovi³²² a jejich dcera Marie Pechová (později Walterová), Jarmila Urbánková, Václav Baloun, Karel Urbánek, Rudolf Walter, pozdější ředitel Václav Jiřikovský, Jaroslav Auerswald aj. Někteří herci se věnovali i režisérské činnosti. Auerswald se věnoval navíc scénografii.³²³ Významná jsou i střídavá období režiséra Františka Laciny. Před první světovou válkou začala však lehce stagnovat a během válečného konfliktu byla její činnost pozastavena.

---

³¹⁹ Tamtéž, s. 110.

³²⁰ ŠTĚDRŮ 1969, s. 246.

³²¹ BULÍN 1934, s. 8.

³²² Rodiče herce Ladislava Peška.

³²³ ŠORMOVÁ a kol. 2000, s. 349.

Meziválečné období je spojené zejména se jmény dramaturgů, jako byl Jiří Mahen, Vilém Skoch, Lev Blatný a Rudolf Walter. Činohra trpěla v souboji mezi uměleckým cítěním režisérů a komerčním přístupem vedení. Působila zde i řada nadaných režisérů a šéfů činohry. Vedle Waltera, to byl Bohuš Stejskal, Emil F. Burian, Jindřich Honzl, Aleš Podhorský a Jan Škoda. Činohra začala koketovat s avantgardou a sovětskými dramaty a moderně pojatou scénografií. Ve 20. a 30. letech se na herecké soupisce objevila další nadějná herecká jména: Zdeňka Gräfová-Stejskalová, Jarmila Kurandová, Vlasta Fabianová, Jiřina Čermáková, Marie Pavlíková, Jarmila Lázníčková, Karel Hospodský, František Šlégr, František Klika, Jaroslav Lokša, Josef Skřivan, Rudolf Deyl, Vítězslav, Vejražka, Karel Höger. Zpočátku byla hrozba sousedního nacistického Německa kritizována otevřeně například Čapkovou *Bílou nemocí*, později se však muselo v okupačním období přejít k jinotajům. Za druhé světové války byla činohra, jakož i celé osazenstvo Zemského divadla odstaveno do budovy na Veveří, kde na podzim 1941, většinu zastihla zpráva o zatčení ředitele Jiřikovského, herce Josefa Skřivana a dalších. Navíc museli vyslechnout rozsudek nad divadlem, který zněl, že divadlo jako politicky nebezpečné bude uzavřeno. Personál byl později v dubnu 1942 propuštěn. Budova na Veveří zůstala prázdná. Ale ne nadlouho. Většina členů všech souborů bez angažmá se však sdružila v divadelní společnost Moravské lidové divadlo (1942/43), která se později začlenila do Českého lidového divadla (1943/44).³²⁴ Ač tato uskupení měla skvělé nadané herce Zemského divadla, nemohla kvůli nacistickému z důvodu bezpečnosti nijak umělecky experimentovat, a vyrovnat se tak úrovni ústřední scény. Jejich vznik byl založen spíše na existenčních důvodech nezaměstnaných členů. V září 1944 však již museli všichni nastoupit do továren.

Poválečná činohra nazvána ředitelem E. F. Burianem „Mahenova“ se zmítala v organizačních těžkostech, kdy musel být soubor doplněn mladými a ještě ne příliš zkušenými herci a režiséry. Po umělecké stránce se nacházela mezi dvěma mlýnskými kameny, kterými byly realismus a avantgarda. Po krátkém působení Buriana a jeho nástupce Karla Nováka, kteří upřednostňovali moderní tendence, se do vedení divadla a činohry v roce 1949 navrátil Aleš Podhorský, který byl zaměřený spíše na realismus a boj proti formalismu. Jeho hlavní myšlenkou bylo, co nejvýrazněji vyjádřit psychologii postav hry a do popředí umístit lidovost se sociálním cítěním a idejemi. Cesta k obrodě činohry, která se nacházela v krizi, byla přerušena návratem Podhorského do Prahy. Za

---

³²⁴ ŠORMOVÁ a kol. 2000, s. 350.

jeho nástupců Zdeňka Míky a Bohumíra Macáka sice byl dramaturgický program velmi pestrý od domácí klasické tvorby, až po hry moderní české, ruské a sovětské, ale nijak se umělecky svou tvorbou nevyvinula a neposouvala se dál. Světové hry klasické tvory byly spíš upozaděny. Značné problémy umělecké tvorbě přineslo i nesprávné a souborem mechanicky chápané studium Stanislavského metody, které se na činohře neblaze podepsalo.³²⁵ Do angažmá činohry nastupovali noví herci: Rudolf Jurda, Zdeněk Kampf, Martin Růžek, Vlasta Chramostová aj.

Soubor od sezóny 1945/46 sídlil v Mahenově divadle, které bylo umístěno do budovy na Veveří (hostovalo se však i Na hradbách). Ta byla po válce zrekonstruována a prošla řadou vylepšení. Nicméně budova vykazovala aktivitu narušené statiky. Objevovaly se praskliny, vydutí zdí, padající omítky. Situaci ztěžovala i frekventovaná doprava přes Veveří ulici, která vytvářela otřesy. Po průzkumech, které objevily těžce havarijní stav, byla budova v roce 1952 uzavřena a nedlouho na to její značná část zbourána. Ač byla většinu času svého působení ne zcela komfortní, jak pro umělce, tak i diváky, Brňané si tu jimi nazvanou „boudu“ na Veveří zamilovali, byla jejich srdeční záležitostí, a to z jednoho prostého důvodu, byla jejich, česká. Byla svědkem a důkazem jejich národní jednoty. Na jejímž jevišti vystoupila celá řada nadaných umělců, z nichž nejvýznamnější vedle Oldřicha Nového byla zřejmě operní pěvkyně Ema Destinnová v roli Smetanovy *Libuše*. „*Když Destinnová zpívala červeno-bílou šerpou přepásaná, že ‚Český národ neskoná, a že ty hrůzy překoná‘, za hlavu se chytám, vzpomínám-li, co ti lidé v publiku dělali. Že to ta bouda vydržela, že se na ně nesesypala, byl zázrak.*“³²⁶ Musel to být tedy velmi smutný pohled na pamětníky, kteří se přišli s divadlem rozloučit a nostalgicky zavzpomínat, při jeho asanaci. Činohra se tedy musela přesunout. Nové sídlo Mahenova divadla si vytvořila v bývalém kině Morava na Lidické ulici.

Podhorského návrat v polovině 50. let znamenal novou naději na pozvednutí stagnující činohry. Což se díky jeho dramaturgickému programu psychologického realismu i povedlo, ale pouze částečně. Nejvíce povedenou byla inscenace *První den sváteční* od tureckého avantgardního dramatika Nazima Hikmeta. Ale to byl jen dílčí úspěch k novému nádechu, jakož tomu bylo u dalších her. Činohra byla v krizi příliš hluboko. Bylo jasné, že je třeba přistoupit na celkovou dramaturgickou i souborovou

---

³²⁵ BUNDÁLEK 1969, s. 248.

³²⁶ ZAVADIL 1934, s. 110.

reorganizaci. To však vytvořilo určitou rozšiřující se propast mezi částí činoherního souboru a Podhorským, která jej nakonec donutila k odchodu. V té době již v činohře vedle Vlasty Fialové působili i další herci, jako Oldřich Celerýn, Josef Karlík či Helena Kružiková. Na přelomu 50. a 60. let však přišel velký zvrát, a to v podobě nástupu tří velkých divadelnických postav pasovaných do činoherních spasitelů. Byli to: režisér Evžen Sokolovský, dramaturg Bořivoj Srba a šéf celého souboru Miloš Hynšt. Umělecká orientace se tehdy stočila k avantgardě a politickému divadlu. Činohra se začala zaměřovat na díla Bertolta Brechta, Erwina Piscatora či Vladimira Majakovského.³²⁷ Bylo započato hledání nových uměleckých cest a prostředků k vyjádření subjektivity postav, vtažení diváka do děje, a tak i k bližšímu vztahu a kontaktu herců a publika. V 60. letech vystoupali na scénu herci nové generace, jako Miriam Hynková, Líbuše Geprtová, Václav Postránecký či Ladislav Lakomý.

Významnými inscenacemi vrcholného období, které představovala 60. léta, byly: *Mlynář ze Sanssouci* (1960; Peter Hacks), *Robespierre* (1960; Romain Rolland), *Kavkazký křídový kruh* (1961; Bertolt Brecht), *Totální kuropění* (1961; Ludvík Kundera), *Hamlet* (1963; Shakespeare), *Matka Kuráz a její děti* (1964; Brecht), *Ďábel a Pánbůh* (1964; Jean-Paul Sartre), *Pronásledování a zavraždění Jeana-Paula Marata* (1965; Peter Weiss). Jedinečnou byla *Komedie o umučení* (1965) od Jana Kopeckého, vycházející z barokní lidové tradice pašijových her, a v níž si Vlasta zahrála jednu z hlavních rolí, Pannu Marii. Dále bychom mohli ještě uvést *Play Strindberg* (1969; Friedrich Dürrenmatt), *Král Lear* (1969; Shakespeare) a *Tartuffe* (1970; Molière).

Vedle tohoto ústředního proudu, který představovala činohra Státního divadla, se taktéž jako v mnoha městech v Československu vytvořilo v Brně mnoho divadelních uskupení, z nichž nejvíce stojí za zmínku Městské (později Krajské) oblastní divadlo, které vzniklo v roce 1949 sloučením komorního Svobodné divadlo se zájezdovým Středomoravským divadlem. V roce 1954 se opět přejmenovalo na Divadlo bratří Mrštíků. Uměleckým programem přešlo od komorních her k lidovému a politickému divadlu. Nejvýznamnějšími osobnostmi tohoto divadla byli režiséři Zdeněk Dopita (ředitel), Ladislav Panovec, Libor Pleva, Antonín Kurš, Evžen Sokolovský a dramaturg Bořivoj Srba. Z inscenací můžeme uvést Tolstého *Křížové cesty*, Brechtova *Dobrého člověka*, Čapkovo *RUR* či Nezvalovu *Manon Lescaut*. Divadlo svou kvalitou směle

---

³²⁷ BUNDÁLEK 1969, s. 248–249.

konkurovalo Mahenově činohře.³²⁸ Vedle zde existovaly další dvě scény: Městské divadlo mladých³²⁹, Satirické divadlo Večerní Brno³³⁰.

Rok 1965 byl pro Mahenovu činohru zásadní ještě z jiného důvodu. Byla dostavěna nová divadelní budova v parku na Kolišti, což bylo bráno jako akt dovršení starých tužeb po novém českém divadle. Bylo rozhodnuto, že se stane novým Janáckovým divadlem a sídlem opery a baletu. Členům činohry byla oznámena radostná zpráva, že jim bude přidělena operou a baletem opuštěná budova Na hradbách, což činohra přijala se zřejmým nadšením. Na podzim toho roku nastalo období velkých souborových přesunů, které jako by připomínaly scénu z Podskalského filmu *Kulový blesk*. Opera opouští budovu Janáčkova divadla /Na hradbách/ na Malinovského náměstí a stěhuje do nové budovy Janáčkova divadla na Kolišti. Činohra se přesouvá z Mahenova divadla v Lidické do budovy Na hradbách. Divadlo bratří Mrštíků se přesouvá do činohrou opuštěného divadla v Lidické ulici, které sídlilo v budově na Jakubském náměstí, jež se stává scénou Satirického divadla Večerní Brno, které do té doby nemělo vlastních prostor.

Přemístění se do budovy Na hradbách, která se stala Mahenovým divadlem, jak je známe dodnes, byl pro činohru velmi významný, a samotný slavnostní přesun, který se odehrál 25. září 1965, se nám dochoval i v dobovém tisku. Tento den byl významný i pro jednu členku souboru, pro Vlastu, která stála v čele celého průvodu. Radostné vzrušení, které ten den všechny provázelo, není třeba komentovat.

„Radostný vstup do ‚nové‘ budovy oslaví herci Mahenovy činohry spolu s Klubem přátel akcí ‚Dobývání HRADEB‘. Kostýmovaný průvod soustředěný kolem vozu ze hry Matka Kuráž (vůz bude řízen představitelkou titulní role hry Vlastou Fialovou), připomene hry, které má činohra právě na programu. Průvod půjde kolem památných míst, kde se v minulosti divadlo hrálo: kolem místa, kde kdysi stávalo divadlo na Veverí (zde uvítají průvod za sloužilí umělci, kteří před lety tvořili jádro hereckého souboru: národní umělkyně Jarmila Urbánková, zasloužilá umělkyně Zdeňka Gräfová, Jarmila Kurandová, Rudolf Walter a snad i další, pokud jim to zdravotní stav dovolí), kolem Besedního domu – a pak už bude následovat slavnostní šturm na HRADBY.

Věříme, že Brňané nepromeškají příležitost účasti v průvodu vyjádřit svůj vztah k brněnskému divadlu. Hezké počasí je objednáno – a tak všichni pomozte dobývat HRADBY! Začátek zítra, v sobotu v 17.30 hod.; sraz u divadla na Lidické ulici.“³³¹

---

³²⁸ BUNDÁLEK 1969, s. 250.

³²⁹ Existující v letech 1945–1964. Od roku 1955 přejmenováno na Divadlo Julia Fučíka. Sloučeno s Divadlem bratří Mrštíků v roce 1964.

³³⁰ Divadelní soubor fungující v letech 1959–1992.

Další článek nám popisuje podrobněji slavnostní den brněnské činohry: „... *postarala se o pravý komediantský divadelní svátek, který v přeplněném veletržním městě vyburcoval desetitisíce diváků, že sotva stačily ulice. V sobotu o půl šesté byla z dosavadního sídla Mahenovy činohry na Lidické ulici svržena stará firma a nesena slavnostně v čele velkého alegorického průvodu všech členů činohry a tisíců milovníků divadla. Vpředu jel vůz z Brechtovy Matky Kuráže, za ním kapela, zbrojnoši, lid z Marata, dvorní dámy, pochodně, světla, komparsy, vše v kostýmech současného repertoáru brněnské činohry. (...) Napěchovanými ulicemi se průvod ubíral před budovu bývalé Janáčkovy opery Na hradbách, kde za bojového pokřiku, recitování bojových veršů a provolávání hesel byly vypáleny dělové salvy a dobývána budova velebné Thálie. Konečně byla dobytá, rozzářily se reflektory a herci nadšeně vtrhli do prostor a obsadili balkón, odkud jejich vojevůdce pronesl svůj státnický projev vítězů, kteří dobyli konečně – po osmdesáti letech – svůj důstojný vlastní stánek. Vztyčili na průčelí název ‚Mahenova činohra‘ a krátce nato se tu zvedla opona nad prvním představením v samostatné činoherní budově – sehráli Dürrenmatova Romula Velikého...“³³²*

Angažmá jako srdeční záležitost

Jak napovídá název této podkapitoly, Vlasta ve svém rodném Brně již zůstala a zapustila zde své kořeny a zůstala mu věrná. Samo město bylo její srdeční záležitostí. A také měla důvody proč zde zůstat, měla zde své rodiče, a jak ukázala její rozvíjející se divadelní kariéra i spoustu krásných her, ve kterých ztvárnila velmi často i hlavní role. A k tomu všemu zde byl i ten její silný patriotismus. Ale zpočátku zřejmě i určitá zvědavost. Zvědavost zda je již dostatečně vyzrálá, zkušená a otrkaná oblastním divadlem. Zvědavost, zda po kvalitativní a umělecké stránce na to má, získat si své místo v ansámblu činohry tak významného divadla, jakým bylo to brněnské. Zvědavost, zda na ní budou stále hledět jako na prominentní dítě operního inspicienta či na zkušenou herečku, která má v té době za sebou již i filmové role. Zvědavost, jaké role jsou pro ni v tom Brně připravené. A jak budoucnost ukázala, byly to hry skutečně zajímavé. Ukončila tedy své olomoucké angažmá a rozjela se zpět domů, do svého rodiště i nového působiště. Poděkujme tedy řediteli Podhorskému, který Vlastu přemluvil k návratu. Pro Vlastu nastalo o prázdninách období prvních zkoušek.

„V roce 1950 jsem přišla do Brna. První radostné překvapení jsem zažila, když mi byla přidělena šatna, ve které se kdysi připravovala na jeviště moje maminka. A tak jsem v Brně dodnes, však jsem taky ‚rodilá Brňák‘ a toto město mi přirostlo k srdci.“

---

³³¹ Archiv divadelního odd. Moravského zemského muzea v Brně. Recenze ND v Brně, rok 1965. „Činoherci ztékají HRADBY“ z 24. IX. 1965.

³³² Archiv divadelního odd. Moravského zemského muzea v Brně. Recenze ND v Brně, rok 1965. Jaroslav Procházka: „Děla dobývala hradby Brna“ Lidová demokracie, Praha, 29. IX. 1965.

*Moje první role? Anička v Jarišově hře ‚15. březen‘. I na svého partnera si dobře vzpomínám. Byl jím Martin Růžek.*³³³

*Další úloha byla kněžna v Jiráskově ‚Lucerně‘. Tato postava mne provázela po celý život. Hrála jsem ji v Opavě, v Olomouci a také v Brně. (...) Když mne šéf Podhorský lákal do Brna na role, tak řekl: ‚První roli, abys ses uvedla, co nejlépe, bude kněžna v Lucerně.‘ ‚Ježíši Kriste, to snad ne! Tu nechci ani vidět.‘*³³⁴

Zde se nyní pozastavme nad postavou Jiráskovy kněžny, kterou jak sama Vlasta uvedla, tolikrát ztvárnila. Což byla skutečně pravda. Pokud jde o Brno, zde ji ve skutečnosti ztvárnila s přestávkami třikrát dvakrát v roce 1950 a poté v roce 1954, a k tomu připočteme televizní inscenaci z roku 1967. Obtíž však nastává s archivním doložením kněžny v prvních dvou angažmá, v Opavě a Olomouci. Ve výpisu her opavské činohry v sezóně 1948/49 se *Lucerna* mezi premiérami nastudovaných her neobjevuje. Možným vysvětlením tedy je, že byla uvedena již v některé z předešlých sezón, a Vlasta si ji dotačně nastudovala, buď jako jí přímo jí udělenou roli či v alternaci. Podobně tomu je i v případě Olomouce, kde se sice objevuje *Lucerna* režírovaná Rudolfem Kulhánkem na divadelních plakátech sezóny 1949/50³³⁵, ale Vlasta mezi účinkujícími uvedena není. Mohla tedy rovněž kněžnu nastudovat v alternaci, která se do plakátů neuváděla, pokud přímo ve hře v daný termín nehrála.

V prvních nastudováních *Lucerny* v brněnském angažmá v roce 1950 nastal problém, že při nich bylo užito těžké Stanislavského metody, jakož i u dalších her.³³⁶ Navíc vše podléhalo duchu a přání doby, kdy v Československu vládl komunismus toho nejtvrďšího zrna, který na aristokracii nazíral jako na zhýralé škůdce společnosti. A tak měla také Jiráskova spravedlivá kněžna vystupovat. Obecenstvu měla být plně demonizována. Bylo štěstí, že první inscenace této hry neměly dlouhého trvání. Reputaci a šlechtnost kněžny zachránilo až Podhorského nastudování v roce 1954.

Takové byly Vlastiny začátky na jevišti divadla na Veveří (i Na hradbách). V následujících letech se začínala Vlastina kariéra plnohodnotně rozjíždět stoupat vzhůru, když získávala většinou hlavní role v opravdu krásných klasických hrách. Které jí mnohdy seděly jako by byly přímo šity pro ni. S postavami se snažila co nejvíce sžít, splynout s nimi (zde máme trochu Stanislavského metody), skrze subjektivní podání se snažila vyjádřit jejich přirozenost a autentičnost. Mezi její herecké kolegy řadíme

³³³ Vojín Pepík Bláha

³³⁴ GRUMLÍK 1996, s. 30 a 31.

³³⁵ SOKA Olomouc, M8-22, Sbírnka plakátů C; 1949.

³³⁶ ŠORMOVÁ a kol. 2000, s. 351. Kornijčuk: Velká láska (1951), Zápotocký/Nezval: Bouřlivý rok (1951).

Jindřicha Lokšu, Martina Růžka, Boleslava Ročku, Oldřicha Celeryna, Oldřicha Vykypěla, Mílu Myslíkovou, Vlastu Chramostovou, Miriam Hynkovou a další, z nichž mezi nejbližší herecké přátele patřili Josef Karlík, Štěpán Zemánek, Josef Srch, Rudolf Jurda, Stanislav Zindulka, Zdeňka Gräfová, Marie Pavlíková, Helena Krtičková, Jarmila Kurandová či Helena Kružiková. S nimiž si užila spoustu legrace, jak na jevišti, v zákulisí, tak i zájezdových představeních a civilním životě.

S mnohými těmito herci a přáteli začínala nejdříve na rolích mladých, nezkušených, nevyrovnaných dívek, hledajících lásku a samy sebe, mladých dam i služebných, ale jak jsme se dozvěděli výše i po porozumění a spravedlnosti toužících ženách, jak dokázala v roli mladé kněžny. Charaktery rolí se s postupem času začaly měnit, umělecký vývoj se přece nedá zastavit. A to zejména příchodem nových režisérů a dramaturgů, kdy se začala zaměřovat mnohem více na psychologii postav, která měla být divákům odhalena či někdy zůstat skryta v tajemnu. Dramaturgie se rovněž pustila i do politických her, a také epického divadla, spojeného se jménem německého dramatika Bertolta Brechta. Nejvýraznějšími hereckými osobnostmi brechtovského stylu tehdy byli Josef Karlík, Rudolf Jurda a Vlasta Fialová. Léta šedesátá znamenala pro herečku uměleckého hlediska skutečnou zlatou éru. Studovala samé výrazné role, kde mohla projevit, jak svůj jemný cit, tak i svůj temperament rázných žen. Stala se ženskou hereckou ikonou brněnského divadelnictví.

K významným hrám, ve kterých dokázala předvést svůj talent a krásu, uplatnit své zkušenosti, a také se na nich dále umělecky vyvíjet, patřily: *Strakonický dudák* (1951), *Tartuffe* (1953), *Puškin* (1954), *Gazdina roba* (1954), *Případ X* (1955), *Zkrocení zlé ženy* (1955), *Othello* (1956), *Caesar a Kleopatra* (1956), *Aristokrati* (1958), *Srpnová neděle* (1958), *Radúz a Mahulena* (1960), *Mlynář ze Sanssouci* (1960), *Kavkazský křídový kruh* (1961), *Pygmalion* (1961), *Totální kuropění* (1961), *Tvrdohlavá žena* (1961), *Tři mušketýři* (1961), *Zmoudření don Quijota* (1962), *Hamlet* (1963), *Herkules a Augiášův chlév* (1964), *Matka Kuráž a její děti* (1964), *Ďábel a Pánbůh* (1964), *Komedie o umučení* (1965), *Děvka z města Théby* (1967), *Čarokrásná ševcová* (1967), *Hrátky s čertem* (1968), *Zavraždění sv. Celestiny* (1969), *Play Strindberg* (1969).

Pokud bychom měli vybrat ty skutečně stěžejní role, jednalo by se určitě o psychologicky vykreslenou Dorotku ze Strakonického dudáka, temperamentní Kateřinu

ze Zkrocení zlé ženy, přitažlivou egyptskou královnu z Caesara a Kleopatry, drsnou Soňu z Aristokratů, procítěnou Věru Mixovou³³⁷ ze Srpnové neděle, prostořekou Lízu Doolítlovou z Pygmalionu, šansoniérku z Totálního kuropění, kde Vlasta uplatnila i své hlasové nadání, vznešenou královnu Gertrudu z Hamleta, Matku Kuráž, za níž Vlasta obdržela v roce 1964 titul „Zasloužilá umělkyně“. A jako poslední by mohla být uvedena lidsky božská Matka Marie z Komédie o umučení.

„Brno, Brnečko! Krásná doba a ještě krásnější práce. Hrála jsem v divadle velmi krásné role. Točila jsem jeden film za druhým, účinkovala jsem v rozhlase, byla jsem prostě jedna z nejaměstnanějších hereček. Co jsem si mohla ještě více přát?“³³⁸

---

³³⁷ Archiv Národního divadla v Praze. Tylovo divadlo 1960 I. Mixovou si zahrála taktéž jako host v pražském Tylově divadle, což nám dokazuje program se soupisem herců, kde jest uvedena 10. ledna 1960.

³³⁸ GRUMLÍK 1996, s. 53.

9. Portrét od Viléma Rosegnala z konce 50. let.

Tucet děl Vlasty
Fialové

Divadelní role

„Je to přece kouzelný pocit, když herec na jevišti cítí, že je to publikum, které mu pomáhá prožívat jeho roli, sleduje každé jeho slovo, pohyb i gesto. Pak ještě vědomí, že herec má nad diváky zvláštní moc: Dovede lidi rozesmát, rozplakat a několikrát se mi již stalo, že na konci představení lidé vstali a potleskem vyjádřili hercům díky. To je ta největší odměna, které se může kumštýři při jeho tvorbě dostat.“

- *Vlasta Fialová*

Lucerna

„Ah, tu je můj světloň.“

Autor: Alois Jirásek (1851–1930)

Rok vzniku: 1905

Premiéra: 22. září 1950 (První inscenace)

Derniéra: 31. říjen 1950

Premiéra: 15. listopad 1950 (Přepracování inscenace)

Derniéra: 1. červen 1952

Režie: Miroslav Janeček, Jaroslav Novotný

Výprava: Jiří Procházka, Miloš Tomek

Hudba: Antonín Balatka

Děj:

Báchorka z venkovského prostředí 18. století. Na jedno ze svých zděděných panství se chystá dorazit mladá kněžna se svým dvorem. Panství spravované panem vrchním se na příjezd kněžny úpěnlivě připravuje, všichni poddaní ze širokého okolí mají povinnost přijet vzdát vrchnosti hold.

Mušketýr přináší vzkaz o vzácné návštěvě i do svobodného mlýna na samotě, v němž žije mlynář Libor s babičkou, schovankou Haničkou a sekerníkem Brahou. Mlynář, který má s vrchností spor o své dědictví, starou lípu, kterou chtějí porazit, však nehodlá uposlechnout rozkazu vzdát hold, a ani pustit Haničku jako družici. Mušketýr je tedy odbyt. Navíc mají ve mlýně plno starostí s vodníkem Michalem, který je slepě zamilovaný do Haničky a rád zastavuje mlýnské kolo.

Objevuje se zde několik dalších vedlejších postav jako učitelský spomocník Zajíček, který chce získat místo kantora, aby se mohl oženit se svou milou Dorničkou, proto vidí v příjezdu kněžny šanci na své povýšení. Sepíše tedy pokornou supliku a rozhodne se, že společně se svým hudebním ansámblem, ke kterému patří Sejtka, Zima a Klásek, pro ni na zámku zahrají kasací, po níž jí supliku předá. Při návštěvě mlýna upozorní mlynáře na příchod pana vrchního osobně. Na scénu však vtrhne Klásková, která hledá svého muže, poněvadž věří svým kartám, že si její muž někde namlouvá jinou známou. Mezitím snese Hanička z půdy starou lucernu, kterou když babička uvidí, zhrozí se a poví jí příběh, o tom, že ač svobodný mlýn leží na něm břímě povinnosti, již od mlynářova děda, že pokud se vrchnost rozhodne jít na nedaleký lesní zámeček u jezírka, je mlynář vždy, ač v poledne či o půlnoci, povinen vrchnosti svítit jako doprovod s touto lucernou.

To bezostyšným způsobem připomene mlynářovi vrchní po svém příchodu do mlýna, když ani on sám s mlynářem nehne. Připomene mu, že rozbitím lucerny někým jiným, než rukou vládce panství, povinnost nezaniká. A také, že Hanička jako sirota patří vrchnosti, a tudíž je povinna jít a vítat kněžnu. I přesto se však mlynář nehodlá podřídít, a Hanička také ne.

Na zámku se tedy již chystají na slavné uvítání paní kněžny. Vrchní se snaží na vše dohlédnout, aby vše proběhlo jak má. Snaží se naučit svou uvítací řeč, plnou kýčovitých vět, ale příliš se mu nedaří. Mezitím je však vrchnímu oznámeno, že do zámeckého parku již dorazil nějaký vznešený pár, nicméně tomu nepřikládá důležitost. I Zajíček se svým ansámblem je vypoklonkovan. Všichni jsou nakonec zaskočeni ranami z děl ohlašující, že kněžna již přijíždí. Ještě více jsou však překvapeni, když kočár dorazí prázdný, a že kněžna již kyne rukou z okna trůnního sálu. Tím vznešeným párem v parku byla totiž sama kněžna s hrabětem, svým nejvyšším dvořanem. Všichni poddaní se nahrnou do síně, kde se všichni klaní a vyjadřují úctu. Rychtář Kroužilka přednášející svůj koktavý vinš je vrchním nakonec přerušen, s omluvou a stížností, že měl řečníka, ale ten vzpurně odmítl přijet vzdát slávu, což u kněžny vzbudí velkou pozornost, že si toto někdo dovolil. Vrchní zmíní povinnost spojenou s lucernou a posvěcením do lesního zámečku, což způsobí ještě větší kněžnin dychtivý zájem. Ten vzbudí naopak nepříjemné podezření u hraběte, který se začne vrchního vyptávat stranou.

Cestou k mlýnu potkají hrabě s vrchním Haničku, jíž je hrabě okouzlen, což ho více přiměje k rozhodnutí mlynáře pokorit a Haničku odvést. U mlýna jsou však překvapeni samotnou kněžnou, která chce na vlastní oči vidět onoho vzpurného mlynáře. Rozkazy na něj neplatí, až na jeden, když kněžna rozkáže dojít pro lucernu. Všichni jsou překvapeni, když se kněžna rozhodne jít v nočních hodinách k lesnímu zámečku, o to víc, že sama jen se svým světloňosem.

K zámečku směřují před kněžnou a mlynářem i Zajíček s ansámblem, překvapit kněžnu a zahrát jí kasací. Také Hanička, která utekla nedlouho poté ze mlýna, vodník Michal, který jí pronásleduje. A nakonec Klásková, která opět hledá muže. Všichni se postupně v určitou chvíli zastaví u oné staré lípy. Zajíčka a společníky zde vyděsí hejkal, díky čemuž zde ztratí svou supliku, kterou poté najde kněžna s mlynářem, při jejich galantní chvilce odpočinku. Poté se pod lípou objeví i vodník Michal, který tu čeká na Haničku, ve tmě však potká Kláskovou, která jej zkrotí po svém. Cestou k zámečku jí prozradí, že vyslechl u lípy rozhovor, že se hrabě s vrchním a pacholky chystají porazit lípu. Samota kněžny a mlynáře je tedy nakonec vyrušena muzikanty a Kláskovou, která mlynáři vše vyloží, a ten nařkne kněžnu ze lsti. To však ona odmítá a ospravedlňuje se, že o ničem netušila.

Závěr děje se odehrává u lípy. Nedlouho před tím se setkají Hanička a Zajíček, který zde hledá svou supliku. Po chvíli však slyší blížící se hlasy. Jdou si pro Haničku. Již ví, že je pozdě, avšak v té chvíli se vynoří z lesa víly tančící okolo lípy, která se najednou otevře. Hanička vstoupí, a za ní se lípa opět zavře. Víly zmizí. Chvíli na to dorazí vrchní s pacholky vedoucí spoutaného Brahu. Najdou zde Zajíčka, kterého začnou vyslychat, kam se Hanička schovala. Ten však neprozradí, a tak je vrchním zbaven svého místa učitelského spomocníka. V pravou chvíli však vbíhá na scénu mlynář, který osvobodí Brahu, a společně začnou lípu bránit. Z lesa vyjde hrabě udiven, že již není po všem. Nastane však to co nikdo nečekal, koruna lípy zazáří, kmen se otevře a Hanička vystoupí. Všichni oněmi.

Vzápětí přichází na scénu kněžna, která již vše pochopila, jak se věci mají. A proto, aby si získala zpět důvěru mlynáře, uchopí lucernu a rozbije ji o zem, tím je mlýn zcela osvobozen

od veškeré povinnosti. A svou důvěru si opět získá. Zajíčka nakonec jmenuje kantorem. Mlynář si nakonec ochránil svou lípu i Haničku. I ta kasací se zahrála, ve mlýně.

Role: Kněžna

Charakteristika role:

Je mladou, vznešenou a zřejmě i sličnou a vzdělanou šlechtičnou, která čerstvě podědila mnohá panství po svém otci, a tak musí objíždět všechny své pozemky, s čímž je spojeno i to, že musí přijímat hold, musí potvrzovat práva, a stále něco musí, což ji neskonale unavuje a nudí. Proto si neváhá někdy z poddaných ztropit žert. „*Už jsem přijela! Už jsem tu, už vítají, haha – prázdný kočár.*“

Když však uslyší o vzpurném mlynáři, ihned ji to upoutá, poněvadž je zřejmě jediný, kdo se toto vůči ní opovážil a dokázal tak svou sílu, že se jen tak před někým nepokoří. A to ji přitahuje. Proto, aby ukojila svou zvědavost, se vydá sama do mlýna, aby uzřela konečně někoho, kdo jí pohlédne do očí, když se setkává neustále s poddanými, kteří se před ní klaní, hrbí a hledí tak do země. Když dojde k mlýnu, kde potká hraběte s vrchním, předvede, že i ona umí poroučet a jako jediná mlynáře i zkrotit, když rozkáže přinést lucernu. „*Ale v jednom poslechneš. Lucernu přineseš. (...) Lucernu přines, jak tvá povinnost. (...) Ah, tu je můj světloňoš (k dvořanu) a Dafnis. Shluší mu to i v té službě.*“

Během společné noční cesty k záměčku však nechá mlynářovi nahlédnout do své duše. Ukazuje, že pod slupkou šlechtičny se nachází mladá žena, která se snaží dostat ze zlaté klece nudy a všednosti knížecího dvora. Umí naslouchat přírodě. Má ráda venkov. Touží po neznámém, po tichu a klidu. Umí být jemná a křehká, neumí jen poroučet, ale i prosit či žádat, což mlynáře překvapí. Stejně tak i její odvaha, když neváhá vykasat si sukni přeskákat mokřinu přes kameny.

MLYNÁŘ: *Mám svítit až k záměčku.*

KNĚŽNA: *Dál, do záměčku byste mi neposvítit, tam byste mě už nedovedl?*

MLYNÁŘ: *Když byste neporoučela –*

KNĚŽNA: *Ah, vaše právo! Ale kdybych si jen přála, jen žádala –*

MLYNÁŘ (ochotně):

Ano, paní kněžno.

KNĚŽNA: *To je rytířské, zvláště když pospícháte.*

MLYNÁŘ: *Já bych nespíchal, je krásně – ale doma –*

KNĚŽNA: *Ah, přece máte strach.*

MLYNÁŘ (jako popíchnut):

Nemám. Zůstanu, jak si přejete.

KNĚŽNA: *To ráda slyším. A netřeba pospíchat. Je tak krásně. (slastně se přichoulí) Tak povídejte.*

Touží po neznámém. Proto už od doby, kdy o mlynáři slyšela poprvé, se s ním toužila setkat. Mezi kněžnou a mlynářem je cítit lehká přitažlivost či jiskření z poznávání toho druhého. Ze strany kněžny je to dokonce silnější. To dokáže i u lípy, když se k němu přiblíží na velmi krátkou vzdálenost. Ráda poslouchá jeho hlas, když vypráví při svitu měsíce a světla lucerny. Přitahuje jí jeho přímočarost a statečnost, že jí dokáže říct pravdu do očí, že lid není spokojen, tak jak si ona myslí, že je spíše ustrašen. Je pro ni urostlým rytířem beze zbroje a titulu. Proto se začne chovat jako antická princezna Chloé vábící svého Dafnise. Chce jej opít slovy o novém a lepším životě u dvora. Žádá jej, aby ji následoval a stanul po jejím boku. Mlynář se začne bát, začne se bát samotné kněžny, začne se bát o to, co by spíše mohl ztratit, než získat. O mlýn, lípu a o Haničku, svou Nomiu. Vše však utne Klásková, když mu před zámečkem oznámí, že se chystají porazit lípu. Po nařčení, že se účastnila oné lsti, která má posloužit k poražení lípy, u níž se mají dle vrchnosti scházet rebelanti, se cítí dosti dotčená a ukřivděná. „*To klid tajuplné samoty! Můj sen! Ó, srdce lidské, neklid jsi. Mír prchá všude, jak se ozve jen tvůj tep. Ta cesta měla být mu zkouškou, trestem, a já sama jsem trestána. Co si o mně myslí! Do čeho mne ti služební horlivci zavedli. Abych byla v nenávisti. To za ten sen –*“

Svou nejšlechetnější vlastnost si však uchovala až na závěr příběhu, když rozbije lucernu, čímž osvobodí mlynáře, a zachrání lípu před poražením, aby nebyl zničen cít a úctyhodný symbol zdejšího lidu. Zde se ukáže jako spravedlivá.

KNĚŽNA (k vrchnímu a dvořanu):

Již chápu, rozumím, co vy jste měli znát a neznali, neb znali a přece rušili. Ten strom tu je city lidu, jeho úctou a věrností posvěcený. Nikdo se ho ve zlé vůli už ani nedotkniž! Co jste hodlali, byla svévole, a mně jste zle posloužili. (K mlynáři, ukazujíc na lípu.) To vaše právo a právem zůstane. Zůstal jste mu věrný. Mně jste nevěřil. (Vezme od Žána lucernu.) Hle, jak tuto lucernu rozbívím a tím na věčné časy ruším vaši poddanost, tak pravda je, že jsem o těch úkladech nic nevěděla. (Uhodí o zemi lucernou, která se rozbije.)

MLYNÁŘ: *Ted' věřím, paní kněžno, a vděčně budu vzpomínat.*

Další role a obsazení:

Neznámé

Vlastiny vzpomínky:

„Svou kněžnu jsem nenáviděla ještě z jiného důvodu. Když jsem jí poprvé v Brně hrála, režisér, v rámci přehodnocování klasiků, popisoval, jak k této aristokratické postavě přistupovat: ‚Viš, to je taková milionářská holka s raketou, sprostá a drzá, která musí mít všechno, co si zamane.‘

Celá vyděšená jsem si říkala: ‚Krucí, jak to z té kněžny udělám?‘ Tak jsem mluvila na půl úst, i když se mi to přičilo a bylo to strašně proti srsti. Vždyť podle Jiráska byla kněžna docela lidská a dokonce spravedlivá. Copak já ji můžu hrát jako degenerovanou senilní postavu? Můj pan režisér mi pomáhal, vytvořit si o té kněžně, která byla samozřejmě protisocialistická, asi takovou představu: ‚Víte to je taková degenerovaná šlechtična, která žila

ve Vídni a má všelijaké dědičné nemoci i pohlavní choroby, které jí lezou na mozek.‘ Tak jsem se tedy musela přiblížit režisérovi představě. Malovala jsem si kruhy pod očima, líčila propadlé tváře (bylo mi tenkrát dvaadvacet), a již jsem měla strach, že si budu muset začerňovat zuby, které by mi mohly třeba po venerické chorobě vypadat. Ještě dnes mi běhá mráz po zádech, když si vzpomenu, jak mi dával za vzor Baťovu dceru, a jak jsem měla mluvit pražským zpěvným přízvukem. Jeho režijním záměrem bylo udělat z kněžny ‚fracka‘. Inscenace byla po několika reprízách předělána jiným režisérem, taktně zamlčím jméno. Ten měl o kněžně ještě jinou představu. Viděl v ní zhýralou aristokratku, která pohrdá celým světem. Moje mluva musela být unylá, artikulace povrchní – mluvit jen na ‚půl huby‘, tak jak se říká v herecké terminologii. Moje maminka se zděsila a starostlivě mne nabádala: ‚Mluv aspoň tak, aby obecnstvo vědělo, o co se vůbec jedná a o koho jde!‘

*Z těchto obav mne pan šéf Podhorský naprosto vyvedl, a já byla opět tou kněžnou s noblesou, snažící se sjednat spravedlnost.*³³⁹

Zajímavosti:

- Role kněžny z Jiráskovy Lucerny by měla být považována zřejmě za tu nejčastěji hranou v celé Vlastině herecké kariéře. Ztvárnila ji dle vzpomínek v Opavě i Olomouci, o čemž bohužel nemáme přímých písemných důkazů. V Brně dvakrát v sezóně 1950/51 a jednou v 1954/55. Naposledy v televizním zpracování v roce 1967.

---

³³⁹ GRUMLÍK 1996, s. 30–31.

10. Kněžna v *Lucerně*, počátek 50. let

Aristokrati

„A potom se votrávím kokainem. Já chci zajít na koks.“

Autor: Nikolaj Fjodorovič Pogodin (1900–1962) / **Překlad:** Václav Prokůpek

Rok vzniku: 1934 Hra o čtyřech dějstvích.

Premiéra: 1. listopad 1958

Derniéra: 4. prosinec 1959

Režie: Miroslav Seeman

Výprava: Alois Vobejda

Děj:

Odehrává se v sovětské gubernii Karélie, přesněji v pracovním lágru u Bílého moře, do něhož jsou umístěni příslušníci z kruhů, jak provinilé inteligence a studovaných odborníků, lumpenproletariátu, tak i bývalé aristokracie carského Ruska. Hlavním cílem jejich uvěznění je náprava jejich aristokratického chování a nechtu pracovat. Proto jsou umístěni na stavbu bělomořského průplavu.

Na počátku jsou Serjožkinem trestanci nastupující k výkonu trestu shromážděni na velitelství tábora, kde se seznamujeme s prvními hlavními postavami. Inženýr Jurij Nikolajevič Sadovskij, uvězněný jako oběť systému za sabotáž v jeho institutu, se kterou neměl nic společného. Při nahlašování svého jména jej o tabatěrku okrade zlodějček Limon. Jeho kořist mu však dlouho nevydrží, protože ji musí odevzdat člověku, který si ji od něj vyžádá, a kterého dobře zná. Je jím drsný Kosťa Kapitán vlastním jménem Konstantin Kostantinovič Doročov, zloděj, notorický lhář, gauner s nechtu k jakékoli práci. Kapitán se zde setkává se svou známou, Soňou, která je respektovanou osobou u ženského osazenstva tábora. Oba dva touží po útěku, ale dobře vědí, že je nerealizovatelný.

Kapitánova drsnost zajistí, že si u ostatních trestanců vydobude respekt vedoucího, který nejde pro ránu či příškrčení daleko. Chlapi rádi hrají karty, rádi se sázejí, o boty, ale i o ženy, o kusy jejich oblečení i jejich lásku. Sázka o Margaritu Ivanovnu později přivede do zostřené vazby i Kapitána.

Vedoucí tábora Gromov pověří Sadovského technickým vedením práce na průplavu. K němu je přidělen konstruktér Botkin, jehož sem přivedl jeho šlechtický původ a kontrarevoluční smýšlení. Ač jsou přátelé, velmi často se vzájemně obviňují z loajality vůči vedení, což ale oba sami popírají.

Své zastoupení mají v táboře i ženy. Vedle skupiny pracujících trestankyň, jsou zde i kriminálnice, které umějí zasadit úder pěstí či vědí kam správně bodnout nožem. Společně se Soňou se zde objevují postavy Niny, Ňurky a Tetované. A také náboženské fanatičky Fefely, která podpálila celý kolchoz. Mezi Kapitánem a Soňou vládne vzájemná náklonnost. Přesvědčí

ho, aby jí sehnal vodku. Kapitán tedy nakonec mazaně okrade šmelinářku, tak i Sadovského o balík s jídlem. Dopisy s fotografií od jeho matky mu však vrátí.

Vedením jsou nepracující trestanci přisvědčováni, aby na stavbě průplavu spolupracovali. Jejich nechuť však někdy dosahuje takových rozměrů, že Kapitán dokáže pobodat sám sebe, jen aby nemusel pracovat. Postupem času však i ti nejzatvrzelejší pracovní sabotéři začínají přicházet na to, že si práci mohou zkrátit délkou trestu. Po zotavení je Kapitán postaven před těžký úkol, musí přesvědčit zbytek „aristokratů“, aby pracovali společně pod jeho vedením na minérských pracích trháni skal. Setkává se s překvapením dokonce i nepochopením, ale jeho respekt u trestanců mu přispěje k tomu, že souhlasí a začnou pracovat.

Nakonec pracují všichni, i ti kteří původně nehodlali: Kapitán a jeho muži, Soňa s ženskou brigádou. Sadovskij a Botkin již práci cíleně nezdržují. Určený úkol je začne dokonce bavit. Muži a ženy mezi sebou dokonce soutěží v odvedené práci.

Na synovo pozvání dorazí Sadovského matka, která je překvapená jeho vedoucí pozicí. Při svém příjezdu se setká s několika trestanci, včetně Kapitána, u něhož rozpozná synovu tabatěrku. Tu však nedlouho po tomto setkání Kapitán Sadovskému vrátí. Vzniklo totiž mezi nimi přátelství se vzájemným respektem.

Kapitán naposledy zlodějsky klopýtne, když silně opilý ukradne ze Sadovského pracovní psací stroj, poté co byl jeho sekretářkou Margaritou Ivanovnou nařčen, že je zloděj. Proto ze msty stroj odcizí, což vyvolá po jeho vzorném chování zklamání u ostatních. Stroj sice vrátí, ale to jej od vazby neuchrání. Při následném útěku z lágru si vše rozmyslí a vrátí se ke Gromovovi, kterému vše objasní. Po dostavbě průplavu je všem udělena milost a vyznamenání.

Role: Soňa

Charakteristika role:

Mladá Ruska, která byla zatčena na Krymu. Již od počátku přemýšlí o útěku z tábora. Netouží se jakkoliv podílet na stavbě nějakého průplavu, a už vůbec ne pracovat. Mezi ženami má značný respekt, je takovou ženskou verzí Kostí Kapitána, proto mezi nimi divák může ucítit vzájemné sympatie, až milostné jiskření. Svými vzpomínkami nám předkládá svou temnou minulost, kdy jako obyvatelka Moskvy byla zdatnou zlodějkou, mající ráda alkohol, cigarety a tvrdé drogy.

SOŇA: *A já měla v Moskvě kožešinovou mantilu... Ňurko, přišij mi k blůze knoflíky. A já tu mantilu vyměnila za koks... Ňurko, přišij mi k blůze knoflíky, dyť už mi zbývají jen dva roky života. A potom se votrávím kokainem. Já chci zajít na koks.*

Je zhýralá, pyšná a paličatá. K ostatním trestancům se chová dosti drsně. Umí zatnout pěst k úderu. Vůči vedení tábora se chová značně provokativně, někdy až drze a pohrdavě. Ráda využívá své ženskosti a svádivých pohledů a řečí. Před velitelem Gromovem dokáže předvést i hysterickou stránku své povahy plné vzteku, kdy mu odhalí svou zlodějskou minulost, při níž docházelo i k úmrtím. Nakonec je však k práci přinucena, „pokazí“ se jí tak povaha, a poté se tedy ukáže i jako ženou cílevědomou, odhodlanou a pracovitou.

Další role a obsazení:

<i>Košťa Kapitán:</i>	Josef Karlík
<i>Sadovskij:</i>	Rudolf Krátký
<i>Gromov:</i>	Jaroslav Lokša
<i>Botkin:</i>	Oldřich Vykypěl
<i>Margarita Ivanovna:</i>	Jana Kuršová / Kalášková
<i>Serjožkin:</i>	Otakar Dadák
<i>Nina:</i>	Viola Javůrková
<i>Ňurka:</i>	Miroslava Jandeková
<i>Tetovaná:</i>	Jarmila Lázníčková
<i>Fefela:</i>	Miloslava Urbánková
<i>Limon:</i>	Václav Kyzlink
<i>Matka Sadovského:</i>	Jarmila Urbánková

11. S Josefem Karlíkem jako Soňa a Košťa Kapitán v *Aristokratech* (1958)

12. Soňa v *Aristokratech*

Pygmalion

„Na to se Vám vyflajznu...“

Autor: George Bernard Shaw (1856–1950) / **Překlad:** Frank Tetauer

Rok vzniku: 1912

Premiéra: 7. duben 1961

Derniéra: 19. květen 1965

Režie: Rudolf Jurda

Výprava: Josef Adolf Šálek

Kostýmy: Věra Fridrichová

Děj:

Londýn na počátku 20. století. Letní pozdní večer narušil silný a překvapivý liják, před nímž se několik Londýňanů se musí schovat pod portál katedrály sv. Pavla. Mezi nimi je paní s protivnou dcerou Klárou čekající na drožku. Klářin bratr Freddy při shánění drožky se srazí s květinářkou, až jí vyrazí košík s květinami. Ta svým stěžováním donutí Freddyho matku, aby jí uhradila vzniklou škodu.

Květinářka se snaží přesvědčit jistého přítomného pána, aby si od ní koupil svazek květin, ale je někým z hloučku přítomných upozorněna na pána neustále pšícího do bloku. To spustí absurdní situaci s hysterickým výstupem, kdy je pán s blokem považován za tajného detektiva či udavače. Svým zvláštním nadáním, kdy dokáže poznat na komkoliv z kterého města či londýnské čtvrti pochází, dokáže, že jím není. Je totiž vědcem v oboru fonetiky zabývající se zvukovou stránkou řeči. Po tom všem označí slangovou angličtinu květinářky za kanálovou verzi tohoto jazyka. Pán, jemuž chtěla květinářka prodat květiny, se představí jako plukovník Pickering a vědec jako profesor Henry Higgins. Muži se nikdy neviděli, ale vzájemně se znají z vědeckého prostředí díky odborné literatuře, kterou oba vydali a toužili po tom se setkat. Domluví si schůzku na další den.

Toho dne se sejdou u Higginse doma na Wimpole Street 27A, kde se nachází i jeho laboratoř. Zde diskutují, Higgins vysvětluje své vědecké metody a postupy, a Pickering jen žasne. Do doby, než jsou vyrušeni Higginsovou hospodyní paní Pearcovou, která mu přijde sdělit, že za ním přišla jistá velmi prostá dívka. Higgins pod vlivem zvědavosti dalšího vědeckého bádání ji přijme, zjistí však, že se jedná o onu květinářku, jeho nadšení opadne. Higgins s překvapením zjistí, že ono stvoření se chce oprostít od své dosavadní mluvy a nechat od něj učit vybranějším stylu angličtiny. Zpočátku ji odmítne jako beznadějný případ, ale po sázce iniciované Pickeringem nakonec přijímá výzvu změnit pouliční květinářku ve „vévodkyni“. Tehdy je poprvé vysloveno dívčino jméno: Líza Doolittlová. Nejdříve se začne u jejího zevnějšku, a teprve pak se bude věnovat její mluvě. Její původní oděv nechá spálit, až na klobouk. Ve stejnou chvíli se objevuje Alfréd Doolittle, popelář a otec Lízy, který se dozvěděl,

že je Líza u Higginse a přišel si říct o peníze v rámci svých otcovských práv, a dosáhne svého. Ač jej Higgins považuje za hamižného, vypočítavého a bezpáteřního člověka.

Za půl roku se profesor Higgins objeví bez ohlášení u své matky během jejího přijímacího dnu. Paní Higginsová však není z jeho návštěvy nadšená kvůli jeho despotickému chování v přítomnosti jejích přátel. Nakonec však syna vyslechne, protože ji zaujme, že jí chce představit jistou dívku, tedy objekt své půlroční práce. Potřebuje od matky, která je znalá ve společenském vystupování, viktoriánských způsobech a konverzaci, znát její názor, zda je možné vzít Lízu do společnosti. Mezi tím se dostaví rodina Eynsford-Hillových, tedy matka s dcerou Klárou a synem Freddyem, které divák zná ze začátku příběhu. Příchod krásně oděné Lízy vzbudí úžas. Zvláště Freddy je okouzlen. Konverzace se z počátku odvíjí velmi dobře a slušně od počasí po zdraví, Líza se snaží mluvit vybraně, ale jak pokračuje, její stará mluva se opět postupně projevuje, což zakončí naplno při odchodu, když jí Freddy nabídne doprovod, pokud hodlá jít přes park. „*Esi pudu? Na to se Vám vyflajznu, abysem chodila. Já pojedu taxlem!*“ To vyvolá ještě větší úžas, ale hlavně pozdvižení. Navíc přesvědčí paní Higginsovou nedoporučit synovi vzít Lízu do společnosti. Higgins s Pickeringem, který s ním na výuce Lízy spolupracuje, se však nevzdávají.

Dojde však ke konfrontaci mezi Lízou a Higginsem. Pozdě v noci, po společenské události, kterou Líza zvládla na výbornou, však unavení Higgins a Pickering baví o Líze, a to přímo před ní, jako o vydařeném experimentu, který mají konečně za sebou, a to Lízu velmi urazí. Konfrontace je nakonec doprovázena hodem trepek po jejích majiteli, po Higginsovi. Líza jej obviní z toho, že se mu na ní vůbec nezáleží jako na člověku. Higgins se z toho klasicky snaží vymluvit. Jeho slova jsou však pro Lízu bolestivější, vlastně ji ponižují, což si sám Higgins ani neuvědomuje. Líza si to však nenechá líbit a zraní Higginsovu ješitnost, a ten vše ukončí prásknutím dveří.

Děj se uzavírá u paní Higginsové, kam dorazí rozrušení Higgins a Pickering, že se jim Líza ztratila. Mezitím se objevuje otec Lízy, který oznámí, že mu díky Higginsovi byla odkázána renta 3 000 liber ročně po jednom zámožném muži, z čehož je spíše zkroušený, než nadšený, poněvadž se bude muset věnovat povinnostem spojenými s rentou a chovat se kultivovaně. Poté opět přichází Líza, která od Higginse odešla k jeho matce, u níž našla útočiště. Líza provokuje Higginse ignorováním jeho osoby a uštěpačnými poznámkami na jeho účet. Pickering se za Higginse přimlouvá, aby mu odpustila, ale sám Higgins se zatvrzele cítí v právu. Dojde k další výměně názorů, při nichž oba vzájemně vylíčí své rozdílné povahy a životní priority. Je ukončena Lízíným rozhodnutím, že se z ní stane samostatná nezávislá žena. Higgins naopak stále věří, že bude stejně závislá na něm. Všichni kromě Higginse se nakonec odebírají na svatbu. Lízín otec se totiž žení.

Role: Líza Doolittlová (alternována Helenou Kružikovou)

Charakteristika role:

Postava Lízy prochází během děje charakterovou proměnou. Do děje vstoupí, respektive spíše vrazí, jako chudá londýnská dívka, která si na stravu a nájem vydělává pouličním prodejem květin. Je sama, bez matky, sice má otce, ale ten se o ní v zásadě nezajímá, pokud mu to, jak jsme zjistili, nepřináší určité výhody finančního přilepšení. Líza je tedy vhozena do života, který se s ní nemazlí a učí ji naprosté samostatnosti. Její stav se jí podepisuje na zevnějšku, staré obnošené šaty, umouněný kabát a její oblíbený klobouček. Hovoří typickým nářečím, které užíval střední stav společně s lidovými a chudšími vrstvami, tedy londýnským

cockney. Mluvou tak nápadnou, která nemohla ujít Higginsovým uším u katedrály sv. Pavla, když se snažila prodat svazek květin Pickeringovi.

Zde dokázala prosadit svou při náhradě škody po srážce s Freddym Eynsford-Hillem. Jako dosti hysterická se předvedla ze strachu před Higginsem, kterého považovala za detektiva, který jí měl dle její iluze zatknout. Její hysterie dosáhla toho, že přivedla do hloučku okolní lidi, kteří se jí začali zastávat.

Je odhodlaná změnit svou řeč k lepšímu, jen proto, že touží pracovat v obchodě s květinami, kde je vyžadována angličtina lepší úrovně, než kterou používá. Zároveň je tedy i odvážná, když žádá hodiny výuky u tak pánovitého, snobského a despotického vědce jakým je Higgins. Při návštěvě jeho laboratoře opět předvede své občasně hysterické výlevy, ale i to, že je vzdorovitá, paličatá a také značně prostoreká. Zvláště, když ji Higgins přesvědčuje, že po jeho výuce jí budou muži padat k nohám, se na něj podívá a prohlásí: „*Von je cáklej!*“. Při výuce se však ukáže jako cílevědomá, neústupná, odhodlaná, odolná vůči Higginsově namyšlenosti, učenlivá, pracovitá a obohacená o výbornou paměť.

Líza vše zvládne a nakonec se změní v kultivovanou dámu. Je mladá, krásná a přitažlivá s vybraným stylem řeči, v níž občas ještě použije své původní cockney, ale na tom stále pracuje. Vše má jednu vadu na kráse, fakt že ji velmi trápí, že je považována jen za experiment či Higginsův výtvar, kterého se brzy zbaví. Higgins se k ní občas chová jako k mladší verzi paní Pearcové. Projeví se její citlivost, vztek a touha po nezávislosti. Divák nakonec může vidět jasné kontrasty mezi hlavními postavami. Dvou vědců, kteří chtějí žít staromládeneckým životem. Higginse jako sobeckého a ješitného, který se neumí chovat, protože ho nebaví někomu či něčemu se podvolovat. Pickeringa, který je Higginsovým pravým opakem, který je laskavý, působící vždy uklidňujícím dojmem, ohleduplný a vychovaný. A Lízy jako citlivé dívky toužící po uznání a aby se k ní někdo choval s úctou, jako k lidské bytosti, kterou by měl rád. Proto by byla připravená dát svou ruku i Freddymu Eynsford-Hillovi, když ji nedokáže vyjádřit úctu, natož lásku, Pygmalion, který jí stvořil, tedy Higgins.

Další role a obsazení:

<i>Prof. Henry Higgins:</i>	Rudolf Krátký
<i>Plukovník Pickering:</i>	Stanislav Hejný
<i>Alfréd Doolittle:</i>	Karel Hospodský / Václav Kyzlink
<i>Paní Higginsová:</i>	Jarmila Urbánková / Marie Pavlíková
<i>Paní Eynsford-Hillová:</i>	Stanislava Strobachová
<i>Klára Eynsford-Hillová:</i>	Viola Javůrková
<i>Freddy Eynsford-Hill:</i>	Oldřich Celerýn
<i>Paní Pearcová:</i>	Miroslava Jandeková / Helena Krtičková

Recenze:

Lidová demokracie, Brno / 11. IV. 1961

„Není tedy ‚Pygmalion‘ pro Brno objevem, a přece. Od předešlých brněnských inscenací v překladu Karla Muška se liší současný ‚Pygmalion‘ tím, že po prvé v Československu se hraje podle Shawova posledního přepracování hry, přeložené F. Tetaurem. Nová verze rozbijí původní klasický kánon dramatické koncepce hry o pěti dějstvích volnějším sledem devíti obrazů s vložením nových, z nichž brněnská inscenace převzala tři: v první vložce se Líza brání v bytě prof. fonetiky Higginsse očištěné lázni, v druhé se v jeho laboratoři učí na dámu velkého světa a ve třetím vloženém obraze na gardenparty v Buckinghamském paláci vyhrává sázku, kterou uzavřel prof. Higgins, že do šesti měsíců převychová pouliční londýnskou prodavačku květin mluvou a chováním na vévodkyni. Vložkami získává hra sice na veseloherní divadelnosti, ale na úkor původní sevřenosti a zákonitosti dramatické stavby. Od dřívějších inscenací se odlišuje také tím, že je časově přenesena do současnosti, která je zdůrazněna výstižně v kostýmech Věry Fridrichové. Scénická výprava J. A. Šálka stírá však lokální charakter hry a zvláště vstupní scénu pod portálem svatopavlovského kostela nevyužívá k zvýraznění londýnského prostředí. Avšak ani režie Rud. Jurdy nerozehrává tento obraz do dramatické a dynamické plnosti. Vložka mi se podstatně zvýšil rozsah veseloher, kterou citlivými škrty uvedl na pravou míru dramaturg Jaromír Vavroš. Celkem málo průbojná režie udržuje však ve správných proporcích veseloherní part, aby nezahlušil základní konflikt sváru zdravého proletářského i instinktu a vzpoury proti buržoazní společnosti a její morálce.“³⁴⁰

VI. Pazourek / Svobodné slovo, Brno / 11. IV. 1961

„Režie R. Jurdy se snažila prodchnout scénický tvar aktuální prvky soudobé satirické komedie, která by nebyla ochuzena o jistou míru shawovské typičnosti. Prostředkem k tomu měla být i Šálkova zjednodušená scéna s fialovými látkovými závěsy a zmodernizovaným interiérem, měněným při tlumení světla. Umožnilo to stáhnout původním pět dějství do dvou dílů a téměř výstředně soudobé kostýmy V. Fridrichové, v jejichž kresbě a barvě je skryt silný groteskní záměr, směr inscenace ještě podtrhly. Nicméně se podařilo Jurdovi hru do předpokládané roviny spíše v druhé části, a to především tehdy, když herci dovedli proniknout hlouběji ideovým plánem režie. Vcelku nutno pojetí i realizaci přiznat příznivý výsledek; režie i herci posunuli G. B. Shawa o značný kus k současnosti a vyhmátli satiru na plytkou měšťáckou morálku v mnoha případech s pozoruhodnou vnímavostí. Má tedy nové nastudování co říci přítomnosti i svým společenským akcentem. V. Fialová v Líze vdechla zejména v druhém díle roli nejen osobitě nový rys, když na začátku v květinářce ulpívá na starší na manýře.“³⁴¹

Alena Konečná / Výtvarná práce, Praha / 7. VI. 1961

„Scéna je iluzí se všim všudy: od pokojíčku posunovaných na točně, zahalených do metrů fialových tkanin, přes náladové svícení až po pečlivě naaranžovanou dečku. Nepomohou ‚moderní‘ berlíčky Big Benu na horizontu a praktikáblý měníci se v pohovky. Chybí moment kritiky, prvek přetvoření. Povrchně zkarikovaná napodobenina není kritikou. Scéna se spíš nabízí, aby se líbila: etická i estetická funkce se tak přivrátily naruby. A důvod, proč byla hra uvedena – pro její společenskokritické zaměření, jak se píše v programu – vyzněl po stránce výtvarné naprázdno.“³⁴²

Lidová demokracie, Brno / 12. VIII 1961

„Zdálo by se, že vzhledem k naturelu V. Fialové, vzhledem k hereckému rodokmenu většiny jejich postav bude vrcholnou rolí Líza z Pygmaliona. Není jí – sotva však vinou herečky. Sám o sobě je to výkonný znamenitý. Přesto mu však něco chybí k dokonalosti: sepětí s pevně a cílevědomě režírovaným celkem, ansámblová souhra s partnery stejně znamenitými. Jen tak totiž nabude jakýkoli výkon optimální podoby.“³⁴³

³⁴⁰ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Pygmalion po prvé na české scéně jinak“; Lidová demokracie, Brno (11. IV. 1961).

³⁴¹ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Měšťáctví v zrcadle Shawovy komedie“; Svobodné slovo, Brno (11. IV. 1961).

³⁴² MZM, odd. dějin divadla, soubor recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Dvě brněnské premiéry“; Výtvarná práce, Praha (7. VI. 1961).

³⁴³ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Postavy, které našly herečku“; Lidová demokracie, Brno (12. VIII. 1961).

13. Liza Doolittlová v *Pygmalionu* (1961)

Totální kuropění

„*Je tu cizí muž.*“

Autor: Ludvík Kundera (1920–2010)

Rok vzniku: 1961

Premiéra: 24. červen 1961

Derniéra: 28. září 1962

Režie: Evžen Sokolovský

Výprava: Luboš Hrůza

Hudba: Jan Novák

Kostýmy: Alois Vobejda

Děj:

Prosinec 1942. Velké množství lidí z Protektorátu Čechy a Morava bylo určeno pro tzv. Totaleinsatz, tedy totální nasazení do pracovního procesu válečného průmyslu německé Třetí říše. Po uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 mezi ně patřili i bývalí studenti. Děj se zaměřuje na skupinu většinou nedostudovaných mladíků, kteří se dostali na kraj Berlína, společně s dalšími 250 dělníky pocházejících z různých koutů Evropy, k nakládání a vykládání vagónů. Malíře Zdeňka, filozofa Jiřího, medika Miloše, architekta Jarouška, herce Rudolfa, a stolaře Pepíka. Ten dorazil jako poslední a nechal se do Německa poslat jen kvůli své milované Jarmile, která sem byla taktéž nasazena. Na práci mužů dohlíží německý parťák Schulze, který se však k nim chová našťástě slušně a nezaujate. Zprostředkování kontaktu mezi Čechy a Němci zajišťuje tzv. dolmeč, kterého kvůli jeho patolízalství nemají rádi. Dělníci musejí čelit těžké práci a dřině, patnáctistupňovému mrazu, neustálým obavám z bombardování průmyslových cílů Spojenci, ale i nekvalitní stravě a onemocněním. Do práce se však moc nemají, nechtějí sloužit nepříteli, a proto se drží hesla „pracuj pomalu“. Volné chvíle si zkracují všelijak, buďto recitačním fotbalem ze znalostí českých básnických děl, diskuzemi o ženách a láskách, ale i společným zpěvem. Během hry zazní velmi mnoho písniček. Rádi si zazpívají i společně s nasazenými ženami.

Při jedné takové rozpravě dojde i na řeč o dívce Jiřího. Při jeho vyprávění se zjeví postava, která ji zřejmě představuje, je nazývána Dívkou ze snů. Ač je zřejmě imaginární, získává realistické rysy jako by mezi dělníky byla skutečně přítomna. V rámci Jiřího bdělého snění se ještě několikrát v příběhu objeví. Vedle Jarmily tu jsou však nasazeny další dívky, přelétává a koketní Eliška a jemně vystupující Marie, Jarouškova sestřenice, která se líbí Zdeňkovi, ale koluje o ní, že prý má jisté plotky s německým důstojníkem. Teolog, který se choval vždy trochu asketicky, postupně obrací a začne zabývat slastmi světskými: karbanictvím, alkoholem a ženami. Miloš se seznámí s mladou nasazenou německou baronkou Ernou von Lütendorf, která je však vdaná. Její manžel pošve na Miloše policii, a proto musí uprchnout. Ostatní dělníci jej kryjí a při jednom z náletů tvrdí, že zemřel v sutinách. Četnost náletů

s postupujícími měsíci a roky vzrůstá. Častými příbytky dělníků jsou protiletce kryty. Při jednom takovém náletu umírá i Jarmila, což Pepík naprosto zdrtí.

Nedlouho poté se dozví o smrti svého otce i Jiří, a tak může odjet domů. Po čase se však musí vrátit, v lágru však již řadí nemoci jako tyfus, spála nebo záškrť. Nakonec se nakazí i Jiří a skončí ve špitálu, kde se setká s mladou německou ženou, šansoniérkou. Poté je již jen recitační postavou, která do osudů zbylých aktérů nezasahuje.

Kvůli odbrzděnému vagónu, který mohl vykolejit, jsou kázeňsky potrestáni Pepík a Zdeněk společně s jedním Dánem a Francouzem. Jejich trestem je odklizení mrtvých. Rudolf, který neprozradil žádné jméno, dostane kárný tábor, při útěku z něj je však zastřelen. A tak Pepík se Zdeňkem objeví jeho tělo mezi mrtvými. Na druhou stranu díky zařazení na tyto práce dokážou Marii, Elišku a Jarouška s jednou Francouzkou dostat z lágru ven na nosítkách, když je vydávají za mrtvé válečné oběti. Marie se však k nim zanedlouho vrací.

Příběh se uzavírá při dobývání Berlína Rudou armádou. Ve sklepním krytu se ukryjí zbylí hrdinové společně s dalšími postavami příběhu. Zde. Zde přečkají, trpící strachem a hladem, až do úplného konce, německé kapitulace. A cože znamená totální kuropení? To je přece rozbřesk zcela nového začátku.

Role: Šansoniérka

Charakteristika role:

V druhé polovině děje se objevuje nejmenovaná německá žena, která byla hospitalizována v nemocnici, taktéž jako Jiří. Snaží se s ním navázat první kontakt přes přepážku, která dělí lůžka pacientů. Zabuší na tenkou stěnu, ale Jiří se neozve, teprve se probouzí. Dívka tedy začne zpívat svou první píseň *Blues o cizím muži*. Až po Jiřího procitnutí se dají do řeči. Je zpěvačkou, šansoniérkou zpívající pro německé vojáky, ale není pěvkyní barového typu, která by byla každému vojínovi po vůli, má svou úroveň. Je milá, upřímná, sympatická až svůdná, nenechá si mluvit do života. Také je kritická vůči vlastnímu národu, který rozpoutal válku. Své živobyty popisuje: „*Jsem povolena norma erotiky, výstřih kapánek hlubší, než si smí německá žena dovolit, trochu nebo spíš hodně naličená...*“

Když si balí před odchodem, zpívá svou druhou píseň *Cynický song*, která je o tom žít podle svého. Poděkuje Jiřímu za společnost a sdělí mu svou adresu a telefonní číslo, se zájmem o poválečné randez-vous, což jak sama říká, často nenabízí. Ze zvědavosti se ještě podívá přes přepážku, aby věděla, jak Jiří vypadá, zda je to pohledný mládenec. Při odchodu zpívá svůj poslední kus: *Písničku jen tak pro ucho*, která má dodat kuráž na to, co spatří doma, třeba i ruiny vlastního domu.

Blues o cizím muži

Je tu cizí muž.

Rychle pudr, rychle růž,

dřív, než zmizí cizí muž.

*Exotický pach,
na hrdlo mi vábně sáh,
hlas mi jistě zlomí strach.*

*Ale né, to né,
to by bylo nevhodné.
bez maličkých hrůz,
není žádné blues.*

*Jsi-li cizí muž,
klid mi, prosím, nenaruš,
leda bys byl exotický cizí muž.*

Další role a obsazení:

<i>Zdeněk, malíř:</i>	Josef Karlík
<i>Pepík, stolař:</i>	Josef Štefl
<i>Jiří, filosof:</i>	Otakar Dadák
<i>Rudolf, herec:</i>	Bohumil Smutný
<i>Jaroušek, architekt:</i>	Zdeněk Kampf
<i>Theolog:</i>	Boleslav Roček
<i>Dolmeč:</i>	Rudolf Jurda
<i>Cestář:</i>	Štěpán Zemánek
<i>Dívka ze snů:</i>	Eva Kubešová
<i>Marie:</i>	Helena Kružiková
<i>Jarmila:</i>	Viola Javůrková
<i>Eliška:</i>	Bohumila Myslíková
<i>Erna von Lützendorf:</i>	Jana Kuršová / Kalášková
<i>Německý part'ák Schulze:</i>	Karel Hospodský
<i>Mlčenlivý dělník:</i>	Bohumil Ševčík
<i>Francouzka:</i>	Marie Šolcová
<i>Francouz:</i>	Jiří Mucha
<i>Dán:</i>	Alfréd Strojček

Recenze:**Jan Kopecký/ Divadelní noviny / 5. VII. 1961**

„Ne všechny herecké výkony jsou již plně na výši svého úkolu: od Hospodského Partáka přál bych si víc niterné intenzity a výraznosti, od Ročka méně karikování Faráře v úvodních scénách, od Smutného Herce víc komediálnosti, také Jurdův jinak výborný Přisluhovač mohl by snad mít víc barev. Štefl, Karlík, Dadák a zejména Rudolf Krátký jsou již dnes znamenití, jasní v základní poloze, rozrůznění navzájem i uvnitř postav – a Vlasta Fialová, ač jí patří jen nevelký úsek hry, předvádí něco, nač se nezapomíná: herečka dozrála polohám, kdy se temperament a letora mohou projevit svobodně a plně, protože je umělkyně v každém okamžiku suverénně ovládá. Zejména pronikavě sebeironické tóny její německé šansoniérky mění příležitost k efektním výstupkům v dramatické výjevy tragického podtextu. A zpívá Fialová výtečně, s profesionální jistotou.“³⁴⁴

Dr. Zdeněk Srna / Práce, Praha / 5. VII. 1961

„Je to přímo děšť režijních nápadů. Sokolovský jako by si ověřoval hranice možností scénické deziluze, hranice, na nichž vede tragikomické ostří, jako by chtěl překvapovat a provokovat diváka. I Novákova hudební kompozice svědčí o odvážném experimentu, k němuž na této scéně došlo. Zhruba načrtnutý text dovolil nejplnější vyjádření Vlastě Fialové, která vedle svého komediálního herectví dovedla uplatnit svůj znamenitý zpěvní projev. Josef Karlík, Ota Dadák, Helena Kružíková a Jana Kalášková patřili k oporám inscenace. Kunderovo Totální kuropění – není přínosem pro naši dramaturgii ve smyslu úspěšné hry, která projde mnoha našimi divadly. Je to slibný pokus o útvar tzv. epického divadla, v němž chtějí jít brněnští divadelníci cestou Majakovského, Višněvského a Brechta.“³⁴⁵

Otakar Rydlo/ Mladá Fronta, Praha / 5. VII. 1961

„Ve své první hře Totální kuropění, kterou uvedla Mahenova činohra v Brně, Ludvík Kundera, ušil na tělo 'Vlastě Fialové roli šansoniérky; herečka ji i mistrně zahrála.“³⁴⁶

Lidová demokracie, Brno / 12. VIII. 1961

„Německá šansoniérka v Totálním kuropění je podle běžných představ role tzv. epizodní. Ve hře, která je převážně mužskou záležitostí, má herečka k dispozici pouze jediný obraz – v nemocnici – proložený třemi náročnými songy. Profesionální zvládnutí zpěvního partu bývá, jak známo, kamenem úrazu pro nejednu z našich činoherních hereček. Pro Vlastu Fialovou, divadelního obojživelníka, je však něčím zcela samozřejmým; a přitom nikoli konečnou metou, ale východiskem k projevu vpravdě dramatickému. Ať hraje, anebo zpívá, jako by nemyslela na sdělovací techniku, nýbrž jen a jen na vnitřní výklad postavy; na to, jak odhalit v této 'úředně povolené normě velkoněmeckého sexu' zasuté lidské jádro, které se zbaví ochranné slupky cynismu, až doba bude méně nelidská“.³⁴⁷

Film a divadlo, Bratislava / 5. X. 1961

„Ludvík Kundera sa na javisku Mahenovej činohry v Brne pokúsil o novú 'nedramatickú drámu', ktorou, ako hovorí jedna z postáv hry, 'chce zbúrat konvenčné tvary'. Názov hry je Totálne kikirikánie. Hrá sa na holom javisku, namiesto rekvizít hrajú praktikáble, dejstvá sa oznamujú nápismi,

³⁴⁴ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Brněnská maturita“; Divadelní noviny (5. VII. 1961).

³⁴⁵ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Totální kuropění v Brně“; Práce, Praha (5. VII. 1961).

³⁴⁶ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Totální kuropění L. Kundery – poselství mladé generaci“; Mladá Fronta, Praha (5. VII. 1961).

³⁴⁷ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Postavy, které našly herečku“; Lidová demokracie, Brno (12. VIII. 1961).

herci chvílemi přerušují svoje scénické vyprávění a idú zaspievať do mikrofónu song, alebo prednesú komentár k deju, či vnútorný monolog postavy. Strieda sa tu niekoľko žánrov: Groteskná karikatúra a statická pantomíma, je tu holá reportážna scéna alebo javisková ilustrácia, ale i dráma v kocke vedľa estrádneho výstupu; próza sa mieša s veršom, humor s tragikou, realita so zhmotnenou predstavou. Je tu konvečná scénická hudba, ale aj džezorchester. (Hudbu zložil Jan Novák a hrá Gustav Brom.) Tento zložitý scénický útvar s niekoľkými myšlienkovými a emocionálnymi polohami má svojho predchodcu v divadelnej estetike Brechtovho epického divadla. Je to popud k hľadaniu definitívneho tvaru súčasnej drámy. Pochopia a prijmú ho aj ďalší dramatici? ³⁴⁸

Erik Kolár / Tvorba, Praha / 2. XI. 1961

„Uvedla-li brněnská Mahenova činohra prvotinu L. Kundery, nebylo to nijak kamarádské gesto vůči spolupracovníku, který se svými brechtovskými překlady zasloužil o společenskou a osobitou dramaturgii divadla. Naopak – Kunderova hra je dílo v naší divadelní literatuře originální a v divadelním účinku nesporně působivé. Je blízké naturelu Evžena Sokolovského, který na řadě nedávných inscenací prokázal svůj režisérský temperament, smysl pro styl a cit pro opravdu dnešní, v nejlepším smyslu moderní divadlo. Vyšla mu znamenitá inscenace s několika bravurními výkony: Vlasta Fialová v šansoniérce nebo Jos. Karlík jako malíř Zdeněk, či stolař Pepík, hraný Jos. Šteflem.“ ³⁴⁹

Zajímavosti:

- Hra byla doprovázena hudbou skladatele Jana Nováka, provedena jazzovým orchestrem Gustava Broma. Díky svému pěveckému nadání si svůj part Vlasta doprovázená orchestrem skutečně odzpívala.
- Mahenova činohra vystoupila s touto inscenací na zájezdním vystoupení v Polsku na konci listopadu 1961, v rámci upevňování přátelských a uměleckých vztahů mezi Státním divadlem v Brně a Teatrem polskim v Poznani. Členové polské činohry byli naopak přivítáni v lednu 1962 na brněnském jevišti. ³⁵⁰

---

³⁴⁸ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Činovátorický“; Filma divadlo, Bratislava (5. X. 1961).

³⁴⁹ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Totální kuropění“; Tvorba, Praha (2. XI. 1961).

³⁵⁰ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1961, článek „Mahenova činohra dobývala Poznaň“, Rovnost (3. XII. 1961).

14. Šansoniérka v *Totálním kuropění* (1961)

Matka Kuráž a její děti

„Jen kšeft je válka...“

Autor: Bertolt Brecht (1898–1956) / **Překlad:** Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník

Rok vzniku: 1939

Premiéra: 16. květen 1964

Derniéra: 28. prosinec 1964

Režie: Miloš Hynšt

Asistent režie: Zdeněk Kampf

Dramaturgie: Jaromír Vavroš

Výprava: Miloš Tomek

Hudba: Paul Dessau

Děj:

Odehrává se v období třicetileté války, v letech 1624–1636. Dějová linka má charakter kroniky.

1624. Chladné jaro. Švédské království se připravuje na vojenské tažení do Polska. V kraji Dalarna ve středním Švédsku, v oblasti zalesněné a plné jezer, se snaží verbíř doprovázený kaprálem naverbovat mladé bojeschopné muže, ale nezaznamenává přílišný úspěch. Na své cestě, při které cítí zimu do morku kostí, se setkávají s markytánkou, zvanou Matka Kuráž, a s jejími dětmi. Syny Eilifem a Švejcarem a němou dcerou Katrin. Oba její synové je zaujmou, protože to jsou mladíci silní a urostlí, kteří dokonce táhnou matčin vůz místo koní. Rozhodnou se je proti vůli matky naverbovat, což se úskočným chováním podaří u staršího Eilifa. Místo něj musí nyní táhnout vůz i Katrin.

1626. Další dva roky putuje se švédským vojskem po polském území. V polní kuchyni prodá velmi výhodně kapouna, jenž bude připraven pro velitelův stůl, k němuž shodou okolností zasedne i nejstarší syn Eilif, z něhož se stal statečný a oblíbený voják. Po letech tedy dochází dojemnému setkání matky se synem. Mladší syn Švejcar se taktéž dostal k armádě a získal hodnost polního colmistra, tedy úředníka, který vydává vojákům žold.

1629. Po dalším putování se Matka Kuráž se setkává se sličnou dívkou Yvette Pottierovou, která bezúspěšně hledá svého milého, Holanďana Pietera, který byl vojenským kuchařem, jenž rád kouřil lulku. Kuráž, polní kazatel a kuchař spolu poté diskutují nad tím, co válka obnáší,

přináší a bere. Jejich diskuzi však přeruší výstřely z děl při nenadálém katolickém útoku, který zapříčiní, že všichni padnou do zajetí. Kuráž se snaží ochránit dceru Katrin, proto ji ušpiní a tvář pomůže popelem, aby nebyla pro nepřátelské vojáky lákavým soustem a nebyla zneuctěna. Mezitím dorazí i Švejcar s plukovní kasou na výplatu žoldu, která mu byla svěřena, po níž po čase začnou pátrat katolíci. Švejcar je zanedlouho odhalen jednookým špiclem, zatčen, odsouzen válečným soudem a postaven před popravčí četu. Tak přichází Matka Kuráž o mladšího syna.

1631. Kuráž s dcerou a polním kazatelem cestují po střední Evropě. U Magdeburku přichází Kuráž o čtyři košile, které jsou použity na obvázání ran zraněných sedláků. Dcera Katrin zachraňuje dítě z hořícího domu.

1632. V Bavorsku se před městem Ingolstadtem koná pohřeb císařova vrchního velitele Tillyho. Kuráž a polní kazatel opět polemizují nad válkou a mírem, z čehož vyplyne kazatelův názor, že válka jen tak neskončí, což přiměje Kuráž koupit nové zboží a zásoby, které by v době míru neprodala. Pro část věcí pošle do města Katrin, která je však při cestě zpět přepadena. Vrací se s věcmi, ale i s ránou přes čelo a oko. Zůstane jí hluboká viditelná jizva. Myšlenky na vytoženého ženicha se rozplývají, poněvadž ví, že němou a zohavenou ji nikdo chtít nebude.

Nedlouho po koupi nových zásob se však Kuráž dozví, že před několika týdny padl švédský král Gustav Adolf, což znamená mír, a tudíž i pohromu pro její podnikání. Na druhou stranu přiznává, že je ráda za mír, poněvadž dvě její děti přežily. V době míru ji po letech navštíví i kuchař, jemuž prodala kdysi kapouna. Ten konfrontuje kazatele za jeho špatnou radu, kterou Kuráži dal s nákupem nového zboží. Sama Kuráž se na radu kuchaře rozhodne prodat zboží, co nejrychleji, dokud to jde. Do děje opět vstupuje i Yvette Pottierová, která je nyní již vdovou po oficirovi. Ta v kuchaři pozná i po letech Pietera Lamba, prostopášného kuchaře, kterého kdysi milovala. Kuráž s Yvette odchází spolu na trh. Kuchař se chce raději vytrazit, když usuzuje, co Yvette o něm Kuráži navykládá. Přichází však vojáci se svázaným Eilifem, který se přišel rozloučit s matkou, protože bude souzen za to, co dělal běžně za války, ale nyní vykonal v době míru, zabíjel a kradl, za což hrozí jediný trest. Matku však nezastihne. A tak Matce Kuráži vzala válka i druhé dítě. Po Eilifově odchodu, se vrátí jeho matka, která zjistila, že válka pokračuje. Kuchař ji sdělí, že se synem setkal, což ji potěší, ale o jeho nešťastném osudu jí nic neřekne. Kuráž, Katrin a kuchař se nyní s vozem přesouvají zpět k luteránům.

1634. Stále v Německu, doprovázející švédská vojska, zažívají bídu s nouzí. Chodí téměř žebrotou. Není možné již něco prodat. Kuchař se dozvídá, že je po smrti matky propuštěn a může se vrátit domů. Nabídne proto Kuráži, zda se nepřesunout do nizozemského Utrechtu, do hospody, kterou po matce zdědil. Kuráž si však jeho návrh špatně pochopí. Myslí tím totiž pouze sebe a jí, tedy zohavenou a němou dceru Katrin bez soucitu opustit a nechat jí jen vůz. Jejich rozhovor Katrin zaslechne a rozhodne se proto k útěku, je však matkou zadržena. Kuchař odchází sám. Jejich cesty se rozdělují.

1636. Lednová noc. Povož Matky Kuráže stojí u selské usedlosti nedaleko německého města Halle. Katrin v něm přenocuje. Z lesa se však vynoří Fendrych a další vojáci, kteří usedlost přepadnou. Přinutí sedlákova syna, aby je zavedl k městu. Sedlák se selkou mezitím zjišťují, že les je plný vojáků katolické armády, která je připravena spící obyvatele města povraždit. Muže, ženy, děti. Dokonce i Matku Kuráž, která na rozdíl od Katrin rovněž dlí ve městě. Katrin se odhodlá k odvážnému činu. Vyleze na střechem usedlosti a začne bubnovat na buben, aby

vzbudila obyvatele města a upozornila je tak na nebezpečí, což se jí podaří, ale je však zastřelena Fendrychovými vojáky. A tak válka odňala Matce Kuráži i poslední dítě.

Katrin pohřbí sedláckova rodina. Matka Kuráž nakonec zůstává zcela sama. Zapřáhne se do vozu a pokračuje dál vstříc svému osudu. Válka ji přece živí, válka je kšeft.

Role: Matka Kuráž (vl. jm. Anna Fierlingová)

Charakteristika role:

Jedná se o ústřední postavu děje. Je jí markytkánka Anna Fierlingová, které je zhruba mezi čtyřiceti až padesáti lety. Mající tři již dospělé děti. Nejstaršího chytrého a statečného syna Eilifa, mladšího poctivého Švejcara a němou, ale laskavou, mírumilovnou a děti milující dceru Katrin. Každé své dítě má s jiným mužem. Svou přezdívku *Matka Kuráž* získala v dávných dobách za průjezd se svým vozem naloženým zásobami skrze bitevní vřavu u Rigy. Obávající se spíše bankrotu, než nepřátelských děl. V původu její přezdívky se tedy odráží i její povaha. Její podnikání, jakož i její vůz, je pro ni totiž vším. Občas se až zdá, že i víc než její děti.

Avšak když se verbíř s kaprálem rozhodnou naverbovat syny, ukáže se Matka Kuráž jako matkou starostlivou a ochrannou. Aby syny uchránila před válkou, neváhá na verbíře s kaprálem vytáhnout nůž. Těžce tedy nese, když jí odvedou oblíbeného syna Eilifa. Také dokáže být matkou přinášející oběti, když se rozhodne dát Pottierové a jejímu starému obristovi do zástavy vlastní vůz, aby zachránila syna Švejcara před popravou. Myslí však stále na to, aby jí něco zbylo, a její váhavost týkající se financí tak stojí syna život. Když jí kuchař Lamb nabídne společnou cestu do Utrechtu, ovšem s tím aby zanechala zohavenou dceru Katrin svému osudu, razantně jeho návrh odmítne. Vše po zadržení dcery na útěku jen maskuje, že nechtěla přijít o vůz než o ni. Ač to není zcela zřejmé, že by ji nedokázala opustit, její mateřský pud je silnější.

Je to žena s obchodním duchem a talentem, která dokáže prodat komukoliv cokoliv ze svého zboží. I ne přímo chutně vyhlížejícího kapouna kuchaři Lambovi. Je zkušená, cílevědomá a odhodlaná. Vždy si umí poradit. Ač se zdá být plná energie a podnikatelského elánu, je již unavená s vráskami v obličejí ze starostí, aby uživila sebe i děti. Proto si s nikým nebere servítky. Umí vše říct upřímně z plných plic. Na každou otázku či výtku má i svou odpověď.

Živí sebe a své děti jen díky válce, mír je pro ni hrozbou, válka výdělkem. „*Já si od vás válku hanět nedám. Říká se, že zahubí slabochy, ale ti zdechnou i v míru. Jenže válka své lidi spíš uživí.*“ (Zpívá)

„Když chcípneš pod jejími koly,

vítězství potom vem, kde vem.

Jen kšeft je válka, obchod holý, —

namísto sýra s olovem.“

Z míru má strach, ač po něm občas také zatouží. Stejně tak po odpočinku, který je s mírem spojen. Po několika válečných letech si sama přiznává, že je již unavená a už toho má dost. Starosti se jí stále více podepisují na tváři a vůbec tělesném zdraví. „*Někdy se už dokonce vidím, jak s károu jezdím peklem a prodávám smůlu nebo jak v nebi nabízím bludnejm duším svačinu.*“

Zde se nyní odkrývá hlavní myšlenka celého díla, že ač se člověk zdá malý a nepatrný ve válečné mašinérii a stranou od přímých bojů, nemůže žít v představě, že se jej válka nedotkne, a že z ní může vesele těžit zisk z obchodování. Válka neušetří nikoho, každého zničí a ve většině případů mu sebere jeho blízké. A tak i Matka Kuráž zůstává sama. Jediné, co jí zbylo je její vůz a kšeft. „*Doufejme, že káru sama utáhnu. Nějak to dokážu, moc toho v ní už není. Musím se zas pustit do nějakýho handlu.*“

Další role a obsazení:

<i>Eilif, starší syn:</i>	Oldřich Celerýn
<i>Švejcar, mladší syn:</i>	Zdeněk Kampf
<i>Katrin, němá dcera:</i>	Helena Kružiková
<i>Verbíř:</i>	Karel Meister
<i>Kaprál:</i>	Arnošt Navrátil
<i>Vrchní velitel:</i>	Otakar Dadák
<i>Polní kazatel:</i>	Stanislav Hejný / Zdeněk Martínek
<i>Yvette Pottierová:</i>	Viola Javůrková / Blažena Rýznarová
<i>Starý obrist:</i>	František Šlégr
<i>Jednooký špicl:</i>	Jan Hájek
<i>Druhý kaprál:</i>	Zlatomír Vacek
<i>Sedlák:</i>	Bohumil Ševčík
<i>Selka:</i>	Miroslava Urbánková
<i>Mladý sedlák:</i>	Milan Vágner
<i>Fendrych:</i>	Oldřich Vykypěl

Recenze:

Štěpán Vlašín / Rovnost, Brno / 21. V. 1964

„Uvedení Matky Kuráže je třeba uvítat především proto, že poskytlo velkou hereckou příležitost Vlastě Fialové, její markytánka Anna Fierlingová – to je nepochybně výkon, který vstoupí do dějin našeho divadelnictví a kterým zatím vrcholí vzestup této herečky. Fialová je pro tuto roli ideálně disponována; ovládla celou škálu bohaté, mnohostranné postavy – její břitkou hubatost, kruté pravdivé dílčí poznání světa, bolestnou deziluzi (v mistrovské scéně o ‚veliké kapitulaci‘), hluboký mateřský cit, ať se projevuje v radosti ze shledání se synem Eilifem či v utajeném žalu nad mrtvým tělem mladšího Švejcara. Dokonale vyhověla i obtížnému pěveckému partu role (původní hudba Paula Dessaua je podmanivá, ale značně náročná na herce – doplatila na ni Blažena Rýznarová v roli Yvetty). Fialové Matka Kuráž je strohá, nesentimentální – a zároveň hluboce citová a lidská. Je hodno obdivu, jak herečka, fyzicky mladší než

dosavadní představitelky této role, především Helena Weigelová, dokázala udržet linii vývoje postavy a uchovat si dost sil pro závěrečnou gradaci.³⁵¹

J. B. Svrček / Lidová demokracie, Brno / 22. V. 1964

„Přes to, že Mahenova činohra získala uvedením řady Brechtových děl značné zkušenosti a dosáhla pozoruhodných dílčích výsledků, nepodařilo se jí v Matce Kuráži jednotně usměrnit všechny herecké výkony. I když Hynšt usiluje jít v režii vlastní cestou, nezapře poučení berlínským divadlem. Z počátku trpí představení nejistotou, nevyrovnaností a nedovede svým chladem strhnout hlediště. Teprve v druhé polovině, která dává i větší příležitost k dramatictějšímu vyhocení scén, dostává představení větší výrazovou barvitost, údernost a jasnější zvýraznění ideového záměru. V titulní roli vytváří Vlasta Fialová velkou postavu Matky Kuráže, věkově i ve výrazu odlišnou od Weigelové, víc zlidštělou, spojující drsnost vojandy s hlubokým mateřským citem, jemuž dává přesvědčivý výraz nad mrtvolou své hluché dcery Katrin, kterou výrazně kreslí Helena Kružiková.“³⁵²

VI. Pazourek / Svobodné slovo, Brno / 27. V. 1964

„Režisér Miloš Hynšt si byl vědom jisté ‚neaktuálnosti‘ pacifistické tendence Matky Kuráže, která vznikla na začátku druhé světové války, aby si po jejím skončení vydobyla řadu úspěchů na světových jevištích. Především to byl důvod, proč Hynšt posunul obrys Kuráže k tendenci ještě obecnější a založil svou práci na myšlence nesouhlasu s každým velkým dějinným zlem. Vydatnou pomocnicí pro svůj záměr našel v představitelce Kuráže Vlastě Fialové, jejímž uměním roste představení k průkazné přesvědčivosti. Je správné, že negativní rysy postavy překrývá opravdová, vroucí láska mateřská, tak taktně a spontánně se projevující vždycky, když stojí tváří v tvář smrti některého ze svých dětí.“³⁵³

Dr. Zdeněk Srna / Práce, Brno / 29. V. 1964

„Matka Kuráž není po mém soudu zjednodušeně ‚negativní‘ postava, a Vlasta Fialová ji neinterpretuje. Stojí-li brněnská inscenace na vlastních nohou, pak je to především (chtělo by se říci jedině, snad by to nebylo příliš nespravedlivé) díky vynikajícímu hereckému výkonu Vlasty Fialové. Po legendární autentické Heleně Weiglové není snadné tuto roli hrát. Přes dobré ztvárnění P. Maršákové v inscenaci Divadla S. K. Neumanna v Praze, úkol vyrovnat se umělecky s postavou Matky Kuráže českému hereckému umění zůstal. A řekneme-li, že ho Vlasta Fialová splnila se ctí, pak je to jenom pravdivé konstatování. Je to skutečně velký zážitek z hereckého výkonu, jaký se nepřihází na našich brněnských jevištích často. Že je Fialová ‚brechtovskou‘ herečkou, viděli jsme přesvědčivě v Kavkazském křídovém kruhu, v Kunderově Totálním kuropění i jinde. Že dokáže vyrůst s velikostí úkolu, dokázala její Anna Fierlingová – Matka Kuráž.“³⁵⁴

Mladá Fronta, Brno / 30. V. 1964

„Ze slavných Brechtových her nebyla dosud v Brně uvedena Matka Kuráž. Trvale ji pominout nebylo dost dobře možné už proto, že soubor činohry Státního divadla má pro titulní roli ideální představitelku. Vlasta Fialová se už v řadě předchozích postav připravovala k setkání s úkolem, který mobilizoval všechny její tvůrčí síly k suverénnímu výkonu. Hranice mezi postavou a její představitelkou

---

³⁵¹ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1963/1964, článek „Matka Kuráž v Mahenově činohře“; Rovnost, Brno (21. V. 1964).

³⁵² MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1963/1964, článek „Brechtova Matka Kuráž v Mahenově divadle“; Lidová demokracie, Brno (22. V. 1964).

³⁵³ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1963/1964, článek „V Mahenově činohře opět Brecht“; Svobodné slovo, Brno (27. V. 1964).

³⁵⁴ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1963/1964, článek „Matka Kuráž Vlasty Fialové“; Práce, Brno (29. V. 1964).

mizí, stejně jako mizí všechna přípravná práce a divákovi se dostává jen prostý a samozřejmý výsledek. Matka Kuráž je v podání Vlasty Fialové postava vpravdě tragická, přitom však obdařená humorem člověka těžce životem zkoušeného. Od začátku nasazuje tvrdý, ostrý tón, do něhož se však vejde celá stupnice odstínů, poloostínů a protikladných vlastností. Je lehkomyšlná a zároveň opravdová, kolísá mezi rozumem a citem, mezi odhodlaným poznáváním a rezignací. To vše vyjadřuje Fialová nejen slovem, ale i bohatě rozvinutou pohybovou složkou svého výkonu; nic zde není zbytečného, každý pohyb dokresluje a podtrhuje duševní stav hrdinky. Plynule přechází od mluveného slova k songům, ‚neodcizuje‘ se při nich roli, zůstává uzavřena v síti vztahů na jevišti a s publikem zesiluje kontakt jen výrazným způsobem přednesu. Její výkon je dominantou představení, osou všeho, co se děje na jevišti, udává tempo, rytmus, dává dramatu jednotu. Nejlépe si to uvědomíme tehdy, když Fialová na delší chvíli mizí ze scény, zejména v předposledním obraze, který vyzněl z celé hry nejslaběji.“³⁵⁵

Zajímavosti:

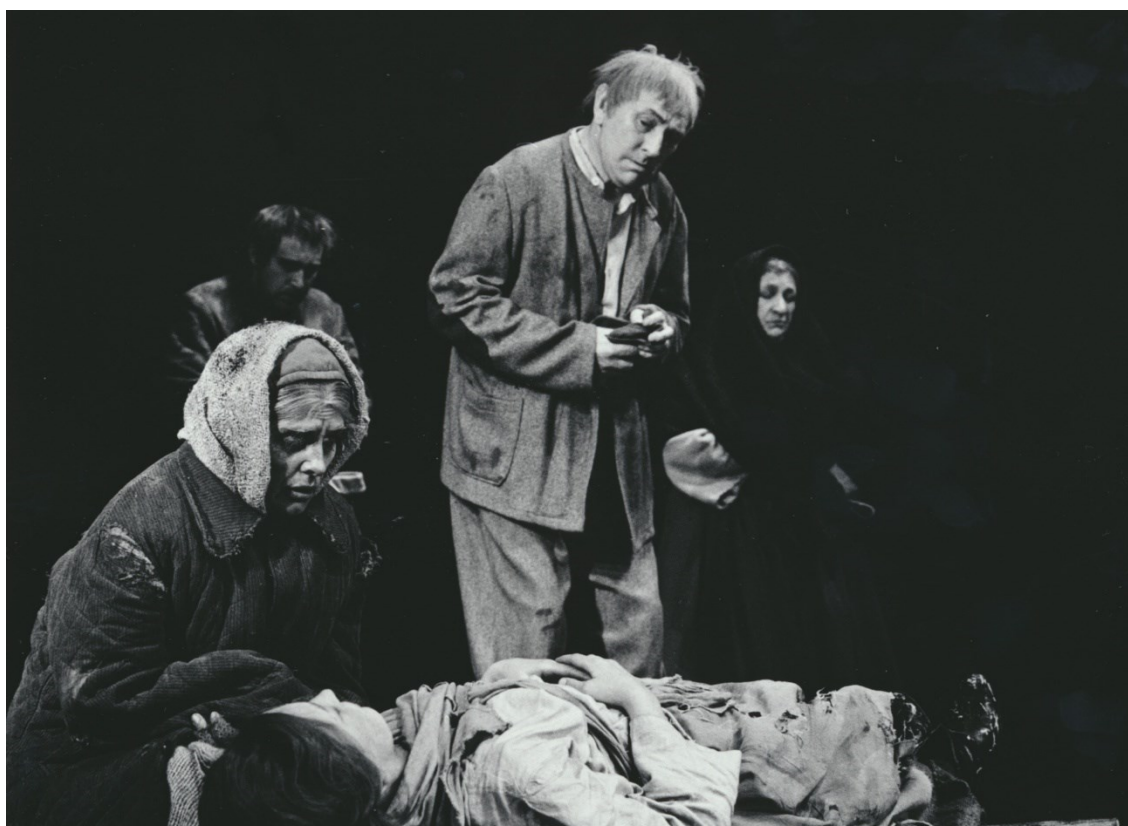
- Za ztvárnění této na výsost složité postavy, byla jako jedna z nejmladších hereček ve svých šestatřiceti letech kritiky oceněna a na podzim roku 1964 za něj obdržela titul *Zasloužilá umělkyně*.
- Kunderův a Vápeníkův překlad Brechtovy *Matka Kuráže* užilo i Národní divadlo v Praze pro svou inscenaci, v níž se objevila v titulní roli Dana Medřická. Ztvárněna na jevišti Stavovského (tehdy Tylova) divadla od října 1970 do prosince 1971.

---

³⁵⁵ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1963/1964, článek „Opět Brecht“; Mladá Fronta, Brno (30. V. 1964).

15. Matka Kuráž u svého povozu (1964)

16. Kuráž nad tělem své mrtvé dcery Katrin (1964)

17. Matka Kuráž (1964)

Komedie o umučení

(Komedie o umučení a slavném vzkříšení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista)

„Ach, já smutná, zarmoucená, tebe, synu, budu zbavena.“

Autor: Jan Kopecký (1919–1992) /zpracoval dle tradičních lidových her/

Rok vzniku: 1963/1964

Premiéra: 28. listopad 1965

Derniéra: 24. květen 1970

Režie: Evžen Sokolovský

Dramaturgie: Bořivoj Srba

Výprava: Karel Vaca

Hudba: Jan Novák

Děj:

Pašijový veršovaný příběh je rozdělen do pěti částí: Prologu, tří dějství a Epilogu. Hra je místy doprovázena zpěvy dcer Sionských. Celý příběh je představen postavou Opovědníka.

Prolog

Zaměřuje se na prvotní hřích, snědení jablka ze stromu poznání a vyhnání z ráje. Objevují se zde postavy Adama, Evy, Anděla, Smrti a Čerta Démona. Vedle nich i akt touhy po Božím smilování a sejmutí tohoto hříchu, který uvrhl lidské pokolení mimo Eden do hořkosti z bolesti a smrtelnosti. Podle prococtví jej má smýt Mesiáš, Vykupitel.

Život, učení a zrada

Mladý tesař Ježíš z galilejského města Nazaretu opouští svou matku Marii, aby vykonal úkol, jenž mu byl určen, aby velebil Hospodina, Otce svého, smyl hříchy světa a vytvořil tak novou smlouvu mezi Bohem a lidstvem. Ježíš je v řece Jordánu pokřtěn Janem Křtitelem. Začíná veřejně vystupovat se svým učáním. Zdůrazňuje rovnost mezi lidmi.

V poušti je Ježíš několikrát pokoušen Čertem Démonem, aby se mu poklonil, Ježíš se však nepodvolí a Démona zažene. Začíná si vybírat své učedníky a předávat jim své učení. Setkává se s ním trojice sourozenců Lazar, Marta a Magdaléna. Magdaléna po jeho kázání prozře a vzdá se marnotratnosti svého života. Její nemocný bratr časem umírá. Ježíš však vykoná jeden ze svých největších zázraků, vzkřísí Lazara z mrtvých. Putuje izraelskou zemí se svými učedníky, koná mnoho zázraků, učí a káže lidu, který jej následuje. Zprávy i prorokovi se šíří krajinou. To neunikne pozornosti farizejů, kteří jej začnou bedlivě sledovat. Nevěří totiž, že se jedná o onoho prorokovaného Mesiáše, ale jen o obyčejného buřiče. Děsí je, že by se tesařův syn mohl stát židovským králem.

Objevují se opět postavy Smrti a Čerta Démona, které jsou rozezleny, že hříšná a marnotratná Magdaléna se sestoupila ze špatné cesty, po které by došla až do jejich spárů. Proto začnou proti Ježíšovi kout pikle a našeptávat farizejům. Ti se jej snaží uvěznit, ale bez úspěchu. Mezitím Ježíš zachrání od ukamenování jednu cizoložnou ženu. Farizejové s kněžími se jej nakonec za jeho domnělé buřičství rozhodnou usmrtit. Čert Démon zase pro ně získá jednoho z jeho učedníků, Jidáše Iškariotského. Nastává období pašijí, oslav připomínající vyvedení izraelského lidu z egyptského otroctví. Během něj vstupuje do Jeruzaléma i Ježíš, který vyhání kupce z Božího chrámu. Po našeptávání od Čerta Démona nakonec Jidáš, toužící po plném měsíci, svého Mistra farizejům za třicet stříbrných zaprodá. Vše je stvrzeno Jidášovým polibkem na Mistrovu tvář v Getsemanské zahradě, kde je vojáky na toto znamení zajat.

Umučení

Kněžími je vsazen do žaláře, kde je mučen a ponižován. Jidáše trápí svědomí, peníze vrátí a oběsí se. Farizejové odvedou Ježíš před Piláta a požadují jeho smrt. Pilát však nad ním neshledá žádné viny a nechává jej pouze zmrskat bičem. Poté je však znovu předveden před Piláta a židovským davem odsouzen k ukřižování společně s dvěma lotry. Při své cestě na smrt, se setkává Matkou Marií, Máří Magdalénou, učedníkem Janem, Šimonem Kyrénským, jenž mu pomohl nést kříž i Veronikou, která stírá krev z jeho tváře. Na hoře Golgotě je nakonec ukřižován. Po jeho smrti nastává hřmění a zemětřesení. Josef z Arimatie poté snímá jeho tělo a ukládá jej do hrobky.

Vzkříšení

Třetí dějství začíná prosbou starozákonních Otců za Boží milost. Po třech dnech se rozhodnou Máří Magdaléna, Marie Jakobova a Salome, že půjdou nabalzamovat vonnými mastmi Mistrovo tělo, najdou však jeho hrob prázdný. Je jim vyjeveno, že vstal z mrtvých. Ježíš před tím doprovázený anděly přemáhá v pekle Zlo a vrací zpět na svět. Setkává se svými učedníky a svou matkou. Poté již vstupuje na nebesa.

Epilog

Římský císař Tiberius trpí bolestmi. Nikdo mu není schopen pomoci, ani jeho osobní lékař, ani kouzelníci a mágové. Ani obětování pohanským bohům. Služebník císaře si od pocestného vyslechne příběh o muži, který v zemi Izraelitů koná zázraky. Služebník vše vyloží císaři, který mezitím obdrží i dopis od Piláta. Císař neprodleně posílá Voluzijána do Jeruzaléma, aby onoho muže přivedl. Jelikož již však není mezi živými, je Pilát potrestán zbavením úřadu a uvězněn. Před císaře nakonec vystoupí evangelisté Matouš a Lukáš, kteří mu vylíčí Ježíšovo učení. V reakci na to císař vyhlásí křesťanství jako oficiální náboženství Římanů.³⁵⁶

Role: Matka Marie

Charakteristika role:

Postava Ježíšovy matky Marie připomíná svým ztvárněním pozdně gotické Madony krásného slohu Václava IV. Vše je umocněno Vlastinou symetrickou dokonalou tvář, která celé postavě přidává na kráse. Co na tom, že její oči zvyrazňují silné linky, tak typické pro 60. léta

---

³⁵⁶ Římský císař Tiberius křesťanství jako oficiální římské náboženství neprohlásil. V roce 313 bylo císařem Konstantinem s pohanským náboženstvím zrovnoprávněno, a až v roce 395 císařem Theodosiem prohlášeno za oficiální.

20. století. Matka Marie sice výrazněji nezasahuje do děje, ale svými grimasy a gesty vyjadřuje charakter zlomené ženy v druhé polovině příběhu s naprostou věrohodností, odkazující na teatrální expresivitu barokních piet. Je milující matkou ztrácející syna, matkou trpitelkou. „*Ach, já smutná, zarmoucená, tebe, synu, budu zbavena. Komu mne smutnou poručíš, když se se mnou žalostivě loučíš?*“ Za zcela nejvíce srdceryvnou a dojemnou scénu by mohla být zcela určitě označena ta, při níž matka drží ve své náruči z kříže sňatého syna.

MATKA MARIE: *Ó, krásné líce vsí slávy,
kam ste svou krásu poděly?
Ústa medotekoucí,
dokonalyste svou práci.
Ó, nejsvětější ramena,
jak ste převelmi zraněná!
Persa, bok a všechno tělo,
kam si svou krásu podělo?
Ó, můj serdečně synu milý,
jak sem tebe kojila persy svými,
jak mohu bez tebe živa býti?
Ráda bych s tebou umřítí chtěla,
abych s tebou v jednom hrobě pohřbena byla.*

Další role a obsazení:

<i>Persona Ježíš:</i>	Ladislav Lakomý
<i>Čert Démon:</i>	Josef Karlík
<i>Smrt:</i>	Stanislava Strobachová
<i>Anjel Kabriel:</i>	Miroslav Částek
<i>Adam:</i>	Josef Husník
<i>Eva:</i>	Blažena Rýznarová
<i>Jan Křtitel:</i>	Rudolf Krátký
<i>Apoštol Jan:</i>	Václav Postránecký
<i>Apoštol Petr:</i>	Oldřich Celerýn
<i>Jidáš:</i>	Josef Štefl
<i>Marie Majdaléna:</i>	Miriam Hynková
<i>Kajifáš:</i>	Arnošt Navrátil
<i>Annáš:</i>	Karel Meister

Pilát:	Miloš Hájek
Josef z Arimatie:	Bohuš Smutný
Opovědník:	Zděněk Kampf
a mnohé další...	

Recenze:

Karel Bundálek / Rovnost, Brno / 30. XI. 1965

„U některých postav vyplývá jejich estetický účinek skutečně z toho, že v nich ustavičně vnímáme oba plány: lidový herec zde vytváří jistou postavu – nebo personu, jak se říkávalo – z pašijové hry. Mnohde však tato potřebná polarita chyběla (např. sbor apoštolů) a výsledný dojem směřoval zcela jinam. Tato nedůslednost se projevila i v kostýmech. U některých postav byly dodrženy zásady kostýmování z lidového divadla, kde historická věrnost nepřipadala v úvahu (např. Maří Magdalena), vedle toho se objevily kostýmy inspirované středověkou ikonografií, jinde opět náběh ke kostýmu historickému (Pilát). Z velkého množství účinkujících si povšimněme alespoň některých, Personu Ježíš hraje Ladislav Lakomý jako člověka veskrze prostoupeného vřidností a láskou. Pokud zde něco vadí, pak jen přílišné hercovo splývání s postavou. S problémem do jisté míry podobným se setkáváme u opovědníka; Zdeněk Kampf v něm především vyzdvihuje citovou vroucnost, méně již pronikají u této postavy rysy lidového venkovského inspicienta. Taky v láskyplné matce zasloužilé umělkyně Vlasty Fialové málo rozpoznáváme prostou venkovskou ženu.“³⁵⁷

Svobodné slovo, Praha / 3. XII. 1965

„PREMIÉRA v režii E. Sokolovského měla tak strhující ohlas, že se k ní kritika bude dlouho vracet. Jevištní výstavba tří textů, které prodělaly historický vývoj od středověkých mystérií po baroko a dál do minulého století, dala divadelníkům mimořádnou příležitost, které využili. Nejlepší z galerie postav byl Karlíkův čert Démon, soustředěností vynikl L. Lakomý a znamenitá Marie Magdalena Miriam Hynkové. Inscenace bude poutat diváckou pozornost.“³⁵⁸

J. B. Svrček / Lidová demokracie, Brno / 3. XII. 1965

„Čistý a vyrovnaný herecký výkon podal Ladislav Lakomý v hluboce lidské a láskyplné postavě Krista, jehož trpící matku Marii hraje Vlasta Fialová snad až příliš vznešeně na ženu z lidu. Prostým lidovým aktérům v podání pašijí se nejvíc přiblížil Josef Karlík k Čertu Démonovi. Bohuslav Roček v Hejtmánovi a Miroslav Částek v Anděli Gabrielovi. Z ostatních účinkujících uvádíme ještě pročitěnou interpretaci Marie Magdaleny Miriam Hynkové a zpovědníka Zdeňka Kampfa, jenž vedle toho vytvořil řadu sice drobných, ale dobře charakterizovaných figurek.“³⁵⁹

³⁵⁷ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1965, článek „Nad pašijovou komedií“; Rovnost, Brno (30. XI. 1965).

³⁵⁸ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1965, článek „Úspěšná premiéra pašijových her v Brně“; Svobodné slovo, Praha (3. XII. 1965).

³⁵⁹ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1965, článek „Pašijová hra v Brně“; Lidová demokracie, Brno (3. XII. 1965).

Lidová demokracie, Praha / 4. XII. 1965

„Na inscenaci se podílí celý soubor. Pod vedením Sokolovského nesklouzává do bezuzdné fraškovitosti; Sokolovský uchovává vážnost na pravých místech, uměřenost ve výraze a jen některým hromadným scénám bylo by třeba přidat na životnosti.“³⁶⁰

Dr. Zdeněk Srna / Práce, Brno / 15. XII. 1965

„Režisérova nezacílenost se obráží někde i na barevně výrazných a na pohled lahodných kostýmech Karla Vaci, jenž vytvořil i simultánní scénu na jevišti s řadou hracích prostor a oponami; ovlivňuje do neurčitosti i choreografii Věry Avratové a především se promítá do hereckých postav. Statická stylizace gest, v níž je vedena Matka Maria, Kristus, tři Marie aj., i sám typový výběr Vlasty Fialové a i Ladislava Lakomého, nemohl přece nikam jinam vést než k oné mysterijní poloze, vytýkanému ztotožnění herců s postavami, k tomu, co na jiném textu v dokonalém celku můžete vidět před Notre Dame. V této poloze především Kristus Lakomého je výkonem úctyhodný.“³⁶¹

Sergej Machonin / Literární noviny / 15. I. 1966

„To naivní, co se zdálo být kouzlem tohoto textu a představení na začátku, přerostlo najednou v něco kvalitativně vyššího a mocnějšího. Marija v modrém a červeném rouchu, s hořícím srdcem na hrudi a se zlatou korunou, jak ji známe ze svatých obrázků, je už víc než Bohorodička z Písma. Je to velká bolest lidstva, které od věků křížovalo své Spravedlivé.“³⁶²

Alena Urbanová / Živý pramen / Kulturní tvorba / 9. VI. 1966

„Srovnajme si pro názornost dvě podoby Marie z těchto inscenací: Vlasta Fialová v sytě modrém rouchu s nachovou plachetkou a s korunkou na hlavě má gestu i tváři patos, tragiku i vášnivost baroka, je to obraz vystupující sytými barvami z přítmi oltářů a znepokojující spíš než uklidňující. Proti ní bílo-modrá Panenka Marie Jany Dítětové, s tváří nejhezčího dítěte široko daleko, je lidovým obrázkem na skle v jasné světnici podkrkonošské chalupy. Brněnské představení má syté barvy pro všechno, i pro karikaturu, je drsné, rozmáchlé, nevyhýbá se patosu, nevyhýbá se ani naturalistickému detailu, což je naprosto správné pojetí. Cesta za dramatičností má tu však jedno úskalí: v mnoha postavách se ztrácí ‚předvádění‘ známého děje a napětí mezi hercem a demonstrovanou postavou, s nímž lidové divadlo vždycky automaticky počítalo. Herec tu často kupodivu splývá s postavou a nutí diváka prožívat společně – takže tam, kde tomu tak není, kde herec vystupuje z postavy, je náhle divák vyrušen z iluze, a skoro bych řekla podle zkušeností z jedné reprízy, že nerozumí. I když je to uděláno tak výborně, jako to například dělá Josef Karlík v roli Čerta.“³⁶³

Zajímavosti:

- Hra sama o sobě sice vychází z prostých lidových her, avšak režisérem Sokolovským a dramaturgem Srbou byla pojata jako velké barokní divadlo.
- Autor Jan Kopecký vystavěl příběh na třech základních kamenech lidových pašijových her, pocházející z 18. století: Bozkovské umučení, Vlastibořská komedie o umučení a Semilská

³⁶⁰ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1965, článek „Pašijová hra v Brně“; Lidová demokracie, Praha (4. XII. 1965).

³⁶¹ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1965, článek „Lidové pašije z Podkrkonoší“; Práce, Brno (15. XII. 1965).

³⁶² KOPECKÝ 1967, s. 169.

³⁶³ Tamtéž, s. 205–206.

hra o vzkříšení.³⁶⁴ Tedy hry pocházející z oblasti Podkrkonoší, které autor dlouhá léta studoval.

- Inscenace začala být připravována na začátku roku 1964. Těžká autonehoda, kterou zažil režisér Sokolovský v září toho roku, však celý proces realizace a její uvedení zpozdila a posunula až na rok 1965.³⁶⁵
- Ve své době byla doprovázena mnoha kontroverzemi. Byla považována některými ortodoxními příslušníky křesťanské obce za příliš politickou až zesměšňující a některými marxisty až příliš náboženskou. Ve většině případů však byla přijata obecenstvem velmi kladně a s nadšením, poněvadž představovala na repertoáru poněkud jiný druh divadelního představení a znamenala osvěžení v časech krize divadla.
- V názvu užitý termín „komedie“ způsobil řadu nepochopení u některých diváků, poněvadž v dobách lidových divadel byl chápán jako samotný akt hraní divadla, než komedie jako takové.³⁶⁶
- Rok po brněnské premiéře byla hra inscenována i na prknech Realistického divadla Zdeňka Nejedlého (dnešní Švandovo) v Praze. V níž roli Ježíšovy matky Marie hrála Jana Dítětová, která ve filmu *Divá Bára* ztvárnila Elišku, věrnou přítelkyni Báry. Po Praze přišla v roce 1967 na řadu další města: Most, Ostrava, Liberec, a dokonce i Vídeň.³⁶⁷
- Ve hře účinkovalo na 150 lidí. S celým souborem činohry to dále byli posluchači JAMU a konzervatoře, členové Státní filharmonie a komorní soubor závodního klubu státních orgánů.³⁶⁸
- Hra byla nakonec kvůli začínající normalizaci na přelomu 60. a 70. let stažena z repertoáru Mahenova divadla.

18. Matka Marie držící v náruči svého z kříže sňatého syna (1965)

---

³⁶⁴ Tamtéž, s. 24.

³⁶⁵ KOPECKÝ, s. 154.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 203.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 210.

³⁶⁸ MZM, odd. dějin divadla, soubor novinových recenzí SD Brno – činohra 1965, článek „Pašijová hra v Brně“; Čs. svět, Praha (23. XII. 1965).

19. Matka Marie v *Komedii o umučení* (1965)

Filmové role

„Hvězda – to je především film. Hvězda – až na výjimky potvrzující pravidlo – je zpravidla spíš meteorit; mihne se, kmitne se, velký žár a velký šum, a v příští sezóně na obloze slávy oslňuje další meteorit. Podstatné však na to je, že být herečkou v běžném filmu sériové výroby nemá často nic společného s hereckým řemeslem, o to méně s hereckým uměním.“

- *Vlasta Fialová*

Před filmovou kamerou

Vlastu Fialovou jsme si předně představili jako velmi nadanou divadelní herečku. Nicméně již jako mladá absolventka konzervatoře a čerstvá členka opavského divadla dostala svou příležitost, které využila. Fotografie mladých absolventů byly odesílány do pražských filmových studií Barrandov, kde si Vlasty všiml režisér Vladimír Čech a vybral si ji společně s dalšími mladými herečkami ke zkouškám na hlavní roli v jeho nově připravovaném filmu *Divá Bára* podle povídky Boženy. Po počátečních peripetích, kdy se Vlasta kvůli dopravě na zkoušky téměř nedostala a ani nevěřila v úspěch, byla nakonec překvapivě vybrána.³⁶⁹ Začalo jí náročné období, kdy cestovala mezi opavským divadlem, ateliéry na Barrandově a Hostivaři a exteriérovým natáčením na Šumavě. Stálo to, však za to vznikl skvělý český film, který měl svou premiéru 29. dubna 1949 a byl pozitivně přijat i na zahraničních filmových festivalech například v Japonsku a Austrálii. Ze všech kontinentů na celém světě mladé představitelce přicházely dopisy. Během natáčení se setkala s řadou nadaných herců, jak staré, střední, tak i mladé generace: Gustavem Hilmarem, Jaroslavem Vojtou, Janem Pivcem, Josefem Kemrem, Janou Dítětovou či Robertem Vrchotou.

S ním rovnou přešla do natáčení dalšího filmu, který se nazýval *DS 70 nevyjíždí* (1949), jenž byl režírován Vladimírem Slavínským, který zemřel před dokončením filmu. Ač to zpočátku filmu nevypadalo, tak jakož měla v *Divé Báře* venkovanka svého myslivce (Vrchotu), tak sekretářka měla zde svého technika, se kterým se jí podařilo odhalit připravovanou diverzní akci. Tímto filmem započalo série Vlastiných filmů, vzniklých pod taktovkou socialismu. Následovalo natáčení filmu Čenka Duby *Vítězná křídla* (1950), který vykresluje továrního prostředí na letecké stroje, a v něm působící plachtařský klub. V roce 1953 Vlasta hrála ve filmu *Jestřáb kontra Hrdlička*, vedle níž se objevili „hradecký votrok“ Josef Bek, František Smolík a Jaroslav Marvan. Poté natočila další filmy. *Botostroj* (1954) líčící vykořisťování dělníků. *Z mého života* (1955), v němž ztvárnila věrnou švédskou obdivovatelku díla Smetanova. Byl to její první barevný film. Významným počinem její filmografie je film *Legenda o lásce* (1956) natočená Václavem Krškou podle příběhu Nazima Hikmeta. Koprodukční snímek se natáčel v Bulharsku, a společně s Vlastou představující sestru milující, ale

---

³⁶⁹ GRUMLÍK 1996, s. 27.

žárlivou královnu Mechemene Banu, tvořilo ústřední herecké trio ještě bulharský herec Apostol Karamitev hrající malíře Ferchada a mladičká česká herečka Jana Rybářová ztvárňující královninu sestru Šírín, která se nedožila premiéry, poněvadž si sáhla na život. Posledním kvalitním filmem této éry je *Občan Brych* (1958), v němž si Vlasta zahrála hlavní roli s Karlem Högerem a hrající Brychovu bývalou i stálou lásku, která trpí vlastní rozpolceností a nerozhodností. Z dalších filmů pozdějšího období můžeme uvést: *Spanilá jízda* (1963), *Náměstí svaté Alžběty* (1965), *Niet iney cesty* (1969) či *Touha Sherlocka Holmese* (1971), pak se už se vesměs jednalo pouze o epizodní role. Významné místo v pozdější filmové tvorbě zaujímají televizní inscenace, jež zastupuje nám dobře známá *Lucerna* (1967), či seriály, z nichž nejvýraznější je *Legenda o živých mrtvých* (1971).

Důležitým poznatkem je, že ač Vlasta neměla tolik filmových příležitostí jako pražské herečky, které byly k Barrandovu přece jen blíže, dokázala z těch, které jí byly přiděleny dostat maximum. V jejích filmech můžeme zahlédnout, jak se herečky vyvíjela a profilovala. Pustíme si například *Divou Báru* a *DS-70 nevyjíždí*, kde byla mladou začínající herečkou, postupujme dál přes *Jestřába kontra Hrdličku* a *Legendu o lásce*, kde jsou již zřetelně rozpoznat navyklé ladné divadelní pohyby, a dojdeme například ke *Spanilé jízdě*, kde je již vyprofilovanou zralou herečkou na vrcholu se svérázným přístupem s hereckými metodami, o kterých ví jak jich použít.

Divá Bára

„Cožpak jsem opravdu jiná – horší, než ostatní?“

Předloha: Božena Němcová (povídka)

Premiéra: 29. dubna 1949

Režie: Vladimír Čech

Scénář: Vladimír Čech, Dalibor C. Faltis, Miloslava Příkrylová

Kamera: Václav Hanuš

Hudba: Dalibor C. Vačkář / Filmový symfonický orchestr řídí Otakar Pařík

Stavby: Jan Zázvorka, František Tröster

Kostýmy: Josef Matěj Gottlieb

Výroba: skupina Vladimíra Borského a Jana Sinnreicha / Československý státní film

Děj:

Za jednoho bouřlivého večera, kdy se na zemi snášejí z nebe hromy a blesky, dorazí do stavení pastýře Jakuba stařenka, a to ve chvíli, kdy je pastýřova žena Barbora v očekávání příchodu jejich potomka na svět. Proto je obklopena porodními bábami, které věří v různé pranostiky. V okamžik, kdy žena porodí, stařenka, za níž se samy zavřou dveře, zmizí, což báby vyděsí na tolik, že ji považují za polednici. Když pohlednou narozenou dceru, všimnou si, že vypadá jinak, než ostatní novorozenata, označí jí za divé dítě podstrčené polednicí. Po porodu však žena umírá, avšak ještě před tím požádá svého muže, aby jí pokřtil po ní, Bára.

Uplyne několik let a z Bary vyroste krásná mladá dívka, která je však skutečně jiná, než všechny ostatní, čímž je v zájmu mnohých mláďenců. Ti ji například chodí pozorovat při nočním koupání u škaredého jezera, kam si zaplavat nikdo neodváží. Již samotný fakt, že umí plavat jako nikdo je udivující. Mládenec Vojta se jí snaží u jezera políbit, ale je bránící se Bárrou sražen z břehu do jezera. Druhého dne si po mši Vojtovy rodiče, rychtář se ženou, na Bárrou stěžují u pana faráře, že se syna snažila utopit, jako ty další utopence před tím. To však farář odmítá. Nicméně Bárrou upozorní, aby se přece jen více snažila přizpůsobit. Chvilí potom však na návěs vjede správcův kočár se splašenými koňmi, které však nezastaví nikdo jiný než Bára, čímž na sebe opět upozorní a zapůsobí u okolí. Správce Sláma, který přijel na farářovo pozvání a poobědvá na faře, se však spíše kochá krásou farářovy schovanky panny Elišky, než krásami farářovy přírodovědecké sbírky. Eliška, která je věrnou Bářinou přítelkyní, se jí svěřá, že miluje svého Hynka, ale má obavy, že její teta panna Pepinka, žijící rovněž na faře, ji hodlá provdat

právě za správce Slámu. Poté si i sama Bára uvědomí, že vlastně nezná lásku jinou, než k otci a jediným přátelům.

Když rychtářovi onemocní kráva, je požádán pastýř Jakub, aby přivedl bábu kořenářku, nakonec však pro ni vyrazí Bára. Kořenářka však namítá, že musí nejdřív do myslivny, tak se Bára nabídne, že mast odnese paní mámě z myslivny sama. Zde je mile přivítána a nabídnut jí nocleh, což přijímá. Ráno však najde mladého pohledného myslivce, který jí nechtěl budít, ležet na zemi jen medvědí kůži. Sice se lekne, ale při bližším pohledu se jí velmi zalíbí. Z myslivny se zastaví u rychtáře, kde však se kořenářce nepodaří krávu uzdravit, což podle ní zapříčinila přítomnost Bary. Proto místo, aby byla hnána od rychtáře skutečná čarodějnice, je hnána Bára až na faru. Na faře je plačící Bára utěšena a Eliškou pozvána na poutní tancovačku. Zde zbudí pozornost u mladých tanečnicků, ale opět i nežádoucí u jejich rodičů, kteří je drží, aby s ní nešli tančit. Do sálu však vstoupí onen pohledný myslivec, který jí vyzve k sólu, vyjde ale najevo, že Bára tančit neumí, což zapříčiní posměch. Během několika chvil se však při myslivcově vedení tančit naučí.

Druhého dne se při vití věnců Eliška svěří Báře, že skutečně ji tetinka chce skutečně provdat za správce. Bára ji však ujistí, že něco vymyslí, třeba že na něj přivolá čerta. Při zvolání se z mlhy mezi stromy objeví postava v mysliveckém kroji, čehož se obě dívky leknu, ale nakonec Bára pozná, že jde jen o onoho myslivce, se kterým vyrazí na Ďáblův vrch, kde si dají své první políbení.

Správce Sláma jede do vsi za Eliškou na námluvy. U hřbitova však kočár zastaví strašidlo. Vyděšený kočí doběhne do vsi a zburcuje celou vesnici. Každý kdo může, popadne vidle, sekeru, cep či džbán svěcené vody směřuje na hřbitov. Mezitím musí k smrti vystrašený Sláma strašidlu odpřísáhnout, že si nevezme Elišku za ženu. Chvilí na to se však musí strašidlo dát na úprk, poněvadž zahlédne blížící se vesničany. Při cestě pronásledovatelé zjistí, že se nejedná o strašidlo, ale o nikoho jiného, než zase o Báru. Proto si to zamíří rovnou do pastoušky, kam dav vtrhne. Rychtář rozhodne, že pokud nemá z ničeho strach, jejím trestem bude, že jí zavrou na noc do márnice. Dav jí tedy odtáhne na hřbitov a tam v márnici zavře mezi kosti a rakve, v nichž již odpočívají nebožtíci. Mezitím Josífek bez vědomí rodičů vše poví myslivci, který Báře spěchá na pomoc. Při incidentu mezi rychtářem a jeho synem Vojtou, je však márnice podpálena. Z hořícího pekla již omdlelou Báru myslivec vynese. Ohořelá márnice zůstává pro vesničany jako memento, kdy se sami mohli dopustit nejtěžšího hříchu, a to vraždy. Bára s myslivcem spolu odcházejí za štěstím.

Role: Bára

Charakteristika role:

Mladá venkovská dívka, která je již od narození považována za divé dítě podstrčené polednicí. Společně se svým otcem Jakubem žije na kraji vesnické společnosti. Zejména postarší ženy o ní roznášejí lživé klepy a označují ji za čarodějnici, a to jen kvůli tomu, že se nechová stejně jako všechna ostatní úslušná a bázlivá děvčata. To starší obyvatele popouzí. Bára však dostala do své přirozenosti jen to, že umí racionálně uvažovat. Vedle toho má však spoustu dalších vlastností, které by nikdo neočekával u dívky. Je statečná a nebojácná, když například plave za noci v jezeru, kde už spousta lidí utonula, nebo dokáže jako jediná zastavit splašené koně. Je také milá a laskavá. Je věrnou přítelkyní Elišky, které umí naslouchat i poradit. Když jde o pomoc přítelkyni, nemá strach přivolat ani čerta.

BÁRA: *Spolehni se na mě! Já už něco vymyslím!*

ELIŠKA: *Ach, Báro, kdybys tak opravdu uměla čarovat!*

BÁRA (vesele): *Ale vždyť já opravdu umím! Chceš – přivolám ti třeba čerta. Čerte! Ukaž se! Čerte! Čerte!*

(v lese mezi stromy se zjeví postava v mysliveckém kroji; dívky se polekají; Eliška utíká; myslivec hraje si na čerta sestoupík Báře, která jej již poznala)

MYSLIVEC (hlubokým hlasem):

Volala si mne, Báro?

BÁRA: *Volal jsem čerta.*

MYSLIVEC: *Jaké máš přání?*

Když jde o práci či nějaký svěřený úkol je vždy Bára nápomocná. Je pracovitá, dokonce u samotného rychtáře pracuje za dva. Je učentlivá, ač se slzami v očích dokáže přiznat, že něco neumí, s pomocí se to však rychle naučí. A to také díky své odhodlanosti, která jí zajistí úspěch při tanci, a tím pádem i pokoření posmívajících se venkovanů. Je pravdomluvná. Dokáže si stát za svým a umí se bránit, ale i si poplakat, zvláště ve chvílkách jako je ta na faře, kam ji zažene rychtář se svou tlupou, kdy si uvědomuje, že jí ostatní nemají rádi, jen proto, že je v jejich očích jiná. Čemuž ale nerozumí, poněvadž si tak nepřipadá.

(Bára klečící u sedící tetinky ji hlasitě pláče v klíně)

FARÁŘ: *Pro to se netrap, Báro.*

ELIŠKA: *Kvůli takovému hrubiánovi nebudeš přece plakat.*

PEPINKA: *Ani za to nestojí.*

(Bára pohlédne k panu faráři)

BÁRA: *Kdyby mne tupil jen rychtář, ale na mě jsou takoví všichni. Cožpak jsem opravdu jiná – horší, než ostatní? Důstojný pane, jsem opravdu tak špatná a zlá, jak říkají?*

FARÁŘ: *Jsi jiná, děvenko, to je pravda. Jsi hodná a především to máš v hlavě v pořádku! Takhle je psáno v Kralické bibli: „Život i smrt jsou v moci jazyka. Ohavnosti jsou Hospodinu rtové lživí, ale ti, jenž činí pravdu, líbí se jemu.“*

(Naslouchající Báře jasní tvář, již nepláče)

BÁRA: *Důstojný pane, vy mě vždycky utěšíte!*

FARÁŘ: *Já ne, Báro. To slovo boží.*

Není pověřivá, jak by si všichni přáli. Už tím se vymyká normálu, což všechny děsí. Nikterak však mladé chlapce, kteří o ní jeví zájem a dokonce se o ni perou, za což ona nemůže, ale v očích jejich rodičů ano. Není však divu, je nadmíru krásná. Kvůli tomu jak na jejich syny působí, tak na ní mají tím pádem zlost. Dívkám a jejím rodičům zase vadí, že se chlapci snaží točit jen kolem ní. Proto si na ní všichni neustále stěžují a snaží něco špatného svalovat, bez toho, aby si zjistili pravdu, jak se věci skutečně mají. Očerňují ji zejména v očích pana faráře. Ten však stojí jako jediný při ní. Když vesničané vidí, že u něj nepochodí, vezmou vše do svých rukou. Po incidentu se správcem Slámou využijí příležitosti, aby si na ní vylili svou zlost. A to jen proto, že je jejich kontrastem. Jejich zbytečná zloba, která ukazuje jejich skutečnou zlou, závistivou a pověřivou povahu způsobí, že málem přijde Bára o život. Zachrání ji však láska,

kterou pozná u myslivce, který se dokáže před márnicí všem postavit a vytknout jim jejich ubohé chování. Raději se vzdá svého místa a Báru odvede, aby ji ochránil.

MYSLIVEC: *Lidi, cožpak jste docela ztratili rozum? Víte, že jste se mohli dopustit vraždy?*

RYCHTÁŘ: *Kdyby nám Bára dala pokoj, nikdo by se jí ani nevšimnul.*

MYSLIVEC: *Komu z vás ublížila?*

VLČEK: *Rouhá se Pánu Bohu.*

MYSLIVEC: *Tak! A to říkáte vy, který máte plná ústa božích příkázání? Proč se jimi neřídíte.*

(k ostatním)

Svatouškové! Pánbíčkáři! Modloslužebníci prolezli vztekem a lží! Pověřivost, závist a zášť, to je vaše víra, naděje a láska. Ne Bára, ale vy všichni byste zasloužili potrestat!

RYCHTÁŘ: *Potrestat? Za co? Bára byla bez toho neštěstím celý vesnice.*

BÁRA: *Pěkný neštěstí! Vám rychtáři dělám za dva. A zadarmo, to Vám nestačí? A že nutíte Vojtu do Mariánky, když se mu nelíbí, za to já nemůžu. Já jsem za ním nechodila, ani za Josífkem, a za nikým. Vlčková si myslela pro Josífka na Elišku, a tak ze mě udělala čarodějnicí. A jak to bylo s Vencou Máčků, když se utopil, to ví každý! Ale najednou jsem to udělala já, protože se nebojím hluboký vody. Dobře, že vám márnice shořela, aspoň si vždycky vzpomenete, jak jste byli zlí. Já už tady s váma nebudu.*

Další role a obsazení:

<i>Eliška:</i>	Jana Dítětová
<i>Myslivec:</i>	Robert Vrchota
<i>Farář:</i>	Jaroslav Vojta
<i>Panna Pepinka:</i>	Marie Brožová
<i>Rychtář:</i>	Gustav Hilmar
<i>Správce Sláma:</i>	Jan Pivec
<i>Jakub, pastýř a otec Bány:</i>	Antonín Rýdl
<i>Barbora, matka Bány:</i>	Stanislava Strobachová
<i>Vlček:</i>	Josef Vošahlík
<i>Vlčková:</i>	Marie Rýdlová
<i>Josífek, syn Vlčkových:</i>	Josef Kemr
<i>Vojta, rychtářův syn:</i>	Josef Maršálek
<i>Matka myslivce:</i>	Marie Blažková
<i>Kořenářka:</i>	Eva Vrchlická
<i>a další...</i>	

Vlastiny vzpomínky:

„Byla jsem tehdy členkou opavského divadla, kdy jsem točila svůj první film „Divá Bára“. Je to zajímavé, jak jsem se dostala k filmování. Tak pěkně po pořádku! Velkou roli hrála náhoda. Od všech absolventů konzervatoře byly pořizovány na tablo fotografie. To byl již takový zvyk. A tyto fotky nás všech se posílaly na Barrandov do osobního oddělení, aby tam byli seznámeni s novými tvářemi.

A stalo se, že filmový režisér Vladimír Čech měl režírovat film podle povídky Boženy Němcové Divá Bára. Pamatuji si jasně, že to byl jeho první celovečerní film, a že mu samozřejmě na něm velmi záleželo. Pro titulní roli chtěl mít někoho, kdo nebyl dosud znám na filmovém nebi. Z předloženého fotografického materiálu si vybral mou fotku. Nevím, jak na to přišel, byla to náhoda nebo řízení osudu. Pozval si mne na zkoušku. Když jsem dostala zprávu z Barrandova, tak jsem ani moc nevěřila, že bych to byla zrovna já, která bude Divou Bárou filmovat.

Do Prahy jsem jela, jak se říká „na blind“. Vlak měl velké zpoždění a místo dopoledne jsem dorazila až v odpoledních hodinách. Ani mě nenalíčili, maskér prohlásil, že je od rána utahaný. Zpět z Prahy jsem dojela dozlobená, jak se mnou jednali. Za několik dní mi přišel do Opavy telegram s velmi krátkým sdělením: „Tocíte divou baru“.

Začalo velké, ale nadějně martyrium. Ředitel Linhart mi dobře radil, abych nepřerušovala smlouvu s divadlem. On že mne uvolní podle potřeb Barrandova, ale vymínil si, že musím hrát v představeních, v nichž jsem byla obsazena. Členkou opavského divadla budu po celou dobu natáčení dál. Mohl by mi sice dát neplacenou dovolenou, ale slíbil, že podle možností mi vyjde divadlo vstříc.

Škoda jen, že film Divá Bára nebyl barevný! V té době totiž Otakar Vávra natáčel – říkalo se tomu Vávrova pětiletká – pět historických filmů za sebou. Tři z nich nedávno uváděla televize: Jan Hus, Jan Žižka a Jan Roháč z Dubé. Všech pět filmů bylo barevných. Tenkrát bylo barevného materiálu málo, barva byla vzácná. A režisér Vávra vyplýval na svou „pětiletku“ veškerý barevný příděl. Nu, nedalo se nic dělat, Bára musela být černobílá, ačkoliv všichni tvůrci filmu se s tím neradi smířovali.

Bára se dostala do celého světa. Velmi mne udivil dopis z Japonska. Moji spolužáci, kteří žili v Americe, mi najednou z ničeho nic napsali, že je Bára zavedla do jejich původní vlasti, a že jim bylo hrozně hezky. Dokonce z Kapského města – temné Afriky – se ozvali diváci.

Pro zajímavost uvádím, že smlouvu na můj první film musel podepsat za mne můj otec, protože jsem nebyla plnoletá. Měla jsem devatenáct roků a oficiální plnoletost se tehdy mohla získat až v jedenadvaceti.

Ráda vzpomínám na herce, kteří v tomto filmu hráli. Byli to umělci velikáni. Byly to hvězdy první velikosti, a pro mne to byla velká čest s nimi spolupracovat. Během filmování nebyla o zábavu nouze. Nikdo si nedovede představit, jak tihle umělci dovedli být vtípní. Smáli se od rána do noci. Ovšem na jejich výkonech to nebylo znát. Kde se v nich vzalo tolik humoru, vždyť někteří z nich nebyli již nejmladší. To víte, já jsem to posuzovala podle svého věku. Sršeli vtípem při každé příležitosti.

*Poznala jsem najednou, že čím větší umělec, tím skromnější, laskavější. I když několikrát si ze mne, začátečnice, vystřelili, tak jsem to všechno brala s humorem.*³⁷⁰

*„V Divé Báře při záběru v Evině rouše mě zastupovala dívka, mající zhruba stejnou postavu se mnou. Dnes jsou erotické a tak zvané pikantní scény filmovány docela naturalisticky většinou s těmi herci, jichž se to podle scénáře týká. Nikdo se nad tím nepozastaví.*³⁷¹

*„Po ‚Divé Báře‘ následovala řada filmů, které již tak divákům nezapadly do paměti. Tak například ‚DS 70 nevyjíždí‘. Nebo tehdejší době poplatný ‚Botostroj‘.*³⁷²

Zajímavosti:

- Vlasta Fialová vzešla vítězně jako divá Bára z celkem 15 adeptek na hlavní roli.³⁷³
- Jedná se o režijní debut Vladimíra Čecha jako režiséra dlouhých celovečerních filmů.³⁷⁴ Vytvořením scénáře se zabýval několik let, již za Protektorátu.
- Mezi adeptkami na roli Báry se objevila zřejmě i Irena Kačírková. Na fotografii doplňující dobový článek se nachází režisér Čech společně s dívkou oděnou v kostýmu divé Báry. Jedná se nejspíše o fotografii z hereckých zkoušek pro tento film.³⁷⁵ Tou dívkou je s největší pravděpodobností dle svých nezaměnitelných rysů právě Kačírková, tehdejší čerstvá absolventka pražské konzervatoře. Nicméně neuspěla.
- Při úvodní scéně u jezera můžeme vidět běžící nahou Vlastinu dubléрку vrhající se do Škaredého jezera. Při bližším záběru na plavající Vlastu, která zde využila jednu ze svých sportovních disciplín, se můžeme všimnout, že měla na sobě trikot. Voda byla navíc v tehdejší podzimní období již velmi chladná.
- Fotografie barrandovského archivu nám dosvědčují, že ve scéně se splašenými koňmi ve vsi, zaskočil za Vlastu kaskadér. Muž v Bářině kostýmu a paruce.
- Závěrečná řeč myslivce a Báry vytýkající chování venkovanů před márnici se v původním scénáři nenachází. Musela být doplněna tedy až později, buď těsně před natáčením, nebo během něj.
- Film vznikl v průběhu celého roku 1948, od ledna do prosince. Vlasta na něm strávila celkem 40 natáčecích dní. Do začátku divadelních prázdnin nastalo náročné období cestování, a to buď vlakem či letadlem.³⁷⁶ Díky podzimní nepřízni počasí musely být některé scény původně plánované pro exteriér natočeny v ateliérech, čímž byl také překročen původní rozpočet. Vše bylo také zkomplikováno Ústřední dramaturgií, která nebyla spokojena s některými částmi a nechala přepracovat scénář a některé scény přetočit.³⁷⁷
Interiéry byly vytvořeny v ateliérech č. I a III v Hostivaři.

³⁷⁰ GRUMLÍK 1996, s. 27–28.

³⁷¹ Tamtéž, s. 59.

³⁷² Tamtéž, s. 59.

³⁷³ *Divá Bára. Film podle Boženy Němcové.* KINO III, 1948, č. 9 (27. 2.), s. 168.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 168.

³⁷⁵ *Kdo bude hrát hlavní roli?* KINO III, 1948, č. 7 (13. 2.), s. 126

³⁷⁶ HROZKOVÁ 1989, s. 8.

³⁷⁷ BSA, SCE, Film: Divá Bára, *Divá Bára. Odůvodnění překročení rozpočtu*, 28. VI. 1950.

Exteriéry byly natočeny v Krkonoších (Sněžka představovala Ďáblův vrch) a na Šumavě v okolí Železné rudy a obce Prášíly v oblasti Povydří.³⁷⁸ Zde se nachází i jezero Laka (filmové Škaredé jezero) a bývalá obec Stará Hůrka, která posloužila jako filmová vesnice. Do dnešních dob se však bohužel nezachovala, komunistický režim ji srovnal se zemí. Dochovalo se jen obvodové zdivo kaple a několika budov. Scéna na hřbitově se kvůli počasí natáčela v ateliéru č. VI na Barrandově.

- Natočení scény na Ďáblově vrchu (na Sněžce) bylo nutné zajistit uvolnění herců Vrchoty a Fialové z probíhajícího natáčení filmu *DS 70 nevyjíždí*.³⁷⁹
- Dle svědectví režiséra Čecha mělo vidět film celosvětově na 240 milionů diváků.³⁸⁰
- Snímek se dostal do všech koutů světa do Jižní Ameriky, Afriky, Japonska, a také se v roce 1954 stal prvním československým hraným filmem uvedeným v Austrálii.³⁸¹
- Celkový rozpočet filmu: 7 954 459,- Kčs. (původní)

---

³⁷⁸ ČESKÝ HRANÝ FILM III 2001, s. 61.

³⁷⁹ BSA, SCE, Film: Divá Bára, List nadepsaný *Divá Bára*.

³⁸⁰ BSA, SCE, Film: Divá Bára, *Poznámka k realizaci*.

³⁸¹ HROZKOVÁ 1989, s. 8.

20. Divá Bára v myslivně

21. Zachráněna myslivcem z hořící márnice

DS 70 nevyjíždí

„A víte Vy vůbec, že se mi ani trochu nelíbíte?“

Předloha: Vojtěch Cach (divadelní hra)

Rok: 1949

Premiéra: 9. listopad 1951

Režie: Vladimír Slavínský

Scénář: Otakar Kirchner, Vladimír Borský

Kamera: Jan Roth

Hudba: Dalibor C. Vačkář / Filmový symfonický orchestr řídí Milivoj Uzelac

Stavby: Karel Škvor

Výroba: skupina Vladimíra Borského a Jana Sinnreicha / Československý státní film

Děj:

Budovatelské drama z hornického prostředí, odehrávající se v severních Čechách na Mostecku. Těžbě hnědého uhlí musí ustoupit obec Nová ves. Některým obyvatelům, kteří jsou nuceni opustit své domy, jsou sice firmou architekta Vnuka budovány domy nové a moderní, ale hornické rodiny jsou na své staré zvyklé. Vysídlení tedy přijímají s nelibostí. Navíc práce na nových domech pokračuje velmi pomalu.

Pro zvýšení těžební produktivity má být uveden do provozu nový rýpací stroj, obří bagr nazvaný DS 70, který údajně dokáže nahradit práci několika tisíc horníků a padesáti klasických bagrů. Na jeho zkušební jízdu je pozvána i trojice redaktorů pražských novin. Jsou uvítáni vedoucím konstruktérem, inženýrem Prokopem Markem. Za účasti mnoha stovek očí dalších svědků obyvatel Nové vsi, tak komise z ředitelství, však po prvním pohybu stroj selže. Při opravě spáleného generátoru je zjištěno, že někdo do něj cíleně poškodil. Je usouzeno, že se jedná o sabotážní akci za účelem ohrožit těžbu.

Příprava k uvedení stroje do provozu a nastalé problémy zapříčiní, že Marek nestíhá ani zavolat své ženě Olze do Prahy a popřát jí k narozeninám. Již tak složitý vztah tedy dostal opět další ránu. Ač se Marek zastaví doma v Praze, svou ženu nezastihne. Olga dorazí domů s přáteli jen chvíli po něm. Sice od něj najde vzkaz, ale i tak jej začíná podezírat z nevěry s jeho sekretářkou Zdeňkou. Jejich společným přítelem, šéfredaktorem Vítkem je však přesvědčena, ať se za ním vydá.

Podezření z poškození generátoru padne na technika Dymeše, který jej měl na starosti, ten však zmizí. Jeho místo tedy získá elektrotechnik Kavan. Do toho přijíždí i Olga, Marek je sice mile překvapen, ale zase zklamán, když chce Olga opět odjet po jeho zakoketování se Zdeňkou.

Starosti přibývají. Materiál se ničí podezřele často a Markův kolega inženýr Denkr vše svádí na vadu materiálu z války. Začnou si stěžovat i horníci na odstřely v blízkosti jejich domů, situace se vyostří, kdy je zraněna dcera jednoho z dělníků, běžící proti hrající si v odstřelovaném území. Práce jsou zastaveny, než budou hotovy nové domy. Marek proto nařkne stavitele Vnuka, proč nejsou ještě hotové. Když prohlásí, že mu chybí materiál i pracovní síla, Marek svolá pracovní brigádu. Budování domů se neuvěřitelně zrychlí, i bez stavitele Vnuka.

Na pracovišti DS 70 se však všichni nudí k smrti z nicnedělání. Až do chvíle, kdy přivezou nový generátor. Propukne jáсот míšený s bezbřehou radostí. Krize je zažehnána. Pracovníci Vacek, Gába a Kavan však musejí bagr pečlivě střežit do jeho spuštění, aby nedošlo opět k sabotážní akci.

Mezitím rozkvétá i milostný vztah mezi Kavanem a sekretářkou Zdeňkou. Při jedné ze svých romantických procházek uvidí totiž v horním okně jedné vily záškodníka Dymeše. Kavan se Zdeňkou vniknou potají dovnitř a odhalí, že za celou sabotáží stojí skupina vedená ing. Denkrem, který nyní chce bagr zničit protitankovými minami. Dvojice zalarmuje příslušníky SNB. Sabotážní akci se podaří překazit. U bagru dojde k přestřelce, při níž je zastřelen Müller. Nakonec je Denkrem postřelen i Marek, kterému odcizí vůz a zřítí se s ním do lomu. I přesto, že je Marek postřelen, chce být ujistěn, že bylo jeho dílo uchráněno. Dymeš s Braunem jsou před útekem přes hranice zadrženi.

Zranění inženýra Marka není vážné, jen musí tři týdny ležet, proto se pracovníci rozhodnou, že zkusí funkčnost bagru. Přijdou však na to, že s ním sice dokážou jet, ale při spuštění bagrování opět zjistí závadu. Inženýr Marek však svou dokonalou znalostí svého stroje okamžitě ví, oč jde. A tak je DS 70 zprovozněn a může začít pracovat. Již vyjíždí!

Role: Zdeňka Krystínová

Charakteristika role:

Sekretářka inženýra Marka má v ději sice vedlejší, ale za to významnou roli. Může být tedy označována za vedlejší, ale vyprofiluje se do hlavní ženské úlohy. Je mladou a svědomitou dívkou se smyslem pro povinnost a jejich plnění. Toho si je ing. Marek vědom. Zdeňka má také v telefonu sladce medový hlas, což velmi zneklidňuje Olgu Markovou, která žárlí, že se nějaká dívka nachází v manželově blízkosti. Svým půvabem a Markovým vychvalováním způsobí její hlubší nejistotu. To se zhorší i nevinným zakoketováním Marka se Zdeňkou v přítomnosti samotné Olgy. Napětí se však uvolní, když Markova žena přijde na vztah mezi Zdeňkou a technikem Kavanem. Ale i ten nebyl hned od začátku láskou na první pohled. Zdeňka není typem dívky, která by byla přístupná ihned vztahu po každé lichoťce. Předvede, že umí být i upřímná, přímočará a ironická.

KAVAN: *A víte Vy vůbec, že jste moc hezký děvče?*

ZDEŇKA: *A víte Vy vůbec, že se mi ani trochu nelíbíte?*

KAVAN (zklamaně): *Ne?*

ZDEŇKA (s úsměvem): *Ne!*

KAVAN (s úsměvem): *A sakra! Tak nashledanou!*

I přesto se jí časem pohledný technik zalíbí. Zdeňka ví o jeho citech, které nakonec také opětuje. Při procházce, když zahlédne a odhalí v okně skrývajícího se Dymeše, je s Kavanem natolik odhodlaná věci přijít na kloub, že se neváhá s ním propížit do vily, v níž objeví nebezpečné a ozbrojené sabotéry, kteří jsou připraveni i střílet. Odhalení, že jsou v domě, které málem zapříčinila sama Zdeňka svou nepozorností, je mohlo stát život. Avšak díky nim je sabotáž odhalena.

Další role a obsazení:

<i>Ing. Prokop Marek:</i>	Rudolf Široký
<i>Olga, jeho žena:</i>	Vlasta Fabianová
<i>Šéfmechanik Vacek:</i>	Ladislav Herbert Struna
<i>Mechanik Gába:</i>	Rudolf Deyl ml.
<i>Elektrotechnik Kavan:</i>	Robert Vrchota
<i>Ing. Denkr:</i>	Felix le Breux
<i>Záškodník Dymeš:</i>	Josef Maršálek
<i>Stavitel Bohumil Vnuk:</i>	František Klika
<i>Šéfredaktor dr. Vitek:</i>	Gustav Nezval
<i>Mluvčí horníků:</i>	Jaroslav Vojta
<i>Záškodník Müller:</i>	Jaroslav Orlický
<i>Záškodník Braun:</i>	Hynek Němec

a další...

Zajímavosti:

- Herci Fialová, Vrchota, Maršálek a Vojta přešli téměř okamžitě z natáčení *Divé Bány* do natáčení tohoto snímku.
- Fanoušci filmu *Divá Bára*, byli jistě spokojeni, když zde Vlasta Fialová a Robert Vrchota opět utvořili milostný pár, který má stěžejní dějový význam. Bohužel již ovzduší a prostředí ve filmu nebylo tak čisté jako v šumavských lesích.
- Dokončení a uvedení filmu se zkomplikovalo zejména kvůli úmrtí režiséra Slavínského v srpnu 1949 během práci na filmu. Následkem toho měl film premiéru až v listopadu 1951. Některé scény dotáčel Vladimír Borský.³⁸² Dokončení filmu převzal 1. září 1949 režisér Martin Frič.³⁸³
- V titulcích je chybně uvedeno příjmení herečky Fabianové jako *Fabiánová*, s čímž se setkávala během své kariéry nesčetněkrát. Rovněž je zde chybně uvedeno, že film byl natočen v roce 1946.
- Film vznikl od září 1948 a natáčen byl s přestávkami do poloviny roku 1950. Zcela dokončen až říjnu. Přestávky byly zapříčiněny zejména častým přeobsazováním některých

³⁸² HROZKOVÁ 1989, s. 16.

³⁸³ BSA, SCE, Film: DS 70 nevyjíždí, *Konečná zpráva o filmu DS 70 nevyjíždí*, s. 2.

rolí, nepříznivým počasím, úmrtím režiséra, přepracováním scénáře. Vlasta na filmu strávila celkem 21 natáčecích dní.

Interiéry byly vytvořeny v barrandovských ateliérech č. III, IV a VI. a také v Hostivaři.

Exteriéry byly natočeny zejména v severních Čechách: Ervěnice; Most; Teplice; Severočeský hnědouhelný revír; a dále také v Praze.³⁸⁴

- Celkový rozpočet filmu: 10 243 800,- Kčs.

---

³⁸⁴ ČESKÝ HRANÝ FILM III 2001, s. 73.

Vítězná křídla

„Bylo dobře, že nás slyšel.“

Předloha: Jiří Marek (povídka)

Rok: 1950

Premiéra: 9. únor 1951

Režie: Čeněk Duba

Scénář: Čeněk Duba, Jiří Marek, Miroslav Skála

Kamera: Václav Hanuš, Bohumil Kolátor

Hudba: Jiří Šust / Filmový symfonický orchestr řídí Otakar Pařík

Stavby: Miroslav Hrachovec

Kostýmy: Marie Jindrová

Výroba: IV. tvůrčí kolektiv M. Galušky / Československý státní film

Děj:

Drama ze světa sportovního létání se odehrává na nebi a na ploše pod ním. Před konáním celostátního mistrovství v plachtařském létání členové závodního aeroklubu v Kralupech trénují na svých větroních. Ve vzduchu se nacházejí dva letci, kteří jsou ve stylu létání značně odlišní. Franta, který se striktně drží zásad bezpečnosti létání, a nový člen a konstruktér Ruda, který rád riskuje a libuje si v letecké nespoutanosti. Jeho často nebezpečné kousky však ohrožují, a to z bezprostřední blízkosti několikrát pocítí i Franta. Rudovy provokace však nenechají na zemi chladného ani Frantu, ani jejich vedoucího Pauknera. Frantův vztek však opadne, když mezi mladíky na ploše uvidí navrátilší se členku Lídu. Ruda se však cítí sebejistě nejen ve vzduchu, ale i na zemi. Snaží se na Lídu udělat dojem, ale upozorní tak spíše jen na svůj egoismus. Shodou nešťastných náhod však na ni Ruda zapůsobí druhého dne, když Lídě přistane v okně květina, kterou tam ale hodil Franta, a Ruda se před domem objevil bezprostředně poté, co Franta odešel.

Ruda neustále způsobuje svým chováním vlnu nevole. Musí v továrně řešit konstrukční nedostatky svých návrhů, ale neustále namítá, že jeho přítomnost u montážních prací a oprav není nutná, jelikož je konstruktérem a ne montérem, čímž proti sobě popouzí dělníky. Snaží se také nadbíhat Lídě, což špatně snáší Franta, který jí má rád. Ten dokonce pocítí vztek, když uvidí Lídu oblečenou v Rudově kožené bundě. Jistého zadostiučinění však Franta dosáhne, když je společně s Vaškem Vydrou komisí vybrán, aby klub reprezentoval na mistrovství, což je citelná rána pro Rudu a jeho ego. Rudova frustrace způsobí, že hodlá Frantovi udělit lekci rychlého startu. S Lídou u navijáku překročí povolenou rychlost tahu, což zapříčiní havárii a Frantovo zranění. Při prošetřování však Ruda logicky vše zlehčuje, ale překvapením je i zdání, že jej Lída úmyslně kryje. Sice není Ruda propuštěn či vyloučen, ale i tak dostane klubový

dištanc a má zakázáno létat, což pro něj znamená ještě hlubší frustraci. A zatímco Franta s Vaškem odjedou na mistrovství, Ruda se začne více zajímat o montážní práci v dílně na větroních, které navrhl, začne montérům pomáhat.

Franta nakonec zvítězí a stane se mistrem republiky. Když Lída uslyší o jeho vítězství v rozhlase, rozeběhne se k Hronkovým, aby zde zanechala vázu, kterou vybrousila leteckými motivy, se vzkazem, že se jedná o dar od celého aeroklubu. Dělníky v továrně je rovněž oceněn a je mu předán dar v podobě motorčky. Když však Franta díky Pauknerovi zjistí, že váza od Lídy není dar od klubu, ale od ní osobně, tváří se nelibě, poněvadž stále pocituje křivdu po jeho havárii.

Klub se nyní připravuje na mezinárodní mistrovství v Polsku, kde bude republiku Franta zastupovat. Ve stejnou chvíli je dokončen i Rudův nový typ větroně 110. Na členy klubu zapůsobí Rudovo gesto, když věnuje svou prémii za nový typ na materiál a opravu poškozeného větroně, na němž pracuje klubová brigáda. Členové se jej rozhodnou přijmout zpátky, prominout mu zbytek distanční lhůty a počítat s ním jako s konstruktérem na mistrovství. Ze získané skromnosti však Ruda prominutí odmítne s tím, že ji dodrží až do konce. Ve zkušební den Ruda nese těžce, že jeho větroň bude zkoušet právě Franta. Po jeho přistání, však vedoucí Paukner Rudovi umožní, aby si zaslouženě svůj stroj také vyzkoušel, čímž mu způsobí satisfakci. Po jeho akrobatických kouscích rozhodne komise zařadit do týmu i Rudu jako letce.

Na mistrovství tedy vyráží pětice letců z celé republiky. V Polsku však zažívají mnohé těžkosti spojené s neznalostí terénu. I tak mají Čechoslováci dobré výsledky. Při Rudově famózním letu jsou k úspěchu ještě blíž, bohužel se však jeho stroj při přistání poškodí, což Rudu s nejvyšším počtem bodů de facto vyřazuje. Aby dosáhli vítězství, navrhuje Slováci vyměnit Frantu za Rudu, což ale Ruda odmítá. Franta si však sám uvědomí, že Ruda má větší šance, a proto jej následujícího dne překvapí oznámením, že poletí on v jeho stroji. Ruda tedy přijímá a ve strhujícím leteckém závodě poráží favorita Ericsona ze Švédska, a doplachtí až na pobřeží Baltského moře. Čechoslováci za pomoci Poláků vítězí. A mezi Frantou a Rudou konečně zavládlo přátelské pouto.

Role: Lída Šantrochová

Charakteristika role:

Hlavní ženskou rolí je členka závodního aeroklubů, která se po delší pauze navrácí jako absolventka sklářské školy. Je uvítána zbylými členy s nadšením, což nejvíce platí u Franty, kterému se vždy líbila. Zalíbí se však i namyšlenému Rudovi, který o ni začne usilovat, aby pokořil Frantu nejen ve vzduchu ale i na zemi. A to se mu postupně daří. Franta začne žárlit, když uvidí Rudu přivážet Lídu oblečenou v jeho kožené bundě na letiště. Sama Lída však pocítí, že nejspíše Frantovi zbytečně ublížila, což nechtěla. Poslední kapkou však je, když po jeho havárii evidentně Rudu kryje. To Frantu přesvědčí, že se rozhodla pro něj. Ona však pouze vše zapřela, jen aby Rudovi nezpůsobila újmu v podobě vyloučení z klubu či dokonce ztráty zaměstnání. Je tedy schopná zapřít pravdu, jen aby uchránila druhého od vyhazovu, který by hrozil za jeho hloupost. Po incidentu mezi Rudou a Frantou cítí Lída po nějakou dobu od ostatních i jistý závan antipatií vůči své osobě.

Lída je však svým přátelům z klubu vždy nápomocná, kdykoliv je třeba. Neodradí ji ani Rudovo tvrzení, že jim pomáhat nemusejí. Je milou a vychovanou dívkou, pracovitou, pilnou a kreativní brusičkou skla, jak sám ji Ruda nazval *umělkyní*. Jelikož má ráda létání, neustále se

snaží vkládat do svých děl letecké motivy, což se však nezamlouvá jejímu otci, který je zastáncem tradičních motivů sklářského brusu. Sice ji napomíná, ale ve skrytu duše je na její talent velmi pyšný. Své umění promítne i do vázy pro vítěze republikového mistrovství, pro toho, který je pro ni stejně nejmilejší, pro Frantu. Což on stále netuší. Cítí se nejistě, stále žárlí na Rudu. Při jednom bouřkovém odpoledni, kdy Franta s Lídou promoknou, si však vyjasní, jak se věci mají, že Franta nemá proč žárlit, poněvadž má ráda jeho, což nechtěně uslyší i Ruda, ale vezme to statečně.

FRANTA: *Ani jsem ti ještě nepoděkoval za vázu.*

LÍDA: *To už je pryč.*

FRANTA: *Ty víš, proč se to všechno mezi námi stalo?*

LÍDA: *Bylo to zbytečné.*

FRANTA: *A co ten naviják?*

LÍDA: *Tenkrát jsem Rudu chránila. Udělal hloupost – já vím, nebezpečnou. Ale tobě se naštěstí nic nestalo. Pro něho to mohlo znamenat konec práce a všeho.*

FRANTA: *Rozbilo to málem celý kamarádský prostředí tady na letišti.*

LÍDA: *Protože – protože si žárlil. – Ale zbytečně.*

(v temné místnosti si za nimi Ruda zapálí cigaretu, vstane a odchází; oba překvapeni)

LÍDA: *Bylo dobře, že nás slyšel. A zvláště dobře, když spolu jedete do Polska.*

Další role a obsazení:

Franta Hronek: Rudolf Křivánek

Ruda Kolář: Jiří Adamíra

Instruktor Paukner: Eduard Dubský

Vášek Vydra: Břetislav Roček

Karel Vrba: Lubomír Lipský

Ing. Kouba: Bedřich Prokoš

Polský plachtař Modleszewski: Roman Biesada

Mistr v továrně: Jan Otakar Martin

Montér v továrně: Rudolf Deyl ml.

Plachtař Vlád'a: Josef Vinklář

Bořivoj Šantroch, Lídin otec: Josef Benátský

a další...

Vlastiny vzpomínky:

„To už, Vítězná křídla“, první poválečný film se sportovní tematikou v režii Čeňka Duby, měl vyšší ambice. V tomto filmu jsem mohla uplatnit svoji sportovní disciplínu – létání.“³⁸⁵

Zajímavosti:

- Jedná se o první poválečný film věnující se sportovnímu tématu vzdušného plachtění – létání v české kinematografii.
- Snímek znamenal také debut pro Čeňka Dubu jako režiséra celovečerních filmů, který se do té doby zabýval pouze dokumentární tvorbou.³⁸⁶
- K natáčení leteckých scén bylo užito zejména kluzáků typu:
  - Z-25 *Šohaj* vyráběných od roku 1947 ve Zlíně.
  - *Letov LF-107 Luňák*, jenž je ve filmu označován jako Rudova „stodesítka“, který byl akrobatickým typem větroně určen pouze pro zkušené piloty. Luňák byl sériově vyráběn v Letňanech v letech 1950–51, jednalo se tedy o nejnovější typ plachtařského stroje.
- Divák může rovněž spatřit i dvojí techniku uvedení kluzáku do letu:
  - 1/ pomocí navijáku
  - 2/ za pomoci vrtulového letadla
- V 50. letech 20. století bylo stále povoleno létat s bezmotorovými větroni v mracích. Kvůli riziku nehod však bylo létání do této letové hladiny zakázáno.
- Vlasta je první osobou, která se ve filmu objeví.
- V místnosti užívané vedením klubu může divák spatřit na zdi zavěšené portréty sovětského diktátora J. V. Stalina a komunistického prezidenta ČSR Klementa Gottwalda.
- Natáčení probíhalo od července do října 1949.
Interiéry byly vytvořeny v ateliérech na Barrandově
Exteriéry byly natočeny v Kralupech nad Vltavou (letiště a okolí), a dále v Polsku (horská oblast Žar a u Baltského moře).³⁸⁷
- V roce 1952 se dostal snímek na filmový festival v Indii. A také do oblasti Indonésie.³⁸⁸

---

³⁸⁵ GRUMLÍK 1996, s. 59.

³⁸⁶ HROZKOVÁ 1989, s. 11.

³⁸⁷ ČESKÝ HRANÝ FILM III 2001, s. 351.

³⁸⁸ HROZKOVÁ 1989, s. 12.

VÍTĚZNÁ KŘÍDLA

Ceskoslovenský státní film - Námět a scénář: C. Duba, J. Marek, M. Skala
 Režie: Čeněk Duba - Kamera: V. Hanuš, B. Kolátor - Hudba: J. Šust
 Hrají: R. Křivánek, J. Adamíra, V. Fialová, E. Dubský, B. Roček, L. Lipský a i

22. Lída Šantrochová, nadaná brusička skla a vášnivá letkyně (1950)

VÍTĚZNÁ KŘÍDLA

Ceskoslovenský státní film - Námět a scénář: C. Duba, J. Marek, M. Skala
 Režie: Čeněk Duba - Kamera: V. Hanuš, B. Kolátor - Hudba: J. Šust
 Hrají: R. Křivánek, J. Adamíra, V. Fialová, E. Dubský, B. Roček, L. Lipský a i

23. Lída s Frantou (R. Křivánek) a Rudou (J. Adamíra)

Jestřáb kontra Hrdlička

„*Ne! Ne! Vám už není pomoci!*“

Předloha: Svatopluk Čech (román)

Rok: 1953

Premiéra: 27. listopad 1953

Režie: Vladimír Borský

Scénář: Ota Hoffmann, Vladimír Borský

Kamera: Václav Hanuš

Hudba: Jiří Srnka / Filmový symfonický orchestr řídí Milivoj Uzelac

Stavby: Bohuslav Kulič

Kostýmy: Josef Matěj Gottlieb, Růžena Adamcová

Výroba: Studio uměleckého filmu

Děj:

Na zámek Supov, přijíždí dědic panství se svým právním zástupcem JUDr. Zamotalem. Jsou uvítáni inspektorem Hrdličkou, který zde vykonává úřad hospodářského správce. Hrdličkovi je však oznámeno, že starý pan hrabě Konrád Supovský ze Supova zemřel a jeho dědic hodlá zámek prodat, čímž již nebude třeba jeho služeb. Hrdlička je zdrcen. Musí se odstěhovat, což společně s mladší dcerou Julčou, která si místo zamilovala, nese dost těžce. To však neplatí pro jeho ženu Hermínu a starší dceru Irenu, které jsou spíše pro město než venkov. Julie je nešťastná, protože se navíc musí rozloučit se svým milovaným Karlem, zahradníkem na Supově. Rodina Hrdličkových se tedy stěhuje do Prahy.

V hlavním městě se Hermína s Irenou hodlají pohybovat jen ve společnosti pražské smetánky jako zámožní měšťané. Žádají od hlavy rodiny finance na nové šaty a šperky. Proto se vydá pro část penze k JUDr. Zamotalovi, je však odmítnut. Nicméně jej právník pošle k jednomu svému klientovi, jistému panu *bankéři* Jestřábovi, který mu jistě rád nějaký finanční obnos zapůjčí. A tak se také stane. Od jistého Romanova se navíc dozví, že polský baron Kotowský hledá schopné úředníky, proto jej požádá, aby se za něj u barona přimluvil. Hrdlička věří, že se karta obrací šťastnou stranou k němu, a že opět získá výnosné místo. Měsíc je pryč, vypůjčené peníze jsou, díky ženě a starší dceři milující plesy, rychle utraceny, a nové místo je v nedohlednu. Blíží se den splacení půjčky a jediné peníze, které Hrdlička dostal od dcery Julie, prohraje v kartách s Romanovem a hrabětem Kotowským. Hrdlička tedy požádá o další obnos Jestřába, pro něhož peníze znamenají *svět*. Pomalu se začíná odkývat jeho pravá tvář, že se jedná o mistrného lichváře. Peníze mu poskytne jen s nárokem na polovinu Hrdličkovy penze.

Mezitím se dcera Irena zamiluje do tajemně vystupujícího a dobře oblečeného pana Romanova, který vypadá zámožně. Ale opravdu jen vypadá. Sám hledá bohatou nevěstu, proto je však nemile překvapen, když zjistí, že Irena není z Podvaských, ale Hrdličkovou dcerou. Tedy naivního a důvěřivého muže, se kterým hraje celou domu jen nečistou hru. Proto se ze situace rychle vykroutí. Aby ze situace vytěžil, nové místo u barona Kotowského bude nyní pouze za úplatu 100 zlatých.

Směnky nejsou zaplacený, Zamotal začne vymáhat Jestřábovy pohledávky, a rodina Hrdličkových se tak dostane do exekučního řízení *Jestřáb kontra Hrdlička*. Jestřáb však nabídne Hrdličkovi řešení, že mu odpustí zabavení majetku, tedy krom poloviny jeho penze, když uvolí, aby jeho krásná dcera Julie přijala místo vychovatelky Jestřábova malého syna Jana. Pod tlakem a vidinou částky 100 zlatých nakonec souhlasí, což Julii raní, ale svou úlohu přijímá. Jedinou útěchou jí je, že se vrátí na venkov, tedy zpět na Supov, který Jestřáb zakoupil. Jestřáb však zjistí, že mezi Julii a zahradníkem Karlem je zřejmá náklonnost, která ohrožuje jeho plány na získání Julie, po které touží, poněvadž ví, že má vše, ale ne ji. V alkoholovém opojení vnikne do její ložnice. „*Proboha! Co tu chcete!*“ – „*Přišel jsem Vám popřát dobré noci.*“ Snaží se jí zmocnit, čemuž však zabrání Karel, který Jestřába napadne a vyslouží si tak propuštění. A Julie odchází s ním.

Mezitím Hrdlička uvěří, že mu bylo úřednické místo hrabětem Kotowským přiděleno, vyplatí Romanovovi 100 zlatých, které v mžiku rozdělí mezi sebe a své podvodnické kumpány. Smyčka kolem Hrdličkova krku se začíná pomalu stahovat. Když si Jestřáb přizná, že Julii nezíská, zapomene na všechny sliby, které dal Hrdličkovi, a začne postupovat jako skutečný tvrdý lichvář domáhající se svého práva a neváhá sebrat Hrdličkovi zcela vše. Veškerý majetek rodiny jde do dražby. Když Hrdlička zjistí, že byl oklamán, a že je již situace beznadějná, sáhne si na život a je nalezen mrtev.

Jediné rodinné příjmy poté pocházejí jen z Juliina platu, když pracuje jako švadlena v oděvním salónu. Po konfrontaci se sestrou Irenou, však odchází z domu a stěhuje se ke Karlovi, který si mezitím našel místo u nového hraběte Supovského. Strojí se svatba, a mladí, ač chudí, jsou šťastní. A jak to dopadlo s Hermínou a Irenou? Přidaly se k ansámblu podvodníků Romanova, Kotowského a Walewského, se kterými jsou pak při jejich dalším podvodu odhaleni a zatčeni.

Příběh se uzavírá oslavou u Supovských, kde je představen nový podnikatelský společník Supovského, Jestřáb. Zde se opět střetnou Jestřáb se zahradníkem, a Karel raději z vlastní vůle své místo opouští a svou ženou Julii odcházejí za štěstím. Každému divákovi je jasné, jak nejspíše dopadne spojení Supovský-Jestřáb. „*Ručím Vám, doktore, že se vynasnažím, aby jméno Supovský zmizelo z firmy vůbec.*“ Jestřáb tedy opět kroužil nad další kořistí.

Role: Julie, dcera Hrdličkových

Charakteristika role:

Mladší dcera Hrdličkových je podobná otci v jeho lásce k venkovu a nápadně rozdílná od matky a starší sestry, které milují městský rozruch, a které jsou neuvěřitelně marnotratné, toužící po bohatství a přepychu, bez nichž si nedokážou život představit. Obě se dokonce stydí i za své příjmení, a proto se raději ve společnosti představují po rodině z matčiny strany, z Podvaských.

Je jistým druhem Popelky tohoto příběhu. Je kontrastem matky a sestry. Julie je jemná a vzorně vychovaná dívka, které se dostalo kvalitního vzdělání. Je neuvěřitelně skromná. Je pilná a pracovitá, se služkou Marií se stará o chod domácnosti i o babičku Podvalskou. Nakonec je i jediným členem rodiny s výdělkem, když šije i přešívá plesové šaty jako švadlena na výdělek, na rozdíl od matky a sestry, které se jen baví. Když vidí zdrceného otce, který nemá na zaplacení svých dluhů, je ochotná mu své šitím vydělená peníze věnovat, bohužel ty však skončí na karetním stole. Matka jí pro její chování dokonce vyčíní s posměškem, že v ní není ani trochu z její krve šlechtického rodu Podvalských, protože dělá domácí švadlenu, pomáhá v domácnosti a přátelí se se služkou. Vysmívá se jí. Když však nastane skutečná rodinná finanční tíseň bída, je jí Juliin um najednou prospěšný. Po otcově smrti je jistý čas i živitelem rodiny.

Hrdličkova mladší dcera je ke všem svým ctnostem i velice krásná. Jak jejími půvaby okouzlený Jestřáb, milující antické sochy, prohlásí: „*Nevěřil byste, jak na mě zapůsobila její jedinečná krása. Venuše, učiněná Venuše, a ještě k tomu živá.*“ Citlivou Julii však Jestřáb od první chvíle od pohledu děsí, a hlavně to, co z něj vyzařuje, jeho ďábelská aura kořistnického hyenismu. Proto je evidentní, že cítí se otcem zaprodána, když svolí, aby se stala u Jestřába vychovatelkou. Ale má v sobě dost odvahy a obětavosti, aby místo vychovatelky přijala, a pomohla tak otci. Jejím rozčarování však odlehčí vidina, že se opět na Supově shledá opět se svým drahým Karlem. Zamiluje si i Jestřábova malého synka. Po incidentu s Jestřábem na Supově, kdy mohla být téměř zneuctěna, se cítí raněna vlastní rodinou v exekuci, která po ní žádá, aby se dokonce Jestřábovi omluvila a vrátila se k němu, což nejvíce bolí zejména od otce, kterého měla vždy nejraději. Po smrti otce sice prochází bídou a strastmi, ale díky Karlovi opět nalézá štěstí.

HRDLIČKA: *Jsem už starý, nikdo mě do práce nevezme.*

IRENA: *Julo? – Kde se tady bereš? Co to má znamenat?*

JULIE: *Opustila jsem místo.*

MATKA (hystericky):

Tomu nerozumím? Opustila místo?! Ty, vychovaná v takové spořádané a vznešené rodině a nemáš ani kouska smyslu pro povinnost! – A nebo to snad znamená, že pan Jestřáb s tebou nebyl spokojený, že si zklamala jeho důvěru?!

JULIE (udiveně):

Jakou důvěru? Věřila jsem Jestřábovi, že nastupuji místo jako vychovatelka a zatím... – (vřmou se jí slzy do očí)

MATKA (rozčileně):

Když se děvče chová slušně a neprovokuje, tak si muž nedovolí ani tohle...!

IRENA: *Když ale někdo vidí muže ve všem, co má kalhoty – dokonce zahradnické.*

HRDLIČKA: *Julinko, nechceš se vrátit a omluvit se?*

JULIE (udiveně):

Odešla jsem pro čestné jméno naší rodiny.

HRDLIČKA (ironicky):

Čestné jméno? Ah! (mávně rukou)

JULIE (zklamaně):

Proboha, tatínku?! Tatínku?! (rozpláče se)

HRDLIČKA: *Ale Julinko, ty mně nerozumíš.*

JULIE: *Ne! Ne! Vám už není pomoci! (uteče)*

Další role a obsazení:

<i>Jestřáb:</i>	Jaroslav Marvan
<i>Hrdlička:</i>	František Smolík
<i>Hermína, jeho žena:</i>	Vlasta Fabianová
<i>Irena, jejich dcera:</i>	Tat'ána Vavřincová
<i>Karel Šimák, zahradník:</i>	Josef Bek
<i>Romanov:</i>	Jan Pivec
<i>JUDr. Zamotal:</i>	František Kreuzmann
<i>Supovský:</i>	Jiří Steimar
<i>Supovská:</i>	Eva Klenová
<i>Hrabě Walewský:</i>	Zdeněk Kryžánek
<i>Baron Kotowský:</i>	Vladimír Jedenáctík
<i>Služebná Marie:</i>	Ella Bártlová-Buddeusová
<i>Majitelka oděvního salónu:</i>	Jiřina Šejbalová

Vlastiny vzpomínky:

„Vzpomínám si na dobu, když jsem točila film ‚Jestřáb kontra Hrdlička‘. Režisér Borský obsadil do role vydřidušského Jestřába Jiřího Plachého. To byl významný herec v Národním divadle. Ovšem jeho pedagogická činnost na dramatickém oddělení Státní konzervatoře v Praze byla všemi jeho žáky nadmíru ceněna a na jeho hodiny, které se nazývaly Studium rolí, se všichni posluchači těšili. Jeho technika mluveného projevu nebyla dosud ani v nejmenším překonána. Byl velkým odpůrcem tak zvaného ‚civilního projevu‘ a to takového, při němž herci jen pohybují rty, a je to na úkor srozumitelnosti. Jiřímu Plachému bylo rozumět i šeptnutí a diváci, třeba i na třetí galerii, se nemuseli dotazovat jeden druhého, co vlastně herec říká. Krasořečník na slovo vzatý, který svoje žáky učil přesné artikulaci a nabádal je naprosto otevřenými slovy: ‚Vaše pocity musí být vnitřně přesvědčivé, a divák musí rozumět tomu, co říkáte. Jinak s celým kumštem můžete jít někam.‘ Kam, blíže neurčil, ale všichni věděli, kam asi myslel.

Bohužel svůj poslední film ‚Jestřáb kontra Hrdlička‘ nedotočil. Tragicky zemřel. Sám s i sáhl na život, protože se nemohl smířit s politickou situací v padesátých letech.

*Hrála jsem v tom filmu dceru Hrdličky – Františka Smolika. Roli Jestřába převzal po Jiřím Plachém Jaroslav Marvan. I když jeho výkon byl nadmíru strhující, myslím, že tu bezohlednou tvrdost, kterou uměl vyjádřit zesnulý Jiří Plachý, tu nelitostnou chamtivost, nemohl Marvan tak dokonale projevit.*³⁸⁹

Zajímavosti:

- Vlasta se po filmu *DS 70 nevyjíždí*, znovu při práci setkala s herečkou Vlastou Fabianovou, jejíž jméno bylo v titulkách opět chybně uvedeno jako *Fabiánová*.
- Stejně tak i s hercem Josefem Bekem, který byl jejím kolegou a dobrým přítelem v době jejího olomouckého angažmá v letech 1948–1950.
- Herec Jaroslav Marvan nahradil v roli Jestřába Jiřího Plachého, který během natáčení spáchal sebevraždu. V nedávné době se však objevily teorie, že mu ke skoku z okna někdo pomohl, uvádí se, že se jednalo o příslušníky StB. Každopádně na původní natočené scény s hercem Plachým jako Jestřábem vzpomínala: „Šla z něj skutečná hrůza.“³⁹⁰
- Představitelka starší sestry Ireny, Taťána Vavřincová v roce 1968 emigrovala do Švédska, kde zůstala až do své smrti v roce 1981.
- Natáčení probíhalo od července do října 1949.

Interiéry byly vytvořeny v ateliérech na Barrandově a Hostivaři.

Exteriéry byly natočeny v Praze (Hradčany, Karlův most, Letná, ulice Starého Města). Zámek Žinkovy představoval sídlo panství hraběte Supovského, o nějž se inspektor Hrdlička staral, než byl propuštěn.³⁹¹

24. S Josefem Bekem jako Julie a Karel v *Jestřáb kontra Hrdlička* (1953)

³⁸⁹ GRUMLÍK 1996, s. 59.

³⁹⁰ HROZKOVÁ 1989, s. 16.

³⁹¹ ČESKÝ HRANÝ FILM III 2001, s. 110.

25. Dobový plakát k filmu *Jestřáb kontra Hrdlička* (1953)

Legenda o lásce

„To byla moje krása. Já sama jsem ji však obětovala. A nelituji toho.“

- Předloha:** Nazim Hikmet (divadelní hra)
- Rok:** 1956
- Premiéra:** 9. srpen 1957
- Režie:** Václav Krška
- Scénář:** Václav Krška a Nazim Hikmet
- Kamera:** Ferdinand Pečenka
- Hudba:** Veselín Stojanov a Jarmil Burghauser / Filmový symfonický orchestr řídí František Belfín
- Stavby:** Bohumil Kulič
- Kostýmy:** Fernand Vácha (návrhy), Slávka Kulhavá, Slávka Šmídová
- Výroba:** tvůrčí skupina Karla Feixe / Filmové studio Barrandov; Studija za igralni filmi Sofija
- Děj:**

Obyvatelům města Arzenu je oznámeno jejich vládkyní Mehmene Banu, že její sestra Šírín těžce stůně, již mnoho dní. Je vyhlášena odměna v podobě pokladu pro toho, kdo ji uzdraví. Pro každého z nich by však byla pokladem voda, město Arzen žízní. Není tedy divu, že nikdo nepřichází. Mehmene Banu se souží u lože umírající Šírín v beznaději, že jí nikdo není schopen pomoci. V poslední chvíli však vchází do paláce neznámý mudrc, který ji dokáže vyléčit, ale pouze pod podmínkou, že se Mehmene Banu vzdá své vlastní nesmírné krásy, která je dle mudrce ještě smyslnější, než její sestry. Aby sestru zachránila, tak učiní, a Šírín je uzdravena. Od té chvíle však musí vládkyně halit svůj obličej závojem.

Další z podmínek pro Mehmene Banu bylo, že pro svou sestru nechá vybudovat palác v nejkrásnějším koutu země, což vykoná. Když vypukne v Arzenu mor, přesunou se sestry se svým dvorem sem. Během prací, při nichž tvoří mnoho řemeslníků a umělců, se Šírín a Mehmene Banu setkají s mladým a pohledným malířem Ferchadem, obě k němu pocítí totéž. Ferchad však propadne kouzlu něžné Šírín. Mehmene Banu jej jmenuje dvorním malířem, aby jej měla nablízku, snaží se Ferchada zaujmout, ale bezúspěšně. Vládkyně propadá zármutku ze ztráty své krásy. Ferchad však myslí jen na Šírín, a touží se s ní opět setkat. K tomu mu pomůže malíř Ešref, jehož matka, chůva v paláci, zná tajné chodby. Pomůže mu však za podmínky, že mu Ferchad prozradí tajemství své zelené barvy. Pro lásku k Šírín je však Ferchad ochotný prozradit i své nejcennější tajemství. Oba zamilovaní se rozhodnou ke společnému útěku z paláce, jsou však dopadeni u pobřeží vezírovými vojáky.

Ferchad je uvězněn a Širín nastává domácí vězení. Vládkyně však dá Ferchadovi příležitost získat svou Širín, ale pouze za podmínky, že sám a bez pomoci prokope skálu Železné hory, aby tak přivedl vodu žíznícím obyvatelům města. Pro lásku k Širín svůj téměř nesplnitelný úkol přijímá. Mine deset dlouhých let, které Ferchad stráví lámáním kamenů Železné hory a Širín ve smutečných černých šatech a proplakaných nocích. Vládkyně nakonec dá svolení, aby sestra mohla odejít za Ferchadem. Širín jej chce odvést, ale Ferchad odmítá, dokud nepoteče voda pro město, což jí zpočátku raní, ale vše pochopí. Ferchad tedy pracuje až do úplného konce, dokud není skála prolomena, což se nakonec podaří. Do města začne proudit voda a Ferchad si získá úctu obyvatel.

Po letech se opět setkává i s Mehmene Banu, která k němu stále cítí totéž. Opět objeví i neznámý mudrc, který jí poradí, aby si umyla ve vodě tvář. Její krása se jí navrátí, dokonce je krásnější, než před tím. Všichni jsou udiveni, i sám Ferchad. Mehmene Banu věří, že si jej konečně získá. Nakonec je však raněna, když se Ferchad vysloví pro Širín, i přestože má její sestra již ztrápenou a unavenou tvář s vráskami. Ferchad a Širín odcházejí, a Mehmene Banu zůstává nalomené srdce. A to je hlavní myšlenkou celého díla, že láska dokáže lámat skály a je mocnější, než krása a chtíč.

Role: Mehmene Banu

Charakteristika role:

Vládkyně Arzenu. Je starší dcerou zemřelého sultána a tedy neprovdanou dědičkou země. Mladá žena s půvabnou tváří, které ani slzy stékající po lících nad nemocnou mladší sestrou, neubírají na její nesmírné kráse, což pozoruje i vezír. Její krása je nápadná i pro neznámého mudrce. Je obětavou a milující sestrou, která se neváhá vlastní krásy vzdát, jen aby zachránila život své sestře, a dokáže se tak smířit s prožitím zbytku života se závojem zahalenou tváří. To však těžce nese vezír, který je v její kráse zahleděn, ne-li do ní zamilován.

Během přesunu do nového Širíina paláce se setká s malířem Ferchadem, jehož kouzlu zcela propadne, stejně tak její mladší sestra, jejíž city nakonec Ferchad opětuje. Vládkyně jej jmenuje malířem paláce v Arzenu, proto aby jej měla ve své blízkosti. Zaujmout jej se jí však nepodaří. Po útěku Ferchada a Širín se Mehmene Banu cítí raněna a zrazena. Zmítá se ve vášních. Začne na svou sestru žárlit a pochybovat, ne-li litovat činu, při němž se vzdala své krásy, se kterou mohla získat Ferchada pro sebe, ale nyní jej díky ní získala její sestra. Mehmene Banu propadá žalu. „*Rozsviť všechny svíce! – Ne, nech toho! Všechny je pozhasínej! Ať mne ten stesk raději udusí. Ať pronikne do hlubiny prsou. Ať rozdrtí mé srdce.*“

Mehmene Banu je vládkyně, která sice žije v paláci, ale duševně trpí se svým žíznícím lidem. Úplně neví, jak se s danou krizí vypořádat, proto možná občas vystupuje vůči svému lidu odtažitě, kvůli své bezmoci z nalezení východiska. Nedokáže pohlédnout do očí žíznících. Ač se zdá být panovnicí tvrdou, upřednostňuje milosrdnost. Malíř Ešref s matkou jsou sice po útěku milenců uvězněni, ale vzápětí po mírném výsledku opět propuštění, což nese nelibě vezír, který by nejraději všechny tvrdě a výstražně potrestal. Je značným kontrastem panovnice.

MECHMENE: *Je tak chladný vzduch. Anebo jen mně je zima?*

VEZÍR: *Ne. Je dusno.*

MECHMENE: *Chůva a Ešref byli propuštěni?*

VEZÍR: *Ano. – Kdyby však moje paní vyslechla radu svého otroka...*

MECHMENE: *Vím! Kdybych dala na tvoji radu, byli by oba ukřižováni.*

VEZÍR: *A po zásluze! Stejně i tak...*

MECHMENE: *Co?*

VEZÍR: *Poručil bych Fechada přivázat k mulám a pak rozrhat.*

MECHMENE: *A Širín?*

VEZÍR: *Nikdy bych se neodvážil...*

MECHMENE: *Vezíre! Proč mi lžeš?! Vždyť ty právě Širín nejvíc nenávidíš. Jak nedobrý jsi člověk.*

VEZÍR: *Jedinou věc, jež mne byla s to učinit dobrým – odcizila ona.*

MECHMENE: *To byla moje krása. Já sama jsem ji však obětovala! A nelituji toho. – Co se tak na mě díváš? – Vždyť ty nenávidíš i mě! I mně si nepřítel, slyšíš?! Ty nejsi dobrý člověk. Ty jsi vlk!*

Ferchadovi by Mechmene Banu nedokázala ublížit, ale jako trest pro oba milence rozhodne o jejich odloučení, které má jejich lásku zadusit. „*Jsem teď také jiná, Širín. My dvě jsme šly spolu ruku v ruce, než mezi nás udeřil blesk.*“ Očekává, že nesplnitelný úkol zapříčiní, že už se nikdy neuvidí. Zároveň vnímá Ferchadův trest jako šanci, která může vyřešit krizi s nedostatkem vody. Po splnění úkolu však poznává, že znovu nabytá krása je ve srovnání se skutečnou láskou ničím. Sice je opět krásná, ale i tak zůstává s bolavým srdcem. Navíc si zřejmě i uvědomuje, jak se zachovala.

Další role a obsazení:

Širín, sestra vládkyně: Jana Rybářová

Ferchad, malíř: Apostol Karamitev (dabovaný Václavem Voskou)

Neznámý mudrc: František Smolík

Vezír: Přemysl Kočí

Ešref, malíř: Zdeněk Kampf

Chůva, matka Ešrefa: Otylie Beníšková

Bechzad, Ferchadův otec: František Kovařík

Obchodník s koberci: Miloš Kopecký

Hrnčář: Rudolf Deyl ml.

Hlas Železné hory: Zdeněk Štěpánek

Vlastiny vzpomínky:

„*Docela s hrdotí na práci ve filmu ‚Legenda o lásce‘, opět v Krškově režii, v němž mi nabídl roli vládkyně Arzenu. Bylo to v roce 1956. (...) Když jsem se o něco déle u tohoto filmu zastavila, vybavujeme se mi natáčení exteriérů, které se proti původnímu plánu velmi*

prodloužilo. Přes celé léto až do října. V té době se v divadle začala zkoušet hra G. B. Shawa ,Caesar a Kleopatra'. Režisér této inscenace, Aleš Podhorský, mi poslal stručný imperativní telegram: ,prijed zkousis kleopatru'. Nezbyvalo mi nic jiného, než odpovědět ještě stručněji: ,nemuzu filmuju'. Podhora velkoryse počkal na můj návrat."³⁹²

Zajímavosti:

- Režisér Krška tento film natočil v česko-bulharské koprodukci (Filmové studio Barrandov a Studio hraných filmů v Sofii), společně s filmem *Labakan*, s Eduardem Cupákem v hlavní roli, jemuž posloužily stejné dekorace. Premiéru měl už v roce 1956.
- Byla rovněž natočena i bulharská verze, v níž byli pouze přeobsazeni čeští herci v hlavních rolích, tedy až na výjimky jako u Františka Smolíka, se kterým se Vlasta po filmu *Jestřáb kontra Hrdlička* opět setkala. V bulharské verzi tedy byly přeobsazeny role: Mechemene Banu (Ženi Božinová), Širín (Emilija Radeva) a vezíra (Andrej Čaprazov).
- Dle záběrů je viditelné, že představitel malíře Ferchada, bulharský herec Apostol Karamitev, mluvil česky. Ale zřejmě kvůli svému přízvisku musel být předabován Václavem Voskou.
- Herečka Jana Rybářová, představitelka Širín, se nedožila premiéry filmu, poněvadž v únoru 1957 spáchala sebevraždu v pouhých dvaceti letech. Příčinou byl její špatný psychický stav způsobený nešťastnou láskou k herci Přemyslovi Kočímu, jenž v tomto filmu rovněž účinkoval v roli vezíra.
- Vlasta se ve filmu předvedla celkem v deseti bohatě zdobených a vyšívaných oděvech. Tedy v téměř každé scéně měla na sobě jinou róbu. A ač je to paradoxní, když víme, že měla po většinu filmu tajemně zahalenou tvář, role Mechemene Banu může být považována za tu, v níž Vlasta předvedla celou svou fyzickou krásu a půvab v nejvyšší možné míře, ať se jedná o její tvář či figuru. A to vše spojeno s hlasovým projevem, hereckými gesty, ladnými pohyby, které jak vidno získala, již svou hereckou divadelní praxí, převyšovala tak kýčovitost ostatních aktérů. Tedy krásná a nadaná herečka, která je již na začátku svého vrcholného hereckého období.
- Natáčení, které probíhalo celé léto 1956, se protáhlo až do října. Bylo užito ateliérů na Barrandově. Exteriéry však byly zejména natočeny v Bulharsku (Balčik, Palác Carmen Sylvy, Nesebár, Plovdiv, Rodopy).³⁹³

---

³⁹² GRUMLÍK 1996, s. 60.

³⁹³ ČESKÝ HRANÝ FILM III 2001, s. 139.

26. S Františkem Smolíkem jako uzdravená vládkyně Mehmene Banu v *Legendě o lásce* (1956)

Občan Brych

„Tak to musíme spolu už jenom mlčet?“

Předloha: Jan Otčenášek (román)

Rok: 1958

Premiéra: 20. února 1959

Režie: Otakar Vávra

Scénář: Otakar Vávra, Jan Otčenášek

Kamera: Jan Kalíš

Hudba: Jiří Srnka / Filmový symfonický orchestr řídí František Belfín

Stavby: ing. Karel Škvor

Kostýmy: Erna Veselá (návrhy), Ladislav Tomek, Slávka Tišnovská

Výroba: tvůrčí skupina Šmída – Kunc / Filmové studio Barrandov

Děj:

Je únor 1948. V Československu začíná komunistický převrat. V ulicích se skandují hesla typu: „*At' žije KSČ!*“, „*At' žije soudruh Gottwald!*“ či „*At' žije Sovětský svaz!*“. Socialisticky smýšlející dělníci a pracovníci vstupují do generální stávky. Administrativní úředníci saldokonta³⁹⁴ opouštějí svou kancelář a směřují na závodní schůzi, jen jeden člověk zůstává na svém místě a nehodlá jej opustit, František Brych. Když však nakonec na schůzi také dorazí, vzbudí údiv, když se jako jediný zdrží hlasování o stávce a podpoře komunistů.

Továrník Ondřej Ráž zažívá podnikatelské problémy, kvůli činnostem akčních výborů, které působí v jeho podniku, kam jej nechtějí ani pustit. Mezitím se jeho žena Irena po letech setkává s Brychem, svým dávným nápadníkem. Probírají spolu svou minulost, stávající situaci i budoucnost. Do Brychova bytu poté vpadnou alkoholem posilnění Ondřej a Boris. Ráž svému příteli nastíní, že za takové situace hodlá emigrovat a nabízí, ať odjede také, to ale Brych odmítá.

Odmítá však i v zaměstnání podepsat přihlášku do strany. Nelíbí se mu ona propagace strachem, která vládne na pracovišti. Většina však podepíše, ať už ze strachu nebo z přesvědčení o správnosti gesta, jak tomu je u účetního Štětky či zástupce vedoucího Miziny, Brychova strýce. Brych se snaží zachovat si zdravý rozum, byl vždy pro sociální spravedlnost, ale nový režim považuje za fanatismus. Brychovo ostré odmítnutí podepsat tedy vyvolá v kanceláři pozdvižení. „*Nelamte si se mnou hlavu, pane účetní. Nemám ani ženu, ani děti, ani kanára, co se mně může stát.*“ Jenže toto rozhodnutí nese nelibě jeho strýc, protože hlasité projevy nevole jeho synovce ohrožují jeho kariéru, a proto Mizina přihlášku podepíše. Nakonec se brzy i on

---

³⁹⁴ Oddělení zabývající se nezaplacenými účty.

stane vedoucím, poněvadž nemocný a unavený Kazda, jehož zdravotnímu stavu neprospívá ani ledový průvan z okna, které Mizina stále cíleně otevírá, umírá.

V Rážově vile se scházejí všichni, kteří hodlají emigrovat: advokát Lazecký, kožešník Kalous a Kamil Tajchman. Ve chvíli, kdy se domlouvají a připravují plán útěku, navštíví vilu i Kamilův bratr Boris, který si uvědomí, že s ním bratr nepočítá. Ráž však rozhodne, že s sebou vezmou i Brycha, kvůli jeho jazykové výbavě. Proto mu téměř permanentně volá do kanceláře a přesvědčuje ho, aby jel také „na výlet“, což ale Brych stále odmítá.

K emigraci se rozhodne, až v opravdu závažné situaci, když se zaplete do aféry s prepisováním protikomunistických letáků, které objeví strýc Mizina a předá je vedoucímu závodních komunistů Bartošovi. Ten si však vědom Brychových pracovních kvalit a inteligence, chce vše řešit v tichosti. Bartoš působí dojmem inteligentního komunisty na rozdíl od Sasky, bývalého vrátného a nyní vedoucího osobního oddělení, který po kancelářích roznáší jen strach a výhrůžky, pro něhož každý nekomunista je verbeží. Brychovi nepřispěje ani Saskou zachycená pohlednice z Londýna od jeho známého Barocha. Tím končí jeho neutralita. Tyto okolnosti jej nakonec k odjezdu přinutí.

Zabalí si vše potřebné a společně s Rážem vyráží na hranice, kde se chystá přechod, jako předvoj zbytku skupiny, která dorazí později. Německým převaděčem Hansem jsou dovedeni do lovecké chaty v šumavských lesích, a jsou zde překvapeni Borisem Tajchmanem. Nedlouho poté dorazí i zbytek uprchlíků: Irena, Lazecký, rodina Kalousových a Kamil Tajchman s milenkou Helenou. Zde stráví delší čas, který se společně s únavou stává zátěží na jejich psychiku. Začínají mít obavy, zda druhý převaděč Hermann dorazí, zda vůbec existuje. Někteří váhají, zda se nevrátit. Je rozhodnuto, že donutí Hanse, aby je převedl, ať už úplatou či násilím. Trojice Ráž, Lazecký a Boris vyvedou Hanse ven, ale po chvíli se vrací sami, všem je jasné co se nejspíše stalo. Znechucený Brych je rozhodnutý vrátit se zpět, je však zastaven Rážem s pistolí v ruce. Mezi Brycha a Rážovu pistolí se však postaví Irena, což Ráže zadrží, aby střílel. Současně však přichází i Hermann, všichni si rázem uvědomí, že Hansovi ublížili zbytečně. Dvojice Brych a Irena ve zmatku vyklouznou a vracejí se tedy zpět vstříc osudu v komunistickém Československu.

Role: Irena Rážová

Charakteristika role:

Měšťáčka, manželka továrníka, zvyklá na pohodlný život v prostorné vile. Milující hudbu a hru na klavír, což muselo, i přes její evidentní nadání, ustoupit manželství. Jako mladá se rozhodla provdat za bohatého továrníka, jemuž věřila, že ji zabezpečí, vzdá se tak svého snu stát se například klavírní virtuoskou. Je velmi šokována politickým děním, které otrásá jí samotnou, ale i jejím okolím, na které se neblaze podepisuje. Nyní je znuděná a sklíčená, propadá melancholii.

Při setkání s Brychem je cítit určité napětí, způsobené zejména z jeho strany, protože je v něm stále zakořeněno ono zklamání, že se Irena rozhodla provdat za někoho jiného, jeho přítele a bývalého spolužáka Ondřeje Ráže. To Irena velmi silně pociťuje, již si uvědomuje, že mu ublížila. Chlad místnosti a Brychových slov ji není zrovna příjemný. Ale proto nachází pochopení. Více ji však trápí to, co se děje všude kolem, nejistá budoucnost společně s proměnou a podrážděností jejího manžela, který je znechucen z nového režimu. Doma se jí těžko žije v jeho negativismu. Proto zajde za Brychem, protože věří, že ji vyslechne, a nalezne u

něj porozumění. Nalézá u něj spíše jistou odtažitost a hořkost s jízlivostí v jeho slovech, respektive i v mlčení.

IRENA: *Tak to musíme spolu už jenom mlčet? – Já vím, co si o mně myslíš. Jsem povrehní, zradila jsem tě, rozbila jsem vaše kamarádství s Ondrou.*

BRYCH: *Nech toho, to už je pryč. Proč si vlastně přišla?*

IRENA: *Protože je mi doma úzko. Z toho, co se to v posledních dnech stalo. Nemám nikoho, s kým bych si mohla promluvit.*

BRYCH: *A tvůj muž?*

IRENA: *S Ondrou teď není vůbec řeč. Má starosti. Je nervózní, podrážděný. Úplně se změnil. Jak to s námi skončí? Co bude dál?*

BRYCH: *Nevím. Všecko se teď změnilo. Já jsem vždycky věděl, co chci, co budu dělat. A teď? Doktor právě, co teď s tím? Nevím.*

Irena se doma snaží rozptýlit hlasitou hrou na klavír, aby nemusela poslouchat manžela a jeho společníky, jak za dveřmi připravují útěk ze země. Nesmírně ji trápí, že se jí manžel, s nímž navíc čeká dítě, ani nezeptá, po čem vlastně touží, zda odjet či zůstat. Ráž bere vše jako hotovou věc, že když odjíždí on, tak ona s ním. Žije v iluzi, že pro ni dělá to nejlepší. Irena však chce zůstat, má ráda svůj domov. Poté, co je u Rážů provedena razie, rozhodne se, že Ondřeje opustí. Jenže její záměr je manželem zmařen. A jeho citovému nátlaku podlehne, nakonec tedy s útekem souhlasí.

Když se Irena ještě před útekem ze země setká s Františkem, při polibku na rozloučenou si oba uvědomí, že mezi nimi stále panuje silné citové pouto. „*Františku, budme k sobě aspoň teď upřímní, dyť už se neuvidíme. Kdybys byl promluvil jedinké slovo, kdybys řekl, abych nechodila.*“ Opustit zemi a muže, kterého má ráda, je tedy pro ni o to bolestnější. Její emoce jsou silně v nerovnováze. To se však srovná a zklidní, když Brych nakonec odjíždí s nimi.

V lovecké chatě uprostřed šumavských lesů, kde ovzduší připomíná již psychologické drama a mysl každého ze skupiny emigrujících zažívá rozvrat z únavy a strachu, si jsou František a Irena stále bližší. Probouzí se staré city. Je očividné, že se beze slov, jen očním kontaktem, dorozumívají a zabývají stejnou myšlenkou, cestou zpět. Jak Irena, tak i Brych představují postavy, jež jsou rozpolcené. Hranice republiky pro ně znamená lano, po kterém jdou, a je na čase se rozhodnout. Oba se nacházejí uprostřed své emocionální krize. Jsou to němi svědkové pozorující napětí mezi ostatními.

Když trojice mužů, mezi nimiž je i manžel ublíží převaděči, což přiměje Brycha k odchodu, Irena ještě váhá, ale je odhodlaná vyrazit zpět. Když však Ráž dokáže na svého vlastního přítele namířit nabitou zbraň a dokonce i vystřelit, rozhodně se postaví před Brycha, je schopna chránit jej vlastním tělem, čímž mu zřejmě i zachrání život. Před odchodem pronese směrem k manželovi prostou větu, která jejich společný život definitivně ukončuje: „*Nenávidím tě.*“

Jaký život František a Irena vedli v socialismu budujícím Československu, to není jasné. Ale Brych se patrně stal náhradním otcem Irenina dítěte. Ale i v tomto prostředí mohli nalézt společné štěstí. Mohli, ale nemuseli. Byla to však jejich volba.

Další role a obsazení:

<i>JUDr. František Brych:</i>	Karel Höger
<i>Ondřej Ráž, továrník:</i>	Otomar Krejča
<i>Mizina, Brychův strýc:</i>	Zdeněk Štěpánek
<i>Karel Kazda, vedoucí:</i>	Eduard Kohout
<i>Štětka, úředník:</i>	Josef Kemr
<i>Hlaváč, úředník:</i>	Jiří Sovák
<i>Josef Saska:</i>	Jan Pivec
<i>Bartoš:</i>	Jaroslav Průcha
<i>JUDr. Lazecký:</i>	Martin Růžek
<i>Boris Tajchman:</i>	Vladimír Ráž
<i>Kamil Tajchman:</i>	Miloš Kopecký
<i>Helena, jeho milenka:</i>	Valentina Thielová
<i>Kalous, kožešník:</i>	Bohuš Záhorský
<i>Kalousová:</i>	Jiřina Šejbalová
<i>Ria, jejich dcera:</i>	Blanka Bohdanová
<i>Hans, převaděč:</i>	Hans Hardt-Hardtloff
<i>Hermann, převaděč:</i>	Jaroslav Orlický
<i>Patera, dělník:</i>	Josef Bek
<i>Adámek, dělník:</i>	Vilém Besser
<i>Oskar Baroch:</i>	Walter Taub
<i>Dělník na hlídce:</i>	Luděk Munzar

Vlastiny vzpomínky:

„Jeli jsme filmovat na Barrandov. Přes cestu do nových hal byla závora. Protože byla spuštěná, musel Karlíček zastavit a zatroubit. Jako pohádkový děda, snad stoletý strážce ateliérů, objevil se u našeho auta, kouká na nás a kouká a čeká, co se bude dít dál. Karel Höger vytočil okénko a ten úctyhodný kmet spustil familiérně: ‚Kerej ty, kluku, seš?‘ A Höger odpověděl důstojně: ‚Nějakej Höger.‘ Kustod se hluboce zamyslel a nedůvěřivě vece: ‚Neznám! Ale jed’, kluku, jed!’ Mě se to velmi dotklo a v duchu si říkám: Ten Karel se asi naštvál. Měl by ho děda znát, vždyť v té době točil Höger jeden film za druhým. Ale zůstala jsem nadmíru překvapená, když Höger začal vyvádět jako malý kluk, chechtal se a v tom smíchu křičel, co křičel, přímo řval, že ho museli slyšet až na druhém konci ateliérů: ‚Ježišmárja, to je dědek!‘

*Takovýho si jednou zahraju, musím si ho v něčem zahrát! Kdy a v čem ještě nevím, ale pro tu figuru si nějakou příležitost najdu, to si piš.*³⁹⁵

Zajímavosti:

- Vlasta se při natáčení setkala s kolegy, se kterými se již znal z předchozí filmové práce: Josefem Bekem (*Jestřáb kontra Hrdlička*), Janem Pivcem (*Divá Bára, Jestřáb kontra Hrdlička*), Josefem Kemrem (*Divá Bára*), Jiřinou Šejbalovou (*Jestřáb kontra Hrdlička*) a opět i s Karlem Högerem (*Z mého života*).
- Vlasta zde využila další ze svých uměleckých dovedností, hry na klavír, při níž nemuselo být užito playbacku či postsynchronů.
- Jedná se o Vlastin poslední celovečerní film, ve kterém ztvárnila stěžejní ženskou úlohu.
- Natáčení probíhalo od dubna do září roku 1958.

Interiéry byly vytvořeny v ateliérech na Barrandově.

Exteriéry byly natočeny v Praze, Mníšku pod Brdy a na Šumavě (Špičák, okolí Železné Rudy, Bučina).³⁹⁶

27. S Otomarem Krejčou jako Irena Rážová se svým manželem ve filmu *Občan Brych* (1958)

³⁹⁵ GRUMLÍK 1996, s. 49.

³⁹⁶ ČESKÝ HRANÝ FILM III 2001, s. 198.

Epilog

Vlasta Fialová byla herečka k nepřehlednutí, byla výjimečná, jak svým nadáním, které obdržela od Thálie, tak i svou krásou, inteligencí i vystupováním. Každopádně, ač byla herečkou, jak jí znala veřejnost, které se prezentovala svými uměleckými dovednostmi a výkony, uvědomme si jednu skutečnost, že byla také obyčejným člověkem jako kdokoliv jiný. V soukromí prožívala své výhry i prohry, zažívala radosti i strasti.

Poprvé si uvědomila, že divadlo není všechno někdy v období, když oslavila čtvrtstoletí svého života. Začala pociťovat, že velká část jejích spolužaček je vdaná. A tak se rozhodla, že je již také na čase. Seznámila se mladým absolventem JAMU hercem Jiřím Tomkem, za kterého se provdala dne 30. června 1954. O rok později, když Vlasta natáčela film *Z mého života*, již byla v očekávání. Narodil se jí syn Jiří. Manželství se však dlouho nevydrželo, kvůli vzájemnému odcizení obou manželů bylo na jejich společnou žádost rozvedeno. Pan Tomek se později znovu oženil. Vlasta se však již nikdy nevdala. Nicméně sama nebyla. Do jejího života vstoupil muž, kterého však znala ze studentských let, byl to její herecký kolega Zdeněk Kampf, který se stal jejím životním partnerem a láskou. S ním zažívala opravdu plnohodnotný vztah. Ať spolu hráli na jevišti, jezdili na hory či do zahraničí. Spojovala je velká vášeň pro cestování. Procestovali spolu snad téměř celou Evropu křížem krážem.

Vlasta skutečně milovala svou práci, to co uměla. A nevěnovala se jen hraní na divadle, ale jak jsme se dozvěděli i filmu, televizním inscenacím, dabingu, ale rozhlasu, ať už se jednalo o hrané rozhlasové hry či recitování poezie. K tomu všemu se začátkem šedesátých let začala věnovat také pedagogické práci, když na JAMU vyučovala obor jevištní mluvy a studium melodramů. Nicméně svou výuku musela v roce 1972 přerušit kvůli vyhlášce, která nepovolovala vyučovat osobám bez vysokoškolského vzdělání.³⁹⁷ Později se navrátila a vyučovala externě. Její neustále zaplněný harmonogram, se však neblaze projevoval na rodině, kterou trochu zanedbávala, zejména vztah se synem Jiřím se zdál být poněkud obtížnější a složitější, než dřív.

Léta běžela, a začaly se objevovat ve tváři první vrásky. Sice vytvořila řadu krásných titulních rolí ve hrách, z nichž můžeme zmínit zejména Brucknerovu *Alžbětu Anglickou* (1972) či *Morálka paní Dulské* (1973). Nicméně v průběhu sedmdesátých let se zdravotní stav Vlasty začal zhoršovat, dostavila se bolest v nohou, komplikace s chůzí. Vlasta sice poté začala získávat menší role, ne tak náročné, ale nestěžovala si, stále byla spokojená, že má co hrát, a se svým partnerem Zdeňkem Kampfem bydlela nedaleko divadla společně s jejich pejskem. Tak tomu bylo až do konce 80. let, kdy pan Kampf zemřel, což byl pro Vlastu citelný šok, jako by byl pro každého milujícího člověka, na kterého si zvykne. Vlasta tedy osiřela, a zůstal jí jen její pejsek.

Počátkem 90. let, kdy Vlasta zažila euforii sametové revoluce a pád komunismu, což nám dokládají i dobové fotografie, že měla doma vystaven portrét prezidenta Havla, již v divadle pouze hostovala. Obsazovala jen role babiček, stařenek, či vznešených moudrých dam. Za její nejvýznamnější počiny této pozdní éry můžeme považovat nastudování her *Kočičí hra* (I. Örkény) a *Stromy umírají vstoje* (A. Casona). V posledním zmíněné se nachází replika

---

³⁹⁷ GRUMLÍK 1996, s. 68.

vyřčená paní Eugeníí: „*Chtěla bych zemřít vstoje, jako strom...*“ Nedlouho po natočení televizní verze této hry nás divá Bára dne 13. ledna 1998 opustila navždy. Byla jí vzdána nejvyšší čest a pocta všemi členy souboru a jejími obdivovateli u její rakve vystavené ve foyer Mahenova divadla. Na rozloučenou ji zazpíval kolega Václav Halib píseň „*S pánem bohem, už jdu od vás, neublížila jsme žádnému z vás*“.³⁹⁸ Pochována byla na čestném pohřebišti na Ústředním hřbitově města Brna. Náhrobek byl později doplněn o plastiku připomínající šperk, kterou vytvořil sochař Nikos Armutidis.³⁹⁹

28. Vlasta Fialová, portrét na balkóně Mahenova divadla v Brně, 90. léta

---

³⁹⁸ MIKULÁŠKOVÁ 2009, s. 12.

³⁹⁹ Archiv ND v Brně, osobní složka Vlasty Fialové, článek P. Mášové „*Náhrobek připraví Armutidis*“; Rovnost (27. II. 1999)

Závěr

Na konci mého dosavadního výzkumu bych chtěl upozornit, že téma života a díla brněnské herečky Vlasty Fialové je značně rozsáhlé a velmi náročné ke zpracování, k čemuž je potřeba delšího časové roviny. Zpočátku se zdálo, že materiálů nebude dostatek, nicméně opak byl pravdou. V jednotlivých archivech a muzejních institucích, ale i antikvariátech se začaly objevovat malé poklady a části skládačky jednoho životního příběhu. Směle se opovažuji tvrdit, že tato práce se pokoušela seřadit určité nesrovnalosti ve výpovědi samotné herečky a pomocí nalezených archivních zdrojů uvést věci na pravou míru, což se alespoň v určitém rozsahu podařilo, aby příběh dostal, co nejskutečnější podobu.

Celá badatelská činnost byla občas trnitou cestou, jež byla plná překážek k rozřešení, kterých snad ve většině případů bylo dovršeno. Téma této stále nabízí spoustu cest k bádání, ve kterém budu nadále pokračovat. Přes to, že se situace zkomplikovala uzavřením několika stěžejních archivů kvůli rekonstrukci zároveň, a byl tak zamezen přístup veřejnosti.

Zdálo by se, že práce by mohla být tímto završena a ukončena, ale není tomu tak. Nacházím se teprve v polovině cesty, na jejímž konci by měla být zevrubná širší monografie mapující celý hereččin život. Chce to však dostatek času k seřazení všech starých, ale i nově objevených, a ještě dosud neobjevených materiálů, ať už se jedná o listiny, fotografie, recenze, filmové časopisy, novinové výstřižky z divadelních novin či zpovědi pamětníků, na něž bohužel ještě nedošlo.

Jak bude vypadat celý koncept budoucí monografie? V zásadě se nebude moc lišit od této práce, jen budou mírně zredukovány kapitoly všeobecných dějin města Brna, jejichž rozsah vznikl z obav, že práce nebude dostatečně obsáhlá. Bude doplněna poznatky ze všech pečlivěji prostudovaných archivních materiálů. Dále rozbořím všech her, filmů a televizních inscenací, kde budou u každého díla uvedeny důležitá data, jména osob, které na vytváření díla se podílejších, děj, charakteristika role Vlastou ztvárněná, a doplňující informace a zajímavosti, z její zpovědi, které v této práci nebyly použity, a pokud možno i recenze. Naplánováno je i doplnění fotografickým materiálem, který byl objeven teprve nedávno. Budou přidány i další kapitoly zabývající se hereččiným obdobím mezi 70. až 90. lety, politickým smyšlením, a také hereckými metodami a celkovým shrnutím jejího uměleckého vývoje. Pokusíme se také trochu více zaměřit na její soukromí, abychom zjistili, jakým byla člověkem mimo jeviště.

Přijal jsem tuto práci jako určité poslání, na němž budu dále pracovat a rozvíjet jej, a pokud se vše podaří, bude moci vzniknout monografická studie jedné nejvýznamnějších moravských divadelních hereček, která si to zcela jistě zaslouží.

Přehled rolí:

Divadelní hry a role (Opava)

<i>Dílo / Autor / Rok premiéry</i>	<i>Role</i>
Třetí zvonění / Václav Štech / 1947 purkmistra	Růžena, dcera
Soud lásky / Jaroslav Vrchlický / 1947	Brianda z Luny
Růžové dopisy / Vlasta Petrovičová / 1947 Tylnera	Nany, žena Filipa
Hadrián z Římsů / Václav Kliment Klicpera / 1948	Ruměna
Lucerna / Alois Jirásek / není známo	Kněžna

Divadelní hry a role (Olomouc)

<i>Dílo / Autor / Rok premiéry</i>	<i>Role</i>
Kremelský orloj / Nikolaj Pogodin / 1949	Máša Zabělinová
Včera narození / Garson Kanin / 1949	Billie Dawnová
Jánošík / Jiří Mahen / 1949	Kačka / Anka
Tři sestry / Anton Pavlovič Čechov	Nataša Ivanovna
Večer tříkrálový / William Shakespeare / 1949 služebná	Marie, Oliviina
Měšťáci / Maxim Gorkij / 1949	Štěpanida
Pohádka o zvířátkách / Josef Hiršal, František Novotný / 1950	Kočka
Rozum do hrsti / Bohumír Polách / 1950	Milča Stárková
Svatba pod deštníky aneb Zvoní se potřetí / Václav Štech, upravil M. Horníček / 1950	Kváčková, vdova
Jan Roháč / Alois Jirásek / 1950	Druhá krásná paní
Lucerna / Alois Jirásek / není známo	Kněžna

Divadelní hry a role (Brno)

Dílo / Autor / Rok premiéry

Role

15. březen / Milan Jariš / 1950	Anča
Velká láska / Alexander Kornejčuk / 1950	Natalka
Lucerna / Alois Jirásek / 1950	Kněžna
Lucerna / Alois Jirásek / 1950	Kněžna
Jan Roháč / Alois Jirásek / 1951	I. krásná paní
Strakonický dudák / Josef Kajetán Tyl / 1951	Dorotka
Král Ječmínek / Karel Horký / 1951	Dívka s kronikou
Výnosné místo / Alexander Nikolajevič Ostrovskij / 1951	Julinka Kukuškinová
Don Juan / Molière / 1952	Dona Elvíra
Lesní panna aneb Cesta do Ameriky / Josef Kajetán Tyl / 1952	Jasana
Rozbitý džbán / Heinrich von Kleist / 1952	Eva Rullová
Boleslav I. / Milan Jariš / 1953	Jaroslava
Tartuffe / Molière / 1953	Dorina, služebná
Anna Kareninová / Lev Nikolajevič Tolstoj / 1953	Přítelkyně Anny
Stalingradci / Julius Čepurin / 1953	Mladá žena
Večer tříkrálový / William Shakespeare / 1954	Marie, komorná
Janošík / Jiří Mahen / 1954	Anka
Puškin / Konstantin Paustovskij / 1954	Jelizaveta Voroncovová
Lucerna / Alois Jirásek / 1954	Kněžna
Gazdina roba / Gabriela Preissová / 1954	Maryša Kotlibová
Případ X / Bohumír Polách / 1955	Marianna, schovanka
Zkrocení zlé ženy / William Shakespeare / 1955 dcera	Kateřina, Baptistova
Jiříkovo vidění / Josef Kajetán Tyl / 1955	Kačenka, Říhova dcera
Pacient 113 / Peter Karvaš / 1956	Hanka Jancová

Othello / William Shakespeare / 1956	Bianca, Cassiova milá
Kádrový případ / Alexandr Štejn / 1956 Bykovová	Věra Vladimirovna
Caesar a Kleopatra / George Bernard Shaw / 1956	Kleopatra
Faust / Johann Wolfgang Goethe / 1957	Líza
Lež má dlouhé nohy / Eduardo De Filippo / 1957	Olga Cigoellová
Olivová ratolest / Ewan MacColl / 1957	Lysistrata
Stanice / Nazim Hikmet / 1958	Taťjana
Medeia / Euripidés / 1958	Korintská žena
Ze života hmyzu / Bratři Čapkové / 1958	Apatura Clythia
Aristokrati / Nikolaj Pogodin / 1958	Soňa
Srpnová neděle / František Hrubín / 1958	Věra Mixová
Dva andělé vystupují / Günther Weisenborn / 1959	Na
Obyčejné děvče / Vasil Vasiljevič Škvarkin / 1959 Michajlovny	Ira, dcera Amny
Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou / Vítězslav Nezval / 1959	Holka z přístavu
Kamarád svobody (Dezertér) / Jiří Mahen / 1959	Děvečka
Na shledanou v sobotu / Ursula Wendlerová / 1959	Paní Šťastná
Radúz a Mahule na / Julius Zeyer / 1960 Runy	Prija, dcera Stojmíra a
Markoltovo šprýmování	
aneb frantové a bařtipáni / Roman Brandstaetter / 1960	Markoltová
Mlynář ze Sanssouci / Peter Hacks / 1960	Lojzka, služka
Vojna / Emil František Burian / 1960	Opuštěná
Kavkazský křídový kruh / Bertolt Brecht / 1961	Agronomka
Pygmalion / George Bernard Shaw / 1961	Líza Doolittlová
Totální kuropění / Ludvík Kundera / 1961	Šansonierka
Tvrdohlavá žena / Josef Kajetán Tyl / 1961 mlýně	Madlenka, děvečka ve
Tři mušketýři / Alexander Dumas st., Richard Planchon / 1961	Milady de Winter

Strakonický dudák

aneb Hody divých žen / Josef Kajetán Tyl / 1962	Dorotka, Trnkova dcera
Oresteia / Aischylos / 1962 věštkyně	Kassandra, trojská
Nový Figaro / Vítězslav Nezval / 1962	Zuzanka
Se dm smrtelných hříchů maloměšťáků / Kurt Weill / 1962	Anna I.
Chléb, který jíte / Eugen Liška / 1962	Brigádnice
Zmoudření dona Quijota / Viktor Dyk / 1962	Dolores
Kulatolebí a špičatolebí	
aneb Boháč boháče si hledá / Bertolt Brecht / 1963 číšnice	Nana, Callasova dcera,
Korzár / Ludvík Kundera / 1963 další	Magdalena / Medora / a
Válka s Mloky / Karel Čapek, Pavel Kohout / 1963	Konferenciérka
Hamlet / William Shakespeare / 1963 dánská	Gertruda, královna
Herkules a Augiášův chlév / Friedrich Dürrenmatt / 1964 milá	Deianeira, Herculova
Matka Kuráž a její děti / Bertolt Brecht / 1964	Matka Kuráž
Ďábel a Pánbůh / Jean-Paul Sartre / 1964	Kateřina
Optimistická tragédie / Vsevolod Vitaljevič Višněvskij / 1964	Komisařka
Veselé windsorské paničky / William Shakespeare / 1965	Paní Hošková
Adam Stvořitel / Bratři Čapkové / 1965	Žena Alter Egova
Komedie o umučení a slavném vzkříšení	
Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista / Jan Kopecký / 1965	Matka Marie
Polly aneb Žebráková opera ve dvou dílech / John Gay / 1966	Paní Práškačová
Peer Gynt / Henrik Ibsen / 1966 sedlákovi	Aase, vdova po
Zvědavost / Ludvík Kundera / 1966	Forťová
A co láska? / Murray Schisgal / 1966	Ellena
Návštěva staré dámy / Friedrich Dürrenmatt / 1966	Klára Zachanasjanová

Rembrandt

neboli Návrat syna marnotratného / Roman Brandstaetter / 1967 hospodyně	Geertje Dircks,
Děvka z města Théby / Milan Uhde / 1967 neteř	Antigona, Kreóntova
Čarokrásná ševcová / Federico García Lorca / 1967	Ševcová
Ženský sněm - Jezdci / Aristofanés / 1967	Kleinarete
Služky / Jean Genet / 1968	Solange, služka
Já, Jákob / Vítězslav Gardavský / 1968	Gazela / Přítomnost
Léto / Fráňa Šrámek / 1968	Valča Peroutová
Hrátky s čertem / Jan Drda / 1968 služebná	Káča, princeznina
Trójanky / Euripidés, Jean-Paul Sartre / 1968 žena	Helena, Menelaova
Dvě uši, dvě svatby / Milan Kundera / 1969	Růžena
Zavraždění sv. Celestiny, kuplířky z města Salamanky / Milan Calábek / 1969	Celestina
Play Strindberg / Friedrich Dürrenmatt 1969	Alice
Boris Godunov / Alexandr Sergejevič Puškin / 1970	Šenkýřka
Strakonický dudák / Josef Kajetán Tyl / 1970	Rosava, polednice
Vyvetovaná růže / Tennessee Williams / 1970	Serafina delle Rosová
Tartuffe / Molière / 1970	Elmíra
Romeo a Julie / William Shakespeare / 1971	Chůva
Deset dnů, které otřásly světem / John Reed / 1971	Anarchistka
Naši furianti / Ladislav Stoupežický / 1971	Markytky
Idiot / Fjodor Michajlovič Dostojevskij / 1971 pěvkyně	Darja Alexejevna,
Komedie o lásce / Angelo Beolco / 1972	Doramunda
Alžběta Anglická / Ferdinand Bruckner / 1972	Alžběta Anglická
Chroust / Jiří Mahen / 1972	Paní Lincová
Strakonický dudák / Josef Kajetán Tyl / 1973	Rosava, polednice

Anna proletářka / Ivan Olbracht / 1973	Činčvarová, prادلena
Dalskabáty, hříšná ves aneb Zapomenutý čert / Jan Drda / 1973	Marijána Plajznerová
Povídky z Vídeňského lesa / Ödön von Horvath / 1973	Valérie
Morálka paní Dulské / Gabriela Zápolská / 1973	Paní Dulská
R. U. R. / Karel Čapek / 1974	Nána, Helenina chůva
Balada o Alim z Kešanu / Haldun Taner / 1974	Šerif Ablá
Mladá garda / Milan Calábek, Zdeněk Pololánik / 1975	Matka Olegova
Měšťák šlechticem / Molière / 1975	Paní Jordánová
Racek / Anton Pavlovič Čechov / 1975	Polína Šamrajevova
Mikuláš Dačický z Heslova / Ladislav Stroupežnický / 1976	Salomena, klíčnice
Ze života hmyzu / Bratři Čapkové / 1976 chrobačka	Vanessa / Jina
Dům doni Bernardy / Federico García Lorca / 1976	La Poncia, služebná
Nestřílejte bílé labutě / Boris Vasiljev / 1977	Charitina Poluškinová
Ivanov / Anton Pavlovič Čechov / 1978	Avdoťa
Tvrdohlavá žena / Josef Kajetán Tyl / 1978	Jahelková, mlynářka
Jeho excelence býk Klemens / Kazys Saja / 1979	Bába Jednoočka
Dlouhý, Široký a Bystrozraký / Jan Jílek / 1979	Královna
Život a smrt doktora Fausta / Milan Calábek / 1979	Matka
Miláček / Guy de Maupassant / 1980	Šlapka / Dáma
Modří koně na rudé trávě / Michail Šatrov / 1980	Klára Zetkinová
Móda - Krása - Poezie / O. Slavík, L. Ogoun, P. Hradil / 1980	role neznámá
Gazdina roba / Gabriela Preissová / 1981	Mešjanovka
Ani slovo o lásce / Antonín Máša / 1981	Babička
Hloupý Honza / Jan Jelínek / 1981	Máma
Dámská volenka / Miroslav Horníček / 1981	Vlasta
Hrátky s čertem / Jan Drda / 1982 čert	Omnimor, venkovský
Třetí, patetická / Nikolaj Pogodin / 1982 Uljanovová	Marie Iljinična

Maryša / Bratři Mrštíkovi / 1983	Strouhalka
Krvavá svatba / Federico García Lorca / 1983	Žebračka – smrt
Veselé windsorské paničky / William Shakespeare / 1984	Panna Čiperná
Dva šípy / Alexandr Volodin / 1984	1. stařena
Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka / J. K. Tyl / 1984	Vdova Mastílková
Den delší nežli století / Čingiz Ajtmatov / 1985 Kazangapova	Bukej, žena
Vajíčko / Felicién Marceau / 1985	Slečna Duvantová
Komedie o šlechtném husarovi a sličné herečce / Grigorij Gorin, Eldar Rjazanov / 1985	Madame Josefina
Třigršová opera / Bertolt Brecht / 1987	Celie Peachumová
Anna Kareninová / Lev Nikolajevič Tolstoj / 1987	Hraběnka Vronská
Psí srdce / Michail Bulgakov / 1989 péry	Dáma v klobouku s
Já, Claudius / John Mortimer / 1989	Livie
Naši furianti / Ladislav Stoupežnický / 1990	Marie Dubská
Modrý pták / Maurice Maeterlinck / 1992	Královna noci
Babička / Božena Němcová, Arnošt Goldflam / 1993	Matka babičky
Stromy umírají vsotoje / Alejandro Casona / 1993	Paní Eugenie
Tři zlaté vlasy děda Vše věda / František Pavlíček / 1995	První sudička
Merlin aneb Pustá země / Tankred Dorst / 1996 Parzivala	Herceloida, matka
Je nůfa / Gabriela Preissova / 1996	Stařenka
Kočí hra / István Örkény / 1996	Gizela, sestra Erži
Balladyna / Julius Słowacki / 1997	Vdova
Rok na vsi / Bratři Mrštíkovi / 1997	Stařenka Rybářová

Filmografie

Filmy / Režie / Rok

Role

Divá Bára / Vladimír Čech / 1949	Bára
DS 70 nevyjíždí / Vladimír Slavínský / 1949	Zdenka
Vítězná křídla / Čeněk Duba / 1950	Lída Šantrochová
Jesťráb kontra Hrdlička / Vladimír Borský / 1953	Julča
Botostroj / K. M. Walló / 1954	sekretářka
Z mého života / Václav Krška / 1955	paní Fröjda
Legenda o lásce / Václav Krška / 1956	Mechmene Banu
Občan Brych / Otakar Vávra / 1958	Irena
Zlé pondělí / Milan Vošmík / 1960	slečna
Policejní hodina / Otakar Vávra / 1960	Emilka
Chlapec a srna / Zdeněk Sirový / 1962	matka
Spanilá jízda / Oldřich Daněk / 1963 Hohenzollernová	Alžběta
Deváté jméno / Jiří Sequens / 1963	Milča Dlabalová
Námestie svätej Alžbety / Vlado Bahna / 1965	hostinská
Niet innej cesty / Jozef Zachar / 1968	Alžběta
Génius / Štefan Uher / 1969	Viola Hluchová
Touha Sherlocka Holmese / Štěpán Skalský / 1971	Abrahamová
Tam, kde hnízdí čápi / Karel Steklý / 1976	Straková
Jsi falešný hráč / Zdeněk Zelenka / 1984	ředitelka

Seznam vyobrazení:

1. Ve věku tří měsíců v náruči své maminky Josefy (1928). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – osobní složka Vlasty Fialové.
2. S tatínkem, maminkou a bratrem Vladimírem. Archiv Národního divadla v Brně. Fond – osobní složka Vlasty Fialové.
3. Jako pětiletá dívka (1933). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – osobní složka Vlasty Fialové.
4. Studentka gymnázia v Brně-Husovicích (1943). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – osobní složka Vlasty Fialové.
5. Při zimních radovánkách na zamrzlé hladině řeky Svitavy. Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové.*
6. Na prkně před skokem vzad v brněnských Zábrdovicích (1943). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové.*
7. Posluchačka konzervatoře (1944). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové.*
8. Slezské divadlo v Opavě; Hadrián z Římsů; role: Ruměna (1948). Archiv Slezského divadla v Opavě. Fond – *Fotografie.*
9. Portrét od Viléma Rosegnala z konce 50. let. Archiv autora.
10. Kněžna v *Lucerně*, počátek 50. let. Moravské zemské muzeum v Brně, oddělení dějin divadla. Fond – *Fotografie.* Sign. F37728
11. S Josefem Karlíkem jako Soňa a Kost'a Kapitán v *Aristokratech* (1958). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové.*
12. Soňa v *Aristokratech*. Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové.*
13. Líza Doolittlová v *Pygmalionu* (1961). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové.*
14. Šansoniérka v *Totálním kuropění* (1961). Moravské zemské muzeum v Brně, oddělení dějin divadla. Fond – *Fotografie.* Sign. F12153
15. Matka Kuráž u svého povozu (1964). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové.*

16. Kuráž nad tělem své dcery Katrin (1964). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové*.
17. Matka Kuráž (1964). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové*.
18. Matka Marie držící v náruči svého z kříže sňatého syna (1965). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové*.
19. Matka Marie v *Komedii o umučení* (1965). Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové*.
20. Divá Bára v myslivně. Dobová fotoska. Archiv autora.
21. Zachráněna myslivcem z hořící márnice. Dobová fotoska. Archiv autora.
22. Lída Šantrochová, nadaná sklářka a vášnivá letkyně (1950). Dobová fotoska. Archiv autora.
23. Lída s Frantou (R. Křivánek) a Rudou (J. Adamíra). Dobová fotoska. Archiv autora.
24. S Josefem Bekem jako Julie a Karel v *Jestřáb kontra Hrdlička* (1953).
Fotoreprodukce: GRUMLÍK 1996, fotoalbum nepag.
25. Dobový plakát k filmu *Jestřáb kontra Hrdlička* (1953). Archiv autora.
26. S Františkem Smolíkem jako uzdravená vládkyně Mechemene Banu v *Legendě o lásce* (1956). Fotoreprodukce: GRUMLÍK 1996, fotoalbum nepag.
27. S Otomarem Krejčou jako Irena Rážová se svým manželem ve filmu *Občan Brych* (1958).
Fotoreprodukce: GRUMLÍK 1996, fotoalbum nepag.
28. Vlasta Fialová, portrét na balkóně Mahenova divadla v Brně, 90. léta. Archiv Národního divadla v Brně. Fond – *osobní složka Vlasty Fialové*.

Literatura a prameny:

Archivní fondy a prameny:

Brno:

Archiv divadelního odd. Moravského zemského muzea v Brně: Fond – *Recenze ND v Brně* (MZM)

Archiv divadelního odd. Moravského zemského muzea v Brně: Fond – *Fotografie* (MZM)

Archiv města Brna: Fond – *Školy české* (AMB M)

Archiv města Brna: Fond Z 1 – Pobytová evidence občanů, Brno, (1909) 1918-1953

Archiv Národního divadla v Brně: Fond – *Osobní složka Vlasty Fialové*

Archiv Národního divadla v Brně: Fond – *Inscenace*

Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě: *Pamětní kniha Bílovic nad Svitavou z let 1918 – 1967*

Olomouc:

Archiv Moravského divadla Olomouc: *materiály k jednotlivým inscenacím*

Archiv Moravského divadla Olomouc: *Kniha novinových výstřihků z roku 1948/1949*

Státní okresní archiv Olomouc: Fond – *Divadlo Oldřicha Stibora* (M5-88 Dotazníky členů divadla /1947–1949/; M5-22 Sběrka plakátů 1949–1950.)

Opava:

Archiv Slezského divadla Opava: Fond – *Programy*

Archiv Slezského divadla Opava: Fond – *Fotografie*

Praha:

Archiv hl. m. Prahy, ŽKR N31. Žižkovská kniha narozených z let 1893–1894, kostela sv. Rocha

Archiv Národního divadla v Praze: Fond – *Inscenace*

Archiv Národního divadla v Praze: *Personální fond*

Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka: *Scénáře produkční dokumenty* (BSA, SCE)

Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha I – všeobecná registratura 1914–1920.

Národní archiv, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1921–1930

Vojenský historický archiv, Legionářský poslužný spis Václava Fialy (Sysla) nar. 22. 9. 1893.

Vojenský historický archiv, osobní karta č. 730540, legionáře Václava Fialy (Sysla) nar. 22. 9. 1893.

Tisk:

KINO III, 1948. Sborník obsahující vydání č. 7 (13. 2. 1948) a č. 9 (27. 2. 1948)

Opavský týdeník, výtisk z 20. 3. 1895

Opavský týdeník, výtisk z 23. 3. 1895

PRÁCE, Politický týdeník pro dělnictvo výtisk z 24. 3. 1895

PRÁCE, Politický týdeník pro dělnictvo výtisk z 31. 3. 1895

PRÁCE, Politický týdeník pro dělnictvo, výtisk z 26. 6. 1895

PRÁCE, Politický týdeník pro dělnictvo, výtisk ze 14. 7. 1895

Týdeník OSTRAVICE, výtisk z 23. 3. 1895

Týdeník OSTRAVICE, výtisk z 24. 3. 1895

Literatura:

ADAMEC 2012 — Václav Adamec: Referát II A brněnského Gestapa 1939–1943. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Brno 2012

BRUMMER/KONEČNÝ 2013 — Alexander Brummer/Michal Konečný: Brno nacistické. Brno 2013

BRUMMER/KONEČNÝ 2013 — Alexander Brummer/Michal Konečný: Brno stalinistické. Brno 2015

BULÍN 1934 — Hynek Bulín: Počátky českého divadla v Brně. In: Zlatá kniha k 50. výročí českého Národního divadla v Brně 1934

- ČESKÝ HRANÝ FILM III 2001 — Kolektiv autorů: Český hraný film III, 1945–1960. Národní filmový ústav. Praha 2001
- DANĚK/ŠERKA/ŠÚSTKOVÁ 2013 — Radoslav Daněk/Jozef Šerka/Hana Šústková: Ostrava. Historie – kultura – lidé. Praha NLN 2013.
- DŘÍMAL/AMBROŽ 1969 —
- DUFKOVÁ/SRBA 1989 — Eugenie Dufková/Bořivoj Srba: Postavy brněnského jeviště II. Brno 1989
- DUFKOVÁ 1997 — Eugenie Dufková: Váňa Psota. Brno 1997
- EMMERT 2014 — František Emmert: Českoslovenští legionáři za první světové války. Praha 2014
- GRUMLÍK 1996 — Josef Karel Grumlík: Vlasta Fialová vypráví v herecké šatně o své práci a životě. Praha 1996
- HROZKOVÁ 1989 — Eva Hrozková: Vlasta Fialová. Čs. filmový ústav. Praha 1989
- KLIMEŠ 1990 — Miroslav Klimeš: Statní divadlo Oldřicha Stibora Olomouc. 1990
- MICHLOVÁ 2012 — Marie Michlová: Protentokrát aneb česká každodennost 1939–1945. 2012
- MIKULÁŠKOVÁ 2009 — Věra Mikulášková: Zrcadlo vzpomínek. Brno 2009
- MLÝNSKÝ 1969 — Jaroslav Mlýnský: 1. Politický a hospodářský vývoj v padesátých letech. 2. Brno v letech šedesátých
- MÜLLER/ŽÁČEK 2006 — Karel Müller/Rudolf Žáček: Opava. Historie – kultura – lidé. Praha NLN 2006.
- NEČAS 2008 — Luboš Nečas: Irena Kačírková. Krásná, ale nešťastná. Praha 2008
- NEDBAL 1959 — Karel Nedbal: Půl století s českou operou. Praha 1959
- PAVLÍČKOVÁ 2013 — Romana Pavlíčková: Oldřich Nový a brněnská meziválečná opereta. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Brno 2013
- PEŠA 1969 — Václav Peša (ed.): Dějiny města Brna 2.
- POLČÍK/PUHAČ/ZBAVITEL 1985 — Jaromír Polčík/Vladimír Puhač/Miloš Zbavitel: Slezské divadlo Zdeňka Nejedlého v Opavě 1945-1985
- REIDL 1969 — Dušan Riedl: příspěvky k architektuře In: PEŠA: Dějiny města Brna 2. Brno 1969
- RYSKA 2016 — Petr Ryska: Praha neznámá, Praha 2016

SCHNIRCH/BABÁNEK 1934 — Jul. Schnirch/Boh. Babánek: Družstvo českého národního divadla v Brně a snahy o stavbu nového divadla. In: Zlatá kniha k 50. výročí českého Národního divadla v Brně 1934

SÁŇKA 1934 — Hugo Sáška: Merhautovy zásluhy o brněnské divadlo. In: Zlatá kniha k 50. výročí českého Národního divadla v Brně 1934

SUCHÝ 2000 — Ondřej Suchý: Oldřich Nový přichází. Praha 2000

ŠORMOVÁ a kol. 2000 — Eva Šormová a kol.: ČESKÁ DIVADLA. Encyklopedie divadelních souborů. Divadelní ústav. Praha 2000

ŠTEFANIDES 2008 — Jirí Štefanides a kol.: Kalendárium dějin divadla v Olomouci. Praha 2008.

ŠTĚDRŇ 1969 — Bohumír Štědroň hudba, opera, balet a zpěvohra v kapitole Rozvoj školství a umění v období 1945–1965. In: PEŠA: Dějin města Brna 2. Brno 1969

TOMAN 1969 — Oldřich Toman: příspěvky k výtvarnému umění In: PEŠA: Dějin města Brna 2. Brno 1969

VÁLKA 2004 — Zbyněk Válka: Brno pod hákovým křížem. Olomouc 2004

VESELÝ 1969 — Josef Veselý: literární tvorba v kapitole Rozvoj školství a umění v období 1945–1965. In: PEŠA: Dějin města Brna 2. Brno 1969

VOŠAHLÍKOVÁ 2008 — Pavla Vošahlíková a kol. Biografický slovník českých zemí, Díl 9. Praha 2008

ZAVADIL 1934 — Bedřich Zavadil: O té naší boudě. In: Zlatá kniha k 50. výročí českého Národního divadla v Brně 1934